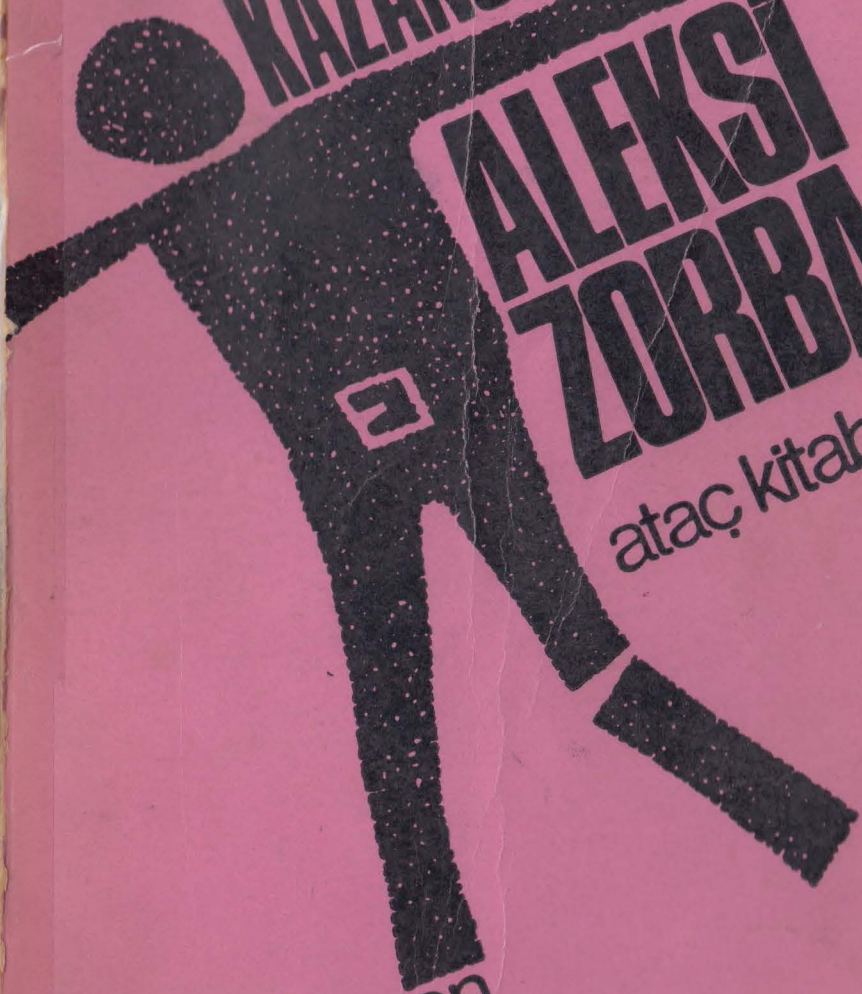
NİKOS
KAZANCAKIS

ALEKSİ ZORBA

ATAÇ
Kitabevi
113

KAZANCAKİS

ALEKSİ ZORBA

ataç kitabevi

roman

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

NİKOS KAZANCAKİS KİMDİR ?

Nikos Kazancakis, 1885 yılında Girit'in Heraklion (Kandiya) şehrinde doğmuş, 1957 de Viyana'da ölmüştür.

Hukuk öğrenimini bitirdikten sonra Paris'e giden Kazancakis, zamanın tanınmış filozofu Bergson'un derslerine devam etmiş, Atina'ya dönünce Üniversite'de hukuk asistanı olmuştur. Fakat, onun bütün amacı, kendini edebiyata vermek ve gazeteci olmaktı.

Bunun için, Petros Psiloritis takma adiyle yazılar yazarak işe başladı. 1906 da «Yılan ve Zambaklar» adlı ilk eserini bastırdı. Bunu tiyatro eserleri takip etti. İLK USTA (1910), NİKİFOROS FRKAS (1927), İSA (1928), ODİSEAS (1928) ve IULIANOS piyesleriyle MELİSSA adlı dramı bunlardandı. 1928 de SALVATORES DEİ adlı felsefi bir denemeyi de kaleme almıştır.

Kazancakis bunların yanında, Yunan edebiyatının seyahat şaheserleri sayılan eserler de vermiştir. RUSYA'DA NELER GÖRDÜM? İSPANYA, JAPONYA ÇİN ve İNGİLTERE bunların başında gelir.

Başta ODİSEAS olmak üzere, çoğu manzum olan tiyatro eserleriyle Kazancakis, XX nci yüzyıl Yunan şiirinde Kostis Palamas ve Sikelianos ile aynı seviyeye ulaşmıştır.

Kazancakis, yalnız iyi bir şair değil, aynı zamanda çok iyi bir romancıdır da... Bunun en güzel örneklerinden biri, elimizdeki ALEKSİ ZORBA'nın HAYAT VE YAŞAMA TARZI adlı romanıdır. Kazancakis, ZORBA ile sadece Yunan edebiyatının değil, dünya edebiyatının da ön safında yer almıştır.

ZORBA'da Kazancakis, bir çeşit nihilist olarak görülür ve bu onun için bir «Hayat Kuralı» dır. Ama, bu nihilizm görünüştedir. Yazarın içi, ZORBA'da, dindar kaldığı için, bu nihilizme «metafizik bir nihilizm» demek daha doğru olur. Bir-

çok dedikodulara yol açan ve birkaç yıl önce filme alınan İSA YENİDEN ÇARMIHA GERİLİYOR adlı romanında bu, daha açık görülmektedir.

ZORBA'dan sonra yazdığı romanlar Kazancakis'in dünya edebiyatındaki yerini daha da sağlamlaştırır. Bunlar, KAPTAN MIHALİS, İSA YENİDEN ÇARMIHA GERİLİYOR, ALLAHIN FUKARASI, ASSİSELİ AYİOS FRANÇİŞKOS ve SON HUZURSUZLUK'tur.

KİLİSE KAZANCAKİS'E KARŞI

Bu son eseri, Kazancakis için gerçekten bir huzursuzluk kaynağı olmuş sayılabilir. Çünkü, SON HUZURSUZLUK, kiliseyi Kazancakis'in aleyhine ayaklandırmıştı. Vatikan kitabı yasak eserler listesine aldı, Yunan Ruhanî Meclis'i bütün eserlerinin Yunanistan'da yasak edilmesini hükûmetten istedi, işe gazeteler karıştı, Heraklion Belediyesi, Yunan Ruhanî Meclisi'ni protesto etti, doğduğu evin bulunduğu sokağa «Nikolaos Kazancakis Sokağı» adını verdi ve evin kapısına da «N. Kazancakis bu evde doğmuştur» diye bir levha astı. Selânik belediyesi dışında, birçok belediye meclisleri de Heraklion'u taklid ettiler. Hükûmet, din baskısı karşısında işi üzerinden atmak için kararı savcıya bıraktı. Bu gürültüler olurken, Kazancakis, karısiyle birlikte Fransa'da Nice ile Cannes arasındaki Antibes şehrinde idi. Hayatının sonlarına doğru buradan ayrılarak tedavi için Viyana'ya gidecek ve orada ölecektir.

Hem kiliseden, hem de büyük kısmı Kazancakis'i tutan basın ve kamu oyu'ndan çekinerek işi sallayan savcılık, bir türlü karar veremedi. Bugün, Kazancakis'in eserleri hâlâ Yunanistan'da basılmakta ve hattâ piyesleri oynanmaktadır. (Geçen yıl oynıyan Melissa gibi)...

Kazancakis, siyasetle de uğraşmış, Alman işgalinden sonra, bir sosyalist hareketinin liderliğini yapmıştır. Fakat, bu hareket bir parti halini alamadan sönmüştür.

1945 de Kazancakis, Sofulis hükûmetinde Basın Bakanlığı yapmış, sonra karısiyle beraber yıllarca Fransa'da kalarak kendini tamamen okuyup yazmaya vermiştir.

Eserlerinin çevrilmediği dil, hemen hemen kalmamıştır. Bunun için, kitaplarını milyonlarca insan okumuştur denirse hata edilmiş olmaz. 1954 ve 1955 de iki defa Nobel Armağanı'-

na aday olmuşsa da, birincisinde Hemingway, ikincisinde İzlanda'lı şair Halldor Laxness kazanmıştır.

New York'un en büyük kitabevlerinden sayılan Atlantis, birkaç yıl önce vitrinlerinden birini Kazancakis'e ayırmış, ortada yazarın büyük bir portresi olmak üzere eserleri uzun zaman sergilenmiştir.

KAZANCAKİS'İN SAN'ATI

1961 de Rio-de-Janeiro'da kendisi için tertiplenen bir konferansta konuşuculardan biri, Kazancakis'in «klâsik Yunan hürriyet ruhu» nu eserinde devam ettiren en iyi Yunan yazarı olduğunu söylemiştir.

Gerçekten, yazarın hemen hemen bütün kahramanları hürriyet aşkiyle yanar ve onun için savaşırlar. Bu, savaş meydanlardan çok, insanın kendi içinde geçer. Onun kahramanları, kendi kurtuluşu için çarpışan insan tipini ortaya koyar. Kazancakis insana, insanın varlığını haklı kılan en ilkel ideali vermek ister. Bu amaç ile, aklın katı çerçeveleri kırılır, ruh derinliklerinden fışkıran Tanrı'nın büyük haykırışı, çağırışı duyulur. Bu Tanrı ne din adamlarının, ne de din kitaplarının bahsettiği klâsik Tanrı tipidir. Kazancakis'de Tanrı, insanın hayat öncesi ve sonrasına varan kendi Tanrısıdır. İnsan burada, Akıl'ın zirvesi olan «Yüksek Akılsızlık» a ulaşır, onunla sarhoş olduğu için, yaşama ile ölüm sırrı karşısında artık korkmaz, etrafını çeviren kuvvetleri seyreder, onlarla birleşir ve bütün varlığiyle o sonsuz cihan şokuna kendisi de katılır. İnsanları sevip, onlara acıyan tabiat çocuğu Zorba'dan tutun da, yırtıcı Giritli tipini canlandıran KAPTAN MİHALİS'e kadar bütün kahramanlarında bu görülür. İSA YENİDEN ÇARMIHA GERİLİYOR'da da, hür savaşçı tipini çoban Manolis temsil eder.

Yazar, insan varlığının akılüstü unsurundan hürriyeti çıkarıp yükseltmeğe çalışır. Bu, onun basit insanları, halk dilini, zekânın kansızlaştıran süzgecinden geçmeksizin, kendiliğinden ruhtan geleni tercih edişini de izah eder.

Kazancakis, aynı zamanda durup dinlenme bilmeyen bir gezgindi. Yukarıda saydığımız birkaç eseri, bu gezilerin meyvasıdır. Bu arada düşsel bir geziyi anlatan 33.333 mısralık ODİSEAS adlı dev şiirini de sayabiliriz. ODİSEAS'da yazar,

Ülis'in maceralarında, kendini sıkan metafizik baskıdan kurtulmak için, ruhunun yaptığı ümitsiz gayretlerin aksini bulur.

Kazancakis görünüşte birbirine zıt olan anlayışlar arasında kendine sadık kalmış, ruh birliğini koruyabilmiştir. Bu birlik, aynı yönde olan iki anlayışın bir birleşimi gibidir. Bu anlayışlardan biri, insan kişiliğini Sonsuz'un karşısına atarak yükselten Helen ideali, diğeri ise hayatın mistik temaşasını ve kişisel Ben'i, Evren'in meçhul kuvvetleriyle birleştiren Doğu Ruhu'dur. İnsan kaderinin bu düalizmi, yazarın ağzında «Girid Hayali» adını alır.

Burada Kazancakis'in, ikide bir şakaya getirerek, kendisinin önce Girid'li, sonra Yunanlı olduğunu söylediği de dikkate alınırsa, «Girid Hayali» adını verdiği düalizm de daha iyi anlaşılır. Gerçekten Kazancakis'de düşüncenin doğuşuna atalardan kalma tortuların geniş çapta yardımı olduğu öne sürülebilir. Eserinde bunu kolayca bulmak mümkündür. Böylece, insan kişiliğiyle hürriyetin kokusunu ustaca almayı bilen yazar, eserinde doğduğu toprağın en içten gelen anlatımını vermiş ve öyle gitmiştir. Burada yazarın, çok gezip insanları tanımış olmasının da büyük rolü vardır. Aldığı kültür, doğduğu toprağın millî açıdan değil, insanlık yönünden benimseyişi ve hürriyetseverliği, onu millî sınırların dışına çıkarıp gerçek insan sevgisine ulaştırmıştır. ZORBA eğer yazarın fikirlerini aksettiren bir kahramansa, insanları milliyet değil, insanlık yönünden alması da bu sevgiyi ispatlamış oluyor.

Kazancakis bir yazısında şöyle der: «Biz insanlar; mutsuz, kalpsiz, küçük, değersiz yaratıklarız; fakat, içimizdeki üstünlük duygusu bizi insafsızca yukarı doğru iter. İşte bundan doğan beşerî çamur, büyük fikirlerin, şiddetli aşkların ve arkası gelmiyen büyük saldırıların kaynağı olur.»

Halk adamı ZORBA da bu mutsuz, bir zamanlar kalpsiz olmuş ve her zaman kendini küçük ve değersiz bir yaratık hissetmiş insanlardandır. Ama, aynı zamanda kendi kendisiyle alay edebilen ruhunun yanında, onu insafsızca yukarı doğru iten bir üstünlük duygusuna da sahiptir. Okuyucunun bu konuda hüküm vermesi için, ALEKSİ ZORBA'yı okuması gerektir.

ÇEVİRİMİZ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ :

ALEKSİ ZORBA'yı çoktandır dilimize çevirmek istiyorduk. Eser, halk diliyle yazılmış olup, Girid lehçesi hâkimdir denebilir. Buna rağmen, yazarın düşünce kabiliyeti kendini iyice hissettiriyor. Hem de sindire sindire...

Önce şunu söyliyelim ki, ALEKSİ ZORBA'nın Türkçedeki «zorba» lıkla, hiçbir ilgisi yoktur. Aksine ALEKSİ, zorbalıktan uzak, bütün hisleriyle insan olan ve insanları seven bir halk adamıdır. «Zorba» kelimesi bize de Acemceden «Zor-baz» terkibinden gelmiş olduğuna göre, Yunancaya bizden geçmiş olması gerekir. Kazancakis, bunu niçin seçmiştir, bilmiyoruz.

Çoğaltıcı (augmentatif) ve azaltıcı (diminutir) edatlardan yana, Yunan dilinin zenginliği, itiraf edelim ki, birçok yerlerde bizi çaresizliğe düşürmüş, bir sözü birkaç söz ile belirtmek, yahut da sayfaların altına not düşmek zorunda bırakmıştır. Bu, şüphesiz çeviri yapan bir kimse için üzücü bir haldir.

Elimize, aynı eserin, Plon müessesesinin «Feux Croisèes» serisinde, Gisele Prassinos ve Pierre Fridas'ın yardımiyle Yvonne Gauthier tarafından yapılmış Fransızca çevirisi geçti. Kendi yaptığımız çeviri ile Fransızcasını karşılaştırdığımız zaman, üzüntümüz kısmen de olsa giderildi. Çünkü Fransızca çeviri, aslına göre bir hayli noksandı. Önce yazarın romana koymuş olduğu Önsöz alınmamıştı ki bu, ZORBA'yı tanımak için çok gerekli bir unsurdur ve yazarın hangi fikirlere bağlı olduğunu da göstermektedir. Sonra, Fransızca çeviride cümleler çok bölünmüş, karşılığı bulunamıyan, çoğu Girid ve Adalara özgü deyimler, hattâ pek çok cümleler atlanmış. Böylelikle eser, gerçek değerinden bir hayli kaybetmiştir.

Biz çevirimizde, elimizden geldiği kadar bu noksanlara yer vermemeğe gayret ettik. Buna rağmen, tekrar ediyoruz: Her çeviri gibi, bizim yaptığımız ZORBA da, zorunlu olarak, değerinden bir şeyler kaybetmiştir. Biz, elinizdeki şu eserle size Kazancakis hakkında az çok bir fikir verebilirsek, bunu kâr sayacağız. Bu arada Kazancakis'i Türk okuyucuya tanıtmak da, bizim için ayrı bir övünç vesilesi olacak.

Burada, sözümüzü bitirmeden önce, **ZORBA'yı** bize eser olarak temin eden Kazancakis'i tanımamızda büyük yardımı dokunan, Atina'daki Türk sefareti mütercimlerinden, aslen Kırkağaç'ın Gelenbe kasabasında doğmuş yaşlı dostum, eski gazeteci Ahileas Vafiadis'e de teşekkür etmeyi ayrı bir borç bilirim.

İzmir, OCAK 1963.
AHMET ANGIN

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Çok sevdiğim bir işçi olan Aleksi Zorba'nın hayatını ve yaşama tarzını yazmayı çok defa istedim.

Hayatımda bana en çok iyiliği dokunan şey, seyahatlerle rüyalar olmuştur. Ölü veya diri insanlardan, savaşmamda bana yardım edenler çok azdır. Ama ruhumda en çok iz bırakan insanları tesbit etmek istese idim, herhalde üç dört isim sayabilirdim: Homer, Bergson, Niçe ve Zorba.

Bunlardan birincisi benim için, ölümsüzlüğü kurtarıcı bir ışıkla aydınlatan, camdan yapılmış parlak bir göz (Güneş'in kursu gibi) olarak kalmıştır; Bergson beni, gençliğimde kendim için birer işkence teşkil eden, çözülmesi imkânsız felsefe sorunlarından kurtardı; Niçe ise, yeni problemlerle zenginleştirdi ve bana yoksuzluk, acı ve karanlığı gurura çevirmeyi öğretti; Zorba ise, hayatı sevmeği ve ölümden korkmamayı öğretmiştir bana!..

Eğer bugün, Dünya'da bir ruh rehberi, Hindlilerin dediği gibi «guru», Aynaroz papazlarının dediği gibi bir «yeronda» seçmem gerekse idi, mutlaka Zorba'yı seçerdim.

Çünkü, mürekkep yalayan bir insanın kendini kurtarması için neye ihtiyacı varsa, hepsi onda vardı; uzaktaki gıdasını ok gibi yakalayan o ilkel avcı görüşü; rüzgâr, deniz, ateş, kadın ve ekmek gibi, her günün asırlık unsurlarına bir bâkirlik vermek ve ölümsüzlüğe daima ilk defa bakmak hususunda gösterdiği o her sabah yenilenen yaratıcı basitliği; elinin sağlamlığı, yüreğinin tazeliği, içinde ruhtan daha kuvvetli bir kudret varmış gibi, kendi ruhu ile alay etmek yolundaki babayiğitliği ve son olarak kritik anlarda, Zorba'nın ihtiyar göğsünden kurtarıcı olarak fışkıran, insanın benliğinden daha derin bir kaynaktan çıkar, her zaman yeni, pürüzsüz gülüşü; zavallı ve korkak insanın kendi hayatçığını yarım yamalak güven-

lik altına alma yolunda etrafına diktiği ahlâk, din ve vatan gibi çitleri yıkmak için o silkinir ve yıkardı da...

Bunca yıldır kitaplarda öğretmenlerin kudurmuş ruhumu doğurmak için, beni hangi gıda ile beslediklerini ve Zorba'nın birkaç ayda, bana nasıl, arslanca bir gıdayı verdiğini düşündüğüm zaman heyecan ve üzüntümü güçlükle zaptedebiliyorum. Bir bakıma, hayatım mahvolup gitmişti; bu «ihtiyar» ile çok geç karşılaşmıştım ve hâlâ içimde kalan, kurtulabilecek şeyler çok azdı. Büyük dönüş, cephenin tam değişmesi, «patlama» ve yenilik olmadı. Artık çok geçti. Böylece Zorba, benim için hayatın yüksek bir örneği olacağına, yazık ki, alçalıp birkaç kâğıdı karalıyayım diye, bir felsefe konusu halini aldı.

İnsana hayatı san'at yaptıran o acıklı avantaj, bir çok et yiyen canlılarda yıkıntıya sebep olur. Çünkü, bu suretle şiddetli maraz, bir yer bularak göğüsten çıkar ve ruh hafifler; ruh hafiflediği için de artık boğmaz, göğde göğdeye boğuşma zorunluğu duymaz, hayat ile eylem arasına girip şiddetli marazının havada halka halka sönüşünü seyreder ve sevinir.

Yalnız sevinmekle de kalmaz, aynı zamanda apaçık da olur; ince bir eseri, bir günlük giderilmesi imkânsız ânı (bu, et ve kan olan sonsuz zaman içindeki biricik ândır), sözde olanı asırlık haline sokarak gerçekleştirdiğini sanır. Böylece, et ve kemikten ibaret Zorba, benim elimde mürekkep ve kâğıt haline girdi. Ben istemeden, hattâ benim aksini istememe rağmen, Zorba'nın hikâyesi içimde kristalleşme yolunu tuttu. İçimde esrarengiz çalışma başlamıştı; önceleri müzikal bir huzursuzluk, ateşli bir sevinç ve memnuniyetsizlik, sanki kanıma yabancı bir madde gibi girmiş de, organizmam onu emerek yemeğe ve yok etmeğe çalışıyordu. Kelimeler bu ateşli sevincin etrafında koşmağa, etrafını çevirmeğe ve bir doku gibi onu beslemeğe başladılar. Puslu anılar sağlamlaşıyor, batmış sevinç ve kederler yukarı çıkıyordu, hayat daha hafif bir havanın içinde yer alıyor ve Zorba bir masal oluyordu.

Henüz bu Zorba masalına nasıl bir biçim vereceğiini bilmiyordum; roman mı, şarkı mı, çok taraflı düşsel bir Binbir Gece Masalı mı olacaktı ,yoksa sadece ve kupkuru bir şekilde, Girid'in bir kıyısında gûya linyit bulacağız diye toprağı kazarken söylediği sözleri mi yazacaktım? İkimiz de gayet iyi biliyorduk ki, bu pratik amaç âlemin gözüne atılmış külden başka bir şey değildi. Biz, Güneş'in bir an önce batmasını, iş-

çilerin paydos etmesini, kumsalın üzerine uzanmayı, lezzetli köy yemeğimizi yemeği, Girid'in sek şarabını içmeği ve sohbete başlamayı bekliyorduk.

Çoğu zaman ben konuşmazdım; bir entellektüel, tıfıl bir çocuğa ne söyliyebilir? Bana Olemp'teki köyünden, karlardan, kurtlardan, komitacılardan, Ayasofya'dan, linyitten, mermer madeninden, kadınlardan, Tanrı'dan, vatan ve ölümden söz açışısım dinler ve birden tıkanıp, artık sözler kendisi için yetmez olduğu zaman, silkinir, denizin iri çakılları üzerinde raksetmeğe başladığını görürdüm.

İhtiyar, dik vücutlu, iri kemikli, başı arkada, kuş gibi ufacık ve yusyuvarlak gözlüydü; raksediyor, çığlıklar atıyor, kaba tabanlarını denize vuruyor ve yüzünü tuzlu su ile ıslatıyordu.

Ancak sesini (hayır, sesini değil, bağırışını) duyarsam hayatımın bir değe ri olurdu, şimdi bir afyon tiryakisi gibi kâğıt ve kalemle yaşadığımı, o zaman kan, et ve kemiğimle yaşardım.

Fakat cesaret edemiyordum. Zorba geceyarısı raksediyor ve benim de, usluluk ve alışkanlığın düzenli kabuğundan silkinip kurtulmamı, kendisiyle beraber büyük yolculuklara çıkmamı haykırıyor, ben ise yerimden kımıldamayıp, titriyordum.

Hayatımda çok defa utanmışımdır, çünkü hayatın tadı olan yukarıki çılgınlığın bana yapmamı haykırdığı şeyi yapmaktan ruhumunu alıkoymuştum. Fakat hiç bir zaman, ruhumdan ötürü Zorba'nın önünde olduğu kadar utanmamışımdır.

Bir sabah şafak vakti birbirimizden ayrıldık; ben Faust'a özgü öğrenme hastalığının iyileşmez darbesini yemiş, yine gurbete çıkıyordum; o Kuzey yolunu tuttu ve zengin bir mermer damarının bulunduğunu söylediği Sırbistan'da, Üsküp civarında bir dağa gitti, paralı birkaç adam buldu, bir takım malzeme satın aldı, işçileri seferber etti ve yine yerin altında delikler açmağa başladı. Kayalar uçurdu, su getirdi, ev yaptı, buruşuk bir ihtiyar olmasına rağmen şen ve güzel bir dul olan Luiab ile evlendi ve ondan çocuğu da oldu.

Bir gün Berlin'de bir telgraf aldım:

«Çok güzel bir yeşil taş buldum, hemen gel, - Zorba.»

Almanya'da büyük bir açlığın hüküm sürdüğü devirdi. Mark öyle düşmüştü ki, ufak bir alış - veriş için milyonları çu-

valla taşımak gerekiyordu ve lokantaya gidildiğinde, hesabı görmek için kâğıt para ile dolu el çantası açılıp masanın üzerine boşaltılırdı; öyle günler geldi ki, bir mektup pulu için on milyar mark lâzımdı.

Ortalıkta açlık, soğuk, eski ceketler, delik ayakkabılar vardı ve Almanların kıpkırmızı yanakları sararmıştı. Sonbahar rüzgârı esiyor, insanlar sokakta yaprak gibi yere seriliyordu. Aldansınlar da ağlamasınlar diye, çocuklara birer parça kauçuk verilerek çiğnetilmekte idi. Polis geceleri, annelerin çocuklariyle beraber boğulmalarına engel olmak ve onları kurtarmak için köprülerde nöbet tutuyordu.

Kıştı, kar yağıyordu. Yanımdaki odada, Sinoloji profesörü bir Alman, uzun bir fırçayı eline almış, Uzak Doğu'nun o güç usulü ile, eski bir Çin şarkısını veya Konfüçyüs'ün bir âyinini yazmağa çalışıyordu. Bu halde, fırçanın ucu, yazanın kalkık duran dirseği ve kalbi, bir üçgen meydana getirmeliydi.

Memnun bir halde şöyle diyordu:

— Bir kaç dakika zarfında koltuklarımın altı terliyor ve böylelikle ısınıyorum!

Bu zehir gibi günlerde Zorba'nın telgrafını aldım. Önce kızmıştım. Milyonlarca insan, can ve kemiklerine kuvvet verecek bir parça ekmekleri olmadığı için kıvranıp dize gelirken, bize çekilen bir telgraf, güzel bir yeşil taşı görelim diye, bin millik bir mesafeyi aşmamızı istiyordu! Güzelliğe lânet olsun, dedim, çünkü kalpsizdir ve insanın acısı ile ilgilenmez.

Fakat birden irkildim; kızgınlığım geçmişti bile ve ben, Zorba'nın bu bayağı çağrışının, içimdeki başka bir bayağı çağırışla karşılaştığını anladım. İçimdeki vahşi bir kuş, kaçmak için kanat çırptı.

Ama ben kaçmadım; yine cesaret edemedim. Trene binmedim, içimdeki kutsal ve devce çağırışa kulak vermedim, cesurca bir akılsızlık yapmadım. Mantığın ölçülü, soğuk ve insanca sesine uydum. Kalemi aldım, Zorba'ya yazıp açıklamada bulundum.

O da bana cevap verdi :

«Kusura bakma patron ama, sen de muhallebi çocuğusun. Zavallı sen de, hayatında bir defacık olsun, güzel bir yeşil taş görebilirdin, ama göremedin. Vallahi işsizken bir yerde oturuyor ve kendi kendime düşünüyordum: «Cehennem var

mı, yok mu?» diye. Fakat dün mektubunu alınca şöyle dedim: «Bazı muhallebi çocukları için garanti cehennem vardır.»

Anılar harekete geçti, birbirinin üstüne bindiler; acele ediyorlar. İşi düzeltmenin zamanı idi. Zorba'nın hayat ve yaşayış tarzını başından ele alacaktık. Ona bağlı bulunan en anlamsız olaylar bile şu anda berrak bir yaz denizindeki rengârenk balıklar gibi temiz, hareketli ve değerli yaratıklar olarak kafamda parlıyorlar. Ona özgü hiçbir şey içimde ölmüş değil; sanki Zorba'ya ait olan her şey ölümsüzleşmiş; fakat şu günlerde âni bir huzursuzluk beni sarsıyor: İki yıldır ondan mektup almadım, artık yetmişini aşmış olmalıdır, belki de son günlerini yaşıyordur? Mutlaka son günlerini yaşıyordur yoksa, ona ait olan herşeyi toparlamak, bana ne söylemiş ve ne yapmışsa hatırlamak ve kaçmasınlar diye hepsini kâğıda aksettirmek konusunda bana hâkim olan âni zorunluğu başka türlü izah edemezdim. Sanki ölümü, onun ölümünü kaçırmak istiyor gibiyim. Korkarım bu yazdığım, bir kitap değil, MERSİYE olacak.

Ve şimdi görüyorum ki bu, mersiyenin bütün belirtilerini taşımaktadır. Tepsi, koliva (1) ve kalın bir şeker tabakasiyle süslenmiş onun üzerine de, tarçın ve bademle ALEKSİ ZORBA ismi yazılmış.

İsme bakıyorum, birden sanki Girid'in çividî renkli denizi çalkalanıyor ve beynim toparlanıyor. Sözler, gülüşler, raksiar, sarhoşluklar, ikindi üstleri alçak sesle konuşmalar, her an beni karşılıyormuş gibi, her an bana veda ediyormuş gibi dikilen yusyuvarlak, canlı, çekingen gözler.

Baştan aşağı süslü ölü tepsisine baktığımız zaman, kalbimizin mağarasında nasıl anılarımız yarasalar gibi salkım salkım sarkarsa, Zorba'nın gölgesi arkasında, ben istemeden, düşkün, çok boyanmış, çok öpülmüş, Girid'in Libya açığındaki bir kumsalda Zorba ile beraber karşılaştığımız bir kadın da, ilk andan beri, beklenmediği halde belirivermişti.

İnsanın yüreği muhakkak ki, kanla dolu, üstü kapalı bir çukurdur ve açıldığı zaman daima, etrafımızda toplanıp havayı kararlan, avutulması imkânsız bütün susamış gölgeler,

(1) KOLİVA Kaynatılmış buğday ve şekerden yapılmış olup, Ortodokslarda bizim ölü helvasına tekâbül eden bir nev'i tatlı. (Çeviren).

içip canlanmak için ona koşarlar. Yüreğimizin kanını içmek için koşarlar, çünkü başka bir canlanma çaresi olmadığını bilirler. Bugün de, hepsinin önünde, kocaman adımlariyle diğer gölgeleri aralıyarak Zorba koşuyor, zira bugün dinsel âyinin kendisi için yapıldığını bilmektedir.

Fakat, kanımızı verelim onlara da, canlansınlar. Bu olağanüstü oburun, bekrinin, işçinin, kadıncıl ve serserinin biraz daha yaşaması için elimizden geleni yapalım. Hayatımda tanıdığım en rahat ruh, en sağlam vücut, en hür haykırış onundu.

ALEKSİ ZORBA

ONU ilk defa Pire'de tanıdım. Girid'e gidecek vapura binmek üzere limana gelmiştim. Nerede ise sabah olacaktı. Yağmur yağıyordu. Kuvvetli bir siroko rüzgârı esiyor, denizin serpintileri küçük kahveye kadar geliyordu. Camlı kapılar kapalı olduğu için hava, insan nefesi ve adaçayı kokmaktaydı. Dışarısı soğuktu, camlar nefeslerden buğulanmıştı. Keçi kılından kahverengi fanilâlar giymiş ve burada sabahlamış birkaç denizci kahve ile adaçayı içiyor, buğulu camlardan denize bakıyorlardı.

Fırtınanın darbeleri altında sersemliyen balıklar, dipteki durgun sulara inmiş, yukarıda etrafın durulmasını balıkçılar da kahveye sığınmış, bu tanrısal keşmekeşin durmasını bekliyorlardı; balıkların korkusu geçsin de oltalara vursunlar.. Dil, iskorpit ve pisi balıkları gece seferlerinden dönüyor, uyumağa gidiyordu.

Şafak sökmekteydi.

Camlı kapı açıldı; kısa boylu, sarı benizli bir liman işçisi içeri girdi; başı açık, ayakları çıplak ve çamur içindeydi.

Kocaman, açık mavi pardesü giymiş bir ihtiyar deniz kurdu bağırdı :

— Ee Kostandi, nasılsın be?

Kostandi kızgın bir tavırla tükürdü.

— Nasıl olalım? Günaydın kahve, tünaydın ev, günaydın kahve, tünaydın ev, günaydın kahve, tünaydın ev! İşte benim hayatım!... İş yok!

Bazıları güldü, bazıları kafa sallayıp küfretti.

Felsefe eğitimini Karagöz oyunlarında tamamlamış palabıyıklı biri araya girdi:

— Hayatın kendisi işsiz; lânet olsun, kendisi!

Yeşilli mavili tatlı bir ışık pis camlara vurdu, o da kahvenin içine girdi, ellere, alınlara takıldı, ocağa sıçradı, şişeler alevlendi. Elektrikler kuvvetini kaybetti, uykusuz ve mahmur kahveci elini uzatıp onları söndürdü.

Bir an süren bir sessizlik oldu. Bütün gözler kalkıp çamurlu güne baktılar. Uğuldıyarak kırılan dalgalarla kahvenin içinde, guruldayan birkaç nargilenin sesi duyuldu.

İhtiyar deniz kurdu içini çekti. Sonra mırıldandı:

— Acaba Kaptan Lemonis ne oldu, ulan? Tanrı yardımcısı olsun!

Açık denize fena fena baktı

— Tuh sana, karı kocayı ayıran deniz!

Dedi ve ıkınarak bıyığını ısırdı.

Bir köşeye büzülmüştüm, üşüyordum, ikinci bir adaçayı ısmarladım; uykum vardı; uyku, yorgunluk ve sabahın verdiği üzüntü ile savaşıyordum. Bakıyor, bakıyordum; çok koyu, deniz yağmur ve hasretten ibaret bir yansıma kalbimi sarıyordu.

Gözlerimi, hâlâ provasına kadar gecenin içine batmış gibi duran büyük bir vapurun siyah küpeştesine dikmiştim. Yağmur yağıyor ve ip gibi inen sular, gökyüzü ile çamuru birleştiriyordu.

Ben siyah vapura, gölgelere ve yağmura baktıkça, yavaş yavaş içimdeki acı biçimleniyor; anılar yükseliyor ve sevgili dost, yağmur ile hasretten yapılmış ıslak havada yerleşiyordu. Ne zaman? Geçen yıl mı? Başka bir hayatta mı? Dün mü? Ona veda etmek için bu limana inmiştim. Yine yağmuru, soğuğu, vaktin sabaha karşı olduğunu hatırlıyorum; kalbim yine altüst olmuş, kabarıyordu.

İnsanın, sevdiği insanlardan geç ayrılması zehirdir; insanın bıçakla keserek insan için tabiî bir iklim olan ıssızlıkta yine yapayalnız kalması daha iyi. Fakat o yağmurlu şafakta ben dostumdan ayrılamıyordum. (Bunun sebebini sonradan ve içim yanarak çok geç anladım.) Onunla beraber vapura binmiş, kamarasında, etrafa saçılmış valizler arasına oturmuştum. Ona uzun uzun bakıyor, dikkatini başka tarafa çevirdiği zaman, yüzünün hatlarını (parlak, yeşilli beyazlı gözlerine, tombul ve genç yüzüne, ince, taze ifadesine, hepsinin üstünde; uzun

asîl parmaklarına) bir işaret koymak istermiş gibi süzüyordum.

Bir ara bakışlarımın, üzerinde kaçak ve emermiş gibi durduğunu farketti; sıkıntısını gizlemek istediği zamanki alaycı gözü ile baktı. Beni süzdü, anladı. Ve ayrılığın acısını dağıtmak için alaycı bir gülümseyişle sordu:

— Ne zamana kadar?

— Ne, ne zamana kadar?

— Ne zamana kadar kâğıt yiyip mürekkep yalıyacaksın? Benimle beraber gel, orada, Kafkas'ta, ırkımızdan binlerce insan tehlikede; gel, onları kurtaralım.

Sonra, büyük iddiasiyle alay etmek istermiş gibi güldü.

— Onları belki kurtaramayız, diye ekledi, ama kurtaralım derken, biz kurtuluruz. Öyle değil mi? Bunları söylemek istemiyor musun, hocam? Kendini kurtarmanın tek yolu başkalarını kurtarmak için çabalamaktır. Haydi öyle ise, öğreten öğretmen... Gel!

Cevap vermedim. İlâh doğuran Kutsal Doğu, yüksek dağlar, Promete'nin kayaya saplanmış çığlığı... O yıllarda aynı kayalara saplanmış ırkımız bağırıyordu. Tehlikede idi; kendisini kurtarması için evlâtlarından birini çağırıyordu. Ben ise, işsiz güçsüz hayal âleminde yaşarken, acı ile hayat sürükleyici bir trajedi imiş de, insanın kendi kurumlarından davranış ve harekete dönmesi büyük bir kabalık ve basitlikmiş gibi dinliyordum.

Dostum karşılık beklemeden ayağa kalktı. Vapur şimdi, üçüncü düdüğünü öttürüyordu. Heyecanını saklamış olmak için alaycı bir tavırla :

— Sağlıcakla, kâğıt faresi! dedi.

Yüreğindekini açığa vuramamanın ayıp olduğunu biliyordu. Gözyaşları, tatlı sözler, kararsız el işaretleri ve halkça samimiyet ifadesi olan hareketler ona, insanın yakışıksız çirkinlikleri gibi görünüyordu. Bu kadar çok sevişen biz, tatlı bir söz söylememiştik; canavarlar gibi oynuyor, birbirimizi tırmalıyorduk. O ince, alaycı ve uygar idi, ben vahşi. O kendine hâkimdi, ruhunun bütün belirtilerini, gülümseyişinin altında kolaylıkla gizleyebiliyordu, ben haşin, yersiz, uygarlıktan kopmuş bir gülüş salıveriyordum.

Heyecanımı ben de sert bir sözle gizlemek istedim

ama, utandım. Hayır, utanmadım; yapamadım. Elini sıktım; bu eli tutuyor, bırakmıyordum.

Gülümsemeğe çalışarak

— Heyecanlandın mı? dedi.

Ben sâkin bir tavırla cevap verdim:

— Evet.

— Neden? Yıllarca önce anlaşamadığımızı söylememiş miydik? Senin o sevdiğin Japonlar ne diyor? «Fudoşin!» Ölçülülük, dayanıklılık, yüzün hareketsiz bir maske gibi gülümseyişi. Ama maskenin arkasında ne olup bitiyor, o bizim bileceğimiz iştir.

Uzun bir cümle yapmamağa çalışarak yine cevap verdim

— Evet.

Sesimin titreyişini önliyeceğimden emin değildim.

Vapurda, kamaradan kamaraya gong'un, uğurlayıcıları kovaladığı duyuldu. Yavaş yavaş yağmur yağıyordu. Hava, ayrılığın dokunaklı sözleri, yeminler, uzun uzun öpüşmeler ve sık sık soluyarak yapılan tenbihlerle dolu. Kadın kocasına, dost dostuna sarılıyordu. Sanki ebediyen ayrılıyorlardı; sanki bu küçük ayrılış onlara Büyük'ünü hatırlatıyordu. Gongun tatlı sesi birden ıslak hava içinde, sancaktan iskeleye bir ölüm çanı gibi aksetti.

Dostum eğildi, yavaşça :

— Bak, dedi, sende acaba kötü bir duygu var mı?

Ben yine

— Evet, diye cevap verdim.

— Böyle masallara inanıyor musun?

— Ne, yâni?

Yânisi filân yoktu; inanmıyor ama, korkuyordum.

Konuşurken, bir karar versin diye kendisini sıkıştırdığım onun da dayattıktan sonra kabul edip «sevdiğim için istediğini yapacağım» diyerek dizime dokunduğu en içten anılarımızda olduğu gibi elini hafifçe sol dizimin üstüne koydu. Kirpikleri iki üç defa kırpıştı. Yine bana bakıyordu. Çok üzüntülü olduğumu anladı ve çok sevdiğim birer silâh olan gülümseyişi kullanmakta tereddüt gösterdi.

— Peki, dedi. Ver elini; eğer ikimizden biri ölüm tehlikesiyle karşılaşırsa...

Utanmış gibi durdu. Biz ki, yıllarca bu ruh ötesi ha-

va seferleriyle alay etmiştik ve ot yiyenleri, ruhçuları, sofileri ve ektoplazmacıları (1) aynı çukurun içine atardık...

Ben anlamağa çalışarak sordum:

— Yâni?

O, içine daldığı tehlikeli cümleden kurtulmak için acele ile

— İşte böyle şakaya vuralım, dedi. Eğer ikimizden biri ölüm tehlikesiyle karşılaşırsa, hemen diğerini hatırlasın ve nerede olursa olsun, ona haber versin... Kabul mü?

Gülmek istedi, ama donmuş gibi kalan dudakları kıpırdamadı. Ben

— Kabul, dedim.

Dostum, heyecanının belli olduğundan korkarak acele ile ekledi

— Elbette ben, bu gibi boş ruh bağlantılarına inanmam!..

— Ben mırıldandım

— Zararı yok, olsun!

— Peki öyle ise, olsun; oynıyalım. Kabul mü?

Yine cevap verdim

— Kabul...

Son sözlerimiz bunlar oldu. Sessizce el sıkıştık, parmaklarımız hasretle birleşti, sonra birden ayrıldılar... Sanki kovalıyorlarmış gibi arkama bakmadan acele ile kaçtım. Başımı çevirerek son defa dostumu göreyim dedim ama, kendimi tuttum. İçimden şöyle demiştim: «Geri dönme! Yeter!»

İnsanın ruhu sırf çamurdur; işlenmemiş, hâlâ kabakıyım doğranmış melekelere sahip yontulmamış bir çamurdur ve temiz, sağlam olan hiçbir şeyi farkedemez; eğer yapabilseydi bunu; bu ayrılış ne kadar başka olurdu!

Işık artıyor, sanki iki seher birbirine karışıyordu; artık dostumun sevimli yüzünü daha iyi görüyordum, limanın rüzgârı içinde hareketsiz ve kederli, yağmurla yıkanıyordu bu yüz. Kahvenin camlı kapısı açıldı, deniz

---

(1) EKTOPLAZMA : Bir medyumun vücudundan çıktığı iddia edilen uçucu maddenin adı. (Çeviren).

uludu, içeri kısa bacaklı, sarkık bıyıklı, iki bacağının arası açık bir denizci girdi. Sevinçli sesler yükseldi

— Hoş geldin, Kaptan Lemonis!

Köşeme büzülerek yine kendimi toparlamağa çalıştım; ama dostumun yüzü yağmurun içinde erimiş, kaybolmuştu bile!

Kaptan Lemonis sâkin, ağır ve az konuşan bir adam gibi, tesbihini çıkarmış, oynuyordu. Ben, görmemeğe, işitmemeğe, kaybolan hayali korumaya çalışıyordum. Bana o zaman hâkim olan hiddeti, hiddeti değil de, dostumun beni «kâğıt faresi» diye vasıflandırdığı zamanki utancı tekrar yaşamak mıydı bu? Hakkı vardı! Ben hayatı bu kadar sevmiştim, nasıl olmuştu da bunca yıldır kâğıt ve mürekkeplere karışmıştım? O ayrılış günümde dostum bana, daha iyi göreyim diye yardımda bulunmuştu. Artık talihsizliğimin adını bildiğim için seviniyordum; belki onu daha kolay yenebilecektim. Sanki o artık dağılmış, cisimsiz ve elle tutulmaz halde değildi; sanki maddeleşmişti. Şimdi onunla görüşmem kolaylaşmış oluyordu.

Sanki, dostumun bu katı sözü, içimde sessizce yol almıştı da, o zamandan beri ben, kâğıtları bırakmak, faaliyete geçmek için vesile arıyordum. Bu sefil kemirici hayvanın manevî silâhım olmasından iğreniyor, utanıyordum. Bir ay geçmeden de kolayını buldum; Girid'in Libya'ya bakan kıyısında bırakılmış bir linyit ocağını kiraladım. Şimdi kâğıt fareleri sınıfından uzak, basit insanlar, işçiler ve köylülerle beraber yaşamak üzere Girid'e gidiyordum.

Gitmek üzere hazırlanmıştım; üstelik bu yolculuğumun çok gizli bir anlamı varmış gibi, fazla heyecanlıydım; yolumu değiştirmeğe içten kararlı bulunuyordum. «Ruhum, diyordum, şimdiye kadar gölgeye bakıp doyuyordun; şimdi seni tene götürüyorum.»

Hazırdım; ayrılışın arefesindeydim, kâğıtlarımı karıştırırken yarıda kalmış bir el yazısı buldum. Elime aldım, tereddütle sayfalarını çevirdim. İ ki yıldan beri içimde bir huzursuzluk, büyük bir hasret, âdeta bir tohum vardı: Buda. Onun, içimi durmadan yediğini, emdiğini, yerleştiğini hissediyordum. Büyüdü. Tepiniyor, kaçmak için göğsümü tekmelemeğe başlıyordu. Artık onu

atamıyor, bunu yapamıyordum. Zaten böyle bir atışı yapmak için vakit çoktan geçmişti.

Bir ara, el yazısını böyle kararsız tutarken dostumun gülümseyişi havada sadece alay ve acıma halinde biçimlendi. Ben inatla «Alacağım! dedim. Ondan korkmuyorum, alacağım, kıs kıs gülme!» Bir çocuğu kundağına sararmış gibi kâğıdı dikkatle katladım ve aldım.

Kaptan Lemonidis'in ağır ve kısık sesi duyuldu. Kulak kabarttım; fırtına ile kayığın direklerini sarıp yalayan cinlerden bahsediyordu:

— Yumuşak, kaygan, tuttun mu ellerin ateşe bulanıyor; bıyıklarıma sürmüştüm, bütün gece şeytanlar gibi parlıyordum. (1). Böyle işte, gemiye deniz suyu doldu, yüklemiş olduğum kömürler ıslandı, ağırlaştı. Gemi eğilmeğe başladı, ama Tanrı yardım etti, yıldırımı indirdi, kapaklar kırıldı ve deniz kömürle doldu. Gemi hafifledi, yükseldi, ben de kurtuldum. Bu da geçti!

Cebimden, yol arkadaşım saydığım küçük Dante'mi çıkardım; pipomu yaktım, duvara yaslanıp yerleştim. Bir an duraladım ama; ölmez mısraların neresinden başlıyacaktım? Cehennem'in yakıcı katranından mı, Araf'ın serin alevinden mi, yoksa doğrudan doğruya insan ümidi'nin en yüksek katından mı başlamalıydım? İstediğimi seçebilirdim. Ufacık Dante'mi tutuyor, serbest olduğumdan seviniyordum. Sabah sabah seçeceğim mısralar bütün günümü ayarlıyacaktı.

Karar vermek için yoğunlaşmış hayalimin üzerine eğildim, fakat vakit bulamadım; birden huzursuzluk içinde başımı kaldırdım. Nasıl olduğunu bilmiyorum, sanki başımın üstünde iki deliğin açıldığını duymuştum; birden arkama dönüp camlı kapıya baktım. Ümit kafamdan şimşek gibi geçmişti: «Dostumu yine göreceğim!» Mucizeyi karşılamağa hazırdım. Aldanmışım; çok uzun boylu, kuru, patlak gözlü, altmış beşlik bir ihtiyar, yüzünü cama yapıştırmış, bana bakıyordu. Koltuğunun altında küçük, yassı bir bohça vardı.

En çok dikkatimi çeken şey alaycı, üzgün, huzursuz

---

(1) Burada parlayan fosfor olması gerek. Yazar denizcilerin asılsız inançlarını belirtmek istiyor. (Çeviren).

ve alev alev yanan gözleri idi. Bana öyle görünmüştü gözleri :

Bakışlarımız âni olarak birleşince aradığının ben olduğuma kanaat getirmiş gibi, kararlı bir tavırla elini uzattı ve kapıyı açtı. Hızlı, kıvrak bir yürüyüşle masaların arasından geçerek önümde durdu.

— Yolculuk mu? diye sordu. Hayrola ne tarafa?

— Girid'e. Neden sordun?

— Beni de beraber götürür müsün?

Dikkatle ona baktım. Çukurlaşmış yanaklar, kalın bir çene, kabarık favorili, kırlaşmış kıvırcık saçlar, kıvılcımlanan gözler.

— Neden? Seni ne yapayım?

Omuz silkti, alaylı

— Neden? Neden? dedi. İnsan nedensiz bir şey yapamaz mı? Şöyle keyfi için! Meselâ, beni yanına aşçı olarak al, diyelim; çorba yapmasını bilirim.

Gülmeğe başladım. Kesin halleriyle sözleri hoşuma gitmişti; çorba da hoşuma giderdi. Uzaktaki ıssız kıyıya bu madrabaz ihtiyarı da birlikte götürsem fena olmaz, diye düşündüm. Çorbalar, gülüşler, sohbetler... Çok gezmiş, çok görüp geçirmiş Denizci Sinbad'a benziyordu; hoşuma gitmişti.

Kocaman kafasını sallıyarak

— Ne düşünüyorsun? dedi. Senin de terazin var, ha? Dirhemle ölçüyorsun, demek? Bre ver kararını, terazileri de şeytan alsın!

Çıkık kemikli, izbandut haliyle tepemde duruyordu; onunla konuşmak için başımı kaldırmaktan yoruluyordum. Dante'yi kapadım:

— Otur, dedim. Bir adaçayı içer misin?

Oturdu; bohçasını dikkatle yandaki sandalyenin üstüne koydu. Alaylı

— Adaçayı mı? dedi. Gel buraya, kahveci! Bir rom!

Rom'u yudum yudum içti; tadını çıkarmak için uzun müddet ağzında tutuyor, sonra inip inip ısıtsın diye yavaş yavaş yutuyordu. «Hassas ve meraklı bir adam!» diye düşündüm.

— Ne iş yaparsın? diye sordum.

— Bütün işleri; ayak, el, kafa işlerini! Bir de iş seçecek değiliz ya...

— Son olarak nerede çalışıyordun?

— Bir maden ocağında. Bak, ben iyi bir madenciyimdir; madenlerden anlarım, damarları bulur, galeriler açar, kuyulara inerim; korkmam iyi çalışıyordum, amele başıydım, başka tasam yoktu; gel gör ki, şeytan gelip kuyruğunu soktu. Geçen cumartesi akşamı keyfe gelerek bir kaç tane attım, o gün bizi teftişe gelen patronla karşılaştım ve herife bir temiz sopa çektim.

— Peki, neden? Sana ne yaptı?

— Bana mı? Hiiiç!.. Ama hiç! Adamı ilk defa görüyordum. Zavallı bize sigara da dağıtmıştı.

— Öyle ise?

— Uuf, sen de! Başka işin yok da soruyorsun! Öyle esti, be birader! Sen değirmenci karısının kıçında ortografi arıyorsun. Değirmenci karısının kıçı insanın aklıdır.

İnsan aklının çeşitli tariflerini okumuştum; fakat bu bana en hayret vericisi göründü ve de hoşuma gitti. Yeni arkadaşa baktım; yüzü sanki kuzey rüzgârlariyle yağmurlar tarafından yenmiş gibi buruşuklar, oyuklar, bayağı testere yenikleriyle dolu idi. Bir kaç yıl sonra başka bir yüz bende, aynı işlenmiş, cefa çekmiş odun hissini uyandıracaktı: Panait Istrati'nin yüzü.

— Peki, çıkınında ne var? Yiyecek mi, çamaşır mı, takımların mı?

Arkadaş omuzlarını kaldırıp güldü:

— Bana çok namuslu görünüyorsun, dedi, kusura bakma!

Uzun, sert parmaklariyle çıkını okşadı:

— Hayır, diye ilâve etti, santurdur bu.

— Santur mu? Santur çalar mısın sen?

— Fukaralık bastığı zaman kahvelerde dolaşıp santur çalarım. Bu arada, kimi eski Makedonya hırsız havalarını da söylerim. Sonra, iane toplamağa başlarım. Nah, şu külâhla! Sonra da metelikleri toplarım.

— Adın ne, senin?

— Aleksi Zorba. Çok uzun boylu bir keşişe benzediğim ve başım yamyassı olduğu için, beni kızdırmak istedikleri zaman Telgraf adını da verirler. Ama, ne derlerse desinler. Bir zamanlar kavrulmuş kabak çekirdeği sattığımdan ötürü bana Çakaçuka da derler. Gûya nereye gidersem zarar verip tünediğim için bağ kütüklerine mu-

sallat olan Pas Hastalığı'nın adını da takanlar olur bana. Başka lâkaplarım da vardır ama, onları da başka sefere anlatırım.

— Peki, santuru nasıl öğrendin?

— Yirmi yaşımda idim. Tâ Olimpos'un dibindeki köyümde açılan bir panayırda, santuru ilk defa dinlemiştim. Nefesim tutuldu o zaman. Üç gün ağzıma lokma koymadım. Tanrı ruhunu bağışlasın, babam: «Neyin var, ulan?» diye sordu. «Ben santur öğrenmek istiyorum.» «Utanmıyor musun ulan? Sen çingene misin? Çalgı mı çalacaksın?» «Ben santur öğrenmek istiyorum. Vakti gelince evleneyim diye biraz para biriktirmiştim. Görüyorsun ya, çocukluk! Kanım kaynıyordu, bir de o serseriliğimle evlenmek istiyordum! Neyim var, neyim yoksa hepsini verip bir santur satın aldım. Nah işte, şu gördüğünü. Onunla beraber kaçıp Selânik'e gittim; Recep Efendi adında, santur hocası, meraklı bir Türk'ü buldum. Ayaklarına kapandım. «Ne istiyorsun ulan, Rumoğlu?» diye sordu. «Ben santur öğrenmek istiyorum!» «Peki ama, neden ayaklarıma kapanıyorsun?» «Sana verecek param yok da, ondan!» «Santura çok mu meraklısın?» «Çok meraklıyım!» «Peki ulan, otur ben para falan istemem...» Bir sene yanında kaldım. Öğrendim. Tanrı kemiklerini aziz etsin, şimdi ölmüştür. Tanrı Cennete soksun. Recep Efendi'yi! Santuru öğrendiğimden beri başka bir adam oldum. Gamlı olduğum, yahut fukaralık bastırdığı zaman santur çalıp hafiflerim. Ben çalarken başkaları konuşsa duymam; duysam da konuşamam. İsterim, isterim ama, yapamam.

— Neden ama, Zorba?

— Ee, sevda bu!..

Kapı açıldı; denizin uğultusu yine kahveye doldu, ayaklarla eller titredi. Köşeme daha çok sokuldum, paltoma sarıldım, dayanılmaz bir mutluluk duyuyordum.

«Nereye gideceğim?» diye düşündüm. «Burada iyiyim. Yıllarca sürsün, bu an!»

Karşımdaki tuhaf misafire baktım; gözünü üzerime dikmişti; küçük, yuvarlak ve simsiyah gözünü; akında kırmızı damarcıklar vardı; beni deldiğini ve doyamadan yokladığını hissediyordum.

Neden sonra sordum:

— Daha başka?

Zorba tekrar kemikli omuzlarını kaldırdı

— Boş versene! dedi. Bana bir sigara verir misin?

Verdim. Yeleğinden bir çakmak taşiyle fitil çıkarıp yaktı. Gözleri memnuniyetten yarı yumulmuştu.

— Evlendin mi, hiç?

— İnsan değil miyim, ben? İnsan kör demektir; benden öncekilerin düştüğü çukura ben de yüzükoyun düştüm. Evlendim. Yuvarlanmağa başladım. Ev sahibi oldum; ev yaptım; çocuklarım oldu. İşkence. Ama, santur sağ olsun.

— Kederini dağıtmak için evde de çalıyor muydun?

— Ah ulan, hiçbir çalgıyı çalmadığın nasıl da belli oluyor! Nedir o yumurtladıkların? Evde dert var, kadın var, çocuklar var, ne giyeceğiz, nasıl giyineceğiz, halimiz ne olacak var? Cehennem!.. Santur ise gönül rahatlığı ister. Karım bana fazla bir lâf söyledi mi, santur çalacak heves mi kalır? Çocukların karnı aç olup da viyakladılar mı, sen gel de santur çal bakalım! Santur, yalnız santuru düşünmeni ister, anladın mı?

Anladım ki, bu Zorba, bunca zamandır arayıp da bulamadığım adamdır; canlı bir yürek, sıcak bir hançere ve henüz anası Toprak'tan göbeği kesilmemiş hilesiz, kocaman bir ruh!

San'atın, güzellik aşkının, saflığın ve kederin ne olduğunu bu işçi bana en geniş insanca sözlerle anlattı.

Kazma ile santuru kullanmasını bilen o ellere baktım; şiş ve çiziklerle dolu, biçimlerini kaybetmiş, sinirli eller. Torbayı, bir kadını soyar gibi itina ve şefkatle açıp eski, parlak, bir sürü telleri, bronz ve fildişinden işlemeleri ve ucunda ipekli bir püskülü olan bir santuru çıkardılar. Kalın parmaklar, bir kadını okşar gibi, yavaş yavaş ve aşırı bir duygululukla santurun bütününü okşadı. Sonra, sevdiğimiz bir vücudu üşümesin diye nasıl sararsak, yeniden elleri santuru sardılar.

Tatlı bir sesle mırıldandı

— Bu işte!

Sonra yine dikkatle sandalyenin üzerine koydu.

Denizciler şimdi, bardaklarını tokuşturup dudaklarına dayıyorlardı. Bir tanesi, Kaptan Lemonis'in omuzuna okşar gibi vurdu:

— Eee Kaptan Lemonis, doğru söyle, üç buçuk attın, değil mi? Allah bilir, Ayos Nikalas'a kaç tane mum adadın!

Kaptan diken gibi kaşlarını çattı:

— Ulan çocuklar, size deniz üzerine yemin ederim ki, Ecel'i karşımda gördüğüm zaman, aklıma ne Meryem geldi, ne de Ayos Nikolas! Kuluri'ye doğru döndüm, karımı hatırladım ve şöyle bağırdım: «Ah ulan Katerina! Şimdi senin yatağında olsa idim!..»

Denizciler yine katıla katıla güldüler; Kaptan Lemonis de güldü.

— Şu insan ne canavar be! dedi. Baş melek kılıçla tepesinde duruyor, onun aklı ise karıda! Hay yokolası utanmaz hay!

Ellerini çırptı

— Kahveci! diye bağırdı. Gel, çocuklara ısmarlıyorum!

Zorba, kocaman kulağını dikmiş, dinliyordu. Gözlerini çevirdi, denizcilere, sonra da bana baktı:

— Ne oluyor orda? diye sordu. Ne diyor bu herif?

Fakat, birden silkinip kendine geldi. Hayretle:

— Bravo be! dedi. Bu denizciler işin sırrını biliyor, çünkü gece gündüz ölümle boğuşuyorlar.

Sonra koca elini havada salladı :

— Olsun, dedi, başka papazın sürüsü bu! Gelelim bizim işe: Oturayım mı, gideyim mi? Karar ver!..

— Zorba! dedim ve elinden yakalamamak için kendimi zor tuttum.

— Anlaştık, Zorba, benimle beraber geleceksin. Girit'de linyit madenim var, sen işçilerle uğraşırsın. Akşamları ikimiz birlikte kumsala uzanırız; benim karım, çocuk ve enciklerim falan yok; beraber yer içeriz. Sonra sen santur çalarsın.

— Keyfim olursa, düyuyor musun? Keyfim olursa. Sana istediğin kadar çalışır, esirin olurum! Ama santur başkadır. Canavardır o, hüriyet ister. Keyfim olursa çalarım; şarkı da söylerim. Sana zeybek, kasap havası ve pendozali (1) de oynarım ama peşin pazarlık: Keyfim

---

(1) PENDOZALİ : Bir çeşit raks. (Çeviren).

olması lâzım. Temiz hesap: Beni zorladın mı kaybedersin. Unutma ki ben de insanım.

— İnsan mı? Ne demek istiyorsun?

— Yâni, hürüm!

Bağırdım

— Kahveci, bir rom daha getir!

Zorba atıldı :

— İki rom! Sen de iç ki, tokuşalım. Adaçayı ile rom kafadar olamaz; sen de rom içeceksin. Kafadarlığımızın kuruluşu şerefine!

Kadehleri tokuşturduk; gün artık iyice ağarmıştı. Vapur düdük çalıyordu. Valizlerimi vapura götüren sandalcı gelip bir işaret yaptı. Kalkıp Zorba'nın omuzuna dokundum.

— Gidiyoruz, dedim; Tanrı'nın izniyle...

Zorba yavaşça ekledi

— Şeytanın da!

Eğildi, santuru kolunun altına aldı, kapıyı açtı ve önce kendi çıktı.

DENİZ, sonbaharın tadı, ışıkla yıkanan adalar, Yunanistan'ın ölümsüz çıplaklığını örten ince yağmurdan ibaret saydam bir tül. «Ölmeden Ege Denizi'ni gezen insana ne mutlu,» diye düşünüyordum.

Bu dünyanın birçok zevkleri vardır: Kadınlar, meyveler ve fikirler; ama, tatlı bir sonbahar vakti, her adanın ismini mırıldanarak bu denizi yarmak... Sanırım ki, Cennet'te bile insanın kalbine daha fazla girebilecek başka bir zevk yoktur. Başka hiçbir yerde rüya ile, bu derece sâkin ve gerçekten daha kolay bir şekilde karşılamazsınız; sınırlar seyrekleşir ve en külüstür geminin bile direkleri filizlenip salkım verir; şu Yunanistan'da hayranlık, ihtiyacın sağlam bir çiçeğidir.

Öğleye doğru yağmur durdu, güneş bulutları yardı; taze, canlı, yeni yıkanmış gibi ortaya çıkıp ışıklariyle sevgili sular ve topraklarda oynamağa başladı. Güvertede duruyor, gökyüzü ile denizin teşkil ettiği mucizeyi, tâ öteki ucuna kadar seyrediyordum; vapurun içinde de hinoğlu hin Rumlar, çakmak çakmak gözler, çerçi dimağları, küçük politika kavgaları, akordu bozuk bir piyano,

sahte tavırlı ve zehirli, fakat namuslu kadınlar, ârsız, monoton taşra bayağılıkları. İnsana öyle geliyordu ki, vapuru iki ucundan tutsun, denize daldırsın ve onu bozan içindeki bütün canlılar (insanlar, fareler ve tahtakuruları) kaçsın diye iyice sallansın, sonra boş ve yeni yıkanmış bir halde yeniden dalgaların üzerine oturtsun.

Fakat içimde, yine belirli bir acıma vardı; çapraşık metafizik düşüncelerin sonucuna benzer Budistçe ve soğuk bir acıma! Yalnız insanlara karşı değil, fakat her şeyin, Hiç'in hayal oyunu olduğunu bakmadan savaşan, ağlayan, uman... Bütün dünyaya karşı duyulmuş bir acıma. Rumlara, vapura, denize, bana, linyitin işletilmesine ve Buda elyazmasına, bir anda havayı karıştırıp bozan gölge ve ışıktan ibaret bütün bu boş şeylere karşı duyulan bir acıma.

Deniz tuttuğu için, Zorba'nın güvertedeki bir halat yığını üzerinde büzülmüş olduğunu gördüm. Bir limonu kokluyor ve kocaman kulağını çevirerek kimisi kıralı, kimisi de Venizelos'u tutan yolcuların konuşmalarını dinliyordu. Kocaman kafasını sallayıp sallayıp yere tükürmekteydi. Nefretle mırıldandı:

— Eski masallar bunlar. Utanmıyorlar!

— Ne demek eski masallar, Zorba?

— Hepsi işte... Kırallar, demokrasiler, milletvekilleri, maskaralıklar!

Çağın olaylarını o kadar aşmıştı ki, bunlar Zorba'ya göre çok eski şeylerdi. Muhakkak ki, telgraf ve vapur, demiryolu, şimdiki ahlâk, vatan ve din, ona göre eski uygarlıklardı. Onun ruhu, dünyadan çok daha hızlı ilerliyordu.

İpler direklerde ıslık çalıyor, kıyılar raksediyordu; kadınlar altın sikkesi gibi sapsarı kesilmişti. Silâhlarını (makyajlar, firketeler ve küçük taraklar) teslim etmişlerdi; dudakları beyazlaşmış, tırnakları morarmıştı. Ağaçkakanların tüyleri yolunmuş, yabancı tüyler (kurdeleler, sahte kaşlar, sahte benler, göğüslere takılı bezler) dökülmüştü; insan onları böyle kusmanın arefesinde görünce, bir iğrenme ile büyük bir acıma duyuyordu.

Zorba sarardı, yeşil bir renk aldu; şimşekli gözleri donuklaştı. Gözü ancak öğleden sonra canlanabilmişti; kolunu uzattı, sıçrayarak vapurla yarış eden iki büyük Yunus balığını gösterdi. Sevinçle:

— Yunuslar! dedi.

O zaman, ilk defa gözüm, sol elinin yarısına kadar kesik olan işaret parmağına takıldı. Bağırdım:

— Parmağına ne oldu, Zorba?

Yunus balıklarına o kadar sevinmediğimden gücenmiş bir halde cevap verdi:

— Hiç!

Ben devam ettim:

— Makina mı kaptı?

— Ne makinası sayıklıyorsun, yahu? Ben kendim ke-s tim.

— Kendin mi? Neden?

Omuzlarını kaldırdı:

— Sen ne anlarsın, patron? dedi. Sana bütün san'atlarda çalıştığımı söylemiştim. Bir kez de çanakçılık yaptım. Bu sanatı delicesine seviyordum. Sen bir toprak çamuru alıp ondan ne istersen yapmanın ne olduğunu bilir misin? Çark fırr der, çamur şeytan çarpmış gibi döner ve sen onun başında şöyle dersin: Sürahi yapacağım, tabak yapacağım, kandil yapacağım, şeytan yapacağım! Ben sana derim ki bu, insan olmak demektir: Yâni, HÜRRİYET!

Denizi unutmuştu, artık limonu ısırmıyordu, gözünün bulanıklığı yok olmuştu. Ben sordum:

— Peki, ya parmak?

— Şey işte, çarkta işime engel oluyor, araya girip tasarılarımı bozuyordu. Ben de bir gün keseri kaptım...

— Canın acımadı mı?

— Nasıl acımadı? Odun muyum ben yahu? İnsanım, elbet canım acıdı. Ama sana diyorum ki, işime engel oluyordu; bunun için kestim!

Güneş battı, deniz biraz sakinleşti, bulutlar dağıldı. Akşam yıldızı gökyüzünde çan gibi sallandı. Denize, gökyüzüne bakıp düşünceye daldım... Böyle sevmek, keseri almak, canı acımak ve kesmek... Ama sakladım heyecanımı. Gülerek:

— Kötü bir tarz bu, Zorba, dedim. Azizlerin hayatını anlatan kitaplara göre, vaktiyle aynı şekilde bir havari, bir kadın görüp baştan çıkmış ve bir balta kapıp...

Ne söyliyeceğimi anlayıp sözümü kesti:

— Elinin körü! Onu kesmek ha? Yok olasıca aptal! Yahu, o mübarek hiçbir zaman engel olmaz ki...

Karşı koydum:
— Nasıl? Buz gibi engel olur, işte!..
— Neye?
— Gökler hükümranlığına girmene...
Zorba alaylı alaylı baktı:
— Budala, dedi, o Cennet'in anahtarıdır, be!..
Başını kaldırdı, gelecekteki hayat, gökyüzü hükümranlıkları, kadınlar ve papazlar hakkında ne düşündüğümü anlamak istermiş gibi dikkatle bana baktı; ama anlaşılan fazla birşey çıkaramadığı için yıpranmış kocaman gri kafasını düşünceli düşünceli salladı.
— Sakatlar Cennete giremez! dedi ve sustu.

Kamaramda uzanıp bir kitap aldım; Buda hâlâ düşüncelerime hâkimdi; şu son yıllarda göğsümü barış ve güvenle dolduran «Buda ile Çoban» diyaloğunu okudum:

ÇOBAN — Yemeğim pişti, koyunlarımı sağdım, kulübemin mandalı sürülmüş, ateşim yanıyor; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

BUDA : — Artık yemek ve süte ihtiyacım yok; rüzgârlar kulübemdir, ateşim söndü; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

ÇOBAN : — Öküzlerim, ineklerim, ecdattan kalma çayırlarm ve ineklerimle çiftleşen bir boğam var; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

BUDA — Benim ne öküzlerim, ne ineklerim var; çayırlarını da yok. Hiç bir şeyim yok. Hiçbir şeyden korkmam; sen de istediğin kadar yağ, gökyüzü!

ÇOBAN : — Yıllardan beri karım olan sadık ve uysal bir çoban kızım var, geceleri onunla oynaşmak boşuma gidiyor; sen de, istediğin kadar yağ, gökyüzü!

BUDA — Uysal ve hür bir ruhum var; yıllardan beri ona benimle oynaşmayı talim ettirip öğretiyorum; sen de, istediğin kadar yağ, gökyüzü!

Bu iki ses konuşmalarına devam ederken ben uyuyakaldım. Yine rüzgâr çıkmıştı ve lâmbuzun camına dalgalar çarpıyordu. Uyku ile uyanıklık arasında yarı koyu, yarı saydam bir duman görür gibi oluyordum. Dalgalar şiddetli bir fırtına halini aldı, çayırlar battı, öküzler, inek-

ler ve boğa boğuldu. Rüzgâr kulübenin damını götürdü, ateş söndü, kadın bağırdı; ölmüş halde çamurun içine yığılıp kaldı. Çoban da çığlığı bastı, ne söylediğini duymuyordum, o bağırıyordu, ben ise denizdeki balık gibi akarak, uykunun içinde daha derine kayıp gidiyordum.

Sabaha karşı uyandığım zaman, adaların büyük arhondu, engebeli ve çok belirli bir halde sağımızda görünüyordu; dağlar da, sabah güneşi altında sâkindi ve buğular içinde âdeta gülüyorlardı. Çivit mavisi renkteki deniz etrafımızda kaynıyordu.

Kalın, kahverengi bir battaniyeye sarılmış olan Zorba, doymaz gözlerle Girit'e bakıyordu. Gözleri dağdan ovaya atlıyor, sonra inceleye inceleye kıyı boyunca gidiyordu. Sanki bütün bu toprakları daha önce tanıyordu da, şimdi onların üzerinde, aklı başında iken bir daha yürümekten sevinç duymaktaydı.

Yaklaşıp, Zorba'nın omuzuna dokundum:

— Muhakkak ki Girit'e ilk defa gelmiyorsun Zorba, dedim; ona eski dostunmuş gibi bakıyorsun...

Zorba tembel tembel esnedi; hiç de sohbete girişecek keyfi yoktu.

Güldüm:

— Konuşmağa üşeniyor musun, Zorba?

— Üşenmiyorum patron, ama güçlük çekiyorum, diye cevap verdi.

— Güçlük mü çekiyorsun?

Hemen karşılık vermedi. Gözlerini yine kıyılarda dolaştırdı. Güvertede yatmıştı, kıvırcık gri saçlarından rütubet akıyordu. Şu an güneş vurduğu için, yanaklarında, çenesinde ve boynundaki bütün derin buruşuklar diplerine kadar aydınlanmıştı.

Nihayet kalın ve tekeninkiler gibi sarkık dudakları kıpırdadı :

— Sabahleyin, dedi, ağzımı açıp konuşmakta güçlük çekerim, kusura bakma.

Sustu ve yuvarlak gözlerini yine Girit'e dikti.

Sabah kahvesi için kampana çaldı. Kamaralardan buruşuk ve yemyeşil yüzler çıkınağa başladı; sarkık ve dağılmağa hazır saç topuzlariyle kadınlar, masadan masaya sekerek yürümeğe çalışıyor, kusmuk ve kolonya kokuyorlardı; donuklaşan gözleri ürkmüş ve aptallaşmıştı.

Karşımda oturan Zorba canlı bir zevkle kahvesini çekiyor, ekmeğine yağ ve bal sürüp yiyordu. Yüzü açılıp ehlileşti, ağzı tadlandı. Uyku ve sessizlikten yavaşça çıkmış ve gözlerinin kıvılcımlanışını gizlice süzmekteydim.

Bir sigara yaktı, zevkle çekti, kıllı burun deliklerinden beyaz dumanları fora etti. Sağ ayağını büküp üstüne oturdu; doğu usulü yerleşmişti, şimdi konuşabilirdi. Konuştu da...

Gözlerini yarı yumdu, lûmbuzdan, dışarıda gölgelenen Psiloriti (1) ye baktı ve söze başladı:

— Girit'e ilk defa gelip gelmediğimi soruyorsun, değil mi? Hayır, ilk defa gelmiyorum. 96 da ben tam erkektim. Sakal ve saçlarım kendi has boyalarına sahipti: Siyah, kapkara bir boya. Otuz iki dişim vardı ve serhoş olduğum zaman mezeleri, arkasından da meze tabaklarını yerdim. İşte, tam o sırada şeytanın aklına esti de Girit ayaklandı.

O zamanlar seyyar satıcı idim. Makedonya'da köyden köye dolaşıyor, ufak tefek şeyler satıp karşılığında para yerine peynir, yün, sadeyağ, ada tavşanı, mısır alıp satıyor ve iki misli kazanıyordum. Akşamı hangi köyde bulursam, geceyi hangi evde geçireceğimi bilirdim (Allah razı olsun, her köyde merhametli bir dul bulunur! Rahmetlik kocasının ruhu için her zaman siyah bir yumak, yahut bir tarak, ya da atkı verir hanımla beraber yatardım. Senin anlıyacağın ucuzluk vardı o zaman!)..

Ucuzluk patron, hayat caba idi. Ama şeytanın işi yok. Girit yine silâha sarıldı. «Tuh! dedim, lânet olsun şansıma be.. Şu Girit bir türlü bizi rahat bırakmıyacak mı?» Yumaklarla dulları bıraktım, bir tüfek aldım, diğer başıboşlarla birleştim ve Girit yolunu tuttuk.

Zorba sustu. Şimdi kumlu, sâkin bir kıyının önünden geçiyorduk, dalgalar bu kıyının meydana getirdiği körfeze girip yayılıyor, ama kırılmadan, sadece kumların kenarında biraz köpük bırakıyorlardı. Bulutlar dağılmıştı, güneş parlıyordu, vahşi Girit, sâkinleşmiş bir halde gülümsemekte idi.

Zorba dönüp alaylı alaylı beni süzdü:

---

(1) PSİLORİTİS : Girid'in en yüksek dağı İda'ya halk arasında verilen isim. (Çeviren).

— Patron, dedi, sen şimdi sanıyorsun ki, oturup sana, âdet olduğu üzere Girit'te kaç müslümanın kafasını kesip, kaçının kulağını yaktığımı anlatacağım. Bunu aklından çıkar; ben bunu yapmağa üşeniyor, utanıyorum. Aklımın başımda olduğu şu sırada, sana hiçbir şey yapmamış olan başka bir insana saldırıp onu ısırmanı, burnunu koparmanı, kulağını kesmeni, karnını deşmeni ve bu arada Tanrı'yı da yardıma çağırmanı gerektiren bu kudurganlık nedir diye düşünüyorum; bu Tanrı da gelip burun ve kulak kessin ve işkenbe deşsin mi demektir?

Ama, o zaman kanım kaynıyordu; düşünecek kafa nerde? Tam ve namuslu düşünceler sükûnet, ihtiyarlık ve dişsizlik ister. Dişsiz olduğun zaman: «Ayıp çocuklar, ısırmayın!» demek kolaydır. Lâkin, otuz dişin olunca... İnsan gençliğinde canavardır, ehlileşmek bilmez canavardır ve insan yer.

Başını salladı

— Kuzular, tavuklar ve domuz yavruları da yer ama, hayır, insan yemezse doymaz! dedi ve sigarasını kahve tabağında ezdi. Hayır, doymaz! Sen ne dersin bilgin hazretleri?

Sonra karşılık beklemeden gözleri ile beni tartarak:

— Ne diyebilirsin, sanki? dedi. Anladığıma göre zatıâliniz aç kalmadı hiç, adam öldürmedi, çalmadı, suç işlemedi... Öyle ise, dünyayı ne anlarsın sen?

Ve açık bir hor görürlükle mırıldandı:

— Olgunlaşmamış bir beyin, gün görmemiş bir ten...

İş görmemiş ellerim, solgun benzim ve göngörmemiş hayatımdan dolayı ben de utandım.

Zorba sanki bir süngeri tutuyor da siliyormuş gibi, kocaman elini masanın üzerinde alçaltıcı bir hareketle sürükleyerek:

— Olsun, dedi, olsun. Senden yalnız bir şey sormak istiyorum: Sen bir bavul dolusu sayfa okumuş olmalısın, belki bilirsin...

— De bakalım Zorba, nedir?

— Burada hayret verici bir şey oluyor, patron... Bu tuhaflık içinde aklın şaşıyor. Biz çetelerin yaptığı bütün o alçaklıklar, hırsızlıklar, katliâmlar Girit'e Prens Yorgos'u, yâni hürriyeti getirdi.

Gözleri iyice açılmış halde hayretle bana baktı:

— Sır! diye mırıldandı, büyük sır! Dünyaya hürriyetin gelmesi için bu kadar cinayetler ve alçaklıklar mı lâzım, yâni? Çünkü, oturup sana işlediğimiz cinayetlerle yaptığımız alçaklıkları saysam tüylerin ürperir. Fakat sonuç ne oldu? Hürriyet! Tanrı yıldırımını atıp bizi yakacağına hürriyeti veriyor! Hiç bir şey anlamıyorum!...

Yardım istermiş gibi bana baktı. Bu sırrın kendisini çok üzdüğü ve bir çıkar yol bulamadığı belliydi.

Üzüntü ile sordu:

— Sen anlıyor musun patron?

Ne anlıyacaktım? Ne söyliyecektim? Tanrı dediğiniz şey yoktur ya Tanrı cinayetlerle alçaklıkları seviyor, yahut da bizim cinayet ve alçaklık dediklerimiz savaş ve dünya mücadelesi için gereklidir.

Fakat ben Zorba için başka bir izah şekli bulmağa çalıştım.

— Gübre ve pislikten bir çiçek nasıl filizlenip beslenir? Farzet ki Zorba, insan gübre, hürriyet de çiçektir.

Zorba yumruğunu masaya vurup

— İyi ama, dedi, ya tohum? Bir çiçeğin bitmesi için tohum gerekir. Bizim pis içimize, böyle bir tohumu kim koydu? Bu tohum niçin iyilik ve namus sayesinde çiçek açmasın? Ve kan ile pislik istesin?

Başımı salladım:

— Bilmem.

— Kim biliyor?

— Kimse...

Zorba bunun üzerine ümitsizlikle etrafına vahşi vahşi bakarak bağırdı:

— Öyle ise vapurları, makinaları kolalı elbiseyi ne yapayım ben?

Yanımızdaki masada oturup kahvelerini içen, deniz tutmasından berbat olmuş iki üç kişi canlandı, kavga kokusu alarak kulak kabarttılar.

Zorba gözetilmekten tiksinip sesini alçalttı:

— Bırakalım bunları, şeytan alsın! dedi. Bunları düşündüğüm zaman, önümde ne varsa kırasım geliyor, bir sandalyayı, yahut bir lâmbayı yahut da duvara vurarak kafamı! Sonra ne anlıyorum? Elinin körünü; ya kırdıklarımın parasını ödüyorum, yahut da eczaneye gidip kafamı gazlı bezlerle sardırıyorum. Eğer Tanrı varsa, o za-

man çuvalladık değil mi? Beni gökyüzünden dikizleyip gülmekten katılıyordur.

Kendisine musallat olmuş bir sineği kovarmış gibi avucunu şiddetle salladı. Bıkmış bir halde:

— Velhasıl, dedi, sana söylemek istediğim şey şu: Kıraliyet gemisi bayraklarla donanmış halde yaklaşıp toplar atıldıktan ve Prens Girit'e ayak bastıktan sonra... Sen hürriyetine kavuştuğu için topyekûn deliren bir millet gördün mü? Hayır mı? Öyle ise, zavallı patronum, kör doğdun, kör öleceksin demektir. Ben bin sene yaşasam ve etimin yalnız bir lokmacığı kalsa o gün gördüğümü unutmıyacağım. Eğer insan gökteki cennetini kendisi seçseydi — ki böyle olması gerek, çünkü Cennet bu demektir!— Yaradana şöyle derdim ben. «Tanrım benim Prens Yorgos'un ayağının Girit'e bastığı an ebediyen devam etsin...»

Zorba yine sustu. Bıyığını burdu, bir bardağı ağzına kadar buzlu su ile doldurdu, bir nefeste içti.

— Girit'e ne oldu, Zorba? Söylesene!

Zorba yine sertleşerek:

— Çene mi çalacağız? dedi. Yahu, ben sana diyorum ki, bu dünya sır dünyasıdır, insan da büyük bir canavar!

Büyük canavar ve büyük Tanrı. Adı Yorgaros olan ve benimle beraber Makedonya'dan gelip çok büyük işler ve çok büyük bir şöhret yapmış pis bir domuz olan câni bir komitacı ağlıyordu, «Ne ağlıyorsun ulan be domuz?» Fakat o üzerime atıldı, hababam beni öpüp küçük bir çocuk gibi ağlamaya devam etti. Sonra bu alçak herif kemerini çıkardı. Öldürdüğü kişilerden ve bastığı evlerden gasbetmiş olduğu altın liraları çıkarıp avuç avuç havaya fırlattı. Anladın mı patron? Hürriyet bu demektir!

Kalktım, temiz hava almak için güverteye çıktım.

«Hürriyet bu demektir!» diye düşünüyordum. Bir hastalığa tutulup altın lira toplıyacak, sonra da birden hastalığını yenip bütün varını yoğunu havaya vuracaksın.

Hastalığın birinden kurtulup daha büyük başka birine tutulasın... Fakat, bu da esirlik değil midir, acaba? İnsan soyu için Tanrı için, kendini bir fikre feda mı etmelidir? Ya da, acaba efendimiz ne kadar yüksekte ise,

esaret ipimiz de o kadar uzuyor ve o zaman çok geniş bir harmanın içinde sıçrayıp oynuyor, sonra ucunu bulamadan ölüyoruz, bunun adına da hürriyet mi demişiz yoksa?

Kumlu kıyımıza öğleden sonra vardık. Beyaz ince elenmiş bir kum, hâlâ çiçekli olan acı defneler, incir ve keçi boynuzu ağaçlariyle daha ilerde, sağdaki ağaçsız küçük bir dağ bana, bir kadının tersine çevrilmiş yüzü gibi geliyordu bu kadının çene altından, yâni boynundan siyah-kahverengi linyit damarları geçmekteydi.

Yağmur sonrası bir rüzgâr esiyor, kabarık bulutlar hızla geçiyor, toprağı gölgeleyerek yumuşatıyorlardı. Güneş saklanıp açılıyor, toprak canlı ve bereketli bir yüz gibi aydınlanıp kararıyordu.

Bir an için kumsalda durup baktım. Kutsal ısssızlık, yalnızlık gibi zehirli baştan çıkarıcı bir halde önüme serildi. Dilber budist şarkısı topraktan yükseldi, içimi sardı: «Nihayet ne zaman yalnız başıma, arkadaşsız ve sırf her şeyin rüya olduğu gerçeğiyle birlikte ıssızlığa çekileceğim? Vücudumun hastalıktan, cinayetten, ihtiyarlık ve ölümden başka birşey olmadığını görerek hür, korkusuz, baştanbaşa sevinç içinde ormana ne zaman çekileceğim? Ne zaman? Ne zaman? Ne zaman?»

Zorba, santuru koltuğunda, arkamdan geliyordu.

Heyecanımı gizlemek için elimi, kadının ters çevrili yüzüne uzatarak:

— İşte linyit! dedim.

Ama Zorba kaşlarını çattı, bakmadan:

—Başka sefere patron, dedi; önce şu toprak dursun bakalım. Hâlâ sallanıyor şeytan alasıca, hâlâ sallanıyor namussuz... güverte gibi! Köye çabuk gidelim!

Bunları söyledikten sonra pergelleri açtı...

Fellâh veletleri gibi güneşten yanmış çıplak ayaklı iki köylü çocuğu koşup valizleri yüklendiler. Mavi gözlü bir gümrük memuru, daire ödevini gören bir barakanın önünde nargile içiyordu. Yan yan bize baktı, valizlere bıkkın bir nazar attı, bir ara sandalyasında sallanıp kalkacak oldu, ama üşendi. Neden sonra marpuçu kaldırdı, mahmur mahmur:

— Hoş geldiniz! dedi.

Köylü çocuklarından biri arkamdan geldi; zeytin gibi kapkara gözlerini oynatarak alaylı bir eda ile:

— Eski Yunanistanlıdır, dedi, üşeniyor!

— Peki, Giritliler üşenmezler mi, yâni? dedim.

Giritli çocuk cevap verdi:

— Üşenirler, üşenirler ama, başka türlü...

— Köy uzak mı?

— Yok canım! Bir kurşun atımı ötede: Nah, şu bahçelerin arkasında, derede... İyi köydür patron; Tanrının bereketine sahiptir; keçi boynuzları, hardal otları, zeytinyağı, şarap. Şu öteki kumsalda da, Girit'in en körpe hıyarları yetişir. Arabistan'dan gelen rüzgâr onları büyütür; geceleyin bostanda yatan «krr! krr! krr!» diye büyüdüklerini duyarsın.

Zorba önde gidiyor ve başı hâlâ döndüğü için yalpalıyordu.

— Gayret Zorba! diye bağırdım, ormanı tuttuk, korkma.

Hızlı yürüyorduk. Toprak, kum, çakılla karışıktı; orda burda bir ılgın ağacı, bir küme hasır otu ve zehirli sütleğenler vardı. Ağır bir hava. Bulutlar hep alçalıyor, hava ağırlaşıyordu.

Büyük bir incir ağacının yanından geçiyorduk, gövdesi birbirine dolanmış iki parça halinde idi; ihtiyarlıktan çürümeğe başlamıştı. Valizleri taşıyan çocuklardan biri durdu, çenesini kaldırdı; ihtiyar ağacı göstererek:

— Arhont kızının inciri! dedi.

Durdum, bu Girit toprağında her taşın, her ağacın trajik bir tarihi vardır.

— Arhont kızının mı? Neden?

— Dedemin zamanında bar arhontun kızı genç bir çobanı sevmişti. Ama babası çocuğu istemiyordu; arhont kızı ağlıyor, bağırıyor, kendini öldürüyordu ama, ihtiyar bildiğinden şaşmıyordu. Tâ ki, bir akşam iki âşıklar ortadan yokoluverdi. Bir gün, iki gün, üç gün, bir hafta onları aradılar, yook! Lâkin mevsim yaz olduğu için çabuk koktular: kokuyu takip ederek onları bu incir ağacının altında çürümüş ve birbirine sarılmış bir halde buldular. Anladın mı? Kokudan buldular onları:

Çocuk «Püf, püf» diyerek katılırcasına güldü.

Köyün gürültüsü duyuldu; köpekler havlamağa başladı, kadınlar çığlık atıyor, horozlar havanın değişeceği-

ni haber veriyordu. Havada, rakı kazanlarından çıkan bir cibre kokusu vardı.

İki çocuk

— İşte köy! diye bağırıp tabanları kaldırdılar.

Kum tepesinin dönemeç yerinde, derenin yamacına asılmış gibi duran küçük köy göründü. Kireçle boyanmış taraçalı basık evler birbirine yapışık gibiydi ve açık pencerelerinin meydana getirdiği siyah noktalarla taşlar arasına sıkışmış aksaçlı başlara benziyorlardı.

Zorba'nın yanına gidip alçak sesle tenbihte bulundum.

— Aklını başına topla Zorba! Köye girdiğimiz şu anda gerektiği gibi davranmalısın. Ne mal olduğumuzu çakmasınlar. Zorba! Ağırbaşlı müteşebbisler gibi duralım; ben patron, sen de işçibaşı olarak! Şunu bil ki, Giritlilerin şakası yoktur; gözleri seni bir defa yakaladı mı, hemen kusurunu bulup bir lâkap takıverirler ve bir daha bundan kurtulamazsın; ondan sonra kuyruğuna teneke bağlanmış köpek gibi gidersin...

Zorba bıyıklarını avuçlayıp düşünmeğe başladı. Sonunda

— Ben sana bir şey söyleyeyim mi, patron? dedi, eğer burada bir dul varsa, korkma, ama yoksa...

O anda, köyün giriş yerinde bir çingene karısı, paçavralar içinde elini uzatarak koştu; güneşten yanmıştı, pislik içindeydi. Küçük, siyah bir bıyığı vardı. Zorba'ya:

— Ey kubaros! (1) diye bağırdı, ey kubaros! Senin ruhun var mı? Zorba durdu ve gayet ciddî cevap verdi:

— Var.

— Öyle ise, bana beş drahmi ver!

Zorba boynundan, meşinden yapılmış külüstür bir cüzdan çıkardı.

— Al! dedi ve soluk dudakları güldü. Sonra bana döndü.

— Bakıyorum, dedi, burada müthiş ucuzluk var! Ruhun fiatı beş drahmi...

Köyün köpekleri üzerimize saldırdı, kadınlar damlara çıktı, çocuklar yuhalarla peşimize düştü; bazıları hav-

---

(1) Kubaros : Sağdıç, arkadaş, ahbap anlamlarına gelir. (Çev.)

lıyor, bazıları otomobil kornası gibi ötüyor, bazıları ise önümüze geçerek hayretten büyümüş gözlerle bize bakıyordu.

Köyün meydanına vardık; çok yüksek iki kavak ağacı, etraflarında kabaca doğranmış sırlar ve karşıda geniş, eski boyalı tabelâsıyla kahvehane NAMUS KAHVE VE KASAPHANESİ.

Zorba sordu :

— Neden gülüyorsun, patron?

Daha cevap verecek vakit bulamadan KAHVE - KASAPHANE'nin kapısında, mavi püsküllü, kırmızı kuşaklı beş altı yarma fırladı

— Hoşgeldiniz kubaroscuklarımız! diye bağırdılar. Buyurun, bir rakı için! henüz kazandan, sıcak sıcaktır...

Zorba dilini şapırdattı. Bana bakıp göz kırptı

— Ne dersin patron? Bir tane içer miyiz?

İçtik, gırtlağımız yandı. Eli çabuk, gayretli bir ihtiyar olan kahveci - kasap bize sandalye getirdi.

Ben ev sordum. Birisi bağırdı:

— Madam Ortans'a gidin!

Hayretle

— Fransız mı bu? diye sordum.

— Şeytanın anasındandır. Hayat ve yaşamak... Birçok kazıkların üstünden atlamış; şimdi ihtiyarladığı için de son kazığın üstüne oturup burada han açtı

Bir çocuk söze karıştı

— Karamelâ da satıyor.

Bir başka çocuk bağırdı

— Unlanıp boyanıyor da... Boynuna bir kordelâ koyuyor, bir de papağanı var.

Zorba sordu :

— Dul mu? Dul mu?

Kimseden bir karşılık alamayınca şiddetli bir istekle tekrar sordu

— Dul mu?

Kahveci kırlaşmış sık sakalını avuçladı:

— Burada kaç kıl var, Kubaros? dedi. Eh işte, o da o kadar erkekten dul kalmıştır. Şimdi anladın mı?

Zorba cevap verdi

— Anladım.

Ve dudaklarını yaladı. Keyfi yerinde olan bir ihtiyar bağırdı

— Seni de dul bırakabilir, dikkatli ol, Kubaros!

Ve hepsi birden kahkahayı bastılar.

Kahveci ısmarlanmış şeylerle dolu bir tepsi ile yeniden göründü

Arpa ekmeği, taze peynir, ahlat, Kahveci bağırdı:

— Ulan, adamları rahat bırakın be! Yok madamlar, yok bilmem neler!.. Evimde yatacaklar işte...

İhtiyar

— Onları ben alacağım, Kodomanolios, dedi, benim çocuklarım yok, evim büyüktür, yer var.

Kahveci ihtiyarın kulağına eğilerek bağırdı:

— Kusura bakma, Barba (1) Anağnostis, önce ben söyledim.

Barba Anağnostis :

— Sen birini al, dedi, ihtiyarı ben alırım.

Zorba bakışlarını sertleştirip sordu:

— Hangi ihtiyarı?

Ben, daha çok sertleşmesin diye Zorba'yı teselliye çalışarak

— Biz ayrılmayız, dedim; ayrılmayız. Madam Ortans'a gideceğiz.

— Hoş geldiniz! Hoş geldiniz!

Kısa boylu, tombul, saçları karşıdan keten renkte görünen, çenesinde üzeri domuz kıllarını andıran kıllarla örtülü bir ben bulunan çarpık bacaklı bir kadıncağız kolları açık halde kavakların altında göründü. Boynunda kırmızı kadifeden bir kurdele vardı, soluk yanakları, açık mor renkte bir podra ile sıvanmıştı. Alnından oynak bir zülüf fırlıyor ve halile «Küçük Kartal» ı oynayan ihtiyar Sarah Bernar'a benziyordu.

— Hoş bulduk, Madam Ortans! diye cevap vererek âni bir neşeye kapılmış gibi elini öpmek istedim.

Hayat, gözümün önünden masal gibi, Shakespeare'in bir komedisi diyelim "Fırtına" sı gibi şimşek hıziyle geçti. Biz, hayalî bir gemi batışından ıslak halde karaya çıkmış, hayret verici kıyıları keşfediyor ve memleketin canlılarını resmî şekilde selâmlıyorduk. Bu Madam Ortans da bana, binlerce yıl önce bu kumsalın üzerine yarı çürük, parfümlü ve neşeli bir halde düşmüş adanın krali-

---

(2) Barba "amca" ve "dayı" demektir. (Çeviren).

çesi olan bir çeşit bıyıklı ve cilâlı kocakarıyı hatırlatıyordu. Arkada ise, çok başlı, sırf pislik, kıl ve keyften ibaret Kaliban, yani halk, kınıyarak ona bakmaktaydı.

Tebdil giymiş Prens olan Zorba da, uzak denizlerde bir yerde savaşmış yenmiş yenilmiş bokaportoları açılmış direkleri kırılmış yelkenleri yırtılmış şimdi de pudralarla kalafatladığı çatlaklarla dolu bir halde bu kıyıya çıkmış bekleyen eski gemiye bir arkadaşmış gibi patlak gözleriyle süzerek bakıyordu. Bu gemi garanti Zorba'yı, o kırk yerinden yaralanmış Kaptanı beklemekte idi. Ben de, bu iki tiyatro sanatçısının nihayet, Girit'in bu düz sahneli, kabaca boyanmış manzarasında tatlı tatlı kavuşmalarını görerek seviniyordum.

İhtiyar aşk tiyatrocusu kadının önünde eğilerek:

— İki yatak, Madam Ortans! dedim. Tahtakurusuz iki yatak!

O, çok eski bir şantözün baştan çıkarıcı tavrile süzgün süzgün bana bakarak cevap verdi

— Tahtakuru yok! Yok!..

Kaliban ağızları gülerek bağırdı

— Var! Var!

Baş aktris, kalın beyaz çoraplı tombul bacağını taşlara vurarak inat etmekteydi

— Yok!...

Ayağında tabansız, üzeri ipekli ve koket birer fiyonk taşıyan iskarpinleri vardı.

Kaliban yine kahkahalar atarak bağırdı

— Hay yok olasın, Primadonna!

Fakat Madam Ortans, artık kemali ciddiyetle önümüzde yürüyor ve bize yolu açıyordu. Üzeri podra ve ucuz mis sabunu kokmaktaydı.

Zorba arkasından gidiyor, bakışlariyle onu yiyiyordu.

Bana göz kırparak

— Bak şuna be! dedi. Ördek gibi yürüyor namussuz! Nasıl sallanıyor!.. Plâf... Plâf... Kuyrukları sırf yağdan ibaret olan bazı koyunlar gibi!..

Birkaç iri damla düştü, gökyüzü karardı. Dağda beyaz şimşekler çakıyordu. Keçi kılından yapılmış küçük kaputlariyle ufacık kızlar evlerinin keçi ve koyunlarını

otlatmaktan dönüyorlardı. Ocağın önünde çömelmiş kadınlar akşam ateşini yakıyordu.

Zorba sinirli sinirli bıyığını ısırdı; yalnız, Madam'ın sallanan sağrılarına aç gözlerle bakmakta idi. Bir ara içini çekerek mırıldandı

— Hımm! Lânet olsun hayata be, sonu yok namussuzun!

MADAM Ortans'ın küçük oteli, arka arkaya yapışık çok eski, bir sıra banyo kabinesinden ibaretti. İki kabine dükkândı; burada karamelâ, sigara, Arap fıstığı, lâmba fitilleri, alfabeler, kokulu günlük satıyordu. Sonraki dört kabine uyuma odalarıydı; ötekinin arkasında da mutfak, çamaşırhane, kümes ve adatavşanları vardı. Çevreyi ise, ince kum üzerine dikilmiş sık kamışlarla Arap incirleri meydana getiriyordu. Bütün civar deniz, tavuk pisliği ve keskin idrar kokmaktaydı. Yalnız ara sıra Madam Ortans geçerken insanın önünde bir berber çanağı dökülüyormuş gibi, havanın kokusu değişirdi.

Yataklar serildi, yattık; hemen de uyuduk. Ne rüya gördüğümü hatırlamıyorum ama, sabahleyin çok hafif ve denizden çıkıyormuş gibi sevinçliydim.

Günlerden pazardı, işçiler yarın civar köylerden gelip iş tutacaklardı; yani, gezintiye çıkıp talihin beni hangi kıyılara attığını görecek vaktim vardı. Şafakla birlikte dışarı fırladım, bahçeleri geçtim, biraz kıyıda dolaştım, memleketin suyu toprağı ve havasiyle şöyle üstünkörü bir tanıştım, kokulu yabanıl otlar topladım, avuçlarım kekik, adaçayı, fliskün kokusuna bulandı.

Bir tepeye çıkıp etrafa baktım. Granitten, koyu renkli ağaçlardan, beyaz kireçli topraktan ibaret bir yer ki, insan bunu kazmanın bile deşemiyeceğini sanır; fakat birden narin, sarı zambak filizleri bu kaskatı toprağı sanki aniden delerek fışkırıyor ve güneşte parlıyorlardı. Uzakta, Güney tarafında, alçak kumsallı küçük bir ada çiçekler içinde parlıyor, ilk ışıkların önünde bütün bekâretiyle kızarıyordu.

Kıyıdan biraz içerde zeytin, keçi boynuzu, incir ağaçları, birkaç tane de bağ vardı; iki küçük dağın arasındaki rüzgâr tutmayan çukurlarda limon ve muşmu-

la ağaçlariyle, denize biraz daha yakın bir yerde bostanlar görünüyordu.

Yükselen toprağın yumuşak dalgalanışlarını uzun zaman seyrettim, granitler koyu yeşil renkteki keçi boynuzu ağaçları, gümüş yapraklı zeytinler kısım kısımdı; insanın önüne sanki çizgileri dalga dalga bir kaplan posta serilmişti. Güney'e doğru uzakta hâlâ hiddetli olan garip ve alışılması imkânsız deniz kıvılcımlanıyor, Berberistan'a ulaşıyor, kükrüyor, kişniyor ve Girit'i yiyordu.

Bana öyle geldi ki Girit'in bu kesimi güzel bir nesir parçasına benzemekteydi: İyi işlenmiş, az konuşan, fazla zenginlikten kurtulmuş; sağlam ve tutumlu... Lezzetini en basit vasıtalarla sunmaktaydı. Oynamıyor, hiçbir tertibe başvurmağa tenezzül etmiyor, nutuk çekmiyor; ne söylemek istiyorsa erkekçe bir ciddiyetle söylüyordu. Fakat Girit'in bu kesiminin haşin çizgileri arasında umulmadık bir hassasiyet ve tatlılık duyulmaktaydı; rüzgârsız köşelerde limon ve portakal ağaçları kokularını saçıyor, ötede ise, aşılması imkânsız denizden tükenmez bir şiir taşıyordu.

— Girit!.. diye mırıldanıyordum, Girit!.. ve kalbim ferahlıyordu.

Tepeden indim, kıyı kıyı yürüdüm. Köyden fıkırdaya fıkırdaya gelen kızlar göründü; kar gibi önlükleri, sarı çizmeleriyle ve etekleri yukarı çekilmiş halde deniz kıyısındaki Manastır'a tapınmağa gidiyorlardı.

Durdum. Beni görür görmez gülmeleri kesildi. Yabancı bir erkeği görünce yüzleri sertleşerek kapanmış, vücutları tepeden tırnağa kuvvet kesilmiş, parmakları sinirli bir halde sıkı sıkıya düğümlenmiş korsajlarından göğüslerine doğru bir korku yayılmıştı.

Damarlarındaki çok eski kan geçmişi hatırladığı için ürpermişti; Girit'in Berberistan'a bakan bütün bu kıyılarına asırlar boyunca korsanlar hücum ediyor, koyunları, kadın ve çocukları yakalıyor, onları kırmızı kuşaklariyle bağlıyor, ambarlara atıyor, Cezayir'e, İskenderiye'ye, Beyrut'ta satmağa götürmek üzere demir alıyorlardı. Bu deniz, asırlar boyunca hıçkırıkları aksettirmiş ve yüzü saç örgüleriyle örtülmüştü. Kızların, aşılmaz bir engel meydana getirerek bir savunmaya girişmek istermiş

gibi, birbirine yapışmış halde vahşice kaçtıklarını gördüm. Yüzyıllardan beri bırakılmayan ve bugün, hiç şüphesiz eski bir ihtiyacın sesine uyarak tekrarlanan güvenlik hareketleriydi bunlar...

Fakat, kızlar önümden geçerken, yavaş yavaş geri çekildim ve gülümsedim. Tehlikenin asırlardan beri geçmiş olduğunu bir anda hatırlayınca, âni olarak uyanmış da, bugünkü güvenli döneme girmiş gibi yüzleri açıldı, sıkı savaş safı seyrekleşti, hepsi birden o temiz sesler ile «Günaydın!» dediler; boğazları berraklaştı. Aynı anda, uzaktaki Manastır'ın neş'eli ve oynak çanları havayı mutluluğa boğınağa başlamıştı.

Güneş yükselmiş; gökyüzü tertemiz. Kayaların arasına daldım küçük bir martı gibi bir oyuğun içine sokuldum, mutlulukla açık denize baktım. Vücudumu güçlü, taze ve uysal hissettim; aklım dalgaları izleyerek bir yerde kendisi de dalga oluyor hiç karşı koymaksızın denizin oynak temposuna uyuyordu.

Fakat kalbim yavaş yavaş hırçınlaşmaya başlıyor, karanlık sesler yükseliyordu; kimin bağırdığını bilmiyordum; bir an yalnız kalsam, içimde adlandırılamaz isteklerle, şiddetle, dengesiz ümitlerle korkmuş bir halde kükrer; kükrer ve benden kurtuluş beklerdi...

Onu duymamak için, çabucak yol arkadaşım Dante'yi açtım; yalnız keder ve kuvvetten ibaret olan içimdeki şeytanı kovmak istiyordum. Sayfaları çeviriyor rastgele bir mısra bir kıt'a okuyor, bütün ilâhiyi hatırlıyordum; cehennemlikler ateşten sayfaların arasından bağırarak çıkıyorlardı; ötede büyük yaralı ruhlar çok yüksek bir dağa tırmanmak için çırpınıyordu; daha yukarıda mutlak saadet içindeki zümrüt çayırlarda gezinmekteydi. Kader'in üç katlı korkunç binasını bir inip bir çıkıyordum; sanki bu bina benim evimmiş gibi, Cehennem, Araf ve Cennet'i kolaylıkla dolaşıyordum. Harikulâde mısralar üzerinde gezinerek acı duymakta, durup sevinmekteydim.

Dante'yi kapadım, uzak ufka baktım. Bir küçük martı karnını dalgaya dayadı, vücudunu büyük ve serin hazzın içine salıverdi. Güneşte yanmış, çıplak ayaklı bir erkek çocuğu deniz kıyısında belirdi; sevdalı madinada-

lar (1) söylüyordu; bana öyle geldi ki, çocuk bunların acısını anlıyordu, çünkü sesi, kısık horozlarınkine benzemeğe başlamıştı bile...

Yıllar ve yüzyıllar boyunca, Dantenin de memleketinde şarkıları okunmuştu. Ve nasıl sevda şarkısı erkek çocuklarını aşka hazırlıyorsa, aynı şekilde ateşli Floransa şarkıları da İtalyan gençlerini millî savaşa ve hürriyete hazırlıyordu. Hepsi yavaş yavaş şairin ruhunu alarak esirliği hürriyete çeviriyorlardı.

Arkamda bir gülme duyuldu. Birdenbire Dante'nin zirvelerinden aşağı yuvarlandım. Dönünce arkamda yüzünün her tarafı ile gülen Zorba'nın durduğunu gördüm.

— Nedir bunlar, patron? diye bağırdı. Seni saatlerdir arıyor, ama bir türlü bulamıyorum!

Beni sessiz ve hareketsiz görünce, sesini yükseltti:

— Öğle vakti geçti, tavuk kaynadı, erimiştir zavallı! Anladın mı?

— Anladım ama, karnım aç değil.

Zorba ellerini bacaklarına vurarak

— Aç değil misin? dedi. İyi ama, sabahtan beri birşey yemedin ki... Vücudun da canı vardır, acı ona! Ver ona yesin, patron, ver yesin! Bizim zavallı eşeğimizdir o; onu yedirmezsen seni yarı yolda bırakır sonra...

Ben bedenin bu zevklerini küçümserdim. Kabil olsa, ayıp birşey yapıyormuş gibi, yemeğimi gizli yiyecektim; ama Zorba bağırmasın diye;

— Peki, dedim, geliyorum!

Köyün yolunu tuttuk. Saatler, kayaların arkasındaki âşıkların zamanı gibi şimşek hızıyle geçmişti. Floransa'nın ateşli nefesini hâlâ üzerimde hissediyordum. Zorba tereddütle sordu

— Linyiti mi düşünüyordun?

Gülerek cevap verdim

— Başka neyi olacak? Yarın işe başlıyoruz, bir takım hesaplar yapmam lâzımdı.

Zorba göz ucu ile bana bakıp sustu. Hâlâ beni tartmakla meşgul olduğunu anlıyordum; bana inanması lâ-

---

(1) MADİNADA : Aslının Venedik dilindeki "Manitana" olduğu iddia edilen bir çeşit halk şiiri.

zım gelip gelmediğini henüz kestirememişti. Yine ihtiyatla ilerliyerek sordu

— Peki nasıl bir sonuca vardın?

— Masrafı karşılamak için, üç ay sonra, günde on ton linyit çıkarmamız lâzım geldiği sonucuna.

Zorba tekrar bana baktı, ama bukez huzursuzdu; biraz sonra

— Peki ama, dedi, hesap yapmak için neden deniz kıyısına gittin? Sorduğum için beni affet patron ama anlamıyorum. Ben rakamlara bulaştım mı, toprak içindeki bir deliğe saklanmak, kör olmak, görmemek isterim. Gözlerimi kaldırıp da denizi veya bir ağacı, yahut, ihtiyar da olsa bir kadın gördüm mü hesaplar şeytanın yanını boylar. Sayılar kanatlanır, Allah kahretsin, kanatlanır ve uçarlar!

Onu kızdırmak için

— Neden Zorba? dedim. Çünkü kabahat sende. Aklını toparlıyacak güçte değilsin...

— Ben de bilir miyim, patron? Sen nasıl kabul edersen... Öyle şeyler vardır ki, Sofistlerden Solomonbile... Bak, bir gün, küçük bir köyden geçiyordum. Çok ihtiyar, doksanlık bir adam badem ağacı dikiyordu. "Ee, dede: dedim, badem ağacı mı dikiyorsun?" O, eğilmiş olduğu halde bana baktı ve: "Ben oğlum, dedi ölümsüzmüşüm gibi hareket ederim" dedi. Cevap verdim: "Ben ise, her an ölecekmişim gibi davranırım!" İkimizden hangimiz haklı idik, patron?

Zorba yenmiş yenmiş baktı bana

— Haydi bakalım? dedi.

Susuyordum. İki yol da sarp ve çetindi; ikisi de insanı zirveye çıkarabilirdi. İnsanın ölüm yokmuş gibi hareket etmesiyle, aklında her an ölüm olduğu halde hareket etmesi, belki aynı şeydi, ama, o zaman bunu bilmiyordum daha.

Zorba alaycı bir tavırla sordu

— Evet? Üzme kendini patron, ucunu bulamazsan; başka sözler edelim be yahu! Ben şu anda yemeği, tavuğu ve tepesinde tarçıniyle pilâvı düşünüyorum, bütün beynim pilâv gibi buram buram tütüyor. Önce yemek yiyelim, önce safra alalım sonra düşünürüz. Herşey sıra ile. Şimdi önümüzde pilâv var; öyle ise, aklımızda pilâv ol-

malıdır. Yarın önümüzde linyit olacak, aklımızda linyit... Yarın iş istemez, anladın mı?

Köye giriyorduk. Kadınlar, kapılarının eşiğinde oturmuş yavaş yavaş konuşuyor, ihtiyarlar da bastonlarına dayanmış susuyordu. Meyva dolu bir nar ağacının altında kuru üzüm gibi bumburuşuk bir kocakarıcık küçük torununun bitlerini ayıklıyordu.

Kahvenin önünde dik vücutlu, şiş gözlü, derli - toplu bir yüzü olan karga burunlu ve arhont bakışlı bir ihtiyar durmaktaydı. Bu bana linyiti kiralamış olan köy ihtiyar heyetinden Mavrandonis idi. Dün bizi evine almak için Madam Ortans'a uğramıştı.

— Köyde adam yokmuş gibi, handa kalmanız çok ayıp! demişti.

Ciddî, az konuşan bir adam; yani gerçek bir arhonttu. Biz reddettik; alındı ama, israr etmedi.

— Ben vazifemi yaptım! diyerek gitti.

Biraz sonra bize iki kelle peynir, bir küfe nar, bir küçük küp kuru üzüm ve bir damacana rakı gönderdi.

Uşak eşeğin yükünü indirirken

— Kaptan Mavrandonis'in selâmı var, dedi, "Az şey ama candandır!" diyor.

Biz de köyün büyüğüne candan sözlerle teşekkür ettik.

O, avucunu göğsüne bastırarak:

— Uzun ömürlü olasınız! dedi, bir daha da konuşmadı.

Zorba mırıldandı

— Fazla lâf istemiyor, sert adam!

Ben

— Mağrur, dedim, hoşuma gidiyor!

Artık susuyorduk; Zorba'nın burun kanatları sevinçle açılıp kapanıyordu. Madam Ortans bizi kapıdan karşılayıp sevinç ifadesi bir takım sesler çıkardı ve içeri girdi.

Zorba, avluda yaprakları dökülmüş asmanın altında sofrayı kurdu. Ekmeği kocaman kocaman dilimler halinde kesti, şarap getirdi, tabaklarla çatal kaşığı koydu. Dönüp sırnaşık sırnaşık bakarak masayı işaret etti; üç kişilik servis koymuştu. Kulağıma fısıldadı

— Anladın mı, patron?

— Anladım, anladım, ihtiyar cehennemlik!

Dudaklarını yayarak

— Kart tavuğun suyu lezzetlidir, ben bilirim! dedi.

Çalak hareketlerle gidip geliyor, gözlerinde şimşekler çakıyor, eski sevda şarkıları söylüyordu.

— Hayat budur patron! diyordu. Hayat ve tavuk. Nah işte, şimdi, sanki hemen şu anda ölecekmişim gibi davranıyor ve tavuğu yemeden kıkırdamıyayım diye acele ediyorum.

Madam Ortans emir verdi

— Sofraya buyurun!

Önümüze koymak üzere tencereyi kaldırdı. Fakat ağzı açık kaldı, gözü üç kişilik servise takılmıştı. Memnuniyetinden kıpkırmızı kesildi; Zorba'ya baktı ve ak renkli kekre gözleri oynadı.

Zorba bana yavaşça :

— Bacakları alevlendi! dedi.

— Güzeller güzeli deniz perisi, dedi, gemimiz battı, deniz bizi senin hükümdarlığına çıkardı, bizimle beraber yemeği kabul et, benim deniz kızım!

İhtiyar şarkıcı ikimizi de almak istermiş gibi, geniş koynunu açıp kapıyordu; süzüldü, önce Zorba'ya, sonra bana şefkatle sürtündü; güvercin gibi guruldayarak odasına koştu; biraz sonra fıkırdak sallana sallana, en iyi tuvaletiyle çıkageldi; erimiş sarı şeritli, havı dökülmüş eski bir yeşil kadifeydi bu... Göğsü cömert bir şekilde açıktı, memelerinin arasına da yaprakları yolunmuş bezden bir gül sokmuştu: İçinde papağan bulunan bir kafesi elinde tutuyordu; bunu karşı taraftaki asmaya astı.

Onu ortamıza oturttuk; sağında Zorba, solunda ben vardım.

Üçümüz de yemeğe yumulduk. Bir müddet sesimiz çıkmadı; eşekçiğimizi acele ile yediriyor, ona şarap içiriyorduk; gıda çabucak kan oluyor, içimiz kuvvetleniyor, dünya güzelleşiyor, yanımızdaki kadın gençleşiyo buruşukları yok oluyordu. Karşımızda asılı duran sarı göğüslü yeşil papağan ise, eğilip bize bakıyor ve bazan gözümüze büyülü, mikroskopik bir insan, bazan da aynı sarılı yeşilli tuvaleti giymiş ihtiyar şantözün ruhu gibi görünüyordu. Başımızın üstünde yaprakları dökülmüş asma da, birden siyah taneli, büyük salkımlar salıverdi.

Zorba dünyayı kucaklarmış gibi kollarını kavuşturdu. Şaşırmış bir halde bağırdı.

— Nedir bu be? Bir bardakcık şarap içiyorsun, sonra dünya alabora oluyor. Hayat nedir be, patron? Allahını seversen şu üstümüzde sarkanlar üzüm mü, melek mi, farkedemiyorum. Yoksa hiç birşey mi yok, hiç birşey mi mevcut değil? Ne tavuk, ne peri, ne de Girit!.. Konuş patron, konuş, yoksa sapıtacağım.

Zorba aşka gelmişti; tavuğu bıraktı, artık açgözle Madam Ortans'a bakıyordu. Gözleri hücuma geçiyor, yukarı çıkıyor, aşağı iniyor ve kabarık göğsüne dalarak elmiş gibi yokluyorlardı. Hanımımızın gözceğizleri de parlıyordu; şarabı seviyordu; epey de çekmişti. Bağın iskandalci şeytanı onu geçmişe götürmüştü; yine canlanmış, göğsü de, kalbi de açılmıştı; kalkıp köylüler (onlara vahşi insanlar diyordu) kendisini görmesin diye dış kapıyı kapadı; bir sigara yakarak Fransızlara özgü kalkık burnundan halka halka dumanlar çıkarmağa başladı.

Böyle anlarda kadının bütün kapıları açıktır, nöbetçiler uyumuştur ve iyi bir söz; altının veya aşkın büyük gücüne sahiptir.

Bunun için ben de pipomu yaktım ve o iyi sözü söyledim

— Sağ olasın Madam Ortans! Bana Sarah Bernard'ın gençliğini hatırlatıyorsun. Bu yabanıl çevrede, böyle incelik, böyle letafet, böyle kibarlık ve böyle güzelliği bulacağımı ummazdım hiç. Seni buraya, yamyamların arasına hangi Shakespeare attı?

O, boyası dökülmüş küçük gözlerini açarak sordu

— Shakespeare mi? Shakespeare mi?

Aklı, görmüş olduğu tiyatroları tarıyarak uçtu uçtu, Paris'ten Beyrut'a kadar kafe şantanlarda dolaştı, oradan kıyı kıyı Doğuya gitti sonra İskenderiye'de avizeli ve kadife kanapeli büyük bir salondaki kadınlı erkekli kalabalığı, çıplak sırtları, kokuları, çiçekleri hatırladı; birden sahne açıldı korkunç bir Arap göründü.

Nihayet hatırladığına sevinerek yine

— Hangi Shakespeare? dedi. Şu aynı zamanda Otello da dedikleri mi?

— Evet o! Seni bu vahşi deniz kıyısına hangi Shakespeare attı, hanımcığım?

Etrafa bakındı; kapılar kapalıydı, papağan uyumuştu, ada tavşanları sevişiyordu, yalnızdık. Baharat, soluk aşk mektupları, eski tuvaletler ve sair ile dolu eski bir sandığı açıyormuşuz gibi, o da bize kalbini açmağa başlamıştı.

Rumca'yı çatra patra konuşuyor heceleri birbirine karıştırıyordu; navarhos'a (1) n v r a k o s (2), epanastasi'ye (3) a n a s t a s i (4) diyordu. Fakat şarap sağ olsun, çok güzel anlıyorduk onu, bazan birden kahkahayı basıyor bazan da (kafayı iyi tutmuştuk) ağlamağa başlıyorduk.

— Yâni (kart dilber, kokulu bahçesinin içinde bize aşağı yukarı bu masalları okuyordu) yâni şu gördüğünüz ben ah! Büyük ve şaşaalı idim. Hayır, kafe-aman (5)'da değildim; meşhur artisttim ben; hakiki dantelli ipek kombinezonlar giyerdim. Ama aşk...

Derin derin içini çekti. Zorba'nın ateşinden bir sigara daha yaktı.

— Bir Navrakos'u sevdim. Girit yine ayaklanmıştı; donanmalar Suda limanında demirledi. Birkaç gün sonra da ben demir attım. Ne ihtişam! İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın dört Navrakos'unu görmeliydiniz; baştan aşağı sırmaydılar, ayakkabıları glâse idi ve başlarında tüyleri vardı. Horozlar gibi. Herbiri 60-70 okka gelen büyük horozlar canımı çıkardılar... Ya o sakalları!.. Kıvırcık, ipek gibi, siyah, sarışın, kır, kumraldılar, nasıl da kokuyorlardı! Herbirinin kendine özgü kokusu vardı; geceleyin ancak kokuları ile birbirinden ayırabiliyordum onları, İngiliz kolonya kokardı. Fransız menekşe, Rus misk. Ve İtalyan.. Ah İtalyan! O ambere bayılırdı. Ne sakallardı onlar, ey Hazret-i İsa ve Meryem Ana, ne sakallar!

---

(1) NAVARHOS : Yunanca amiral demektir.

(2) NAVRAKOS : Hiçbir anlamı yoktur.

(3) EPANASTASİ : Yunanca 'ihtilâl" demektir.

(4) ANASTASİ : Madam Ortans burada "Epanastasi" yi insan adı olan "Anastas" a benzetmiş olacak.

(5) KAFE-AMAN : Fransa'daki "Cafe-amant" olup, sevişilen gazino, yahut bar anlamına gelir. (Çeviren).

Çoğu zaman beşimiz de Navrakida (1)'da oturur, ayaklanmadan bahsederdik; hepimiz de açık saçık olurduk. Ben ipek bir gömlekle otururdum; daima şampanya ile ıslattıkları için gömlek üzerime yapışırdı. Malûm a, yaz mevsimi.. Ayaklanmadan söz açar ciddî konuşmalar yaparlardı, sakallarından tutar, zavallı Girit delikanlılarını bombardıman etmemeleri için yalvarırdım hep. Dürbünlerle onlara bakıyorduk, Hanya yakınında bir kayalığın üstünde idiler; karıncalar gibi ufacık olup üzerlerinde gök mavisi poturlar, ayaklarında sarı çizmeler vardı. "Yaşa! Yaşa!" diye bağırıyorlardı ve bir de bayrakları vardı.

Avluya çit vazifesini gören kamışlar sallandı. Eski amiral düşmanı korkudan titreyerek durdu; kamışların arasında bir çift küçük göz arsızca parıldadı. Köyün çocukları eğlentimizin kokusunu almış, gözetliyorlardı.

Şantöz kalkmak istedi, ama beceremedi; çok yiyip içmişti, ter içinde yerine oturdu. Zorba yerden bir taş aldı; çocuklar bağırarak kaçıştılar.

Zorba sandalyesini sürükleyerek :

— Söyle periciğim, söyle! dedi. Söyle altınım!.

— İşte canım, en çok yüz bulduğum İtalyan'a diyordum ki... Sakallarını tutarak şöyle diyordum işte Kanavarom (adı böyle idi), Kanavarocuğum, bum bum yapma! Bum bum yapma!.. Görüyorsun ya.. Giritlileri kaç kez ölümden kurtardım ben! Kaç kez topları hazırdı da ben, Kanavrakos'un sakallarını tutup ona bum bum yaptırmıyordum! Ama, bu iyiliğimi bilen kim? Eğer, siz bir madalya gördünüzse ben de gördüm...

Madam Ortans insanların hayırbilmezliğine kızdı, yumuşak, küçük ve buruşuk yumruğunu masaya vurdu. Zorba da açık ve çok iş görmüş dizlerini daha çok açtı. Herhalde heyecandan olacak, kadının ellerini tutup bağırdı

— Bubulina'm (1), ne olursun bum bum yapma!

(1) Madam Ortans Rumcayı iyi bilmediği için amirale "navarhos" yerine "navrakos" dediği gibi, amirallik dairesine de "navarhia" yerine "navrakida" demektedir.

(1) BUBULİNA : Yunan savaşının (1821 1826) kadın kahramanlarından olup, Kanris ve Miaulis gibi denizde savaşmıştır. Zorba, Madam'ı ona benzetiyor. (Çeviren).

Bizim hatun fıkırdayarak :

— Çek pis ellerini! dedi. Sen beni kim sandın ayol?

Sonra tatlı tatlı Zorba'ya baktı.

Yalnız arsızlık kesilen bizim ihtiyar madrabaz :

— Allah var! diyordu. Üzülme Bubulina'm! Allah var; burada biz de varız, içini çekme öyle...

Kart Fransız karısı kanlanmış, küçük mavi gözlerini gökyüzüne kaldırdı, fakat kafesinde uyuyan yemyeşil papağanı ile karşılaştı.

Bir güvercin gibi sevdalı sevdalı gururlandı

— Kanavaro! Kanavaro!

Papağan bu sesi tanıdı, gözlerini açtı, kafesin tellerine asıldı ve boğulan bir insanınkini andırır kısık bir sesle bağırınağa başladı :

— Kanavaro! Kanavaro!

Zorba fethetmek istermiş gibi çok çalışmış dizlere elini uzattı "— Buyurun!" diye bağırdı. İhtiyar şantöz sandalyesine sürtündü ve yine buruşmuş küçük ağzını açtı :

Ben de göğüs göğüse, kahramanca savaştım. Ama kötü günler de geldi: Girit hürriyete kavuştu, donanmalar gitme emrini aldı. Ben dört sakalı yakalamış, bağırıyordum: "Ben ne olacağım? Beni nereye bırakıyorsunuz? Büyüklüğe, şampanyalarla tavuklara alışmıştım, bana selâm veren genç bahriyelilere, öylece yatmış erkekler gibi dolu, bana bakan o güzelim toplara alıştım! Dört defa dul kalan benim halim ne olacak navrakoslarım?" Onlar ise gülüyordu (ah erkekler!) beni İngiliz liralarına, liretlere, ruble ve franklara boğdular. Bunları çoraplarıma, koynuma ve papuçlarıma doldurdum. Son gece ağlayıp bağırıyordum. Navrakoslar bana acıdılar, leğeni şampanya ile doldurup beni içine soktular önlerinde yıkandım (malûm a aramızda samimiyet vardı) sonra kulakları çınlasın, bardaklarını daldırıp bütün şampanyayı içtiler! Ve sarhoş olup ışıkları söndürdüler.

Sabahleyin yukarıdan aşağı, kat kat menekşe, kolonya, misk ve amber kokuyordum. Ben, dört büyük devleti İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya'yı na şuramda, koynumda tutuyor ve onlarla şöyle oynuyordum işte!..

Ve Madam Ortans, dizlerinde bir bebeği sallarımış gibi, tombul ve kısa kollarını kaldırıp indiriyordu.

— Nah, böyle böyle!.. Sabah olunca da toplar atılmağa başladı, namusum üzerine yemin ederim ki toplar atılmağa başladı ve on iki kürekli beyaz bir sandal beni dışarı, Hanya'ya çıkardı.

Küçük mendilini tutarak teselli kabul etmez bir halde ağlamağa başladı.

Zorba, heyecanla bağırdı:

— Bubulinam, kapat gözceğizlerini, gözceğizlerini kapat... Kapat gözceğizlerini altınım, Kanavarom benim!

Bizim hanım yine nazlı nazlı kırıttı:

— Çek o pis ellerini, dedim sana! Surata bak! Nerde o parlak apoletler, üç köşeli şapka ve kokulu sakallar? Ah! Ah!!..

Zorba'nın ellerini tatlı tatlı sıktı; yine ağlamaya başladı.

Hava serinlemişti. Sustuk. Kamışların ötesindeki deniz bu defa sâkin ve şefkatli, içini çekti. Rüzgâr durmuştu, güneş battı. İyi beslenmiş iki karga üstümüzden geçti; kanatları ipekli bir kumaş (bir şantözün ipekli gömleği diyelim), yırtılmış gibi hışırdadı.

Karanlık altın bir toz gibi düşüyor, avluyu örtüyordu. Madam Ortans'ın zülfü alevlendi. Kaçmak ve yangını erkek başlarına bulaştırmak istermiş gibi, akşamın hafif rüzgârında şiddetle sallanmağa başladı. Yarı açılmış göğsü, açık, kart ve tombul dizleri, boynundaki buruşukluklar ve dipsiz küçük kunduraları altında doldu.

Bizim kart dilber ürperdi. Gözyaşı ve şaraptan kızarmış gözlerini yarı yarıya kapadı, kâh bana, kâh da tekelerinkine benziyen kuru sarkık dudaklariyle başına dikilen Zorba'ya bakıyor ve artık hava iyiden iyiye kararmıştı, hangimizin Kanavaro olduğunu anlamağa çalışıyordu. Zorba hararetle

— Bubulinam! diye guruldamakta idi.

Artık dizini onunkinin üstüne atmıştı.

— Allah da yok, şeytan da yok! diyordu. Sen üzülme. Başçağızını kaldır, elceğizini yanağına dayayıp aman aman çek ki, Ecel gebersin!

Zorba alevlenmişti. Sağ eli ile bıyığını buruyordu, sol elini de şantöze uzatmıştı. Kesik kesik konuşuyordu, gözleri baygındı. Artık muhakkak ki, karşısında, bu boyanıp mumyalanmış kocakarıyı değil, kadınlara verdiği

isimle "dişi ırk" ın bütününü görmekte idi. Kişilik kaybolur, çehre silinir, genç veya moruk, güzel veya çirkin, hepsi anlamsız bir değişikliğe uğrardı; her kadının arkasında Afrodit'in ciddî kutsal ve sır dolu yüzü belirirdi.

Zorba bu yüzü görür, bununla konuşur, bunu isterdi; Madam Ortans sadece geçici donuk bir maskeden ibaretti. Zorba ölümsüz ağzı öpmek için bu maskeyi yırtıyordu.

Yalvaran kesik sesi tekrar duyuldu:

— Kar gibi boynunu kaldır altınım! Kar gibi boynunu kaldır da, çek aman aman!

İhtiyar şantöz çamaşırdan yıpranmış, çatlak elini yanağına götürdü, gözleri baygınlaştı; acıklı korkunç bir çığlık attı, baygın gözlerle Zorba'ya bakarak (artık tercihini yapmıştı), belki bin defa tekrarladığı sevgili şarkısına başladı

"Hayatımın akışında
Neden rastladım sana"

Zorba da silkindi, içerden santuru getirdi; yerde bağdaş kurdu, santuru soydu, dizlerinin üzerine yerleştirdi, kocaman ellerini uzattı.

— Of! Ooof! diye uludu. Bir bıçak al da kes beni Bubulinam!...

Gece basmağa başlayıp da, akşam yıldızı gökyüzünde yuvarlandığı ve santurun insana suç işleten sesi işitildiği zaman tavuk, pirinç, kavrulmuş badem ve şarapla dolmuş olan Madam Ortans, ağırlığını Zorba'nın omuzuna vererek eğildi ve içini çekti. Kemikli omuzlarına hafifçe sürtündü, esnedi, yine içini çekti.

Zorba bana bir işaret yaptı sesini alçaltarak

— Bacakları tutuştu patron! dedi. Sen kaç!

ŞAFAK söktü, gözlerimi açınca karşımda, karyolanın kenarına oturmuş sigara içen ve derin derin düşünen Zorba'yı gördüm. Küçük yuvarlak, gözlerini, sabahın ışığı ile ağarmağa başlayan karşısındaki deliğe dikmişti. Gözleri şişti, çıplak, kemikli boynu, akbabanınki gibi uzun ve anormal bir şekilde uzanıyordu.

Dün akşam, eğlentiden erken çekilerek, onu ihtiyar deniz kızı ile yalnız bırakmıştım.

— Gidiyorum, demiştim, iyi gezintiler Zorba; Allah kuvvet veısin!

Zorba şöyle demişti:

— Güle güle, patron; bırak bizi de birbirimizin gözünü çıkaralım!

Anlaşılan birbirinin gözünü çıkarmışlardı, çünkü uykumda hafif guruldamalar hisseder gibi oldum. Bir ara yandaki oda sarsılır gibiydi sanki; sonra yine uykuya dalmışım. Gece yarısından çok sonra, Zorba'nın çıplak ayakla içeri girdiğini, beni uyandırmamak için yavaşça yatağına yattığını duydum.

Şimdi de, tam gün doğarken, uzakta ışığa baktığını görüyordum, gözleri henüz canlanmamıştı; derin bir sabah keyfine dalmış olduğu anlaşılıyordu; uykunun tüyleri henüz sakallarından dökülmemişti. Ağır ağır ve marazi bir şekilde, bal gibi yavaş akan yarı karanlık bir nehre terkediyordu kendini; dünya topraklar, sular, düşünceler ve insanlar uzaktaki bir denize doğru yuvarlanıyordu; Zorba da, sormadan, direnmeden, onunla birlikte mutlu bir halde yuvarlanmaktaydı.

Köy uyanmağa başlıyordu, horoz domuz, eşek ve insan seslerinin karışmasından meydana gelen bir uğultu işitilmekteydi. Bir ara yatağımdan fırlayıp şöyle bağırmak geldi içimden: «Eey Zorba, bugün işimiz var!» Ama ben de kendimi böyle, şafağın kararsız, pembe ışıklı tabiiliğine konuşmadan ve hareket etmeden salıvermekle büyük bir mutluluk duymaktaydım. Bütün hayat, tüy gibi hafiftir, bu büyülü anlarda. Toprak rüzgârın esmesile her zaman şekil değiştirip yeniden teşekkül eden bir bulut gibi, henüz donmamış ve kabarık bir halde görünür.

Zorba'nın tütün içtiğini görerek imrendim; elimi uzattım, pipomu aldım. Heyecanla baktım; onu bana yeşil-gri gözlü ve masura gibi ince, asil elleri olan dostum hediye etmişti. Bundan yıllarca önce gurbette, bir öğle vaktiydi; tahsilini bitirmiş, Yunanistan'a dönüyordu. Bana: «Sigarayı bırak, dedi; onu yakıyor yarısını içiyor ve tıpkı sokak kadınları gibi atıyorsun. Ayıp şey bunlar. Pipo ile evlen; o sadık kadındır; eve döndüğün zaman, hareketsiz seni bekleyecektir. Sen de, dumanın havada halkalanışına bakarak beni hatırlarsın!»

Öğle vaktiydi. Berlin müzelerinin birinden çıkıyor-

duk, dostum orada, yüksek, bronz alınlı, çökmüş solgun yanaklı ve üzgün, fakat bakışları kararlı olan, Rembrant'ın, çok sevdiği «Savaşçı» sına veda etmeğe gitmişti. Tapılması olmayan ümitsiz savaşçıya bakarak mırıldandı: «Eğer hayatımda, değerli herhangi bir iş yaparsam onu işte şuna borçlu olacağım!»

Dışarı çıktık, müzenin sütunlarından birine dayandık; karşımızda kararmış bakır bir heykel vardı -çıplak bir ata, belirli bir sevinç ve güvenle binmiş çıplak bir amazon-, küçük gri renkli bir kuş, bir kuyruk sallayan kuşu bir an amazonun başına kondu, acele kuyruğunu salladı, bir iki defa alaylı öttü ve kaçtı.

Ürperdim dostuma baktım:

— Kuşu duydun mu diye sordum. Sanki bize birşey söyleyip kaçtı.

Gülümseyerek şu cevabı verdi dostum;

— Kuştur şakısın, kuştur söylesin!

Bugün sabah sabah, Girit'in bu kıyısında, o uzun an nasıl gelip de kafamı kederle doldurdu!

Pipoya yavaş yavaş tütün doldurup yaktım.

Bu dünyada herşeyin gizli bir anlamı var, diye düşündüm. Herşey, insanlar, hayvanlar, ağaçlar ve yıldızlar hiyerogliftir ve ne mutlu ona ki, veyl ona ki onları heceleyip ne dediklerini anlar... Onlara baktığın anda birşey anlamazsın; onların insan, hayvan, ağaç, yıldız olduklarını sanırsın; ancak çok geç, yıllarca sonra anlıyacaksın!

Kafatası bronzdan yapılmaş olan savaşçı, o ışıksız öğle vaktı sütuna dayanan dostum, kuyruk sallayan kuşu ve Areti'nin (1) ölüm şarkısındaki mısra, bütün bunların belki gizli bir anlamı var ama,ne?

Dumanların yarı aydınlık içinde kıvrılıp açıldığını, bir an mavileşerek, kat kat kıvrılarak oynaştığını, sonra da sönerek hava oluşunu takip ediyordum. Ruhum da onunla beraber kıvrılıyor, oynuyor, kayboluyor ve yeni duman kıvrımlariyle tekrar yükselip yok oluyordu. Büyük bir solgunluk... ve ben» aklın aracılığı olmadan, dünyanın başlangıcını, en yüksek noktasını ve yok oluşunu, belirtilmeyen bir kesinlik içinde tenimle yaşıyordum. Sonra da,

---

(1) ARETİ : Yunan folklöründe acıklı bir masalın kahramanı genç kız. (Çeviren).

bu defa aklın aldatıcı kelimeleri, akrobatik ve sayısız oyunları olmadan Buda'ya dalıyordum. Bu duman, onun irşadındaki tad, bu değişim ölümlü şekiller, mavi nirvana'nın içinde sona eren sâkin, gürültüsüz ve mutlu hayattır... Düşüncelere dalmıyor, birşey aramağa çalışmıyordum, hiçbir endişem yoktu; kesinliği yaşamaktaydım.

Yavaşça elimi çektim. Sanki bu iç çekiş, beni şimdiki âna getirmiş gibi, etrafına bakıp sefil tahta kabineyi, yanındaki duvarda asılı duran ve ilk ışığın üzerine düşmesile kıvılcımlar saçan küçük bir aynayı gördüm; karşımda, yatağın üstünde sırtı bana dönük, bağdaş kurup oturan ve tütününü içen Zorba'm vardı.

Dünkü gün, birdenbire içimde, bütün trajik ve komik serüvenleriyle uyanıverdi. Etkisi geçmiş menekşe kokuları (menekşe, kolonya, misk ve amber) ve bir papağan, papağan olan ve kanatlarını kafesin demir parmaklıklarına vurup bağıran bir insan ruhu... bütün bir donanmadan arta kalıp çok eski deniz savaşlarını anan ihtiyar bir mavına...

Zorba iç çekişimi duydu, başını salladı, baktı:

— Fena davrandık, diye mırıldandı, fena davrandık patron! Sen güldün, ben de güldüm ve zavallı kadın bizi gördü. Bin yaşında bir kocakarı imiş gibi ona hiç önem vermeden çekilip gitmem çok ayıp! Mazur gör patron ama, nezaket değil bunlar, İnsanlar böyle hareket etmez, hayır! Ne de olsa kadındır; zayıf, alıngan mahlûktur... Ben yine iyi ettim de onu, teselli etmek için kaldım.

Gülerek

— Zorba, dedim, nedir bunlar, her kadının aklında bundan başka birşey bulunmadığını sağlam kafa ile mi düşünüyorsun?

— Hayır, aklında başka birşey yoktur, patron. Çok gören, çok gezen, çok şeyler yapan ve diyelim ki, akıllanmış olan sen beni dinle, akıllanmış olan kadının aklında başka birşey yoktur; hasta diyorum sana, alıngan birşey! Ona sevdiğini, kendisini istediğini söylemezsen ağlamaya başlar. Belki istemiyor hattâ belki de senden iğreniyordur, sana «Olmaz» da diyebilir ama bu hiçtir. Kendisini kim görürse arzulasın ister o. Bunu ister zavallı.. Onun için hatırını yapıvermelisin.

Benim bir ninem vardı, seksen yaşında olmalıydı. Hi-

kâyesi tam bir masaldır. Ama, başka bir hava bu... Ne ise... O sıralarda seksen yaşında vardı; evimizin karşısında da, Krustalo adında, serin sular gibi güzel bir kız oturuyordu. Biz köyün delikanlıları, her Cumartesi akşamı içip aşka gelir, kulağımıza birer dal fesleğen takardık. Kuzenlerimden biri ile birlikte gidip kıza serenad yapardık. Aşk ve ihtiras! Budalalar gibi anırırdık. Hepimiz isterdik onu ve her Cumartesi akşamı, beğensin diye sürü halinde giderdik.

İnanacak mısın, bilmem patron? Kadın korkunç bir sırdır, hiçbir zaman da kapanmıyan bir yarası vardır. Sen kulak asma, bütün yaralar kapanır ama, o yara kapanmaz. Kadının seksen yaşında olması neye yarar yani? Yara daima açıktır.

İşte her Cumartesi akşamı bizim ihtiyar minderini pencerenin önüne çeker, gizlice aynayı alır ve başında ne kadar saç kalmışsa, onları hababam tarar dururdu. Kendisini görüp görmediğimizi öğrenmek için Arafını kaçamak bakışlarla gözler, birimiz yaklaştı mı, Frenk Meryemi gibi usulca toparlanır, uyur gibi yapardı. Ama, uyku nerde, patron? Serenadı beklerdi. Seksen yaşında... Kadının ne esrarengiz şey olduğunu anlıyor musun patron? Şimdi benim ağlıyasım geliyor. Ama o vakit sersem olduğum için anlamaz gülerdim. Birgün ona kızdım, çünkü kızların peşinde gidiyorum diye beni azarlıyordu; ben de onu şu sözlerle bir güzel kalayladım: «Neden her Cumartesi günü dudaklarına ceviz kabuğu sürüp saçını tarıyorsun? Ne sanıyorsun, yani? Serenadı senin için mi yapıyoruz? Biz Krustalo'yu istiyoruz, sen günlük kokuyorsun!»

İnanır mısın patron? Kadının ne olduğunu, ilk defa o zaman anladım işte. Ninemin gözlerinden, ateş gibi iki damla yaş aktı. Dişi köpek gibi büzüldü; alt çenesi titriyordu. Ben daha iyi işitsin diye peşinden giderek bağırdım: «Krustalo'yu Krustalo'yu!». Gençlik vahşidir, anlam dışıdır hem; anlamaz çünkü. Ninem kupkuru ellerini gökyüzüne kaldırdı. «Tâ yüreğimden sana lânet ediyorum!» diye bağırdı. O günden sonra da, zavallı ninem hayır etmedi. Hastalandı, iki aya kalmadan ölüm döşeğine düştü. Can çekiştiği sırada gözü bana takılınca kaplumbağa gibi tıslıyor beni yakalamak için elini uzatıyordu. Islık çalar

gibi: «Beni sen yedin, dedi, yedin, kahrolası Aleksi! Lânet olsun sana, benim çektiğimi çekesin!»

Zorba güldü bıyıklarını okşayarak:

— Kocakarının duası tuttu, dedi. Şöyle böyle altmışbeşime bastım ama, yüz yaşımı da bulsam, bir türlü akıllanmayacağım; cebimde küçük bir aynam olacak ve ben dişileri kovalayacağım.

Yine güldü, sigarasını delikten dışarı attı, esnedi.

— Çok kusurlarım var ama, dedi, beni bu yiyecek...

Yatağından aşağı atladı:

— Bırakalım bunları, çok konuştuk. Bugün iş var!

Çabuk çabuk giyindi, kaba ayakkabılarını giydi; dışarı, avluya fırladı.

Başımı önüme eğdim. Zorba'nın sözlerini düşünüyordum, birden aklıma, uzaktaki karlı bir şehir geldi; bir Rodin sergisinde kocaman, bronz bir elin önünde duruyor, ona bakıyordum; bu, «Allah'ın Eli» idi. Elin avucu yarı kapalıydı. İçinde, kendinden geçmiş güreşen, bir kadınla bir erkek vardı.

Bir genç kız yaklaşıp yanımda durdu; o da altüst olmuş bir halde, insana rahatsızlık veren bu asırlık kompozisyona baktı. İnce, iyi yapılı, sık sarı saçlı, çenesi kuvvetli, ince keskin dudaklı bir kızdı. Kararlı ve erkekçe bir hali vardı. Ben, kolayca sohbete girişenlere düşman olduğum halde, hangi el itti bilmem, ona bakıp konuştum:

— Ne düşünüyorsun? diye sordum.

O nisbet yapar gibi mırıldandı:

— İnsanın elinde olsa da, kaçsa!

— Nereye gitsin? Her yerde Allah'ın eli vardır. Kurtuluş yok. Müteessir misiniz?

— Hayır. Aşk, belki yeryüzündeki en kuvvetli sevinçtir. Belki! Fakat, bu bronz ele baktığım şu anda kaçmak istiyorum.

— Hürriyeti seviyor musunuz?

— Evet.

— Ya. ancak bronz ele boyun eğdiğimiz takdirde hür isek? Ya «Allah» kelimesi, halkın kendisine verdiği alışılmış anlamı taşıyorsa?

Huzursuzlukla bana baktı. Gözleri madeni gri renkte idi, dudakları kurumuştu, kederli bir anlam taşıyordu.

— Anlamıyorum! dedi ve korku ile uzaklaştı.

Gözden kaybolmuştu. O zamandan beri onu hiç hatırlamamıştım; fakat, anlaşılan içimde yaşıyor, göğsümün kafesi altında besleniyor; şimdi de bu ıssız deniz kıyısında, gün görmemiş, solgun ve kalbi kırılmış bir halde nasıl da içimden taşıyordu!

Kötü hareket etmiştim. Zorba'nın hakkı vardı. O bronz el iyi bir vesile idi, ilk fasla iyi başlamıştık, ilk sözler güzeldi. İkimiz de yavaş yavaş, anlamadan, yahut anlasak bile sıkılmadan birbirimize sarılabilir. Allah'ın avucu içinde usulcacık birleşebilirdik, ama ben birdenbire yerden göğe sıçradım ve kadın korkup kaçtı.

Madam Ortans'ın avlusundaki kart horoz öttü; gün artık küçük pencereden bembeyaz bir renkte içeri giriyordu; fırlayıp ayağa kalktım.

İşçiler gelmeğe, çapalarını, direk ve kazmalarını yere vurmağa başlamıştı. Zorba'nın birtakım emirler verdiğini duydum; işe dalmıştı bile. İnsan bu adamın emir vermesini bilip sorumluluğu sevdiğini görüyordu.

Başımı direğe yaklaştırdım; upuuzun boyu ile otuz kadar esmer, ince ve sağlam yapılı, şalvarlar giymiş adamın ortasında dikildiğini gördüm; kolu âmirâne bir şekilde uzanıyordu, sözleri az ve seçkindi; birden mırıldanıp tereddüt eden genççe birini ensesinden yakaladı.

— Birşey mi söylemek istiyorsun? diye bağırdı. Yüksek sesle söyle! Mırıltılar hoşuma gitmez. İş keyif ister, eğer keyfin yoksa, çek kahvehaneye!

O sırada Madam Ortans göründü; saçları dağınık, yanakları şiş, boyasızdı, üzerinde geniş ve pis bir gömlek vardı, ayağında uzun, her tarafı dağılmış bir kundurayı sürüklüyordu. İhtiyar şantözlere mahsus kısık, bir eşek öksürüğü ile öksürdü; durup nazlı bir bakışla Zorba'ya baktı; gözleri süzüldü; kendisini işitsin diye tekrar öksürdü, sallanarak ve kuyruğunu sürükleyerek Zorba'nın yanından geçti; kıl kadar yakınından geçmiş, gömleğinin geniş kolu ile ona dokunmuştu. Ama o, dönüp bakmadı bile.. İşçilerin birinden bir parça arpa ekmeği ile bir avuç zeytin aldı.

— İleri, çocuklar! diye bağırdı. Allah adına ıstavroz çıkarın!

Ve dağa doğru, geniş adımlarla sürüyü arkasına taktı.

Burada linyit işlerini anlatacak değilim; bu sabır ister

o da bende yok. Deniz kenarında kamışlar, bodur söğütler ve gaz tenekeleriyle bir baraka uydurmuştuk; Zorba şafakla beraber kalkıp kazmayı kapıyor, işçilerden önce gidiyor, bir galeri açıyor, onu bırakıyor, taş kömürü gibi parlak bir linyit damarı buluyor, sevincinden oynuyordu; fakat damar birkaç günde kayboluyor ve Zorba, sırtüstü yatıp el ve ayaklariyle gökyüzüne nanik yapıyordu.

İşi esasında ele almıştı; artık bana sormuyordu bile. Daha ilk günlerde dikkat ve sorumluluk benim elimden onun eline geçmişti. Karar verip uygulama işini o almıştı; ben yalnız kırılanların parasını verme işini benimsemiştim; bu işi de pek sıkılmadan yapıyordum; çünkü gayet iyi anlıyordum ki, bu aylar hayatımın en mutlu ayları olacaktı; hesabı böyle yapınca da mutluluğumu gayet ucuza satın aldığımı anlıyordum.

Anamın babası Girit'in bir köyünde her akşam elinde feneri alıp yabancı birinin gelip gelmeyeceğini anlamak için köyü şöyle bir dolaşırdı; gelmişse onu evine götürür, bol yiyecek verir, sonra mindere oturur, uzun çubuğunu yakar, misafire doğru eğilip (hesap zamanı gelmişti) korur gibi:

— Söyle! derdi.

— Ne söyliyeyim, ihtiyar Mustoyoryi?

— Nesin, kimsin, nereden geliyorsun, gözlerin hangi şehir ve köyleri gördü; hepsini, hepsini söyle, Haydi söyle!

Misafir yalanı doğruyu birbirine karıştırarak anlatmağa başlar, dedem ise minderde uslu uslu oturur, çubuğunu içerek onu dinler, onunla birlikte seyahat ederdi. Misafir hoşuna giderse şöyle de derdi:

— Yarın da kalacaksın, gitmiyorsun. Daha söyleyeceklerin var senin!

Dedem köyden hiç dışarı çıkmamıştı; ne Büyük Kastro'ya gitmişti, ne Remito'ya. Derdi ki: «Ne gideyim? Remito ve Kastro'lular buradan geçiyor, sağ olsunlar, Remito ve Kastro da evime gelmiş oluyor. Benim gitmeme ne lüzum var?»

Şimdi ben de burada, Girit'in bu kıyısında dedemin merakını devam ettiriyorum. Ben de sanki fenerle aramışım gibi, bir misafir bulmuştum; şimdi gitmesine izin vermiyorum, bana bir yemekten fazlasına mal oluyor ama,

değer! Her akşam işten çıkmasını bekliyor, onu karşıma oturtuyorum; yemek yiyoruz, hesap zamanı geliyor: «Söyle!» diyorum, sonra pipomu içerek dinliyorum; bu misafir yeryüzünü, insan ruhunu çok dolaşmış, onu dinlemeğe doyamıyorum.

— Söyle Zorba, söyle!

Ve bütün Makedonya önüme seriliyor; Zorba ile benim aramdaki küçük mesafe içinde dağları, ormanları, suları, komitacıları, erkek gibi çalışan kadınları ve tek bir kaya gibi erkeklerile ve kaba kıçlı tembellerile Aynaroz! Zorba, Aynaroz hikâyelerini bitirdikten sonra yakasını silkeliyerek bir kahkaha atar ve şöyle der; «Patron, Allah seni katırın gerisinden, keşisin de önünden korusun!»

Zorba, her akşam beni Yunanistan'da, Bulgaristan'da, İstanbul'da gezdiriyor, ben de gözlerimi yumup seyrediyorum. Şu karışık meseleli ve çok çekmiş Balkanlar'ı dolaşmış, küçük gözü, hepsini şahin serî ve keskin, sürüp geçmiş. İkide bir gözlerini yumruklaşıyor, bizim alıştığımız ve önem vermeden geçtiğimiz şeyler, Zorba'nın önünde korkunç sırlar gibi dikiliyor. O gene bir kadını görünce ürpererek durur:

— Ne sırdır bu? diye sorar. Kadın ne demektir, neden böyle beynimizin vidalarını lâçka ediyor? Söyler misin bana, nedir bu?

Bir adama, çiçek açmış bir ağaca, bir bardak serin suya da bakarak aynı şekilde gözlerini yumuklaştırıp sorar. Zorba herşeyi, hergün ilk defa görmektedir.

Dün barakanın önüne oturmuştuk, bir bardak şarap içince korku ile bana baktı:

— Bu kırmızı su da nedir, söyler misin, patron? Külüstür bir kütük filiz atar, ekşi birtakım ıvır zıvır sarkar ve zaman geçer, güneş onları pişirir, bal gibi tatlı olurlar; o vakit biz de onlara üzüm deriz; onları çiğner, sularını çıkarırız, bunu fıçılara koruz, kendi kendine kaynar, ekimde Sarhoş Ay-Yorgo yortusunda açarız şarap çıkar! Bu da ne sırdır? Bu kırmızı suyu içersin, ruhun büyük, artık şu eski kalıba sığmaz ve Allah'ı güneşe dâvet eder. Nedir bunlar patron, söylesene!..

Konuşmuyordum; Zorba'yı dinlerken dünya bâkirliğinin tazelendiğini hissederdim. Görülmüş bütün günlük

şeyler, Allah'ın elinden çıktıkları ilk günlerdeki parlaklığını alıyorlardı. Su, kadın, yıldız, ekmek, ilkel, esrarengiz kaynağına dönüyor ve çark amca havada yeniden dönmeğe başlıyordu.

İşte bunun için, her akşam, çakılların üzerine uzanıp hasretle Zorba'yı beklerdim. Açık, ayarsız yürüyüşü ile, çamur içinde, kömür tozuna bulanmış bir halde, yeraltından kocaman bir fare gibi çıkagelirdi. İşlerin o gün nasıl gittiğini uzaktan anlardım; vücudunun halinden, kocaman başının öne eğik veya yukarı kalkık oluşundan, upuzun ellerini sallayışından.

Başlangıçta ben de onunla birlikte gidiyor, işçileri takip ediyordum; yeni bir yola girmeğe, pratik işlere ilgi göstermeğe ve elime düşen beşerî malzemeyi tanımağa, çok arzulanan sevinci tatmağa, kelimelerle değil, insanlarla ilgilenmeğe çalışıyordum. Romantik plânlar kurmaktaydım; linyit işi iyi gitse de bir çeşit birlik kursak, bunda hepimiz çalışsak, herşey ortaklaşa olsa, hep beraber aynı yemeği yesek, kardeş gibi aynı elbiseyi giysek.. Kafamda yeni bir toplumu, insanların yeni ortak hayatının mayasını yaratıyordum.

Fakat henüz, tasarılarımı Zorba'ya açma kararını verememekteydim. İşçiler arasında dolaşmama, sorular sormama, araya girip daima işçinin tarafını tutmama şüphe ile baktığını görmekteydim. Zorba dudak bükerek:

— Patron, diyordu, gidip biraz gezmez misin? Güneş Allah'ın lûtfu, git!

Ama, başlangıçta ben kalıyor, gitmiyordum. Soruyor, sohbet ediyor, her işçinin hikâyesini biliyordum: beslemek zorunda oldukları çocukları, evlendirecekleri kızkardeşleri, ihtiyar ve sakat ana babaları.. Kaygıları, hastalıkları acıları...

Zorba suratını buruşturarak bana:

— Onların geçmişini kurcalama patron, derdi; kalbin merhamete gelecek, onları gereğinden, işimize uygun olandan fazla sevecek ve ne yaparlarsa onları affedeceksin... O zaman da, vay halimize.. İş şeytanın yanını boylar, bunu bilesin! İşçiler sert patrondan korkar, çekinir ve çalışırlar; yumuşak patronun tepesine biner, tembelleşirler. Anladın mı?

Başka bir akşam ise, işi paydos edince, hiddetle kazmasını barakanın önüne attı:

— Ee patron, rica ederim karışma! dedi. Ben yapıyorum, sen yıkıyorsun. Bugün yine onlara neler söylüyordun? Sosyalizm ve fasafiso!.. Sen vâiz misin, yoksa kapitalist mi? İkisinden birini seçmen lâzım!

Ama, nasıl seçebilirdim? İkisini birleştirmek, kahredici tezadların kardeşleşeceği birleşmeyi bulmak ve yeryüzündeki hayat ile gökyüzü kırallığını kazanmak istiyordum. Yıllardan beri, daha küçükken... Henüz mektepte iken, en yakın arkadaşlarımla gizli bir «Dostluk Cemiyeti» kurmuştuk; adına böyle diyorduk; odama girip kapıyı kilitledikten sonra, bütün hayatımızı haksızlıkla savaşmaya vereceğimize ant içmiştik. Elimizi kalbimizin üstüne koyup, ant içtiğimiz sırada gözlerimizden, iri damlalar halinde yaşlar boşanmıştı.

Çocukça hayaller ama, vah o insana ki, bunları duyunca güler! «Dostluk Cemiyeti» üyelerinin, birer doktor, avukat, tüccar, politikacı, birer gazeteci olduğunu gördüğüm zaman yüreğim burkuluyordu. Anlaşılan, bu toprağın iklimi çok sert olup, değerli tohumlar filiz atmadan papatya ve ısırganlar arasında boğuluyorlar. Ama, öyle görüyorum ki, ben hâlâ akıllanamadım; çok şükür Allah'a, şu anda bile Don-kişot benzeri seferlere hazırım!

Pazar günü, ikimiz de damatlar gibi süslenirdik; tıraş olur, beyaz temiz gömlek giyer, ikindiye doğru Madam Ortans'a giderdik. O, her pazar bize bir tavuk keser, yine üçümüz oturur yer içerdik; Zorba kocaman uzun ellerini, hatunun iyi limanlı körfezine uzatır, onu fethederdi. Gece olup da kıyımıza döndüğümüz zaman, hayatımız, iyi niyetli, Madam Ortans gibi battal, fakat tatlı ve misafirsever bir ihtiyar kadın gibi görünürdü bize.

Böyle bir pazar günü, zengin yemek ve içkiden dönerken, ağzımı açıp plânlarımı Zorba'ya anlatmağa karar verdim. Ağzı açık beni dinliyor, sabrediyor, yalnız arasıra, kocaman kafasını sert sert sallıyordu; daha ilk sözlerim üzerine ayılmış, beyni berraklaşmıştı; ben lâfımı bitirdiğim zaman, sinirinden bıyığının iki telini yoldu.

— Affedersin patron ama, dedi, galiba senin beynin sulanmış. Kaç yaşındasın?

— Otuz beş!

Zorba kahkahayı bastı:

— Öyle ise hiç akıllanmıyacaksın demektir!

Ben kızarak ısrar ettim:

— Sen insana inanmaz mısın?

— Kızma patron... Hayır, hiç bir şeye inanmam ben! Eğer insana insansaydım, Allah'a da, şeytana da inanırdım; bu da büyük bir mes'eledir. O zaman, işler karışıyor ve başım belâya giriyor, patron.

Sustu. Takkesini çıkardı, hırsla başını kaşıdı, yolmak istermiş gibi tekrar bıyıklarını çekti; bir şey söylemek istiyor, fakat kendini tutuyordu. Gözünün ucu ile bana baktı, sonra kararını verdi:

— İnsan canavardır! diye bağırdı ve sopasını şiddetle taşlara vurdu. Büyük canavar! Zâtın bunu bilmiyor, bütün işlerin yolunda gitmiş, ama bir de bana sor. Canavar, diyorum sana! Ona kötülük mü ettin? Senden çekinir ve titrer. İyilik mi yaptın? Gözlerini oyar.

Aradaki mesafeyi koru, patron! İnsanlara ümit verme, hepimizin eşit olduğumuzu, hepimizin aynı haklara sahip bulunduğunu söyleme; çünkü hemen senin hakkını çiğner, elinden ekmeğini kapar, açlıktan gebermeğe bırakırlar seni. Ben senin iyiliğini isterim, aradaki mesafeyi koru, patron!

Boğulmuş bir halde:

— İyi ama, hiç bir şeye inanmaz mısın sen?

— Hayır, hiç bir şeye inanmam! Sana kaç defa söyliyeceğim? Zorba'dan başka hiç bir şey ve hiç kimseye inanmam. Zorba, ötekilerden iyi olduğu için değil; asla! O da canavardır. Zorba'ya inanırım ama, çünkü yalnız ona hükmederim, yalnız onu bilirim, bütün ötekiler hayaldir. Ben, onun gözleriyle görüyor, kulaklariyle işitiyor, barsaklariyle hazım yapıyorum. Bütün ötekiler hayaldir diyorum sana! Ben ölünce hepsi ölür. Bütün Zorba dünyası güme gider...

Alay ederek:

— Amma egoizm be! dedim.

— Ne yapayım, patron? Bu budur. Bakla yedim, bakla söylerim. Zorba'yım, Zorba'ca konuşurum.

Ses çıkarmadım, Zorba'nın sözleri, üzerimde kırbaç tesiri yapmıştı. Bu kadar kuvvetli olan ve insanlardan bu

kadar iğrenebilen, bununla beraber, bu kadar keyifli olup onlarla güreşebilen bu adamı süzüyordum. Ben ya keşiş olmalıydım ya da insanlara dayanabilmek için onları sahte kanatlarla süslemeliydim.

Zorba döndü, bana baktı; ay ışığında gevrek gevrek güldüğünü, ağzının kulaklarına vardığını görüyordum.

— Seni rahatsız mi ettim, patron? dedi ve durdu.

Artık barakaya varmıştık.

Cevap vermedim; aklım Zorba ile uyuşmuştu ama, kalbim hâlâ bana karşı geliyordu; o fora etmek, canavardan kurtulmak, yolu açmak isteğindeydi...

— Bu akşam uykum yok, Zorba! dedim. Sen git uyu..

Yıldızlar titriyordu, deniz sâkin sâkin iç çekiyor ve çakılları yalıyordu; bir ateşböceği, karnının altındaki sevdalı, altın sarısı-yeşil renkli fenerciğini yaktı... Gecenin saçlarından çiğ damlıyordu.

Hiç bir şey düşünmeden denize uzandım; geceyle, denizle bir oldum; sevdalı fenerciğini yakıp ıslak kara toprağın üzerine oturup bekliyen ruhum, bir ateşböceği idi.

Yıldızlar yer değiştiriyor, saatler geçiyordu; kalktığım zaman içimde, nasıl olduğunu farketmeden, bu kıyıda ödemem gereken katmerli borcu bilinçsizce çizmiştim:

a) Buda'dan, bütün metafizik kuşkularımın yükünü kelimelerden indirip kurtulayım;
b) Bundan böyle insanlarla sükûnet içinde, sıcak bir temasa geçeyim!...

Belki, diyordum, henüz vakit vardır..

Lûtfedip, köy ihtiyar heyetinden, Barba Anağnosti'nin evine bir mezecik almaya buyuracakmışsınız. İğdişçi bugün köyden geçip domuzları iğdiş edecek; Kira Anağnostina size yumurtalarını pişirecekmiş, siz de onların, bugün yıldönümü olan küçük torunları Mina'ya uzun ömürler dileyecekmişsiniz...

Bir Girit köy evine girmek ne büyük bahtiyarlık!.. Etrafta ne varsa, hepsi atalardan kalma: Ocak, ocağın yanında asılı duran kandil, zeytinyağı ve erzak dolu küpler.. İçeri girer girmez solda, duvardaki bir oyuk içinde testilikte soğuk su ile dolu, ağzı çalı ile tıkanmış testi. Tavan-

lardan sıra sıra ayvalar ve narlarla kokulu odalar (adaçayı, nane, ağaç günlüğü, kekik) sarkar.

Dipte, dört beş tahta basamakla sofaya çıkılır, orada sehpalar üzerine kurulmuş yatak ile onun üstünde kutsal tasvirler ve yanan kandil vardır. Ev insana boş görünür ama, içinde herşey vardır. Demek, tam insanın bu kadar az şeye ihtiyacı oluyor?

Gün Allah'ın bir lûtfuydu; sonbahar güneşi çok tatlı ve yumuşaktı. Evin dışında bahçede, dalları meyva yüklü bir zeytin ağacının altında oturduk. Gümüş yapraklar arasından uzaktaki sâkin koyu kıvamda, kıvılcımlanan denizi görüyorduk. Biraz seyrek bulutlar üzerimizden geçiyor, böylece güneşi açıp kapadıkça insan, dünyanın bir sevinç, bir kederle nefes aldığını sanıyordu.

Bahçenin öteki ucunda, küçük bir mandıradaki iğdiş edilmiş domuzun, kulaklarımızı sağır eden çığlığını duyuyorduk; acıdan bağırıyordu; içerdeki ocaktan da, korda pişen yumurtalarının korkusu bize kadar gelmekteydi.

Hiç değişmeyen şeylerden konuşuyorduk: Ekinlerden, bağlardan, ve yağmurdan. İhtiyar eşraf, iyi işitmediği için bağırmaktaydık; kendine sorarsanız, harikulâde bir kulağı varmış. Barba Anağnosti'nin sohbeti tatlı, hayatı, rüzgârsız bir çukurdaki ağaç gibi sâkin. Doğmuş, büyümüş, evlenmiş; çocukları, torunları olmuş; birkaçı ölmüş ama, diğerleri yaşıyor; böylelikle neslinin devamı garanti altına girmiş.

İhtiyar Girit'li eskileri, Türkiye devrini hatırladı; babasının sözleri ve insanlar Allah'tan korkup, inandıkları için o devirde olan mûcizeler aklına geldi.

— Nah işte, şu gördüğünüz ben.. ben, Barba Anağnostis mûcize kabilinden doğdum, mûcize kabilinden işte! Size nasıl olduğunu anlatsam, hayretle şöyle dersiniz: «Hey büyük Allahım!» ve Meryem Ana'mızın manastırına giderek ona bir mum yakarsınız.

İstavroz çıkardı ve tatlı sesiyle yavaş yavaş anlatmağa başladı:

— O devirde, bizim köyde zengin bir Türk kadını vardı. Gebe kaldı ve doğum zamanı geldi. Onu doğum sedirine oturttular, üç gün gece danalar gibi böğürdü. Ama, çocuk çıkmıyordu. Bir arkadaşı ona: «Cafer Hanım, dedi, bir de Meryem Ana'yı yardıma çağırsana!» Cafer: «Onu mu

çağırayım, onu mu? ölürüm daha iyi!» dedi. Ama sancıları büyüktü. Bir gün bir gece daha geçti, fakat doğuramıyordu. Ne yapsın. Artık sancılara dayanamayıp çığlığı bastı; «Meryem Ana! Meryem Ana!» Bağırıyor, lâkin sancılar dinmiyor, çocuk çıkmıyordu. Arkadaşı: «Duymuyor, dedi herhalde Türkçe bilmiyordur; şunu rumca adile çağır.» Bunun üzerine kadın bir çığlık daha attı: «Rumların Panayası! Rumların Panayası!» Ama, kahrolası sancılar artıyordu. Arkadaşı yine: «İyi çağırmıyorsun, Cafer Hanım! dedi, iyi çağırmıyorsun, o da gelmiyor, işte...» O zaman hıristiyan düşmanı kadın tehlikeyi görerek kocaman bir çığlık attı: «Panayamu!» ve çocuk birden, yılanbalığı gibi karnından kayıverdi.

Bu, bir pazar günü olmuştu ve şansa bakın ki, ertesi pazar da benim anam doğum sancıları çekmeğe başladı. O zavallının da canı acıyor, böğürüyordu. «Panayamu! Panayamu!» diye bağırıyor ama bir türlü kurtulamıyordu. Babam avlunun ortasında, yerde oturuyor, kahrından yemiyor, içmiyordu. Zoru Panaya ile idi. Türk kadını Cafer bir defa çağırmış, o da palaspandıras kendisini kurtarmağa gitmişti; şimdi ise... Nihayet dördüncü günü babam dayanamadı, çatallı bastonunu aldı, seke seke yardımcımız olan Boğazlanmış Meryem Manastırı'na gitti. Hırsı o derece idi ki, istavrozunu bile yapmadan kiliseye girdi, arkasından kapının mandalını sürdü ve tasvirin önüne dikildi: «Ee Panaya! diye bağırdı; her cumartesi akşamı sana zeytinyağı getirip kandillerini yakan karım Marulia'yı bilirsin elbet... Karım Marulia üç gün üç gecedir doğum sancıları çekiyor, seni çağırıyor.. İşitmiyor musun? Galiba sağır oldun da duymuyorum. Eğer bir Cafer Hanım bir Türk kadını olsa, palaspandıras onu kurtarmağa giderdin; değil mi? Ama bir hristiyan kadınını, karım Maruli'ayı işitmemek için sağır oldun. Ah, ulan, bir Panaya olmasaydın, ben sana şu koca sopa ile gösterirdim!»

Bunları söyledi ve gitmek üzere ibadet etmeden döndü. Fakat, sen büyüksün Allah'ım! O anda, mukaddes tasvir, çatlarmış gibi şiddetle gıcırdadı. Mukaddes tasvirler böyle gıcırdar, bunu bilmiyorsanız öğrenin. Mukaddes tasvirler mûcize gösterecekleri zaman böyle gıcırdar. Babam anlayıp baktı, aklı başına geldi, istavroz çıkardı: «Günah işledim Panayam! Ne söyledimse suyla tuz olsun!»

Daha köye varmamıştı ki, hayırlı haberi kendisine yetiştirdiler: «Ömrü uzun olsun Kostandi, karın doğurdu, bir oğlu oldu.» Yâni, şu gördüğünüz ben, Barba Anağnosti. Ama, biraz sağır doğdum, babam Panaya'ya küfredip «sağır» demişti ya... Herhalde Panaya da şöyle demiş olmalı: «Öyle ise, ben de senin oğlunu sağır edeyim de, küfretmesini öğren!»

Barba Anağnosti istavroz çıkardı:

— Yine iyi! dedi, şükür Allah'a! Beni kör, yahut bir tarafı çarpılmış veya kambur, yahut da, Allah korusun, dişi yapabilirdi. Yine iyi, onun rahmetine şükrediyorum!

Bardakları doldurdu:

— Rahmeti yardımcımız olsun! dedi ve dolu bardağı kaldırdı.

— Sağlığına. Barba Anagnosti, yüz yıl yaşayıp torunlarının çocuklarını da göresin!

İhtiyar şarabını bir yudumda içip bıyıklarını sildi:

— Hayır oğlum, yeter! Torunları gördüm, yeter! Artık dünyayı yiyecek değiliz ya.. Vaktim geldi, ihtiyarladım be çocuklar! Belim boşaldı, artık çocuk yapamam. Öyle ise, nideyim hayatı?

Yine bardakları doldurdu, kuşağının içinden define yapraklarına sarılmış ceviz ve kuru incir çıkarıp bize ikram etti:

— Neyim var, neyim yoksa çocuklarıma taksim ettim. Fakirlik bastı, bastı ama ben tınmıyorum.. Allah'da var ya...

Zorba ihtiyarın kulağına bağırdı:

— Allah'da var, Barba Anağnosti, Allah'da var ama bizde yok! Koca cimri vermiyor bize...

Fakat ihtiyar asil kaşlarını çattı. Ciddîyetle:

— Ee, Allah'ı kabahatli bulma gayri, Kubaros! Kabahatli bulma, o zavallı da bizden bekliyor:

O sırada sessiz ve uysal Kira Anağnostine (1), toprak bir çanak içinde domuzun pişmiş yumurtalarını ve bronzdan, büyük bir maşrapa şarap getirdi. Bunları masaya bıraktı, durdu, ayakta kollarını kavuşturup gözlerini yere indirdi.

Mezeyi ağzıma almaya iğreniyor, fakat reddetmeğe de

---

(1) KİRA : Rumca'da bayan. (çev.)

utanıyordum Zorba yan yan bana bakıp kıs kıs gülüyordu. Bana şu teminatı vermekteydi:

— En lezzetli et budur patron, iğrenme!

İhtiyar Anağnostis ağzını bir karış açarak güldü.

— Doğru söylüyor, doğru, tat da bak! Beyim gibi! Prens Yorgos (kulakları çınlasın!) bizim manastıra uğradığı zaman, keşişler ona kıral sofrası kurdular ve herkese et, yalnız prense derin bir tabak içinde çorba verdiler. Prens alıp karıştırdı: «Fasulya mı?» diye hayretle sordu. İhtiyar Başpapaz: «Ye Prensim, dedi, ye de sonra konuşuruz!» Prens bir, iki, üç kaşık attı, tabağı boşalttı, dudaklarını yaladı:

— Ne mûcizedir bu? dedi. Ne lezzetli fasulyalar.. Beyim gibi!

Başpapaz gülerek:

— Fasulya değil, Prensim, dedi! Fasulya değil; bölgenin bütün horozlarını iğdiş ettik!

İhtiyar güldü, çatalını domuzun yumurtasından bir parçasına sapladı.

— Prens mezesi, dedi, aç ağzını!

Ağzımı açtım, mezeyi soktu. Yine bardakları doldurdu, torununun şerefine içtik, ihtiyarın gözleri parladı.

Ben sordum:

— Torununun ne olmasını isterdin, Barba Anağnosti? Söyle de ona dua edelim.

— Ne söyleyeyim, oğlum? İşte.. Doğru yolu bulsun. İyi adam, iyi aile reisi olsun, evlensin, onun da çocuk ve torunları olsun, çocuklarından biri de bana benzesin. İhtiyarlar onu görüp desinler ki: «İhtiyar Anağnosti'ye nasıl da benziyor be! Allah ruhunu aziz etsin: İyi adamdı!»

Karısına bakmadan:

— Anezinio! dedi, Anezinio, maşrapayı bir daha şarap doldur:

O anda şiddetli bir çarpma ile küçük mandıranın kapısı açıldı ve acıdan baygın hale gelmiş domuz böğürerek bahçeye fırladı. Oturmuş, tatlı tatlı konuşarak yumurtalarını yiyen üç kişinin önünde bir aşağı, bir yukarı gidip geliyordu.

Zorba merhametle:

— Canı acıyor zavallının! dedi.

İhtiyar Girit'li:

— Tabiî acır! diyerek güldü. Sana da aynı şeyi yapsalardı, canın acımaz mıydı?

Zorba yerinde sallandı. Ürperek mırıldandı:

— Dilin kopsun, moruk!

Domuz bir aşağı bir yukarı gidiyor, kızgın kızgın bize bakıyordu.

İçtiği azıcık şarapla keyfe gelen ihtiyar Anağnotis tekrar:

— Dinim hakkı için, dedi, sanki o şeylerini yediğimizi anladı.

Fakat biz, lezzetli mezeden memnun bir halde, yamyamlar gibi yavaş yavaş yiyor, siyah şarabı içiyor ve gümüşlü zeytin dalları arasında, şimdi batan güneşin karşısında gül rengini alan denizi seyrediyorduk.

Artık akşam olup da ihtiyar heyeti üyesinin evinden ayrıldığımız zaman, Zorba da keyfe gelmişti; canı sohbet istiyordu. Söze başladı:

— Geçende ne diyorduk, patron? Halkı aydınlatıp gözünü açasınmış! Buyurun işte! Sen gel de, Barba Anağnostis'in gözünü aç! Karısının nasıl susta durup emir beklediğini gördün mü? Zâtın git de şimdi, ona erkekle ayni haklara sahip bulunduğunu ve sen domuzun etinden bir parçasını yerken, domuzun karşısında canlı halde bağırmasının zalimâne bir şey olduğunu, sen açlıktan geberirken Allah'ın her şeye malik bulunuşu avuntusu ile yetinmenin büyük bir budalalık meydana getirdiğini anlat! Senin bütün bu aydınlatıcı palavralarından, kapkara cahil Barba Anağnostis ne kazanır? Kavgalar başlar, tavuk horoz olmak ister ve karı koca bütün gün birbirleriyle dövüşüp birbirinin tüylerini yolar.. İnsanları rahat bırak, patron, gözlerini açma! Zira açarsan ne görürler? Ellerinin körünü! Onun için bırak, kapalı kalsınlar da, hayal göredursunlar!

Bir an sustu, başını kaşıdı, düşünüyordu. Nihayet

— Ancak, dedi, ancak...

— Ne? De bakalım?

— Ancak, gözlerini açtıkları zaman onlara gösterecek daha iyi bir dünyaya sahip olasın... Böyle bir dünyaya sahip misin?

Bilmiyordum. Neyin yıkılacağını iyi bilmekteydim ama, yıkıntılar üzerine neyin sıvanacağını bilmiyordum.

Bunu, hiç kimse kesin olarak bilemez, diye düşünmekteydim, eski olan şey ele avuca sığar, sağlamdır, her an onu yaşar ve onunla mücadele ederiz; gelecekteki şey henüz doğmamıştır, tutulmaz haldedir, kaypaktır, rüyaların yaratıldığı malzemeden yapılmıştır, kuvvetli rüzgârların (aşk, harikulâdelik, talih ve Allah) çarptığı bir buluttur, seyrekleşir, sıklaşır, şekil değiştirir. En büyük peygamber, insanlara yalnız bir tek parola verebilir ve bu, ne kadar belirli değilse, veren o kadar çok peygamberdir.

Zorba alaylı alaylı bana bakıyordu.

İnatçı bir tavırla cevap verdim:

— Sahibim!

— Sahip misin? Söyle öyleyse:

— Söyliyemem, anlamazsın!

Zorba kocaman başını sallıyarak:

— Öyle ise bir şeyin yok! dedi. Beni saman yemiş sanma patron, seni aldatmışlar. Barba Anağnostis gibi, benim de okumam yazmam yok ama, o kadar da budala değilim, hayır! Madem ki ben anlamıyacağım, şu saf adam ile onun hayat arkadaşı inek hanım nasıl anlasın? Dünyanın bütün Anağnostileri ve Ananizaları mı? Şu hale göre, hepsi yeni karanlıklarla karşılaşacaktır, değil mi? Öyle ise, bırak onları alışmış oldukları eski karanlıklarında. Şimdiye kadar pek âlâ becerdiler, görmüyor musun? Pek âlâ yaşıyorlar, doğuruyor ve torun da yapıyorlar. Allah onları sağır ve kör ediyor, onlar da bağırıyorlar: Şükür Allah'a! Sefalete alıştılar. Öyle ise, bırak onları da sus!

Sustum. Dulun bahçesi önünden geçiyorduk. Zorba durakladı, içini çekti ama, sesini çıkarmadı. Bir yerde yağmur yağmış olmalıydı, çünkü hava rutubet ve toprak kokuyordu. İlk yıldızlar göründü, nazik ve yeşilimtrak sarı renkteki ay parladı, gökyüzü haz ile dolup taştı.

«Bu adam, diye düşündüm, mektebe gitmediği için beyni bozulmamış. Çok şeyler yapıp, çok şeyler görmüş ve çekmiş; açılmış, kalbi ilkel cesaretini kaybetmeden genişlemiş. Bizim için dallı budaklı ve çözülmesi imkânsız olan bütün meseleleri o, hemşerisi Büyük İskender gibi bir kılıç darbesile çözüveriyor. Onun açık vermesi zordur. Çünkü tabanlarından başına kadar, bütünü ile toprağa dayanıyor. Afrika vahşileri yılana taparlar, zira bütün vücudu toprağa değer ve böylece toprağın bütün sırlarını bilir. Bu

sırlara, karnı, kuyruğu, edep yeri ve başı ile varmıştır o. Biz okumuşlar, havadaki sersem kuşlar gibiyiz.

Yıldızlar çoğaldı, vahşi sert ve mağrur olup insanlara karşı hiç bir merhametleri yoktur, bunların!..

Bir daha konuşmadık, ikimiz de korku ile gökyüzüne bakıyor, başka yıldızların da yetiştiğini, yangının saçaklandığını açıkça farkediyorduk.

Barakaya vardık; yemek için iştahım yoktu, denizdeki bir kayanın üstüne oturdum. Zorba ateş yaktı, yemek yedi, yanıma gelecek oldu, ama vazgeçti, yatağına yatıp uyudu.

Deniz donmuştu, Kımıldamıyordu, öfkeli yıldız yağmuru altında büzülmüş toprak da susmaktaydı. Bir tek köpek bile havlamıyor, bir tek gece kuşu ötmüyordu, derin bir sessizlik vardı. Çok uzakta bulunan, ya da işitilmiyecek kadar içimizde olan binlerce çığlıktan ibaret ölü ve can çekişen bir sessizlik! Yalnız şakaklarımla boğazımdaki şah damarlarında çarpan kanımın çıkardığı uğultuyu işitiyordum. Ürpererek:

— Kaplan melodisi! diye düşündüm.

Hindistan'da gece basarken çok yavaş bir şekilde, acıklı, monoton bir havayı, canavarın uzaktan gelen esneyişi gibi vahşi ve ağır bir şarkıyı, kaplan melodisini söyler. İnsanın kalbi, açıklanamıyan bir ürperti ile dolup taşar.

Ben de, o korkunç melodiyi hatırlayınca göğsüm yavaş yavaş kabarmağa başladı; kulaklar uyanıyor, sessizlik gürültüye dönüşüyor, kendisi de ayni melodiden yapılmış olan ruh açılıyor, huzursuz bir şekilde yaklaşıp işitmek için vücudun dışına çıkıyordu.

Eğildim, avucumu deniz suyu ile doldurdum, alnımı, şaşaklarımı ıslatıp serinledim. İçimde korkunç, birbiriyle sıkı sıkı, örülmüş, sabırsız böğürtüler duyuldu; dişi kaplan içimdeydi, bağırıyordu.

Birdenbire net bir ses duydum:

— Buda! Buda!

İrkilerek kalktım.

Kaçmak istermiş gibi deniz kenarında, kıyı boyunca hızla yürüdüm. Aradan bu kadar zaman geçti, geceleri yalnız kaldığım vakit ve derin bir sessizlik hüküm sürerken onun, başlangıçta acıklı, uzun bir ağlama gibi, gittik-

çe yavaşlayan ve yavaş yavaş sertleşip azarlayan, emreden sesini duyarım. O, doğum ânı gelmiş gibi göğsümü tekmeler.

Gecerayısı olmalıydı. Gökyüzünde kara bulutlar toplanmıştı, ellerimin üstüne iri damlalar düştü. Fakat aklum başka yerde idi; çok sıcak bir atmosfer içine dalmıştım, sağlı sollu şakaklarımda, ateşten iki saç lülesi hissediyordum.

Ürpererek:

— Zamanı geldi, diye düşündüm, Buda'nın tekerleği beni sürüklüyor, içimdeki ilâhi ağırlıktan kurtulacağım zaman geldi.

Acele ile barakaya dönüp kandili yaktım.

Zorba ışık yüzüne vurur vurmaz gözkapaklarını kırpıştırdı, gözlerini açtı, benim kâğıt üzerine eğilerek yazı yazışıma baktı, bir şey mi homurdandı, duymadım ama, birden duvar tarafına döndü ve uykuya daldı.

Acele ediyor, nefes almadan hızlı hızlı yazıyordum. Buda içimde bütünü ile ve tam olarak mevcuttu; içimde üzeri yıldızlarla kaplı bir mavi kurdele gibi açıldığını görüyordum; çok hızlı açılıyordu elim ona yetişmek için koşmakta idi. Yazıyor, yazıyordum, herşey kolaylaşmış, basitleşmişti, yazmıyor kopya ediyordum. Acıma, inkâr ve havadan yapılmış olan ölümsüzlük önümde, baş sallıyordu! Buda'nın sarayları, haremdeki kadınları ve ölünün karşılaşması, kaçış, inceleme, kurtuluş, kurtuluş haberinin ilânı, toprak sarı çiçekler açıyor, dilencilerle kırallar ince sarı gömlekler giyiyor, taşlar, odunlar tenler hafifliyordu, ruhlar rüzgâr, nefes oluyor, nefes de kayboluyordu. Parmaklarım yoruldu ama, ben durmak istemiyor, yapamıyordum manzara hızla geçiyor, kaçıyordu, ona yetişmeliydim.

Sabahleyin Zorba, beni kolum el yazılarının üzerine dayanmış uyur halde buldu.

Uyandığım zaman, güneş çoktan iki mızrak boyu yükselmişti; sağ elimin yazmaktan uyuşmuş olan parmakları bitişmiyordu. Buda borası üzerimden geçmiş, beni bitkin ve boş bırakmıştı.

Bu şiddetli ilham bir rüya idi ve ben onun kelimeleri arasında tutsak kalarak alçalmasını istemiyordum.

Bugün tatlı tatlı yağmur yağıyordu. Zorba gitmeden önce mangalı yakmıştı; ben bütün gün bağdaş kurmuş, ellerim ateşe uzanmış vaziyette, yemek yemeden, kımıldamadan oturmuş, yavaş yavaş yağan ilk yağmuru dinliyordum.

Hiçbir şey düşünmemekteydim. Beynim, ıslak topraklarda büzülmüş tarla fareleri gibi dinleniyordu. Toprağın aralıksız kıpırdanış, uğultu ve kemirişlerini, yağmurun düşmesiyle tohumların kabardığını duyuyordum. Gökyüzü ile toprağın, kadın ile erkek gibi birleşerek çocuk yaptıklarını ilk devirlerdeki gibi birleşmekte olduklarını anlıyordum. Önümüzdeki denizin böğürdüğünü ve dilini uzatıp su içen bir canavar gibi yalandığını dinlemekteydim.

Mutluydum; biliyordum bunu. Bir saadeti, yaşadığımız müddetçe anlamamız zordur; ancak o geçip de arkamıza baktığımız zaman, birdenbire biraz da hayranlıkla, ne kadar mutlu olduğumuzu anlarız. Ama ben, bu Girit sahilinde mutluluğu yaşıyor, ayni zamanda mutlu olduğumu da biliyordum.

Tâ Afrika kıyılarına kadar, aşılması imkânsız deniz. Bazan, uzak ve kızgın kumlardan gelen çok sıcak bir Güney-Batı rüzgârı esiyordu. Deniz sabahleyin karpuz kokuyor, öğle üzeri dumanı tütüyor, kabarıyor, küçük küçük ham memelerle doluyor, akşam üzeri de şarap rengi, mor, koyu mavî ve pembe renkler alarak iç çekiyordu.

Öğleden sonra oynıyarak, avucumu sarışın ince kumla dolduruyor ve sıcak, yumuşak olan bu kumu parmaklarımın arasından bırakıyordum. Avuç bir su saatidir, hayat ta onun içinden kaçıp kaybolur; evet, kaybolur; ben ise denize bakıyor, Zorba'yı duyuyorum ve mutluluktan şakaklarım gıcırdıyor.

Hatırlarım, bir zamanlar, dört yaşındaki küçük yeğenim Alka, yılbaşı arefesinde, bir vitrinin önüne dikilip oyuncakları seyrettiğimiz bir sırada bana: «— Canavar dayı (bana öyle derdi), canavar dayı, fazla sevinçten boynuzlarım çıktı!» demişti. Ben o zaman ürpermiştim. Hayat ne sırdır ve derindeki köklerine ulaştıkları zaman bütün ruhlar nasıl birleşip tek olurlar! O anda, hemen uzaktaki bir müzede görmüş olduğum, Buda'nın, parlak abanoz

üzerine işlenmiş bir maskını hatırladım. Buda kurtulmuş ve yedi yıllık bir acıdan sonra, en yüksek sevince bürünmüştü. Alnımın sağ ve solundaki şah damarları sevinçten öyle şişmişti ki, cildin dışına çıkmış çelik yaylar gibi kıvrık, sadece kuvvet kesilmiş iki boynuz olmuşlardı.

İkindiye doğru küçük yağmur dinmiş, gökyüzü temizlenmişti. Karnım açtı, karnımın aç olduğuna seviniyordum, çünkü şimdi Zorba gelecek, ateş yakacak, her günkü yemek pişirme ile sohbet töreni başlıyacaktı. Zorba tencereyi ateşe koyarken:

— Bu da bitmeyen bir hikâyedir! derdi, yalnız kadın (Allah razı olsun ondan) tükenmeyen bir hikâye değil... Yemek de öyledir.

İlk defa bu kıyıda yemek yemenin lezzetini tattım. Zorba iki tuğla arasında ateş yakarak yemek pişirdikten sonra, biz de yemeğe koyulup birer ikişer atıştırarak sohbet kızışmağa başlayınca, yemeğin de ruhsal bir âyin olduğunu, etin, ekmeğin ve şarabın, ruhu meydana getiren ilkel maddelerden olduklarını anlardım.

Akşam üzeri, iş yorgunluğundan sonra Zorba, yemek yemeden önce keyifsiz, konuşmaları ağır olur, sözler ağzından çengelle çıkardı; el hareketleri de yorgun ve sevimsiz olurdu. Fakat kendisinin de dediği gibi, makinaya kömür atar atmaz, vücudunun bütün uyuşmuş, akordu bozulmuş imalâthanesi canlanır, fayrap eder, çalışmağa başlardı.

Bir defasında:

— Bana yediğin yemeği ne yaptığını söyle, sana kim olduğunu söyleyim, dedi. Bazıları onu, içyağı ile gübre, bazıları iş ve keyif yapar ve duyduğuma göre, bazıları da Allah yaparmış. Şu halde insanlar üç türlüdür: ben patron, bunların en kötülerinden değilim ama, en iyilerinden de değilim; ortadayım. Yediğim yemeği iş ve keyif yaparım. Yine iyi!

Alaylı alaylı bana bakıp güldü:

— Sen patron, sanırım yediğin yemeği Allah yapmak istiyor, fakat beceremeyip üzülüyorsun. Karganın başına gelenler senin de başına geldi.

— Karganın başına gelen ne, Zorba?

— Senin anlıyacağın karga eskiden namuslu, doğru ve bayağı karga gibi yürürmüş ama, günün birinde keklik

gibi kırıtarak yürümek esmiş aklına ve zavallı, o zamandan beri kendi yürüyüşünü de unutup sapıtmış; şimdi de, görmüyor musun? Sıçraya sıçraya gidiyor...

Başımı kaldırdım, linyitten aşağı inen Zorba'nın ayak seslerini duymuştum; biraz sonra asık suratla. üzgün bir halde ilerlediğini gördüm; kocaman elleri, akordu bozulmuş yelkovan gibi sallanıyordu. Yarım ağızla:

— Hayırlı akşamlar, patron! dedi.

— Hoş geldin; işler bugün nasıl gitti, Zorba?

Cevap vermedi.

— Ateş yakayım, dedi, yemek yapacağım.

Köşeden bir kucak odun aldı, dışarı çıktı, onları iki tuğlanın arasında ustalıkla çattı ve ateşi yaktı; toprak tencereyi oturttu, içine su, soğan, domates, pirinç koydu ve pişim işi başladı. O arada ben, küçük yuvarlak bir sofranın üzerine bir peşkir yaydım, harcı ekmeği iri dilimler halinde kestim, ilk günlerde Barba Anağnostis'in bize hediye etmiş olduğu, üzeri şekillerle süslü susağa damacanadan şarap doldurdum.

Zorba tencerenin önünde bağdaş kurmuştu, hareketsiz gözlerle ateşe bakıp susuyordu. Birden sordum:

— Çocukların var mıydı, Zorba?

Baktı:

— Neden soruyorsun? Bir kızım var.

— Evli mi?

Zorba güldü.

— Bu da sorulur mu, patron? Budala mı ki evlenmesin? Halkidikya'nın Pravita'sında, bir bakır madeninde çalışıyordum. Bir gün, kardeşim Yani'den mektup aldım. Sahi, sana aile reisi, namuslu, dindar, tefeci, sahtekâr, cemiyetin direği olan, dört başı mamur bir kardeşim olduğunu söylemeği unuttum. Selânik'de bakkaldır. «Kardeşim Aleksi; diye yazıyordu, kızın Froso kötü yola düştü, namuslu adımızı lekeledi; bir dostu vardı, ondan bir de çocuk yaptı; namusumuz gitti! Köye kadar atlayıp onu keseceğim.»

— Peki, sen ne yaptın, Zorba?

— Püff! Bunlar kadındır! deyip mektubu yırttım.

Yemeği karıştırdı, tuz attı, güldü.

— Ama dur da, işin daha ciddî tarafını da gör. Bir ay sonra, dangalak kardeşimden ikinci bir mektup aldım.

Sersem şöyle yazıyordu: «Sevin kardeşim, Aleksi; namusumuz yerine geldi, artık alnını yukarı kaldırabilirsin; bizim o herif Froso ile nikâhlandı!»

Zorba döndü, bana baktı, sigarasının ışığında gözlerinin kıvılcımlandığını farkettim. Yine omuzlarını kaldırdı. Tarifi imkânsız bir tiksinti ile:

— Püff! dedi, erkekler!..

Biraz sonra da:

— Kadınlardan ne beklersin? Kiminle denk gelirse çocuk yapmalarını. Erkeklerden ne beklersin? Faka basmalarını. Tuzla da, kokmasın, patron!..

Tencereyi indirdi, bağdaş kurup, yemeği yedik.

Zorba yine derin bir düşünceye dalmıştı. İçini bir endişe kemiriyordu. Bana bakıyor, ağzını açıyor, sonra yine kapatıyordu. Yağ kandilinin ışığı altında gözlerinin üzüntülü ve huzursuz olduğunu açıkça farkettim.

Dayanamadım:

— Zorba, dedim, bana birşey söylemek istiyorsun söyle! Doğum sancısı çekiyorsun, doğur!

Zorba susuyordu; yerden küçük bir taş aldı, açık kapıdan dışarı hızla fırlattı.

— Taşları bırak da, söyle!..

Gözlerini bana dikerek sıkıntı ile sordu:

— Bana güvenin var mı, patron?

— Var Zorba, diye cevap verdim. Sen ne yapsan açık veremezsin; istersen de açık vermeyi başaramazsın. Meselâ bir arslan, bir kurt gibisin; bu canavarlar hiç bir zaman koyun ya da eşekler gibi hareket etmez, tabiatlarını hiç bir zaman bırakmazlar, sen de öyle; tepeden tırnağa kadar Zorba'sın!

Zorba başını salladı:

— Ama ben artık, ne cehenneme gittiğimi bilmiyorum!

— Ben biliyorum; sen merak etme; ileri marş!

Zorba bağırdı:

— Bir daha söyle de patron, gayrete geleyim!

— İleri marş!

Zorba'nın gözleri kıvılcımlandı:

— Şu halde, şimdi seninle konuşabilirim; günlerdir kafamda büyük bir plân, delice bir fikir var; bunu uygulıyalım mı?

— Sorar mısın? Buraya bunun için geldik biz; eyleme geçmeye...

Zorba boynunu uzattı, sevinçle, korku ile bana baktı.

— Doğru konuş patron, diye bağırdı. Biz buraya kömür için gelmedik mi?

— Kömür bir vesiledir; hem dedikodu yapılmasın diye. Bizi ciddî müteşebbisler sansınlar da, limon kabuğu ve çürük yumurta yağmuruna tutmasınlar diye. Anladın mı, Zorba?

Zorba'nın ağzı açık kaldı; anlamağa çalışıyor, bu kadar mutluluğa inanmağa cesaret edemiyordu. Birden kendine geldi; bana hücum edip omuzumdan yakaladı. Sonra heyecanla sordu:

— Raks bilir misin? Ha, bilir misin?

— Hayır.

— Hayır mı?!

Heyecanla ellerini indirdi. Biraz sonra:

— Peki, dedi, öyle ise ben yapayım. Biraz öteye çekil de devirmiyeyim seni. Hay! Hay!..

Bir hamle yaptı, barakadan dışarı fırladı, pabuçlarını, ceketini, yeleğini attı, pantolonlarını dizlerine kadar sıyırdı, oynamağa başladı. Kömürden hâlâ pislik içinde olan suratı simsiyahtı, gözleri bembeyaz parlıyordu.

Avuçlarını çırpıyor, sıçrıyor, havada kıvrılarak dönüyor, bükülmüş dizleriyle yere düşüyor, otururken, lâstik gibi tekrar havaya fırlıyordu. Sonra, büyük kanunları yenmek ve kanatlanıp uçmakta inat edermiş gibi tekrar havaya, yükseğe doğru hamle yapıyordu. Bu aşınmış ve çürük vücudun içinde ruhun, tene hâkim olmak, onunla birlikte karanlığın içine bir göktaşı hızı ile dalmak için mücadele ettiği seziliyordu. Ruh vücudu sarsıyor, ama o düşüyor, uzun müddet havada duramıyor, öteki tekrar merhametsizce sarsıyor, fakat o mübarek yine soluyarak düşüyordu.

Zorba kaşlarını çatıyordu, Zorba.

Bağırıyordum:

— Zorba, Zorba, yeter!

Bu kadar zor karşısında, ihtiyar vücudunun dayanamayıp birden parçalar halinde havaya dağılmasından korkuyordum.

Bağırıyordum ama Zorba yerden gelen sesleri nasıl duyardı? İçi kuş gibi olmuştu.

Vahşi ve ümitsiz raksı hafiflemeyen bir korku ile izliyordum. Küçük çocukken hayalim alabildiğine işler, arka-

daşlarıma harikulâde şeyler anlatır, sonra onlara kendim de inanırdım.

Birgün, ilkokulun birinci sınıfında arkadaşlarım bana sormuştu:

— Senin deden nasıl öldü?

Ben hemen bir masal uydurdum; konuşurken uyduruyor, uydurdukça da inanıyordum:

— Benim dedem lâstik ayakkabı giyerdi. Bir gün, sakalı ağardığı zaman, evimizin damından atladı, ama yere değer değmez top gibi fırladı ve evden daha yükseğe şıktı, bulutlarda kaybolunca kadar, daha yükseğe, daha yükseğe çıktı. Dedem böyle öldü işte!..

Bu masalı uydurduğum günden beri, kaç defa Ayios Minas Kilisesine gidip de, İsa'nın Göğe Çıkışı'na ait tasvire baktımsa, elimi uzatır, öğrenci arkadaşlarıma:

— İşte, lâstik pabuçlu dedem! derdim.

Bunca yıl sonra, bu gece de Zorba'nın havaya sıçradığını görünce, onun da bulutlar arasında kaybolacağından korkuyormuş gibi çocukluğumdaki masalı korku ile tekrar yaşıyordum. Şöyle bağırmaktaydım:

— Zorba yeter, Zorba!

Zorba soluyarak yere çömeldi. Yüzü saadetten parlıyordu. Gri saçları alnına yapışmıştı; kömürle karışık bir ter yanaklariyle çenesinden aşağı damlıyordu.

Üzüntü ile ona doğru eğildim. Biraz sonra:

— Vücudumdan kan alınmış gibi hafifledim! dedi. Şimdi konuşabilirim..

Barakaya girdi, mangalın önünde çömeldi, yüzü ışıklıydı sanki.

— Ne oldu da, oynamağa başladın, Zorba?

— Ne yapmamı istiyordun ya, patron? Fazla sevinçten ölüyordum; açılmam gerekti. Bir insan kederini nasıl giderebilir? Lâfla mı? Püff!..

— Peki, sevincin nedir?

Huzursuzlukla bana baktı; dudağı titriyordu:

— Sevincim ne mi? Yoksa, demin bana dediklerini öyle havaya mı söyledin? Sen kendin de anlamıyor muydun? Buraya kömür için gelmemişiz.. Haydi be, hafifleyim! Vaktimiz geçsin, bizi deli sanmasınlar, limon kabuğu yağmuruna tutmasınlar diye, âlemin gözlerine kül atalım ve yalnız kalıp da kimse bizi görmediği zaman gülmekten

katılalım diye geldik! Namusum üzerine yemin ederim ki, ben de bunu umuyor, ama pek anlıyamıyordum. Bazan kömürü düşünüyordum, bazan Bubulina kadını, bazan zâtınızı... Karmakarışık şeyler.. Bir ocağı açtığım zaman diyordum ki: «Kömür isterim! Kömür isterim! Kömür isterim!» Ve tepeden tırnağa kömür olurdum. İşi paydos edip de o kartalozla (kulakları çınlasın!) oynarken de, bütün lityitlerle patronları onun boynundaki küçük kurdeleye asıverirdim. Zorba'yı da asar, kendimi kaybederdim. İşsiz olup yalnız kaldığım zaman da, seni hatırlardım patron, yüreğim cız ederdi. Bu, ruhum için bir ağırlıktı: «Bu iyi adamla alay edip parasını yemen ayıp, ulan Zorba! diye bağırırdım, ayıp ulan, Zorba! Daha ne zamana kadar rezil herif olmakta devam edeceksin, ulan Zorba? Yeter artık be!»

Diyorum ya patron, sapıtmıştım; şeytan bir elimden, Allah ötekinden çekiyor, ikisi beni ortadan yırtıyordu. Şimdi sağ olasın, patron, büyük bir lâf ettin de kör gözlerim açıldı; gördüm, anladım! Anlaştık. Şimdi topları ateşleyebilirim! Daha nekadar paran var? Aradaki külüstür bağ da kopup gitsin!

Zorba terini sildi, yana döndü, yemek artıklarımız küçük sofranın üzerinde serpilmiş duruyordu; kocaman elini uzattı:

— Müsaadenle patron, dedi, yine acıktım!

Bir dilim ekmek, bir soğan, bir avuç zeytin aldı; oburca saldırarak yiyordu; susağı dudaklarına değdirmeden devirdi ve şarap şakır şakır aktı. Zorba memnuniyetle dilini şapırdattı:

— Yürek yerini buldu! dedi.

Bana bakıp göz kırptı.

— Neden gülüyorsun? diye sordu. Neden bana öyle bakıyorsun? Benim böyledir şarabım. İçimde bağıran bir şeytan vardır, ben de o ne derse yaparım. Ne zaman boğulacak gibi olsam, bana şöyle bağırır: Oyna! Ben de oynarım. Böylece boğulmam geçer. Halkidikya'da oğlum Dimitrakis öldüğü zaman da, böyle kalkıp oynamıştım. Cenazesinin önünde oynadığımı gören akraba ve dostlarım beni tutmak istediler. "Zorba delirdi! diye bağırdılar, Zorba delirdi!" Ama ben, asıl o anda oynamasaydım, kederimden delirecektim. Çünkü bu, benim ilk oğlumdu,

üç yaşındaydı; onun kaybına dayanamıyordum işte.. Sana söylediklerimi anladın mı patron, yoksa havaya mı konuşuyorum?

— Anladım Zorba, anladım; havaya konuşmuyorsun!

— Bir defa da Rusya'da idim; yine maden için gitmiştim oraya; bakır için Novorosisk yakınında bulunuyordum.

İşimde bana yetecek kadar yâni, beş altı kelime Rusça öğrenmiştim: "Hayır, evet, ekmek, su, seni seviyorum, gel, ne kadar?" gibi... Gel gör ki, müthiş partizan olan bir Rus ile ahbaplık kurdum. Senin anlıyacağın, her akşam limandaki bir meyhaneye kurulur, birkaç şişe votka indirip keyfe gelirdik. Keyfe gelince de içimiz açılırdı; o bana Rus ihtilâli sırasında görüp çektiklerini olduğu gibi anlatmak isterdi, ben de ona hayat ve yaşayış tarzımı açıklamak isterdim. Senin anlıyacağın, kafayı çekerek kardeş olmuştuk.

El işaretleriyle çatra patra anlaştık; önce o konuşmağa başlardı; bense anlamamağa başladığım anda bağırırdım: stop! O zaman kalkar oynardı; yâni, bana neyi söylemek isterse onu oynardı. Ben de öyle.. Ağzımızla söyleyemediğimizi ayaklarımız, ellerimiz, karnımızla ya da vahşi çığlıklarla söylerdik: Hay, hay! Hopla! Vira!

Önce Rus başladı; nasıl silâha sarıldıklarını, savaşın nasıl başladığını, Novorosisk'e nasıl vardıklarını anlattı... Ne söylediğini anlıyamadığım zaman, elimi kaldırıp bağırırdım: Stop! Ve hemen Rus ileri atılıp oynamağa koyulurdu. İçine şeytan girmiş gibi oynuyordu; bende ellerine, ayaklarına, göğsüne, gözlerine bakar, herşeyi anlardım: Novorosisk'e nasıl girdiklerini, efendileri nasıl öldürdüklerini, dükkânları nasıl yağma ettiklerini, nasıl evlere girip kadınları aldıklarını... Namussuz karılar, önceleri kendi kendilerini ve karşılarındakini tırmalıyorlarmış ama, yavaş yavaş uysallaşıyor, gözlerini yumuyor ve sevinç çığlıkları atıyorlarmış. Kadın işte...

Sonra ben başlardım. Malûm a, Rus salak olup beyni işlemediği için, daha ilk sözlerimde bağırırdı: stop! Benim de istemediğim şey! Hemen ileri fırlar, sandalyaları ve masaları kenara çeker, oynamağa başlardım... Hey bee!.. İnsanlar ne hale girdi... Tuuh, kahrolasıcalar! Vü-

cutlarını bırakıp körlettiler ve sadece ağızlariyle konuşuyorlar. Fakat, ne söylesin ağız? Ağız ne söyleyebilir? Sen, Rus'un gözleriyle beni tepemden ayaklarıma kadar nasıl yediğini ve herşeyi nasıl anladığını bir görmeliydin! Raksla ona çektiklerimi, seyahatlerimi, kaç defa evlendiğimi, kaç sanata girdiğimi anlattım; taşçı, madenci, seyyar satıcı, çömlekçi, komitacı, santurcu, leblebici, çingene, kaçakçı... Beni nasıl hapise tıktıklarını, nasıl kaçtığımı ve Rusya'ya nasıl vardığımı..

Salak da olsa, hepsini, hepsini anlıyordu. Ayaklarım, ellerim konuşuyordu, saçlarım, elbiselerim konuşuyordu. Kuşağımdan sarkan bir çakı bile konuşuyordu. Bitirdiğim zaman, salak beni kucaklayıp öperdi; bardaklarımızı yeniden votka doldurur, birbirimizin kucağında olduğumuz halde ağlar ve gülerdik... Sabaha karşı bizi birbirimizden ayırırlardı, alaca karanlıkta uyumağa giderdik. Akşam üstü yine buluşurduk.

Gülüyor musun? İnanmıyor musun, patron? İçinden diyorsun ki: Ulan, şu Denizci Sinbad'ın bana salladığı palavralar da ne? Raksla sohbet olur mu? İlâhlarla şeytanlar da böyle konuşmuyorsa kellemi ortaya korum ben.

Ama uykun geldi bakıyorum. Çok narinsin, dayanamıyorsun. Eh, haydi gidip nanni nanni yap da, yarın yine anlatırız. Bir plânım var, esrarlı bir plân; yarın söylerim. Ben bir sigara daha içeceğim; belki kafamı da denize sokarım: ateş aldım, sönmeliyim. Hayırlı geceler!

Geç uyudum. Hayatım boşuna geçmiş, diye düşünüyordum; elimde olsa da, bir sünger alıp bütün okuduklarımı, bütün görüp işittiklerimi silsem ve Zorba'nın okuluna girip büyük ve gerçek alfabeye başlasam! Ne kadar değişik bir yola girmiş olurdum! Beş duygumu ve bütün cildimi sevip anlamaya iyice talim ettirmiş olurdum. Koşmayı, güreşmeyi, yüzmeyi, biniciliği, kürek çekmeyi, otomobil sürmeyi, atıcılığı öğrenirdim. Ruhumu ten ile, tenimi de ruhla doldururdum; kısacası, içimde barıştırırdım bu iki yüzyıllık düşmanları...

Yatağıma oturmuş, heder olan hayatımı düşünüyordum. Açık kapıdan, yıldız ışıkları içinde, bir gece kuşu gibi, bir kayanın üstünde büzülmüş oturan ve denize bakan Zorba'yı bulanık bir biçimde görüyor onu kıskanıyor-

dum. "Gerçeği bu buldu, yol budur!" diye düşünmekteydim.

Zorba, eski yaratıcı devirlerde olsa, cins bir kumandan olur, en önde gider, baltasiyle yol açardı; yahut da, arhont şatolarını dolaşıp herkesi, efendileri ve uşaklarla kadınları kalın dudaklarına asan meşhur bir trubadur olurdu... Bizim şu nankör devrimizde ise, kudurmuş halde voltalar atıyor, kurtlar gibi mandıralara saldırıyor, ya da küçülerek, herhangi bir kalem sahibinin cücesi oluyor.

Zorba'nın birden kalktığını gördüm. Soyundu, elbiselerini çakılların üzerine attı ve denize daldı. Ara sıra, zayıf ay ışığı altında kocaman kafasının su üstüne çıkıp, sonra yine kaybolduğunu görüyordum; ara sıra bir nâra atıyor, havlıyor, kişniyor, horoz gibi ötüyor, ruhu bu ıssız gecenin içinde yapayalnız, denizde yüzdüğü için, geriye, hayvanlığa dönüyordu..

Yavaşça ve farkında olmadan uyumuşum. Sabahleyin, gün ağarırken, Zorba'nın dinlenmiş bir halde, gülümseyerek gelip beni ayaklarımdan çektiğini gördüm.

— Kalk patron, dedi, sana plânımı anlatayım. İşitiyor musun?

Yere diz çökerek yanıma kıvrıldı, galeriler için bize lâzım olanı aldıktan sonra, geri kalanlarını kereste olarak satmak amacıyla ihtiyacımız olan odunları dağın tepesinden deniz kıyısına kadar indirecek bir hava hattının nasıl kurulacağını anlatmağa başladı' Manastıra ait bir çam ormanını satın almağa krar vermiştik ama, nakil işi pahalıya mal oluyordu. Katır bulamıyorduk. Bunun için Zorba, direkler ve makaralarla kalın bir teli germek, böylece kütükleri dağın tepesinden bir anda sahile yuvarlamak imkânını sağlıyacak bir hava yolu yapmayı tasarlıyordu Sözünü bitirince bana sordu:

— Anlaştık mı? İmza eder misin?

— İmza ederim, Zorba! İleri!

Mangalı yaktı, ibriği koydu, kahvemi hazırladı, üşümeyim diye ayaklarıma bir battaniye attı, memnun bir halde uzaklaştı. Giderken:

— Bugün, dedi, yeni bir galeriye başlıyoruz, bir damar buldum ki, siyah elmas!

Buda'nın el yazmasını açıp kendi galerilerime daldım ben de. Bütün gün çalışıyor, çalıştıkça hafifliyor,

kurtuluyor, içimde kıvrım kıvrım olmuş heyecanlı bir avuntu, gurur ve ölmezlik duyuyordum. Ama durmadan çalışıyordum, çünkü, biliyordum ki, bu el yazısını bitirip kapatır ve bağlarsam serbest kalacaktım.

Karnım acıkmıştı; biraz kuru üzüm, badem ile bir parça ekmek yedim. Zorba'nın gelmesini, insanı düzelten bütün iyilikleri, gevrek gülüşünü, iyi sohbetini hele o lezzetli yemeği pişirmesini bekliyordum.

Akşama doğru göründü. Yemek pişirdi, yedik; ama aklı başka yerlerde otluyordu. Yere diz çöktü, toprağa çomaklar soktu, bir ip gerdi ve küçücük kancalarla iliştirdiği bir kibriti, herşeyin darma duman olmaması için tele vereceği eğimi bulmak için kullandı. Bana izah ediyordu:

— Eğer eğim gerektiğinden fazla ise, hapı yuttuk! Gerekli eğimi tıpı tıpına bulmak gerek; bu da, akıl ve şarap ister, patron.

Ben gülerek

— Bol şarabımız var, dedim; ama ya akıl?

Zorba katılırcasına güldü

— Sen de çakıyorsun birşeyler, patron! dedi. Sevgi ile bana bakıyordu.

Dinlenmek için oturdu, bir sigara yaktı. Sonra yine aşka geldi ve dili çözüldü.

— Hava hattı bir bitsin, dedi, bütün ormanı aşağı indirelim, fabrika açalım, sıralar, direkler, kaballama kerestesi yapalım çuvalla para kazanalım, üç direkli bir gemi inşa edelim, başımızı alıp mesafeleri arkamızda bırakalım ve dünyayı dolaşalım!.

Zorba'nın gözleri parladı; içlerine uzak yerlerin kadınları, şehirler, ışıklar, kocaman evler, makinalar, vapurlar doldu.

— Tüylerim ağardı patron, dişlerim sallanmağa başladı, kaybedecek vaktim yok artık. Sen gençsin, sabredebilirsin; ben yapamam. Vallahi, ihtiyarladıkça yabanileşiyorum! Bir de oturmuş bana, ne diye bana insanın ihtiyarladıkça uysallaştığını anlatırlar! İnsanın ateşliliği geçer, ölümü görür ve boynunu uzatıp dermiş ki: "Beni kes ağam da, azizleşeyim! Ben ise, ihtiyarladıkça azıyorum. Boyum eğmiyor, dünyayı yemek istiyorum!

Ayağa kalktı, duvardaki santuru indirdi:

— Gel buraya şeytan; dedi, ne diye duvarda oturup susuyorsun? Çıkar sesini!

Zorba'nın, santuru sarmış olduğu bezleri nasıl itina ve şefkatle açtığını seyre doyamıyordum; sanki incirin kabuklarını kaldırıyor, sanki bir kadın soyuyordu.

Santuru dizlerine dayadı, üzerine eğildi, tellerini hafifçe okşadı, bu teller hangi şarkıyı söyliyeceklerini sorar gibiydiler; uyanması için yalvarıyor, artık yalnızlığı kaldıramıyarak sıkılan ruhuna gelip arkadaşlık etsin diye santuru pohpohluyordu. Bir şarkıya başladı, çıkaramayıp bıraktı; bir başkasını aldı; teller canları acıyormuş, istemiyorlarmış gibi tiz sesler çıkarıyordu; Zorba duvara dayandı, âni olarak yüzünden boşanan teri sildi. Santura korku ile bakarak mırıldandı:

— İstemiyor... İstemiyor!..

Sanki bir canavarmış da, ısıracağından korkuyormuş gibi tekrar dikkatle sardı, yavaş yavaş kalktı ve duvara astı.

Yine yere oturdu, mangaldaki ateşli külün içine kestane koydu, bardaklarımızı şarapla doldurdu. İçti, bir daha içti; bir kestane ayıklayıp bana verdi.

— Sen bir şey anlıyor musun, patron? diye sordu. Ben kaçırdım. Herşeyin ruhu var, odunların da, taşların da, içtiğimiz şarabın da, bastığımız toprağın da... Hepsinin, hepsinin patron...

Bardağını kaldırdı

— Sağlığına! dedi.

Boşaltıp tekrar doldurdu.

— Alçak hayat! diye mırıldandı. Alçak! O da Bubulina Kadın gibi...

Güldüm

— Sen beni dinle patron, gülme! Hayat Bubulina Kadın gibidir! İhtiyar ama, dinine yandığımın, kendine göre hazzı da var; öyle sanatları var ki, insanın aklını alıyor. Gözlerini yumdun mu yirmi yaşındaki bir kıza sarıldığını sanıyorsun.. Sen beni dinle.. Keyfin yerinde oldu, ışığı da söndürdün mü, yirmi yaşında oluyor işte!..

Ama, diyeceksin ki, o yarı yarıya çürümüştür, hayatında yemediği halt kalmamıştır; amirallerin, bahriyelilerin, askerlerin, köylülerin, seyyar satıcıların, papazların, balıkçıların, jandarmaların, öğretmenlerin, vâizların, sulh

yargıçlarının elinden geçmiştir. Peki ne olmuş? Çabuk unutuyor paçavra, hiçbir sevgilisini hatırlamıyor, sana doğru söylüyorum, yeni çıkmış dişi güvercin, ak bir kaz oluyor, kızarıyor ve sen, ne diyorsam ona kulak ver, ilk defa imiş gibi kızarıyor, titriyor. Kadın meçhul bir şeydir, patron. Neden? diyeceksin. Hatırlamıyor da ondan, işte...

Onu kızdırmak için

— Papağan hatırlıyor ama Zorba! dedim; her zaman senin olmayan bir ismi söylüyor. Bu, cinleri başına toplamıyor mu senin? Tam onunla yedinci kat göklerde olduğun bir sırada papağanın: «Kanavaro! Kanavaro!» diye bağırdığını duyunca, boğazından yakalayıp boğasın gelmiyor mu? Oysa, ona «Zorba! Zorba!» diye bağırmasını öğretmenin zamanı geldi artık.

Zorba kocaman elleriyle kulaklarını kapayıp bağırdı:

— Hohooo!.. Boğayımmış! Yahu, ben senin o dediğin adı söylediğini duydukça sevinçten deli oluyorum. Allahtan korkmaz kadın, geceleyin hayvanı karyolanın tepesine asıyor; nâletin öyle de bir gözü var ki, karanlığı bile deliyor sanki; tam bizim, elinin körünü yaptığımızı gördüğü zaman bağırmağa başlıyor: Kanavaro! Kanavaro!

Ve hemen ben, yemin ederim ki (kitaplar seni yediği için anlayasın diye yemin ederim ki) patron, koca ayaklarımda rugan, kafamda tüyler ve üzerlerine amber sürülmüş ipek gibi bir takım sakallar hissediyorum yüzümde! Buen cierne! Buenasera! Manciate makaroni? Tam Kanavaro oluyorum. Bin delikli amirallik gemime biniyorum. Ver ediyorum ateşi kazanlara! O zaman başlıyor top ateşi!..

Zorba gülmeğe başladı. Sol gözünü kırpıp bana baktı:

— Beni affet patron! dedi; ben, Allah kemiklerini aziz etsin, dedem Kaptan Aleksi'ye benziyorum! Yüz yaşında idi; öğleden sonraları çeşmeye giden kızları seyretmek için kapının önüne otururdu. Ama, gözleri bozulmuştu, iyi görmüyordu. Bunun için kızlara şöyle bağırırdı: "Sen kimsin, kız?" — "Mastrandonis'in Lenio (1) su!» —

---

(1) Lenio : Eleni'nin küçültülmüş şekli; «Elencik» de denebilirdi. (Çeviren).

"Gel kız, sana dokunayım! Gel kız, korkma!" Kız da kahkahayı basıp yaklaşırdı. Dedem koca elini kıza uzatır, yavaş yavaş, tatlı ve kudurmuşcasına yoklardı. Sonra da ağlamağa koyulurdu. Bir gün sordum: "Neden ağlıyorsun, dede?"

— "Nasıl ağlamayım be çocuğum? Ben ki ölüyorum ve bunca güzel kızı arkamda bırakıyorum!.."

Zorba içini çekti :

— Ey zavallı dedem, dedi, nasıl anlıyorum seni!.. Sık sık oturup düşünürüm! "Ah, ah! Mümkün olsa, bütün güzeller benimle beraber ölse!" Ama, o dişi domuzlar yaşıyacak, iyi hayat sürecek, sarılacak, öpüşecekler, Zorba da toprak olacak... Çiğneyecekler beni...

Zorba ateşten birkaç kestane çıkarıp ayıkladı, bardaklarımızı tokuşturduk. Uzun zaman içtik. Ada tavşanları gibi yavaş yavaş çiğnedik, dışarıda kükreyen denizi dinledik.

MANGALIN önünde bir zaman ikimiz de konuşmadan oturduk. Mutluluğun basit ve açık bir şey olup, bir bardak şarap, bir kestane, kendi halinde bir mangalcık, ve denizin uğultusundan başka birşey olmadığına aklım yattı. Yalnız, bütün bunların, mutluluk olduğunu insanın anlıyabilmesi için basit ve açık bir kalbe sahip olması gerekiyordu.

Bir süre sonra sordum

— Kaç defa evlendin, Zorba?

Çok şarap içtiğimizden değil, içimizdeki açıklanmamış fazla mutluluktan ötürü ikimiz de keyfe gelmiştik. İkimiz de her birimiz kendine göre, tâ derinden yer kabuğuna iyice yapışmış iki az ömürlü böcek olduğumuzu, bir deniz kıyısında kamışların tahta ve gaz tenekelerinin arkasında iyi bir yer bulduğumuzu, biribirimize sokulduğumuzu ve önümüzde iyi şeylerle yiyeceklerin, içimizde de sessizliğin, sevgi ve güvenin bulunduğunu anlamıştık.

Zorba dediğimi duymadı. Aklının, sesinin erişemiyeceği hangi açık denizlerde seyrettiğini, bir Allah bilirdi! Elimi uzatıp ona dokundum:

— Kaç defa evlendin Zorba? diye bir daha sordum.

Silkindi. İşitmişti; kocaman elini salladı:

— Ooo!.. dedi, sen de şimdi oturmuş neleri kurcalıyorsun? İnsan değil miyim? O Büyük Budalalık'ı ben de yaptım; bütün evliler kusuruma bakmasın ama, ben evlenmeğe bu adı veririm. Ne ise, Büyük Budalalık'ı yaptım, yâni evlendim.

— İyi ama, kaç defa?

— Kaç defa mı? dedi. Namuslu olarak topu topu bir defa, yarı namuslu olarak iki defa; namussuz olarak da bin, iki bin, üç bin defa... Hesabını tutmadım ki!

— Anlat bakalım Zorba! Yarın pazar; traş olacağız, iyi elbiselerimizi giyip Bubulina Kadın'a gideceğiz; hayat ve piliç! İşimiz yok... Öyle ise, baştan kara edelim bu akşam; anlat!

— Ama, ne anlatayım? Bunlar söylenir mi, patron? Namuslu çiftleşmeler tatsızdır; bibersiz yemeğe benzer. Ne söyleyim? Azizlerin seni, çerçevenin içinden seyrederek hayır duası ettikleri sırada öpüşmen, öpüşmek midir? Biz köyümüzde şöyle deriz: "Yalnız çalınmış etin tadı vardır" insanın kendi karısı çalınmış et değildir. Namussuzca çiftleşmeleri ise, nereden hatırlayacaksın? Horoz defter tutar mı? Ben, vaktiyle genç iken, kendisiyle yattığım her kadından bir kaç zülfünü alma sathekârlığını işlerdim. Küçük makasımı daima yanımda taşırdım bunun için. Kiliseye bile gitsem, küçük makas cepte olurdu. İnsanız, ne olacağını bilemezsin. Siyah, sarışın, kumral, hattâ beyaz zülüfleri topluyordum; topladım ve bir yastık doldurdum. Bir yastık doldurdum, bunu başımın altına kor uyurdum; ama yalnız kışın, çünkü yazın yakıyordu. Kısa zamanda tiksindim bundan da; anlıyacağın, yastık kokmağa başladı, ben de yaktım.

Zorba güldü:

— Benim defterlerim bunlardı patron, dedi, yandılar. Usandımdı; az olacaklarını sanmıştım ama, onlar bitmek bilmiyordu, ben de o küçük makası attım.

— Ya yarı namuslu çiftleşmeler, Zorba?

Kıkırdayarak cevap verdi

— Ee, hoştur bunlar! Hey bre İslâv kadını, bin yıl yaşayasın sen! Hürriyet!.. Nerde idin, neden geç kaldın, nerde yattın gibi şeyler yok. Ne o sana sorar, ne sen ona, Hürriyet!..

Elini bardağına uzattı, boşalttı, bir kestane ayıkladı. Hem çiğniyor, hem konuşuyordu:

— Bir tanesinin adı Sofinka, öbürününkü Nusa idi. Sofinka'yı Novorosisk yakınındaki büyük bir köyde tanıdım. Kıştı, etrafta kar vardı, maden ocağına gidiyordum; köyden geçerken durdum; o gün pazar kurulmuş, bütün civar köylerden kadın erkek alış veriş için inmişlerdi. Büyük bir açlık korkunç bir soğuk vardı, insanlar, neleri var neleri yoksa, kutsal resimlere kadar, herşeylerini ekmek almak için satıyorlardı. Pazarda dolaşırken, bir arabadan, iki metre boyunda, deniz mavisi gözleri kısrak gibi sağrıları olan, yaylâ gibi bir köylü kızının atladığını gördüm. Şaşırdım. "Hey zavallı Zorba, dedim, hapı yuttun!"

Peşine düştüm, gözlerimle onu yiyordum; yiyordum ama sağrıları paskalya çanları gibi sallandığı için de doymak bilmiyordum. Kendi kendime: 'Maden ocağını ne yapacaksın, ulan? diyordum. Ne salaklık ediyorsun ulan, yelkovan herif? İşte gerçek maden ocağı! Gömül içine, dehlizler aç!.."

Kız durdu, alışveriş yaptı; odun aldı kaldırdı — Ne kollardı onlar Allahım! — ve arabaya attı. Biraz ekmek, beş altı tane tütün balığı aldı. "Kaç para ediyor?" diye sordu, "Şu kadar!" Ödemek üzere kulağındaki altın küpesini çıkardı. Para yoktu da küpesini veriyordu. Ben buna içerleyip barut oldum. Ben bırakacaktım da, bir kadın küpelerini, incik boncuğunu, kokulu sabunlarını, bir şişe levantasını verecekti, ha?!.. Kadın onları verdi mi, dünya yıkıldı demektir be! Bu, bir tavus kuşunu yolmak gibidir. Bir tavusun yolunmasına senin gönlün razı olur mu? Asla!.. "Hayır, hayır! dedim, Zorba yaşadıkça bu olmaz!" Kesemi açıp parayı verdim. Rublelerin cacala kâadı oldukları devirdi; yüz dirahmiye bir katır, on drahmiye bir kadın alırdın.

Senin anlıyacağın, verdim parayı. Yayla gibi kız dönüp bana baktı. Öpmek için elimi yakaladı. Fakat ben geri çektim; yoksa ihtiyar yerine mi koymuştu beni? "Spasiba! Spasiba!" diye bağırıyordu; bu, "teşekkür ederim, teşekkür ederim!" demektir ve bir sıçrayışta arabaya atladı, gemleri aldı, kamçıyı kaldırdı.. O zaman kendi kendime. "Zorba, dedim, aklını başına topla, kaçıracaksın ulan!" Bir sıçrayışta ben de kendimi arabada, onun ya-

nında buldum. Bir şey demedi; dönüp bakmadı bile. Ata bir kırbaç vurdu, hareket ettik.

Yolda kendisini kadın olarak istediğimi anladı. Az Rusca biliyordum ama, bu işler fazla söz istemez. Gözler, eller ve dizlerle konuşuyordum. Uzatmıyalım, köye vardık, bir izbenin önünde durduk. Aşağı indik. Kız bir itişte kapıyı açtı, içeri girdik. Odunları avluya indirdik, balıklarla ekmeği alıp odaya girdik. Sönmüş ocağın yanında ihtiyar bir kadıncağız oturuyor, tirtir titriyordu. Diyorum ya, bir soğuk vardı ki, adamın tırnakları dökülüyordu. Ben eğildim, ocağa bol bol odun koydum, ateşi yaktım. İhtiyarcık bana bakıp gülümsüyordu. Kızı ona birşeyler söyledi ama, anlamadım. Ateşi yakınca ihtiyar ısınıp canlandı.

Kız bu sırada sofrayı hazırlıyordu; biraz votka getirdi, içtik. Semaveri yaktı, çay yaptı; oturduk, yedik, ihtiyara da verdik. Sonra da yatağı yaptı, temiz çarşaflar koydu. Meryem'in önündeki küçük kandili yaktı, istavroz çıkardı. Arkadan bana bir işaret yaptı, ikimiz de ihtiyarın önünde diz çöküp elini öptük. O da, zayıf ellerini başlarımıza koyup birşeyler mırıldandı: anlaşılan bize hayır duada bulunmuştu. Ben: "Spasiba! Spasiba!" diye bağırdım; bir sıçrayışta, yayla gibi kızla beraber kendimizi yatakta bulduk.

Zorba sustu. Başını kaldırdı, uzağa, denize baktı. Biraz sonra

— Adı Sofinka idi! dedi ve yine sustu.

Sabırsızlıkla sordum:

— Peki, sonra? Sonra?

— Sonrası yok? Sende de bu "sonra" lar ve "neden" lere karşı bir mani var, patron! Bunlar söylenir mi, Allahını seversen? Kadın serin bir kaynaktır, eğilip yüzünü görürsün ve içer, içersin.. kemiklerin gıcırdar. Sonra, susamış olan bir başkası gelir, o da eğilir, yüzünü görür ve içer. Sonra bir başkası... Kaynak bu demektir, kadın da bu demektir.

— Sonra gittin mi?

— Ne yapacaktım, ya? Kaynaktı bu dedik ya... ben de yolcu olduğum için tekrar yola koyuldum. Onunla üç ay beraber kaldım, Allah razı olsun, şikâyetim yok ondan! Fakat üç ay sonra, maden için yola çıkmış olduğumu

hatırladım. Bir sabah ona: "Sofinka, dedim, benim işim var; gitmem lâzım." Sofinka: "İyi, dedi, git. Seni bir ay bekliyeceğim; bir ay sonra gelmezsen serbestim. Sen de serbestsin. Allah yardımcın olsun!" Ve gittim.

— Bir ay sonra geri döndün mü?

Zorba bağırdı

— Affedersin ama patron, sen aptalsın! Nereye döneceksin, yahu? Aç karılar bırakıyor mu seni? Bir ay sonra Kuban'da Nusa'yı buldum.

— Anlat! Anlat!

— Başka sefere, patron! Zavallıları birbirine karıştırmıyalım, Sofinka'nın sağlığına!

Şarabı bir yudumda indirdi, duvara dayandı.

— Peki, dedi, sana Nusa'dan da bahsedeyim. Kafam bu akşam Rusya ile dolu. Mayna, yükü boşaltacağım.

Bıyıklarını silip közü karıştırdı:

— Bu Nusa dediğimi, Kuban'ın bir köyünde tanıdım. Orada mevsim yazdı. Kavun karpuz dağ gibi yığılmıştı, eğilip bir tane alıyordum ve kimse: "ne yapıyorsun orda be?" demiyordu. Karpuzu ortasından kesip suratımı içine gömüyordum.

O Kafkasya'da herşey boldu patron, herşey sergi, seç seç al! Hem yalnız kavun karpuz değil, balıklar da, yağlar da, kadınlar da öyle! Geçerken bir karpuz görüp alıyorsun; bir kadın görüp alıyorsun. Burada, bu uyuz yerde olduğu gibi değil, hani birisi senin bir karpuz kabuğunu aldığını görse mahkemeye götürür, bir kadına dokunduğun zaman da, kardeşi seni kıyma yapmak için bıçağı fora eder. Sefalet, pintilik.. senin ve benim.. Hay yok olasınız, uyuzlar! Rusya'ya gidin de, asalet görün be!

Kuban'a uğradım, bir bostanda bir kadın gördüm, hoşuma gitti. Şunu bil ki patron, İslâv kadını, şu sana aşkı dirhemle satan ve onu eksik sokmak, terazide seni aldatmak için elinden geleni yapan, çok ince menfaatçi Rus kadınları gibi değildir; İslâv kadını sana aşkı bol bol, ağır ağır tartıp öyle verir; uykuda da, aşkta da, yemekte de, hayvanlar ve toprakla yakın akrabalığı vardır. Verir, bol bol verir, şu perakendeci Rus kadınları gibi pintilik etmez. "Adın ne?" diye sordum. Bu kadınların yüzünden biraz Rusça öğrenmiştim. "Nusa, dedi, ya seninki?" — "Aleksi. Çok hoşuma gidiyorsun, Nusa." Satın almak istedi-

ğimiz vakit bir ata nasıl bakarsak, o da bana öyle bakıyordu. "Sen de pek kofa benzemiyorsun!" dedi. "Sağlam dişlerin, kocaman bıyıkların, geniş omuzların, güçlü kolların var. Hoşuma gidiyorsun." Daha fazla bir şey söylemedik, gereği de yoktu zaten. Çabucak anlaştık; ayni akşam iyi elbiselerimi giyip onun evine gidecektim. Nusa sordu: "Kürkün de var mı?" — "Var ama, bu sıcakta.." — "Zararı yok; şatafat olsun diye getir."

Akşam üzeri damat gibi giyindim, kürkü koluma attım, gümüş kaplamalı bastonumu da alarak gittim. Büyük bir köy eviydi; avlular, inekler presler, avluda yanan ateşler, ateşlerin üstünde kazanlar. "Burada ne kaynatıyorsunuz?" diye sordum. "Karpuz pekmezi." — "Ya burada?" — "Kavun pekmezi." Kendi kendime: "Ne burası be? dedim. Kavun ve karpuz pekmezi diyorlar. Mev'ut Toprak, kapı dışarı fakirlik! Yaşşa Zorba, iyi düştün buraya; bir tulum peyniri içine düşen sıçan gibi..."

Merdivenleri çıktım. Gıcırdayan, kocaman tahta merdivenlerdi, bunlar. Merdivenin başında, bir çeşit yeşil şalvar ve kalın püsküllü kırmızı kuşaklar giymiş olan Nusa'nın anası ile babası duruyordu. Asil adamlardı. Kollarını açtılar, şap-şup kucaklaşmalar... Tükürüğe bulandım. Benimle hızlı konuşuyorlardı, zırnık anlamıyordum, ama ne zararı vardı? Yüzlerinden anlıyordum ki, fenalığımı istememekteydiler.

İçeri girince ne göreyim? Üç direkli gemiler gibi yüklü masalar kurulmuş. Kadın erkek, bütün akraba ayakta idi, onların önünde Nusa duruyordu; boyanmış, süslenmiş, gemi provalarındaki kız heykelleri gibi göğüsleri dik! Güzellik ve gençliğin şaşaası içinde pırıl pırıldı; başında kırmızı bir mendil vardı. Kendi kendime: "Ulan, Allah'tan korkmaz Zorba, dedim, senin bu et? Bu akşam bu vücuda mı sarılacaksın? Allah, senin doğuran ananı, bir de babanı affetsin!"

Kadın erkek ziyafete yumulduk. Domuzlar gibi yiyor, mandalar gibi içiyorduk. Yanımda oturan ve yediği fazla yemekten dolayı vücudundan buhar tüten, Nusa'nın babasına sordum: Ya papaz? Bizi kutsayacak olan papaz nerede?" O, yine salyalarını yüzüme sıçrata sıçrata cevap verdi: "Papaz yok, papaz yok. Din halkın afyonudur!"

Bunu söyler söylemez dimdik ayağa kalktı, kırmızı kuşağını gevşetti, herkesi susturmak için elini uzattı. Ağzına kadar dolu bardağını elinde tutuyor, gözlerime gözlerime bakıyordu. Konuşmağa başladı; konuştu, konuştu.. Benim için nutuk çekiyordu. Dediği ne idi? Bir Allah bilir; bir de kendi. Ayakta durmaktan bıktım, başım da dönmeğe başlamıştı; yerime oturdum. Oturdum ve dizimi sağımda oturan Nusa'nın dizine yapıştırdım.

İhtiyar konuşuyor, konuşuyordu. Terledi, susturmak için hepsi gelip ona sarıldılar. Sustu. Nusa bana: "Haydi, sen de konuş!" dedi.

Ben de kalktım, yarı Rusça, yarı Rumca bir nutuk çektim. Ne mi dedim? Biliyorsam, Allah belâmı versin! Yalnız sonunda sözü, bir hırsız şarkısına getirdiğimi hatırlıyorum. Hiç bir sebep yokken anırmağa başlamıştım:

Hırsızlar çıktı dağa,
at çalmağa...
At bulamadılar,
Nusa'yı çaldılar!

Senin anlıyacağın patron, duruma uymak için biraz da değiştiriyordum:

Ve gidiyorlar, gidiyorlar, gidiyor...
(Haydi anacığım, gidiyor...)
Ah Nusa'm,
Ah Nusa'm,
Vay!...

Ve "Vay!" diye böğürürken, yumulup Nusa'yı öptüm.

Olan olmuştu. Bekledikleri işareti vermişim gibi (onlar da zaten bunu istiyordu) birkaç kızıl sakallı izbandut, fırlayıp ışıkları söndürdü.

Zavallı kadınlar, gûya korkmuş gibi çığlığı bastılar. Fakat, çabucak "hi, hi, hi!" ye çevirdiler, karanlıkta gıdıklama ve gülüşmeler başladı.

Ne olup bittiğini bir Allah bilir, patron! Fakat, bana öyle geliyor ki, bunu o da bilmiyordu. Bilseydi bizi yıldırımla yakardı. Kadın erkek, karmakarışık yere yuvarlandılar; Nusa'yı bulmağa çalışıyordum ama, nerde?. Ben de başkasını bulup onunla ne halt ise yedim!..

Sabaha karşı, karımı alıp gitmek için kalktım. Henüz

karanlık olduğu için, doğru dürüst göremiyordum. Bir ayak yakalayıp çektim, Nusa'nın değildi; bir daha yakaladım, o da değil! Başkasını yakaladım, o da değil! Bir daha, bir daha yakaladım ve, Nusa'nın ayağını zar zor bulabildim; çekip zavallıyı pideye çevirmiş olan iki izbanduttan kurtardım; onu uyandırmıştım: "Nusa, dedim, gidiyoruz!" — "Kürkü unutma! diye cevap verdi. Gittik.

Zorba'nın sustuğunu görünce tekrar sordum:

— Sonra?

Zorba sinirli bir halde :

— Sonrasını ne yapacaksın yine? dedi.

Sonra icini çekerek devam etti:

— Onunla altı ay yaşadım. Ondan sonra da... Vallahi ben hiçbir şeyden korkmam. Ama, hiçbir şeyden! Korktuğum bir tek şey var: Allah veya şeytanın kafamdan bu altı ayı silmesi. Anladın mı? Anladım diyeceksin?..

Zorba gözlerini yumdu. Çok heyecanlanmışa benziyordu. Geçmiş bir olaya bu kadar tutulduğunu ilk defa görüyordum. Biraz sonra sordum:

— Yâni, o kadını bu kadar çok mu sevdin?

Zorba gözlerini açtı

— Sen gençsin patron, gençsin... Ne anlarsın sen? Senin de saçın ağardı mı, o zaman, bu sonu gelmez meseleyi konuşmak üzere yanıma gel...

— Hangi sonu gelmez mesele?

— Kadın. Sana kaç defa söyliyeceğim? Kadın sonu gelmez bir meseledir. Şimdi sen, bir şimşek gibi tavuklara atlıyan, sonra da boyunlarını şişirip gübreliklerine giden ve orada kabaran genç horozlar gibisin. Onlar aşkın nesini anlıyabilirler? Elinin körünü!

Tiksinti ile yere tükürdü; uzaklara baktı; bana bakmak istemiyordu.

Tekrar sordum

— Peki Zorba, ya Nusa ne oldu?

Zorba ileri, denize doğru bakarak cevap verdi:

— Bir akşam eve dönünce onu bulamadım. Kaçmıştı. O günlerde köyden genç güzel bir asker geçmişti, onunla kaçtı. Gidiş o gidiş! Kalbim bölündü, iki parça oldu, fakat namussuz yine yapıştı. Bilmem gördün mü? Kırmızı, sarı, siyah yamalarla yamanmış binlerce ekli ve yamaları kalın sicimle dikildiği için en büyük fırtınalarda bile yır-

tılmayan bazı gemi yelkenleri vardır? Benim kalbim de öyle işte! Binlerce delikli, binlerce yamalı, ama korkusuz.

— Peki, Nusa'ya kızmadın mı, Zorba?

— Neden kızayım? Sen ne dersen de, kadın başka şeydir patron, insan değil, başka birşey. Neden kızayım? Kadın anlaşılmaz birşeydir ve gerek medeniyetin, gerekse dinin bütün kanunları hata etmektedir kadın konusunda. Böyle davranmamalıdırlar onlara. Hayır! Çok sert, çok haksız davranıyorlar, patron! Eğer kanun koymak benim elimden gelseydi, erkek için başka, kadın için başka kanun koyardım. Erkek için on, yüz, bin kanun; malûm a, erkektir, kaldırır. Fakat kadına hiç. Çünkü, sana kaç defa söyliyeceğim. patron? Kadın zayıf mahlûktur. Nusa'nın şerefine, patron! Kadının şerefine! Allah biz erkeklere de akıl versin!

İçti, elini kaldırdı, balta tutuyormuş gibi birden indirdi:

— Ya bize akıl versin, dedi; yahut ameliyat etsin. Aksi halde, sen beni dinle patron, halimiz haraptır!

BUGÜN yavaş yavaş, tatlı tatlı yağmur yağıyor; gökyüzü ve toprak sonsuz bir tatlılıkla birleşiyorlar. Koyu gri renkte, taştan bir Hind kabartmasını hatırlıyorum: Erkek, kollarını kadının etrafına dolamış, öyle birleşiyor ki insan, bir an havanın vücutları yalayıp yediğini, iki böceğin birleştiğini ve ince yağmurun başladığını, bir an da, her ikisini birden toprağın yavaşça, şehvetle, birbirine sıkıca sarılmış halde yuttuğunu sanıyor.

Barakada oturuyor, dünyanın karardığını, kül yeşili renkteki denizin ışıldadığını görüyorum. Denizin bir ucundan öbür ucuna ne insan, ne sandal yelkeni, ne de bir kuş var. Yalnız, açık duran küçük pencereden toprak kokusu giriyor içeri...

Ayağa kalkıp dilenci gibi elimi yağmura uzattım. Birden ağlıyasım geldi. Islak topraktan barsaklarıma, kendim için değil, bana ait olmayan, daha derin, daha karanlık bir itme yükseliyordu. Panik! Endişesiz halde otlarken, birdenbire, hiç bir şey görmeden etrafının sarılı olduğunu ve kurtulamıyacağını hisseden bir hayvana hâkim olabilecek panik..

Bağırmak istedim; bunun beni hafifleteceğini biliyordum, ama utandım.

Gökyüzü durmadan alçalıyordu; küçük pencereden dışarı baktım. Bulutlar linyit tepesini örtmüş, o eğik kadın yüzü onların arasına gömülüp kaybolmuştu. Bu ince yağmurun yağdığı saatlerin hepsi, sanki insanın kelebek ruhunu ıslatıp toprağa gömen bir baskıdan ibarettir. Kalbimde birikmiş bütün acı anılar, dostlardan ayrılışlar, yitirilen kadınların gülümseyişi, kendileri de kelebekler gibi yolunup yalnız kurtları kalan ümitleri hatırlarım; bu kurt, kalbimin yaprakları üzerinde sürünüp onları yer.

Yavaş yavaş, uzakta, tâ Kafkas'ta kalmış olan gurbet yolcusu dostum, yağmur ve ıslak toprağın içinden çıkıp yine kalbimde belirdi. Kalemi aldım, kâğıdın üstüne eğildim; yağmurun ağını yırtabilmek, baskıyı defedebilmek için onunla konuşmağa başladım:

"Azizim, sana birkaç ay kalıp oynamak üzere kader ile anlaştığım Girit'in bir kıyısından yazıyorum. Kapitalist, linyit kuyusu sahibi, müteşebbis rolünü oynar ve oyunun rastgiderse o zaman oynamadığımı söyleyip sadece büyük bir karar aldığımı ve hayatın değişiverdiğini söylerim.

Giderken, beni kâğıt fareliği ile itham ettiğini hatırlarsın. Ben de bunun üzerine inada bindirdim, bir müddet için — ya da sonuna kadar — kâğıtları bırakıp kendimi pratiğe verme kararını aldım. Küçük bir linyit dağını kiraladım, işçiler, kazma kürekler, asetilen lâmbaları, küfeler, küçük arabalar satın aldım, dehlizler açtım, şimdi onların içine gömülüyorum. Böylece, inadına, kâğıt faresiyken, kazan ve yerde lâğımlar açan tarla faresi oldum.

Bu değişikliği uygun göreceğini umarım. Sık sık benimle alay ederek öğrencim olduğunu söylersin. Ben ise, gerçek hocanın borcu ile kazancının ne olduğunu gayet iyi bildiğim için faydalanırım. Gerçek hoca, öğrencisinden mümkün olanı öğrenmeli, gençliğin ne yöne gittiğini anlamalı, o da ruhunu oraya doğru yöneltmelidir. Ben işte böyle, öğrencimin hocalığına takılarak Girit'e geldim.

Benim buradaki sevincim çok büyük, çünkü çok yaygın day ekmeği ve akşamları önümde bağdaş kurup oturan, ağzını açıp konuşarak dünyayı ferahlatan bir Deniz-

ci Sindband. Bazan, sözler yetmedi mi, ayağa fırlayıp rakseder; bazan raks yetmezse santurunu dizlerinin üstüne alır ve çalmağa başlar.

Bazan çaldığı hava vahşidir; birden insana hayatının yakışmıyacak derecede tatsız ve kara bahtlı olduğunu, bazan da hava acıklı olduğundan hayatın, kum gibi parmaklar arasından geçip gittiğini, duyarsın; ama her defasında bunun bir çaresi bulunmadığını anlattığı için seni ağlamaklı eder.

Ruhum, göğsümün bir yanından öbürüne ok gibi gidip gelerek mekik gibi şu Girit'de kalacağım birkaç ayı dokur; Allah affetsin ama, ben kendimi bahtiyar sanırım.

Konfiçyüs der ki: "Pek çokları saadeti, insandan daha yüksekte ararlar, bazıları da daha alçakta; ama saadet insanın boyu hizasındadır," doğru. Yâni, ne kadar insan boyu varsa, o kadar da saadet vardır. Benim şimdiki saadetim budur, ey sevgili öğrencim ve öğretmenim; şimdi boyumun ne olduğunu öğrenmek için, huzursuzluk içinde onu tekrar tekrar ölçüyorum. Zira, iyi bilirsin ki, insanın boyu hep aynı kalmaz.

İnsanın ruhu iklimle, sessizlik, ıssızlık, yahut kalabalıkla nasıl da değişir! Buradaki yalnızlığımdan dolayı insanlar bana, senin mutlaka sanacağının aksine olarak karıncalar gibi değil, karbonik asit ve koyu kozmogonik çürüme ile doymuş hava içinde yaşıyan dinozor ve pterodaktil gibi büyük canavarlar gibi görüyorlar. Anlaşılmaz, budala ve acıklı bir vahşi orman. Senin sevdiğin sâkin kavramlar olan "vatan" ve "dostluk" ile beni saran "üstün vatan" ve "insanlık" tahribin aynı güçlü rüzgârı karşısında aynı değeri taşırlar. Bazı heceleri, hattâ bazan heceleri de değil, bazı söylenmemiş sesleri, bu a'yı, bir u'yu söylemek için kurulmuş olduğumuzu hisseder, sonra bozuluruz. Hattâ, en büyük fikirlerin bile işkembelerini açtığın zaman, onların da içlerine, tenekeden bir motorun itina ile yerleştirilmiş olduğu, kepekle doldurulmuş kuklalar olduklarını görürsün.

İyi bilirsin ki, bu en katı düşünceler, cesaretimi kırmakla kalmayıp, içimdeki alevin kaçınılmaz kundakçılarıdır. Çünkü hocam, Buda'nın da dediği gibi, ben "gördüm" ve keyif ile fantezi dolu, görünmeyen sahne vâizına karşı gözümü yumarak görüp düşündüğüm için de yeryü-

zündeki rolümü kendi kendime, yâni cesaretle ve acelesiz oynıyabilirim. Zira, bu rolü bana, yalnız beni kuran O vermiş değil, kendi arzumla, ben de kendi kendime kuruldum. Neden? Çünkü "gördüm" ve Hacivat İlâhın sahnesinde oynadığım eserde, ben de beraberce çalıştım.

Böylece, gözüm cihan sahnesinde dolaşırken uzakta, Kafkas'ın efsanevî haydut yatakları içinde senin de oynadığını ve ırkımızdan tehlikede olan binlerce candan birkaçını kurtarmak için çabaladığını görüyorum. Sen sahte bir Promete'sin ama, kendileriyle savaştığın ve seninle savaşan açlık, soğuk, hastalık ve ölüm gibi karanlık kuvvetlere gerçek kurbanlar verdireceksin. Bana kalırsa, mağrur olduğun için, karanlık kuvvetlerin bu kadar çok ve yenilmez oluşuna sevineceksin sen; çünkü böylelikle, özellikle ruhunun seferberliği de, ümitsiz bir halde daha trajik bir büyüklük kazanınca, amacın da daha kahramanca olacaktır.

Sen bu hayatı mutluluk olarak kabul edersin muhakkak ki. Madem kabul edersin, öyledir de.. Şimdi sen de mutluluğu boyunun ölçüsüne göre biçtin ve artık, çok şükür Allah'a, senin boyun benimkinden büyük. İyi bir öğretmen, şundan daha belirli bir armağan istemez: Kendinden üstün öğrencisi olmak!

Ben sık sık unutuyor, yanılıyor, sendeliyorum, dinim dinsizliklerden yapılmış bir mozayiktir; bazan içimden, küçük bir anı alıp, karşılığında bütün hayatımı veresim gelir. Ama sen dümeni sağlam tutuyor ve en tatlı ölesiye anlarda bile rotayı nereye çevirdiğini unutmuyorsun.

Bir zaman, birlikte İtalya'dan geçip Yunanistan'a döndüğümüzü hatırlar mısın?? O sıralarda tehlikede bulunan Pontüs'e gitmeğe karar verdiğimizi ve onu kurtarmağa gittiğimizi.. İkinci tren gelinceye kadar yalnız bir saat vaktimiz olduğu için, küçük bir şehirde, alelâcele trenden inmiştik. İstasyon yakınında yemyeşil, ağaçlık bir parka girmiştik; geniş yapraklı ağaçlar, muzlar, koyu madenî renkli kamışlar, çiçekli bir dala yapışmış arılar... emildiği için sevinerek titreyen dal.

Rüyada imiş gibi sessiz, heyecanlı ilerliyorduk. Çiçekli yolun bir dönemecinde, birdenbire karşımıza, yürüyerek okuyan iki genç kız çıkmıştı. Çirkin mi, yoksa güzel mi idiler, hatırlamıyorum; hatırladığım şey, birinin

sarışın, öbürünün esmer olduğu ve ikisinin de bahar blûzları taşıdığıdır.

Rüyalarda elde edilen bir cesaretle arkalarından gittik ve sen gülerek onlara dedin ki:

— Okuduklarınız üzerinde konuşabilir ve çok memnun oluruz!

Onlar, Gorky'yi okuyordu. Acelemiz olduğu için çabucak hayattan, fakirlikten ve ruhun, âsiliğinden, aşktan bahsetmeğe başladık...

Duyduğumuz sevinç ve acıyı asla unutamam. Eski dostlar, eski sevgililerdik sanki. Bu iki meçhul kızın ruh ve vücutlarına karşı sorumluluğumuz varmış da, birkaç dakikaya kadar ebediyen ayrılacakmışız gibi acele ediyorduk; fırtınalı havada bir insan kaçırma, bir ölüm korkusu vardı.

Tren gelip düdüğünü öttürdü; biz uyanıyormuş gibi silkindik ve el sıkıştık. Ellerin sıkı, ümitsiz sarılışını, ayrılmak istemiyen on zavallı parmağı nasıl unutabilirim? Kızlardan birinin benzi solmuştu, öteki hem gülüyor, hem de titriyordu.

O zaman sana şunları söylediğimi hatırlıyorum:

— Yunanistan ile borç ne demek? İşte gerçek!..

Sen de bana şu cevabı vermiştin:

— Yunanistan ile borç; hiçbir şey demek değildir; ama biz, bu hiç için bile bile yok olalım!

Ama, bütün bunları sana neden yazıyorum? Seninle beraber yaşamış olduklarımızdan hiçbirini, ama hiçbirini unutmadığımı söylemek için... Ve nihayet mektuplarımda, beraber bulunmakla edindiğimiz iyi ve kötü alışkanlıktan, bir arada olduğumuz zaman bir türlü açıklıyamadığım şeyleri açığa vurmak fırsatını elde etmiş olmak için.

Yanımda bulunmadığın, yüzümün nasıl bir biçim aldığını görmediğin ve böylece ben de, hassas ve gülünç görünme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmadığım şu anda, seni çok sevdiğimi söyliyebilirim."

Mektubu bitirdim, dostumla konuşmuş, hafiflemiştim. Zorba'yı çağırdım. Islanmamak için bir kayanın altına büzülmüş, hava yolu ile ilgili denemelerini yapıyordu.

— Gel Zorba! diye bağırdım. Kalk, köye gidip gezelim.

— Keyiflisin patron; yağmur yağıyor... Yalnız gitmez misin?

— Keyfim var ve kaybetmek istemiyorum; beraber olursak korkmam! Gel!

O güldü

— Bana muhtaç olmandan hoşlandım; haydi gidiyoruz...

Kendisine hediye etmiş olduğum sivri külâhlı, küçük Girit kaputunu giydi; çamurlara bata-çıka yola koyulduk.

Yağmur yağıyordu. Tepeler kapanmıştı, rüzgâr esmiyor, taşlar parlıyordu. Linyitin bulunduğu küçük dağ sise gömülmüştü; yağmurun altında bayılmış gibi, tepenin kadınca yüzünü sanki insanca bir keder bürümüştü.

Zorba

— İnsanın kalbi tutuluyor, dedi; yağmur yağarken kusura bakmamak gerek!

Bir çitin dibine eğildi, ilk yabani zambakları kopardı; ilk defa zambak görüyormuş gibi, uzun uzun, doymak bilmeyen bir gözle onlara baktı, gözlerini yumarak kokladı; içini çekti, sonra bana verdi:

— Patron, dedi, taşların, çiçeklerin, yağmurun söylediklerini bir bilseydik! Belki bağırıyorlardır, bağırıyorlardır bize de işitmiyoruzdur. Nah işte, tıpkı bağırdığımız halde, onların da duymadığı gibi. Dünyanın kulakları ne zaman açılacak, patron? Ne zaman gözlerimiz açılacak da göreceğiz? Taşlar, çiçekler, yağmur ve insanlar, kucaklarımız ne zaman açılıp birbirimize sarılacağız? Sen ne dersin, patron? Kitaplar ne diyor?

Zorba'nın sevdiği deyimi kullanarak cevap verdim:

— Ellerinin körünü söylüyorlar, ellerinin körünü! Bunu söylüyorlar işte, başka bir şey değil..

Zorba kolumdan tuttu:

— Bir fikrim var, dedi, bunu sana söyliyeceğim ama, kızmıyacaksın: Bütün kitaplarını bir yere yığ ve yak. O zaman... Anlama imkânını bulursun belki..

İçimden bağırdım

"Doğru, doğru!.. Doğru ama, yapamam!"

Zorba durakladı, düşündü, biraz sonra:

— Ben birşeyler anlıyorum... dedi.

— Neyi? Söylesene Zorba!

— Biliyor muyum ben de? Bana öyle geliyor; birşey-

ler anlıyorum işte! Ama söylemek istersem bozarım. Günün birinde keyfim olursa, bunu sana raksla anlatırım.

Artık yağmur hızlanmıştı. Köye yaklaşıyorduk. Küçük kızlar koyunlarını otlatmaktan dönüyordu, çiftçiler öküzlerini sapandan çıkarıp, tarlalarını yarı sürülmüş halde bırakmışlardı, kadınlar sokaklardan çocuklarını topluyordu. Bu beklenmedik yağmur karşısında köye, sevimli bir panik hâkim olmuştu; kadınlar çığlıklar atıyor, ama gözleri gülüyordu; erkeklerin sivri sakallarından ve düşük bıyıklarından iri damlalar dökülmekteydi; toprak, taşlar ve otlar kokuyordu.

"Aidos Kahve — Kasaphanesi" ne sırsıklam bir halde daldık. Çok kalabalıktı; bazıları prafa oynuyor, bazıları karşılıklı dağlarda imişler gibi yüksek sesle konuşuyordu.

Dipteki küçük bir masanın önünde, tahta bir sedirin üstüne köyün ileri gelenleri oturmuştu: Beyaz, geniş kollu gömleğiyle Barba Anağnostis, sessiz ve ciddî Mavrandonis gözleri yere dikilmiş nargile içiyordu; orta yaşlı, kuru bir adam olan öğretmen, kalın sopasına dayanmış, Kastro'dan henüz dönerek bu büyük şehrin hârikalarını anlatan iri yarı, kıllı bir adamı dinliyordu. Tezgâhından kalkmış olan kahveci de dinliyor, gülüyor ve kızgın külde sıralanmış olan ibrikleri aklından çıkarmıyordu.

Barba Anağnostis bizi görür görmez ayağa kalktı:

— Bu tarafa buyurun hemşeriler! dedi. Sfakianonikolis bize Kastro'da gördüklerini ve başına gelenleri anlatıyor... Hoş birşey... Buyurun da dinleyin!

Sonra, kahveciye döndü:

— İki rakı, Manolaki! dedi.

Oturduk. Çoban kılıklı yabanıl herif, biz yabancıları görüverince toparlanıp sustu. Öğretmen onu konuşturmak için sordu

— Tiyatroya da gittin mi bari, Kaptan Nikoli? Nasıl buldun onu bakalım?

Sfakianonikolis kocaman elini uzattı, şarap bardağını avuçladı, bir dikişte içerek cesaret buldu:

— Gitmez olur muyum? diye bağırdı. Gittim elbet de.. Kotopuli, Kotopuli diye işitip dururduk; bir akşam istavroz çıkarıp kendi kendime şöyle dedim: Dinim hakkı için gideceğim, ben de gidip göreceğim şunu! Ne Allah'ın belâsıdır acaba, bu Kotopuli dedikleri?

Barba Anagnostis sordu:

— Peki ne gördün ulan Nikoli? Allahına söyle ne gördün?

— Hiç birşey görmedim; dinime imanıma hiç birşey! Tiyatro diye duyunca, oraya gidip zevk alacağını sanırsın. Yazık oldu verdiğim paraya! Sandalye, fenerler ve insanlarla tıka-basa dolu, harman gibi yuvarlak bir kahvehane idi orası. Kendimi kaybettim, gözüm karardı, etrafı göremiyordum. "Şeytan alsın! dedim. Burada bana büyü yapıyorlar, kaçayım!" Ama, bir piliç elimden tuttu. "Beni nereye götürüyorsun be?" dedim, aldırmadı, götürdü, götürdü, sonra dönüp dedi ki: "Otur!" Oturdum, Önümde, arkamda, sağımda, solumda adamlar vardı. "Boğulacağım ulan!" diye düşündüm, patlıyacağım.. Hava yok! Yanımdakine döndüm: "Permadona (1) lar ne zaman çıkıp gelecek be bacanak?" diye sordum. "Nah, şunun içinden!" diye cevap verdi ve bana bir perdeyi gösterdi. Ben de gözlerimi perdeye diktim.

Sahiden de, bir çan çaldı, perde açıldı ve o Kotopuli dedikleri çıktı. Dinime imanıma bu, Kotopuli (2) falan değil, bayağı kadındı. Her tarafı ile kadın. Bir aşağı, bir yukarı kuyruk salladı, kırıttı falan.. Adamlar bıkınca alkışladılar, o da içeri girdi.

Köylüler kahkahayı bastı; Sfakianonikolis ciddîleşti, utandı; kapıya doğru baktı. Sözü değiştirmek için:

— Yağmur yağıyor! dedi.

Hepsi kahkahayı bastılar; tam o sırada, şeytanın işi bu ya, siyaheteğini dizlerine kadar çekmiş, saçları omuzlarına dökülmüş bir kadın koşarak geçti. Tombuldu, her tarafı oynuyordu, üstüne yapışmış olan elbisesi, çırpınan balık gibi, baştan çıkarıcı olan oynak vücudunu meydana çıkarmaktaydı.

İrkildim. Ne biçim canavardı bu? Bana, insan yiyen bir dişi kaplan gibi görünmüştü.

Kadın bir an için kahveye baktı ve kılıç gibi keskin

---

(1) PERMANDONA : Köylünün "Primadonna" yerine söyliyebildiği kelime.

(2) KOTOPULİ : Kelime anlamı "piliç". Burada köylü, artist yerine bir piliç göreceğinden bahsetmek istiyor.

bakışlarını gezdirdi; yanan yüzü ışıldadı, gözleri kıvılcımlandı.

Camın yanında oturan, yanakları ayva tüylü bir genç mırıldandı

— Panayamu! (3)

Kır bekçisi Manolakas mırıldandı:

— Allah kahretsin, azgın karı! Hepimizin bacaklarına ateş salıyor, sonra söndürmüyorsun!..

Camın yanında oturan genç, bir şarkıya başladı; önceleri yavaş yavaş ve çekingen ve hep aynı olan sesi, boğuk bir horozunkini andırıyordu:

Ayva gibi kokuyor dulun yastığı,
Kokladım ben de ve yerini bulmuyor kafam!

Mavrandonis nargilesinin marpuçunu kaldırarak bağırdı

— Patla!

Genç büzüldü. Saçı sakalı uzamış bir ihtiyar, kır bekçisi Manolakas'a doğru eğilerek alçak sesle:

Amcan, dedi, yine kızdı; eline geçse, zavallı kadını lime lime eder; Allah ömrünü uzun etsin!

Manolakas:

— Ee ihtiyar Andrulios, dedi, galiba sen de kendini dulun eteğine kaptırdın. Utanmıyor musun? Üstelik bir de kandil yakıcısın!

— Sen, benim dediğime bak... Allah ona sağlık versin! Son zamanda köyümüzde doğan bebekleri gördün mü? Çocuk değil, melek bunlar. Bu nedendir sanırsın? Dul kadın sağ olsun! Bütün köyün neşesi o; kandili söndürünce karıma değil de dula sarılıyorum sanır insan. Böylece de senin anlıyacağın, köyümüzün çocukları güzel oluyor.

İhtiyar Andrulios bir an sustu, biraz sonra mırıldandı:

— Ne mutlu ona sarılan ellere! Ah ulan, Vavrandonis'in Pavlis'i gibi yirmi yaşımda olaydım!..

Birisi

— Nerede ise çıkar gelir! dedi ve güldü.

Kapıya baktılar; tulumlardan boşanırcasına yağıyor,

---

(3) PANAYAMU: «Meryem'im» demektir. Rumlar bunu «Allahım» anlamına kullanırlar. (Çeviren).

sular taşların üzerinde horozlar gibi ötüyor, şimşekler arasıra havayı kılıç gibi kesiyordu. Dulun geçişinden hâlâ şaşkın halde olan Zorba, bana bakıp bir işaret yaptı:

— Artık yağmıyor patron, gidelim! dedi.

Kapıda şaşkın, iri gözlü, saçları karışmış, çıplak ayaklı bir genç göründü; Vaftizci Ay-Yani'nin de resmini, açlık ve ibadetten, böyle gözleri alabildiğine açılmış halde yaparlar.

Birkaçı gülerek bağırdı:

— Hoş gelmişin, Mimitos!

Her köyün bir salağı vardır; olmasa bile, vakti geçsin diye köy yaratır; Mimitos da bu köyün salağı idi.

Mimitos, kadınınkini andıran kekeme sesi ile bağırdı:

— Köylüler, köylüler, Sürmeli Dul koynunu kaybetti; kim bulursa beş okka şarap bahşiş var.

Yine Mavrandonis'in sesi duyuldu:

— Çık dışarı, cin çarpması, çık dışarı!

Mimitos korkmuş bir halde, kapının yanındaki köşeye büzüldü.

Ona acıyan ihtiyar Anağnostis:

— Otur ulan Mimitos! dedi. Bir rakı iç de donmıyasın. Sonra köyümüz delisiz kalırsa ne olur?

Solgun, yanakları tüylenmiş, pörtlek mavi gözlü bir genç kapıda göründü. Soluk soluğa idi; alnına yapışmış saçlarından sular akıyordu.

Manolakas bağırdı:

— Hoş gelmişin Pavli! Hoş geldin kardaşlık! Topluluğumuza buyur!..

Mavrandonis baktı, oğlunu gördü ve kaşlarını çattı. «Bu benim oğlum mu?» diye düşündü. «Bu bücür mü? Kime benziyor bu? Ensesinden yakalayıp ahtapot gibi yere çarpasım geliyor!»

Zorba sanki diken üstündeydi! Dul kadın beynini tutuşturmuştu ve artık dört duvar arasına sığmıyordu. İkide bir, bana:

— Gidelim patron, diyordu, gidelim; patlıyacağız burda!

Bulutlar dağılmış da, güneş görünmüş gibi geliyordu ona.

Kahveciye baktı; önem vermiyormuş gibi görünerek sordu:

— Kim bu dul?

Kodomanolios cevap verdi:

— Bir kısrak!

Sonra, parmağını dudaklarına götürdü. Yeniden gözünü yere dikmiş olan Mavrandonis'i gözü ile işaret ederek:

— Bir kısrak, diye tekrarladı, günaha girmemek için ondan bahsetmiyelim.

Mavrandonis kalktı, marpuçu nargilenin boynuna sardı:

— Kusura bakmayın, dedi; eve gideceğim; gel buraya Pavli, arkamdan gel!

Oğlunu aldı, kendisi öne düştü ve ikisi yağmurun içinde kayboldular. Manolakas kalktı, arkalarından gitti.

Kodomanolios hemen Mavrandonis'in sandalyesine kuruldu. Yanındaki masalardan duymasınlar diye alçak sesle:

— Zavallı Mavrandonis kederinden çatlıyacak! dedi. Evine büyük bir ateş düştü. Dün kulaklarımla Pavli'nin şöyle dediğini duydum: «Onu almazsam intihar ederim!» Ama, hayasız karı istemiyor; Sümük diyor ona.

Dulun sözünü duydukça patlayıveren Zorba yine:

— Gidelim patron! dedi.

Horozlar ötmeğe başladı, yağmur biraz durdu. Ben de:

— Gidelim! diyerek ayağa kalktım.

Mimitos köşesinden fırlayıp arkamızdan koştu.

Taşlar parlıyordu, ıslak kapılar simsiyah kesilmişti. İhtiyar kadınlar, sepetçiklerini almış, salyangoz toplamaya çıkmışlardı.

Mimitos arkamdan gelip koluma dokundu:

— Kimi seviyorsan, onun başı için bana bir sigara ver, patron! dedi.

Verdim; güneşte pişmiş ince elini uzattı:

— Ateş de ver!

Verdim, derin bir nefes çekti, dumanı burun deliklerinden çıkardı, gözlerini yarı yarıya yumdu. Sonra mutlu bir halde mırıldandı:

— Beylik bu işte!..

— Nereye gidiyorsun?

— Dulun çiftliğine. Koyun için tellâllık yaparsam bana yemek vereceğini söyledi.

Acele acele yürüyorduk. Bulutlar biraz açılmıştı, güneş göründü. Yeni yıkanmış olan bütün köy gülümsedi. Zorba sordu:

— Dul hoşuna gidiyor mu, Mimitos?

Ve çenesi öylece, sarkmış halde kaldı.

Mimitos ise kıkırdadı:

Neden hoşuma gitmesin, bacanak? Ben de maden ocağından çıkmadım ya!..

Kendimi tutamayıp sordum:

— Maden ocağından mı? Ne demek istiyorsun, Mimitos?

Ürperdim. Ancak bir Shakespeare, en yaratıcı anlarında, doğuşun bütün karanlık ve pis kokan sırrını, bu kadar gerçekçi bir şekilde ifade edecek bir cümle bulabilirdi, diye düşündüm.

Mimitos'a baktım; gözleri iri, şiş ve biraz da şaşı idi.

— Gününü nasıl geçiriyorsun, Mimitos?

Nasıl geçireceğim? Bey gibi! Sabah uyanınca bir parça ekmek yerim. Sonra hammallık yaparım; nerede bulursam; onun bunun işini yapar, gübre taşır, fışkı toplarım; bir kamışım var, onunla balık avlarım. Ağıtçılık yapan teyzem Kira Lenio'nun evinde otururum. Herhalde bilirsiniz onu; herkes bilir! Fotoğrafını bile almışlardır, onun! Akşam olunca eve dönüp bir çanak yemek yer, varsa şarap da içerim; yoksa, Allah'ın suyu bol! Karnım davul olur. Sonra, hayırlı geceler!

— Sen de evlenmiyecek misin, Mimitos?

— Ben mi? Delirdim mi ben? Sen ne diyorsun, oğlum? Başıma belâ mı alayım? Kadın pabuç ister! Ben nerede bulayım? Nah işte, kendim yalınayak geziyorum.

— Peki, senin çizmelerin yok mu?

— Olmaz olur mu? Geçen yıl birisi öldü de, Lenio teyzem kendisi ayaklarından çizmelerini çıkardı. Ama ben onları yortularda giyip kiliseye gidiyor, papazları seyrediyorum. Sonra çıkarıyor, boynuma asıp eve dönüyorum.

— Dünyada en çok neyi seversin, Mimitos?

— Önce ekmeği. Hey gözünü sevdiğim! Sıcak sıcak, hele bir de buğday ekmeği oldu mu! Ulan, arpadan da olsun be! Sonra şarabı severim. Sonra uykuyu.

— Ya kadını?

— Püff! Ben sana ne diyorum, odur! Ye, iç, sonra dayan uykuya! Ötesi maval!

— Ya dul?

— Senin iyiliğine söylüyorum, bırak şeytan alsın onu!

Üç defa tükürüp istavroz çıkardı.

— Okuma yazma bilir misin?

— Yok yahu! Küçükken zorla okula götürdüler; ama çabucak tifoya tutulup aptal oldum. Böylece de kurtuldum.

Ama benim konuşmalarımdan bıkmış olan Zorba, dulu düşünmekteydi:

— Patron! deyip kolumdan tuttu. Bizim kendi konuşacaklarımız var.

Sesini alçalttı; heyecanlanmışa benziyordu:

— Patron, burada kendini göstermeni istiyorum; erkek cinsini utandırma. Allah ya da şeytan sana bu mezeyi yolluyor, dişlerin de var, gayri bırakma onu! Elini uzatıp yakala! Allah bizde niçin el yarattı? Tutalım diye; öyle ise, sen de tut! Ben hayatımda çok kadın gördüm, fakat lânet olsun!... Şu dul, kaleleri temellerinden yıkar.

Hiddetle cevap verdim:

— Belâ istemem!

Kızmıştım, çünkü ben de, koku yüklü azgın bir canavar gibi önümden geçmiş olan bu güçlü kuvvetli vücudu, tâ içimden arzulamıştım.

Zorba korku ile:

— Belâ istemiyorsun! dedi. Peki, ya neyi istiyorsun, patron?

Cevap vermedim. Zorba devam etti:

— Hayat belâdır, ölüm değil. Sen, canlı insan ne demektir, bilir misin? Kuşağını çıkarıp kavga aramak demektir.

Konuşmuyordum. Zorba'nın haklı olduğunu biliyordum, biliyordum ama, cesaretim yoktu. Hayatım yanlış yola sapmıştı, insanlarla olan temasımı bir iç monolog haline sokmuştum. O kadar düşmüştüm ki, bir kadına âşık olma ile kitap okuma arasında seçme yapmam gerekse, kitabı seçerdim.

Zorba devam ediyordu:

— Hesaplaşmayı bırak patron, bırak numaraları, kır namussuz teraziyi, beni dinle, kapat bakkal dükkânını.

Ruhunu kurtaracağın, yahut gömeceğin zaman bu zamandır. Dinle bak patron: Bir mendil al, iki üç lirayı (ama altın olsun, kâğıt değil, çünkü onlar göz boyamaz) kenarına düğümle, Mimitos ile dula gönder, ne söyliyeceğini de tenbihle; «Kömür patronunun selâmları var, buyurun şu mendili alın. Az şey ama, sevgisi çokmuş. Koyun kaybolsa da üzülmiyesinmiş; biz buradayız, korkmasın diyorlar! Senin kahveden geçtiğini görmüş de, kafası karışmış!»

Bu işte!.. Sonra, hemen ertesi akşam - erkenin hikmeti vardır kapısını çalarsın. Yolunu şaşırdığını, havanın karardığını söyler, bir fener vermesini istersin. Ya da birden başının döndüğünü bildirir, bir bardak su rica edersin. Ya da, daha iyisi şu: Başka bir koyun alır ona götürürsün: «Buyurun hanımcığım, dersin, kaybettiğin koyunu ben buldum.» Ve dul, sen beni dinle patron, sana bahşişini verecek, sen de - ah atının arkasında ben olsam!- Cennet'e atla girersin, dinle beni! Başka Cennet yoktur, zavallıcığım benim; papazlara kulak asma; başka Cennet yoktur!

Artık dulun bahçesinde ilerlemekteyiz, Mimitos içini çekerek o kadın sesile acısını terennüme başladı.

Kestane şarap ister, ceyiz ise bal,
Delikanlı kız ister, kız ise delikanlı.

Zorba pergelleri açtı, burun kanatları oynadı. Durdu, derin bir nefes aldı, bana baktı:

— Ee, şimdi? dedi ve heyecanla bekledi.

Birden cevap verdim:

— Gidiyoruz! Adımlarımı sıklaştırdım.

Zorba kafasını salladı, birşeyler homurdandı ama, anlamadım.

Barakaya gelince bağdaş kurdu, santuru dizlerinin üzerine uzattı, şarkıları kafasında ayıklıyormuş gibi, derin bir düşünceye dalmış halde kafasını kaldırdı; çok acı, çok içli bir şarkıya başladı...

Arasıra, yan gözle bana bakıyordu. Anlıyordum ki, bana sözle söylemediğini, santur ile söylüyordu. Hayatımın boşuna geçtiğini, dul ile benim iki böcek olduğumuzu, güneşte bir saniye yaşadıktan sonra edebiyen öldüğümüzü... Artık asla! Artık asla!

Zorba birden kalktı, âni olarak boşuna zahmet ettiğini anlamıştı. Duvara dayandı, bir sigara yaktı, sonra:

— Patron, dedi, sana bir gün Selânik'te bir hocanın bana söylemiş olduğu sözü söyliyeceğim; boşuna olsa bile söyliyeceğim.

O sırada Selânik'te seyyar satıcılık yapıyordum. Mahallelerde dolaşıyor, yumaklar, iğneler, azizlerin hayatlarını, kokulu günlük ve biber satıyordum. Bülbül gibi bir sesim vardı. Şunu bil ki, kadınlar sese de tutulurlar (neye tutulmazlar ki, dişi domuzlar!). İçlerinde neler olup bittiğini bir şeytan bilir! Çirkin, topal, kambur olabilirsin, ama tatlı bir sesin var da şarkı söyliyebiliyorsan, kadınlar şapşallaşıverir.

Neyse, seyyar satıcılık yapıyor, mahallelerden de geçiyordum; anlaşılan zengin bir karı, sesime tutulup keçileri kaçırmıştı. İhtiyar birini çağırdı, avucunu mecitlerle doldurdu ve: "Aman, dedi, satıcıyı çağır gelsin, aman! Göreyim onu, dayanamıyorum!»

Adam gelip beni buldu: "Ulan rumoğlu, dedi, gel benimle beraber!" "Gelmem! dedim, nereye götüreceksin beni?" "Ulan rumoğlu, serin sular gibi bir hanım, odasında seni bekliyor, gel!" "Hayır, gelmem!" dedim. "Allahtan korkmaz mısın, sen gâvur?" "Neden korkacakmışım?" "Ulan gâvuroğlu, çünkü bir kadınla birleşecek halde olup da birleşmiyen bir kimse, büyük günah işlemiş olur. Bre! Bir kadın yatağına çağırsın da sen gitmiyesin... Ruhun mahvoldu demektir! Bu kadın, Allah'ın büyük mahkemesinde içini çekecek ve kadının bu iç çekişi, kim olursan ol, ne kadar iyilik yapmış olsan seni Cehenneme attırır!"

Zorba içini çekti

— Eğer Cehennem varsa, ben Cehennem'e gideceğim; sebebi de bu olacak. Çaldığımdan, öldürdüğümden, zina yaptığımdan değil, hayır, hayır! Bunlar hiç birşey değil! Allah bunları affeder. Fakat ben, o gece, bir kadın yatağında beklediği halde gitmediğim için Cehennem'e gireceğim.

Ayağa kalktı, yaktığı ateşe yemeği oturttu. Yan yan baktı. Alaylı alaylı gülümsedi

— Sağırın, istediğin kadar kapısını çal! diye mırıldandı ve eğilip ıslak odunları hırsla üflemeğe başladı.

GÜNLER kısaldıkça aydınlık çabuk çekiliyor ve her ikindi vakti insanın kalbine bir sıkıntı çöküyordu. Kış aylarında, güneşin hep daha erken battığını gören ataların ilkel korkusu yeniden başlıyordu. Atalar ümitsizce: "Yarın tamamen batacak!" diye düşünür, bütün gecelerini tepelerde: "Doğacak mı?" sıkıntısı içinde geçirerek titrerdi.

Zorba bu sıkıntıyı benden daha derin ve daha ilkel bir şekilde duyuyordu. Kurtulmak için, yer altında açtığı dehlizlerden, ancak yıldızlar gökyüzünde yandığı zaman çıkardı.

Daha az küllü ve daha az nemli, daha çok sıcaklık veren bir linyit damarına rastladığı için Zorba memnundu. Çünkü, yıldırım hıziyle kazancın biçimini değiştiriyor, onu seyahat, kadın ve yeni yeni maceralar haline sokuyordu. Bazan, böyle çok kazanıp çok kanada sahip olmak — paraya kanat derdi — ve uçmak için sabırsızlanırdı. Bunun için de mikroskobik hava hattı ile denemeler yaparak uykusuz kaldığı geceler olurdu. Odunların yavaş yavaş, melekler taşıyormuş gibi inmeleri için tam eğimi bulmak istediğini söylerdi.

Bir ara, büyük bir tabaka kâğıt ile renkli kalemler aldı, dağı ormanı, hava hattını, tele asılı halde inen odunları çizdi ve her odunun sağında solunda iki büyük mavi kanat yaptı. Yuvarlak olan küçük limana ise, papağan yavruları gibi, yeşil bahriyelileri olan siyah vapurlar, sarı ağaç gövdelerini taşıyan mavnalar çizdi. Dört köşede ise dört keşiş duruyor, ağızlarından üzerlerinde siyah majiskül harflerle şu sözler yazılı bulunan çiçekli kurdeleler çıkıyordu: "Sen ne büyüksün Allah'ım ve eserlerin ne hayranlık vericidir!"

Zorba son günlerde ateşi çabuk çabuk yakıyor, yemeği pişiriyor, yedikten sonra köy yolunda kayboluyordu. Bir müddet geçince de üzgün halde geri dönerdi.

— Yine nerelerde dolaşıyordun Zorba? diye sorardım.

— Boşver patron!

— Allah var mı, yok mu? Sen ne dersin, patron? Ve eğer varsa, — olur a! — Sen onu nasıl düşünüyorsun?

Bir akşam dönüşünde üzgün üzgün bana sordu:

Ben omuz silkip cevap vermedim.

— Gülme ama, patron, ben Allah'ı tıpkı kendim gibi

tasarlıyorum. Yalnız daha uzun boylu, daha kuvvetli, daha kaçık ve ölümsüz. Yumuşak postekiler üzerinde rahat rahat oturuyor; onun barakası da gökyüzü. Bizimki gibi gaz tenekeleriyle değil, bulutlarla yapılmış. Sağ elinde kılıç ve terazi değil — bu âletler katillerle bakkallara mahsustur — Allah'ın elinde yağmur bulutu gibi su ile dolu büyük bir sünger var. Sağında Cennet, solunda Cehennem. Zavallı ruh, vücudunu kaybetmiş olduğu için çırılçıplak bir halde gelir ve tir tir titrer. Allah ona bakıp bıyık altından güler; ama umacı taklidi yapar. "— Gel buraya, der ve sesini kalınlaştırarak, gel buraya, lânetli seni!.."

Ve sorguya başlar. Ruh, Allah'ın ayaklarına kapanır: "— Aman! diye bağırır, günahlarım!" Sonra da, günahlarını saymağa koyulur. Söyler, söyler bitmek bilmez. Allah da bıkar, esner. "Sus artık! diye bağırır, kulağımı sağır ettin!" Ve "Paaf!" diye süngerle bir tane vurup, bütün günahlarını siler: "Defol, Cennet'e git! der. Petro! Al şu zavallıyı da içeri!"

Yâni, şunu bilmelisin ki patron, Allah büyük bir arhonttur; arhontluk demek de, affetmek demektir!

O akşam Zorba, bana bunları sıraladığı sırada güldüğümü hatırlıyorum, ama o zamandan beri, Allah'ın bu arhontluk'u, içimde merhametli, cömert ve sonsuz kuvvetiyle gelişiyordu.

Başka bir akşam, yağmur yağdığı için, barakamızda büzülmüş, yine mangalda kestane pişiriyorduk; Zorba döndü, büyük bir sırrı eşelemek ister gibi bir müddet bana baktı. Sonunda dayanamadı

— Şunu öğrenmek istiyordum patron! dedi. Bende ne Allah'ın belâsını buluyorsun da, kulağımdan tutup dışarı atmıyorsun? Sana, bir adımın da Pas Hastalığı olduğunu, çünkü nereye gidersem kuruttuğumu söylemiştim. Senin de işine şeytan karışacak; at beni dışarı diyorum sana!

— Hoşuma gidiyorsun, diye cevap verdim, ötesini sorma!..

— Ama sen bende, aklın dört yüz dirhem olmadığını anlamıyor musun patron? Belki beşyüz dirhem, belki de üçyüz dirhemdir; biliyorsam, Allah belâmı versin. Ama dört yüz dirhem olmadığı garanti. Bak da, anla işte: "Şimdi günler ve gecelerdir dul bana rahat vermiyor. Kendim

için değil, yemin ederim değil. Ben, şeytan alsın, o kadını, hiçbir zaman kendisine dokunamıyacağımı çok iyi biliyorum; benim dişime göre değil o.. Fakat, yine de boşa gitmesini istemiyorum. Yalnız yatmasını istemiyorum. Haksız birşey bu, patron... Gönlüm razı değil buna!. Geceleri de bahçesinin etrafında dolanıyorum — bunun için de sen beni kaybedip nereye gittiğimi soruyorsun — neden biliyor musun? Birisi gidip onunla yatıyor mu, göreyim de içim rahat etsin diye?

Ben güldüm; o

— Gülme patron! dedi. Eğer bir kadın, yalnız yatıyorsa, bunun suçu bizde, bütün erkeklerdedir. Yarın, Allah'ın huzurunda hepimiz hesabını vereceğiz. Allah bütün günahları affeder, dedik ya süngeri var; ama onu affetmez! Kadınla yatacak halde olup da, bunu yapmıyan erkeğin vay haline, patron! Bana o adamın da ne söylemiş olduğunu hatırla.

Bir müddet sustu, sonra birden

— Bir insan öldükten sonra, bir daha doğabilir mi? diye sordu.

— Zannetmem, Zorba.

— Ben de öyle. Fakat, doğabilse, şimdi şu dediğimiz adamlar, şu hizmeti reddedenler, asker kaçakları diyelim, dünyaya nasıl gelirler, bilir misin? Katır olarak!

Yine sustu, düşündü; birden gözleri parladı. Sevinçle:

— Kimbilir, dedi, belki gördüğümüz bütün katırlar yaşadıkları müddetçe, ha varmış ha yokmuş soyundan erkekler, ha varmış ha yokmuş soyundan kadınlar olan, şu abullabutlar, yâni şu heriflerdir. Bunun için de katır oldular; bunun için o kadar inatçı olup çifte atıyorlar. Zatın ne der, patron?

Gülerek cevap verdim

— Sende aklın üç yüz dirhem olduğunu söylerim, Zorba. Kalk da santuru getir!

— Bu akşam santur yok, patron; gücüne gitmesin hiç. Konuşuyor, konuşuyor, saçma şeyler söylüyorum, neden biliyor musun? Çünkü büyük endişelerim var. Büyük üzüntülerim de.. Şu nâlet yeni galeri başıma iş açacak. Sen de bana santurdan bahsediyorsun.

Konuştu, sonra kestaneleri ateşli külden çıkardı, ba-

na bir avuç verdi, kadehlerimize rakı doldurdu. Tokuştururken :

— Allah rastgetirsin! dedim.

Zorba düzeltti

— Allah ters getirsin! Şimdiye kadar rastdan hayır görmedik.

Sulu ateşi (1) birden dikti ve yatağına uzandı.

— Yarın, dedi, kuvvetli olmalıyım; bin şeytanla güreşeceğim. Hayırlı geceler!

Ertesi sabah Zorba, erkenden linyitin içine gömüldü. Artık yeni galeriyi iyi bir damara kadar ilerletmişlerdi, sular tepeden damlıyor, işçiler çamura batıp çıkıyordu.

Zorba, daha birkaç gün önceden galeriyi desteklemek için kütükler getirmişti ama, endişeliydi; odunlar gerektiği kadar kalın değildi ve bütün bu yeraltı lâbirentini vasıtasız olarak, kendi vücudu gibi yaşamasına sebep olan şaşmaz içgüdüsü ile, odun paylarının sağlam olmadığını hissediyor, henüz başkaları için çok hafif, işitilmez olan gıcırtıları, sanki tavan takımları ağırlıktan iç çekiyormuş gibi duyuyordu.

Bugün Zorba'yı daha da huzursuz yapan başka birşey de vardı: Galeriye inmeğe hazırlandığı sırada, köy papazı Papa Stefanos katırına binmiş, yakındaki kadın manastırına, ölmek üzere olan bir rahibenin yanına gitmek üzere bizim ordan geçiyordu. Zorba onu görür görmez, daha o konuşmadan önce, çok şükür ki, kendi göğsüne üç defa tükürecek zamanı bulmuştu.

Papazın selâmına yarım ağızla cevap verdi

— Günaydın, ihtiyar!.

Az sonra da, daha alçak sesle

— Destur ya Şeytan! dedi.

Fakat , bu lânet okumaların felâketi defetmeğe yetmiyeceğini bildiği için, yeni galeriye heyecanla daldı.

Ağır bir linyit ve asetilen kokusu var; işçiler daha geçenlerde direkleri dikip, galeriyi bağlamağa başlamışlardı. Zorba, sert ve suratı asık bir halde: "Günaydın!" dedi ve büzülüp çalışmağa başladı.

On kadar işçi, kazmalariyle damara vuruyor, kömür-

---

(2) Yazar "sulu ateş" diye rakıyı kastediyor.

ler ayaklarının dibine yığılıyor, diğerleri de onu kürekleyip küçük el arabalariyle dışarı taşıyordu.

Zorba bir ara durdu, işçilere de bir işaret yapıp kulağını dikti. Nasıl süvari atiyle, kaptan gemisiyle bir oluyorsa, Zorba da madenle birleşiyor, galerilerin kendi içindeki damarlar gibi dallandığını hissediyor, dağın karanlık kitlelerinin geç anladığını Zorba, insanca bir açıklıkla daha önce farkediyordu.

Koca kulağını dikmiş, dinliyordu; o ânda oraya ben de yetişmiştim: Sanki kötü bir önsezim varmış, sanki bir el beni itmiş gibi... Silkinip uyanmış, giyinip dışarı fırlamış, neden ve nereye olduğunu bilmediğim halde, vücudum, tereddütsüz kömürün yolunu tutmuştu. Tam da, Zorba'nın kulağını endişe ile dikip birşeyler işitmeğe çalıştığı sırada oraya varmıştım. Biraz sonra, o

— Birşey değil... dedi, bana öyle gelmiş. İşinize bakın çocuklar!

Döndü, beni görünce dudak büktü

— Ne işin var sabah sabah burada, patron? dedi.

Sonra, yanıma gelip yavaşça fısıldadı:

— Yukarı, hava almağa çıkmaz mısın, patron? Gezmek için buraya başka gün gelirsin!..

— Ne oluyor, Zorba?

— Hiç! Benim fikrim bu. Sabah sabah bir papaz gördüm, git!

— Tehlike varsa, gitmem ayıp değil mi?

Zorba cevap verdi

— Ayıp!

— Sen olsan kaçar mıydın?

— Hayır.

— Öyle ise?

Sinirli bir halde

— Benim Zorba için tedbirlerim ayrıdır, başkaları için ayrı, dedi. Fakat, madem kaçmanın ayıp olduğunu anlıyorsun, kaçma, kal!

Çekici aldı, ayaklarının ucuna astı; tepedeki ağaç direklerini kalın çizilerle çivilemeğe başladı. Direklerin birinden bir asetilen lâmbası aldım; çamurların içinde aşağı yukarı giderek damara bakıyordum. Koyu kestane renginde ve parlak... Aşılmaz oranlar batmış, aradan milyonlarca yıl geçmiş; yâni toprak kendi çocuklarını çiğniyor,

hazmediyor, maddelerini değiştiriyordu. Ağaçlar kömür oldu, Zorba da gelip onu buldu.

Lâmbayı yerine astım, Zorba'nın çalışmasına bakıyordum. Kendini tamamen işe veriyordu, aklında başka birşey yoktu; toprakla, kazma ile, kömürle bir oluyordu. Sanki çekiç, çiviler onun vücudu olmuştu da, odunla uğraşıyorlardı; galerinin karın veren tavanı ile uğraşmaktaydı; bütün dağla mücadele ediyor ve kömürü alıp gitmek istiyordu. Zorba, maddeyi sağlama tanıyor ve en zayıf olup da tam yenilebileceği yerine hatasızca vuruyordu. Şu anda onu, her tarafı kömüre bulanmış ve yalnız gözlerinin akı parlak halde görünce, kömür ile kamuflâj yaptığını, düşmanı daha kolay takip edip kaleye girebilmek için kendisinin de kömür olduğunu sanmıştım. İstemiyerek bağırdım

— Aferin Zorba!

Ama, o dönüp bakmadı bile. Şimdi, elinde kazma yerine küçük bir kalem tutan "gün görmemiş bir ten" ile oturup sohbete mi gireşecekti? İşi vardı, konuşmağa tenezzül etmiyordu. Bir akşam bana: "— Çalışırken benimle konuşma, kırılabilirim," demişti. "— Kırılır mısın, Zorba? Neden?" "— Yine nedenini soruyorsun! Küçük çocuk gibi. Sana nasıl anlatayım? İşime teslim olmuşum, tepeden tırnağa gerilmiş, kendisiyle savaştığım taşa, yahut kömüre, ya da santura doğru düz bir hat olmuşum. Eğer, bana dokunur, benimle konuşur da meşgul edersen, kırılabilirim de... ama sen nereden anlıyacaksın!"

Saate baktım, ona geliyordu.

— Mola vermenin zamanı geldi, çocuklar! dedim. Bir saat geçmiş...

İşçiler sevinçle âletlerini kenara attılar, terlerini sildiler; galeriden çıkmağa hazırlanıyorlardı. İşine teslim olan Zorba duymamıştı. Fakat duysaydı da paydos etmezdi. İşçilere

— Durun da, dedim, size birer sigara vereyim!

Paketi bulmak için ceplerimi arıyordum, işçiler etrafımda bekliyordu.

Zorba birden irkildi; kulağını galerinin duvarına yapıştırdı; asetilenin ışığında ağzının ispazmoza tutulmuş gibi açık durduğunu farkettim.

— Ne oldun, Zorba? diye bağırdım.

Fakat aynı anda, tepemizde galerinin bütün tavanı titredi. Zorba kısık bir sesle bağırdı

— Kaçın! Kaçın!..

Çıkış yerine doğru koştuk; daha ilk ağaç desteklerine varmadan tepemizde daha kuvvetli ikinci bir titreme duyuldu. Zorba o sırada büyük bir kütüğü kaldırmış, lâçka olan bir ağaç desteğine kuvvetle dayanmağa çalışıyordu; yapabilirse belki tavan birkaç saniye için daha dayanacak, biz de kaçmağa vakit bulacaktık.

Zorba'nın sesi bu defa tâ yerin içinden çıkıyormuş gibi daha boğuk işitildi:

— Kaçın!

Hepimiz, güç anlarda bize hâkim olan o cesaretsizlikle, Zorba'yı düşünmeden dışarı fırladık. Ama, birkaç saniye sonra ben kendimi toparlıyabildim, geri döndüm.

— Zorba! Zorba! diye bağırdım.

Bağırdığımı sanmıştım, ama sonra, sesin gırtlağımdan çıkmadığını anladım; korkudan sesim kısılmıştı.

Utandım. Geriye doğru bir adım daha attım, kollarımı açtım. Zorba o sırada, kalın direği takviye etmiş, kaçmak için müthiş bir hareketle sarsıla sarsıla kayıyordu. O hızla, yarı karanlıkta bana çarptı. İstemeden birbirimize sarıldık. O, kısılmış gırtlağiyle homurdandı:

— Yol ver! Yol ver!

Koşup ışığa kavuştuk; giriş yerinde toplanan işçiler, sapsarı kesilmiş; sessizce dinliyorlardı.

Ortasından kırılan ağaç gövdesini andıran, daha kuvvetli üçüncü bir gıcırtı duyuldu. Birden yuvarlanır gibi bir uğultu patladı, dağ sarsıldı, galeri çöktü.

İşçiler istavroz çıkararak mırıldandılar:

— Ulu Tanrım!

Zorba hiddetle bağırdı

— Kazmaları içerde mi bıraktınız?

İşçiler susuyordu. Zorba yine kızgın bir sesle bağırdı:

— Neden almadınız? Donları doldurdunuz değil mi, babayiğitler? Yazık âletlerimize!..

— Şimdi kazmaları mı düşüneceğiz, Zorba? dedim. Dua edelim ki insanlara birşey olmadı; sağ olasın Zorba, hepimiz hayatımızı sana borçluyuz!

Zorba

— Karnım aç! dedi; iştahım açıldı.

Bir taşın üstüne bırakmış olduğu nevale mendilini aldı, açıp içinden ekmek, zeytin, soğan, kaynamış bir patates ve küçük bir susak içindeki şarabı çıkardı.

Ağzı dolu bir halde :

— Buyurun yiyelim! dedi.

Sanki kuvvetinin büyük kısmı birden kaçmış da. kalbini tekrar kanla doldurmak istermiş gibi alelâcele yiyordu.

Eğilmiş, konuşmadan atıştırıyordu; küçük susağı aldı, kafasını da kaldırdı, kurumuş gırtlağında su tokurdadı.

İşçiler de gayrete geldiler; onlar da uydurma paketlerini açıp yemeğe başladılar. Hepsi Zorba'nın etrafında bağdaş kurup oturmuştu, hem yiyor, hem ona bakıyorlardı. Ayaklarına kapanmak, ellerini öpmek istiyorlardı ama, acayipliğini bildikleri için, hiçbiri başlıyamıyordu.

Nihayet, kalın bıyıklı ve en yaşlıları olan Mihelis kararını verdi:

— Sen olmasaydın, Kir Aleksi, dedi, çocuklarımız öksüz kalacaktı.

Zorba, ağzı tıkabasa dolu bir halde:

— Patla! diye cevap verdi.

Ve bir daha kimse cesaret edip konuşamadı.

BU kararsızlık sırrını, şarlatanlık tapınağını, günah testisini, hile otlarının dikilmiş bulunduğu tarlayı, Cehennem'in ağzını, sahtekârlıkla taşan sepeti, bala benziyen zehiri, fânileri dünyaya bağlıyan zinciri, kadını kim yarattı?"

Yanan mangalın yanında yere bağdaş kurup oturmuş, bu Buda şiirini defalarca yazıyordum. Lânet üstüne lânet yığarak yağmurdan ıslanmış, sağrıları dalgalı olup bütün bu kış gecelerinde havadan defalarca geçen bir vücudu aklımdan kovmak için mücadele etmekteydim. Hayatımın son bulma tehlikesiyle karşılaştığı galeri çökmesinden hemen sonra dulun, kanımın içinde silkinip hiddetli bir canavar gibi emir ve şikâyet edercesine beni nasıl çağırdığını bilmiyorum.

— Gel, gel! diye bağırıyordu: Hayat bir şimşektir, çabuk gel, gel ki yetişesin!

Bunun, kalkık, sağrılı dişi vücudu ile Kötü'nün ruhu

Mara olduğunu biliyordum. Mücadele halindeydim. Vahşi insanların mağaralarında, etraflarını çeviren canavarları, sivri bir taşla yonttukları ya da boyalarla resimlerini yaptıkları gibi oturmuş, Buda'yı yazıyordum; onlar da, üzerlerine atılıp kendilerini yemesinler diye kayaya kakıp geçirmek için bu canavarları çizerek mücadele ediyorlardı.

Ölüm tehlikesi geçirdiğim günden beri dul, havada yalnızlığımın içinden geçiyor, gayet hafif sağrılarını sallıyarak bana işaret veriyordu; gündüzün kuvvetliydim, aklım uyanıktı ve onu kovabiliyordum. Kötülüğün Buda'ya hangi şekilde geldiğini, kadın kılığına nasıl girdiğini, bacaklarının üzerine sert ve dik göğüslerini nasıl dayadığını yazıyordum. Buda tehlikeyi gördü, içinde seferberlik ilân etti, kötülüğü bozguna uğrattı. Ben de kötülüğü onunla beraber bozguna uğratıyordum.

Yazıyor, hem cümlede hafifliyor, kuvvetleniyor, daima kuvvetli olan lânet, yâni kelime tarafından kovalanan Kötülüğün kaçtığını hissediyordum. Gündüzün, elimden geldiği kadar cesaretle savaşmaktaydım. Fakat geceleyin aklım silâhsızlanıyor, iç kapılar açılıyor, dul içeri giriyordu.

Sabahleyin bitkin, yenilmiş halde uyanıyordum ve savaş yeniden başlıyordu. Bazan başımı kaldırırdım; ışık öğleden sonra kovalanmış halde kaçıyor, birden karanlık basıyordu. Günler küçüldükçe Noel yaklaşıyor, havadaki bir sonsuz mücadeleyi izliyerek kendi kendime şöyle diyordum: "Yalnız değilim, büyük bir kuvvet olan ışık da savaşıyor, yenilip yeniyor, ümitsizliğe kapılmıyor. Onun yanında ben de yeneceğim."

Dul ile savaşırken, kendi kendime, evren çapında bir tempoya uyduğumu sanıyordum; bu da bana büyük bir gayret vermekteydi. Hepten kötü olan madde, tatlılıkla hükmetmek ve içimdeki hür ateşi söndürmek için böyle vücut şeklini aldı, diye düşünüyor ve diyordum ki: "Maddeyi ruha çeviren ölmez kuvvet Allah'tır; her insanın içinde bu ilâhî yumaktan bir parça vardır; bunun için de ekmeğin, suyun ve etin şeklini değiştirip onu düşünce ve hareket haline sokuyor. Bu yüzden hakkı var Zorba'nın. "Bana yediğini ne yaptığını söyle, senin ne olduğunu söyliyeyim" diyor.

Şimdi ben de, tenin bütün bu kuvvetli heyecanını Buda'ya çevirmek için savaşıyordum.

Noel arefesi olan bir akşam üzeri, benim hangi şeytanla savaştığımı anlayan Zorba:

— Neyin var, seni sıkıntılı görüyorum, patron? diye sordu.

Duymamış gibi yaptım ama, kolay kolay bırakmadı beni.

— Gençsin patron, dedi; sesi acı ve hiddetli bir ton aldı; gençsin, sağlamsın, iyi yiyip içiyorsun, iyi hava teneffüs edip boyuna kuvvet topluyorsun ama, bunu ne yapıyorsun? Sadece yatıyorsun, yazık kuvvete! Hemen bu akşam kalk, vakit kaybetme; dünya düzdür patron, sana üç defa söyliyeceğim? Karıştırma şunu!

Önümde Buda vardı, sayfalarını çeviriyor, Zorba'nın sözlerini dinleyerek bunların da, hepten kötü muhabbet tellâlı akıl Mara'sının sesi olup büyük ve sağlam bir yolu açtıklarını biliyordum.

El yazmasının sayfalarını yavaş yavaş çevirerek, karşı koymağa kararlı bir halde onu dinliyor, heyecanımı gizlemek için ıslık çalıyordum. Ama Zorba benim sustuğumu gördükçe ateşi kurcalamaktaydı:

— Bu akşam Noel gecesi, kiliseye gitmeden önce, çabuk ol da onu bul. Bu akşam İsa doğuyor, patron, sen de mucizeni göster!

Sinirli bir halde ayağa kalktım:

— Yeter artık, Zorba! dedim; her insanın da her ağaç gibi, kendine has bir yolu vardır. İncir ağacı, neden kiraz vermiyor diye hiç azarladığın oldu mu, senin? Öyle ise sus! Gece yarısı yaklaşıyor, biz de kiliseye gidip İsa'nın doğuşunu görelim.

Zorba, kışlık takkesini kafasına iyice geçirdi. Bıkmış bir halde

— Peki, dedi, gidelim. Ama, şunu bil ki, eğer bu akşam Başmelek Gabriel (Cebrail) gibi dulun yanına gitseydin, benden çok Allah memnun olacaktı. Eğer Allah da senin yolundan gitseydi patron, Meryem'e hiçbir zaman gitmez, İsa da hiçbir zaman olmazdı. Bana Allah'ın yolunu sorarsan, Meryem'e giden yol olduğunu söylerim sana. Dul Meryem'dir!

Sustu, boşuna cevabımı bekliyordu; hızla kapıyı açtı, dışarı çıktı, sopasını çakıllara vurdu. İnatla yeniden:

— Evet, evet, dedi, dul Meryem'dir!

— Gidiyoruz, dedim, bağırma!

O kış gecesinin içinde hızlı hızlı yürüyorduk; gökyüzü tertemizdi, yıldızlar sarkan ateş lokmaları gibi iriydi ve alçaktan parlıyorlardı. Biz böyle kıyıdan giderken gece, öldürülüp de deniz kıyısına uzanmış bir canavara benziyordu.

"Kışın kısmış olduğu ışık, bu geceden itibaren kendini toparlamağa başlıyor, diye düşünüyordum. O da, güzel ilâhî çocuk gibi, bu gece doğmuş sanki..."

Bütün köylüler sıcak, kokulu kovana benziyen kilisenin içine dolmuştu, erkekler önde, kadınlar elleri kavuşmuş halde arkada... Uzun boylu, kuru, kırk günlük oruçtan çıkmış olan Papaz Stefanos, altınlarını takmış aşağı yukarı koşuyor, buhurdanı sallıyor, bağırıyor, İsa'nın doğuşunu görmek ve evine gidip yağlı et suyu ile hediyelere ve kuşgözlerine yumulmak için acele ediyordu.

Eğer: "Işık bugün doğuyor" deselerdi, insanın kalbi hasret çekmez, fikir masal olmaz, dünyayı fethetmezdi; hayali yâni ruhumuzu canlandırmayan muntazam bir olay olarak kalırdı.

Ama, kışın ortasında doğan ışık çocuk oldu, çocuk da Allah ve şimdi yirmi asırdır ruh onu tepesinde taşıyıp emziriyor.

Gece yarısından biraz sonra, mistik tören sona erdi; İsa doğdu, köylüler acıkmış ve sevinçli bir halde yemek yemek, karınlarının derinliğiyle tenin sırrını öğrenmek üzere evlerine koşuştular. Kanın sağlam temelidir; her şeyden önce ekmek, şarap ve et; bunlar olmadan Allah olmaz!

Şimdi, melekler kadar büyük yıldızlar parlıyor, Samanyolu, gökyüzünün bir ucundan öbürüne dökülüyor, yeşil bir yıldız üstümüzde yakut gibi sallanıyordu. İçimi çektim.

Zorba dönüp baktı:

— Sen patron, dedi, Allahın insan olduğuna ve bir ağılın içinde doğduğuna inanıyor musun, yoksa âlemle dalga mı geçiyorsun?

— Cevap vermem güç, Zorba; ne inanıyor, ne de inanmıyorum. Ya sen?

— Dinim hakkı için ben de şaşırmış haldeyim. Ne diyeyim sana? Veled olduğum ve ninem bana masallar anlattığı zaman onlara inanmaz, fakat inanıyormuş gibi heyecandan titrer, güler veya ağlardım. Sakallarım çıkınca bütün bu masalları bıraktım ve onları alaya bile aldım; ama şimdi, ihtiyarlığımda yine çocuklaştım patron, onlara yeniden inanmağa başlıyorum... Meçhul şey şu insan!..

Madam Ortans'a doğru yola düşmüş, aç beygirler gibi koşuyorduk.

Zorba

— Muhterem pederler hilekâr, dedi, insanı karnından yakalıyorlar; nasıl kaçarsın? Kırk gün et yeme, diyorlar, oruç tut, neden? Ete hasret kalasın diye! Ne azgın boğalar be! Bütün tertipleri biliyorlar!

Adımlarını sıklaştırdı

— Pergelleri aç, patron, dedi; tavuk hanım lokum olmuştur!

Hanımımızın enli iki yatağı olan odasına girdiğimiz zaman, masa beyaz bir örtü ile örtülmüştü, sırtüstü yatan, bacakları açık tavuğun dumanı tütüyordu ve yanan mangaldan tatlı bir sıcaklık yükselmekteydi.

Madam Ortans ise, bukleler yapmış, sırtına geniş kollu, dantelleri yolunmuş ve havı dökülmüş çiçekli bir rob giymişti; bu gece, buruşuk boynunu iki parmak genişlikte ve kanarya sarısı renginde bir kurdele sıkmaktaydı; koltuk altlarına da çiçek suyu sürmüştü.

"Yeryüzünde herşey nasıl da düşünülmüş ve eksiksiz olarak birbirine uymuş! Hele toprak, insanın kalbine nasıl da uygun! İşte şu ihtiyar şantöz, onca kazığın üstünden geçmiş de, şimdi bu ıssız kıyıya düşmüş, şuradaki, bu sefil odada kadınlığın bütün kutsal gayretini, sıcaklık ve hanımlığını toplamış."

İtinalı bol yemek, yanan mangal, yukarıdan aşağı bayraklarla süslü vücut, çiçek suyunun kokusu, bütün bu küçük, bu derece insancıl, beden sevinçleri, büyük bir zevk halini ne kadar da çabuk alıyor!

Bir an gözlerim dolu; bu büyük gecede, bu deniz kıyısında kimsesiz değilmişim de anayı, kızkardeşi, kadını bu kadar bağlılık, şefkat ve sabırla temsil eden bir dişi yara-

tık benimle ilgilenmek üzere koşmuş gibime geldi. Ben de, hiç birşeye ihtiyacım olmadığını sanırken, birdenbire herşeye muhtaç olduğumu hissediyordum.

Zorba da aynı tatlı heyecanı duymuş olmalıydı; çünkü içeri girer girmez, koşarak o bin kocalı, tepeden tırnağa süslü kocakarımıza sarıldı.

— İsa doğuyor! diye bağırdı. Selâm sana kadın milleti!

Gülerek bana baktı

— Gördün mü, kadın ne felâket şeymiş, patron? Allah'ı bile kafeslemeği becermiş!

Masaya kurularak yemeklere yumulduk, şarap içtik, işkembelerimiz sevindi, kalbimiz canlandı. Zorba yine alevlendi. İkide bir bana şöyle bağırıyordu:

— Ye iç, ye iç patron! Keyiflen; sen de şarkı söyle be oğlum koca çobanlar gibi! Hamdolsun en Ulu'ya! İsa doğdu, çocuk oyuncağı değil bu; aman aman'ı çek ki, Allah duysun ve o zavallının da ağzı kulaklarına varsın; yeter ona içirdiğimiz zehirler!

Keyfe gelmişti; gaza bastı :

— İsa doğdu koca bilgin, kâat farem benim! Doğdu mu, doğmadı mı diye ince eleyip durma! Doğdu ulan, budala olma! Günün birinde bir makinist bana dedi ki: bir lûp alıp içtiğimiz suya bakarsan, onun göze görünmeyen küçük küçük kurtlarla dolu olduğunu görürmüşün! Kurtları görecek ve su içmeyeceksin. İçmeyeceksin de susuzluktan gebereceksin! Lûpu kır patron... Kır namussuzu da, kurtlar hemen kaybolsun, sen de suyu içip serinle!

Dostumuz olan alacalı kadına baktı ve dolu bardağını kaldırdı

— Ben ey yardımcı Kira Bâkirem, dedi, şu bardağı senin sıhhatine içeceğim! Hayatımda çok gemi figürleri gördüm. Provaya çakılmış, göğüslerini kaldırmışlar, yanaklariyle dudakları kıpkırmızı boyanmış, bütün denizleri dolaşmış, bütün limanlara yanaşmışlardır. Gemi çürüdü mü, onlar karaya çıkar, hayatlarının sonuna kadar, kaptanların gelip içki içtikleri bir balıkçı kahvesinin duvarına yaslanırlar.

Kaptan hanım, seni bu kıyıda gördüğüm şu gece, iyice yeyip içtiğim ve gözlerimin açıldığı şu anda, bana büyük bir geminin provasındaki figür gibi görünüyorsun.

Ben de senin son limanınım Bubulina'm! Kaptanların içmeğe gittikleri kahvehane benim; gel yaslan bana, mayna et yelkenleri! Bu büyük bardağı senin sağlığına içiyorum, dilberim benim!

Heyecanlanan Madam Ortans ağlamağa başladı ve Zorba'nın omuzuna yaslandı.

Zorba kulağına, ıslık çalar gibi

— Göreceksin, dedi, söylediğim bu iyi sözden ötürü başım belâya girecek; namussuz, beni bu akşam salmıyacak. Fakat gel gör ki, acıyorum zavallılara acıyorum!

Sonra dilberine doğru dönerek kuvvetle bağırdı:

— İsa doğuyor! Sıhhatimize!..

Kolunu Madam'ın kolundan geçirdi ve ikisi elele, koyun koyuna, biribirine tatlı tatlı bakarak şaraplarını bir yudumda içtiler.

Sıcak, küçük odadan tek başıma çıkıp dönüş yolunu tuttuğum zaman, sabah yakındı. Köy iyice yemiş, iyice içmişti; şimdi de iri kış yıldızlarının altında, kapı pencere kapalı bir halde uyuyordu.

Hava soğuktu, deniz uluyordu, sadece raks ve oyundan ibaret olan koket Afrodit yıldızı doğuya doğru sarktı. Kıyıdan kıyıdan gidiyor, dalgalarla oynuyordum; onlar beni ıslamak için hücum ediyor, ben kaçıyordum; mutluydum. Diyordum ki: "Gerçek mutluluk budur; hiçbiri şöhretin, düşkünlüğün olmasın ve bütün şöhretlere sahipmişsin gibi köpekçesine çalışasın; insanlardan uzak yaşayıp onları sevesin ve onlara ihtiyacın olmasın! Noel olsun, iyice yeyip içesin, sonra bütün tuzaklardan yalnız başına kaçasın, yıldızlar tepende, toprak solda, deniz sağda olsun ve birden, kalbinin içinde hayatın son gayretini de tüketip masal olduğunu hissedesin.

Günler gelip geçiyordu; gayretli olmak için savaşıyor, bağırıyor, oynuyordum; ama kalbimdeki kulakçıkların en son kıvrımına kadar kederli idim. Bütün bu yortu haftası içinde hâtıralar ayaklandı, içim musiki ve sevdiğim insanlarla doldu. İnsan kalbinin kan dolu bir çukur olduğunu, sevilen ölülerin bunun içine burun üstü düşerek, canlanmak için kanımızı içtiğini anlatan o çok eski masalın çok doğru olduğunu yine hissetmekteydim; bunlar ne

kadar çok sevilen kimseler ise, insanın o kadar çok kanını içerler.

Yeni yılın arefesi. Gürültülü bir köylü çocuğu sürüsü, kâğıttan bir gemi ile bizim barakaya kadar geldi ve sevinçli, yüksek seslerle "Kalanda" (1) söylemeğe başladı. Ay-Vasilis (2), Kesaria (3) dan yola çıktı, o da bilgin olduğu için elinde kâğıt kalem var, Girit'in bu çividî kıyısına Zorba'nın, benim ve var olmayan "Arhon Hanım" ın methiyesini örmek üzere geldi.

Dinliyor, dinliyor, konuşmuyordum. Kalbimden yine bir yaprağın, bir yılın yolunduğunu hissediyordum; siyah çukura doğru bir adım daha atmaktaydım.

Veledlerle beraber şarkı söyleyip davul çalan Zorba sordu

— Ne oldun patron? Ne oldun, be oğlum? İhtiyarlayıp soldun sen, patron! Ben bu akşam, sanki yeniden çocuk oluyorum! İsa gibi yeniden doğmaktayım. Nasıl o her yıl doğuyorsa, ben de öyle...

Yatağa uzanıp gözlerimi yumdum; bu akşam kalbim vahşileşmişti, tek söz istemiyordum.

Uyuyamıyordum ama. Sanki bu gece hareketlerimin hesabını verecekmişim gibi, bütün hayatım rüyaya benzer bir sürat içinde, tereddütlü ve bağlantısız bir halde yükselmişti de, ben ona ümitsizlikle bakıyordum. Yüksekte, rüzgârların dövdüğü tüyden bir bulut gibi hayatım figür değiştiriyor, birleşip ayrılıyor, tekrar birleşiyor, şekil değiştirerek kuğu, köpek, şeytan, yengeç, altın tavus ve maymun oluyor, ebem kuşağı ve hava dolu bulut durmadan saçılıp serpiliyordu.

Hayatımda sormuş olduğum bütün sorular, yalnız cevapsız kalmakla bitmiyor, durmadan dolanıp vahşileşiyorlardı. En büyük ümitlerim bile eşelenip uslandı.

---

(1) KALANDA : Eskiden bizim Ramazan gecelerinde söylenen saya'ya benzer bir nev'i mani olup, Noel yortusunda evlerin kapısı önünde çocukları tarafından, bahşiş almak üzere söylenir.

(2) AY-VASİLİS : Rumcada Noel Baba'ya verilen addır.

(3) KESARİA : Gayseri'nin Rumca adı. Kalanda'daki bir beyite göre, Ay-Vasilis Kayseri'den yola çıkar ve esasında Kayseri'de oturmaktadır. (Çeviren).

Gün doğdu. Gözlerimi açıyor, yakıcı isteğimi toplamağa, beynimin katılaşmış kabuğunu aşmağa ve her insanca damlayı büyük okyanus ile birleştiren tehlikeli karanlık kanala girmeğe çalışıyordum. Tülü yırtıp bu yeni yılın bana ne getirdiğini görmek için acele etmekteydim.

— Günaydın patron, çok yıllara!

Zorba'nın sesi beni iyice, birden yere serdi. Gözlerimi açtım ve Zorba'nın, baraka kapısının eşiğine oturmuş, koca bir narı ayıkladığını görme fırsatını buldum. Taze daneler yatağıma kadar savruldu; birkaçını toplayıp yedim, boğazım serinledi.

Sadece keyiften ibaret olan Zorba bağırdı:

— İyi kazançlar, patron! İyi yürek ve bizi çalacak güzel kızlar temenni ederim!..

Yıkandı, traş oldu; yeşil çuhadan pantalonu, semer kumaşından ceketi ve tüyleri yarı dökülmüş keçi derisinden kısa kürkünü giydi; astragandan yapılmış Rus kalpağını başına geçirdi, bıyığını burdu:

— Patron, dedi, ben Şirket'in temsilcisi olarak kiliseye gidip orada hazır bulunacağım. Bu kömür işinde bizi mason sanmaları iyi olmaz. Ne kaybederim? Üstelik vaktim de geçmiş olur.

Kafasını eğip göz kırptı

— Belki dulu da görürüm, diye mırıldandı.

Allah, Şirket'in menfaati ve dul, Zorba'nın kafasında birbirinden farksız olarak birleşmişlerdi; çok hafif ayak seslerinin uzaklaştığını duyar duymaz ben de yerimden fırladım; büyüler çözülmüştü, ruh yine etten ibaret mahpesine kapanmıştı.

Giyinip denize doğru yürüdüm; hızlı hızlı yürüyordum ve herhangi bir tehlike, yahut herhangi bir günahtan kurtulmuş gibi seviniyordum; geleceği henüz doğmadan araştırıp görme hususunda sabahki şiddetli isteğim, birdenbire bana bir küfürmüş gibi göründü.

Yabanıl bir çam ağacında bir sabah, tam içerdeki canın dışarı çıkmak üzere kabuğunu çatlattığı anda bir kelebek kozasını nasıl görme fırsatını elde etmiş olduğumu hatırladım. Bekliyor, bekliyordum; o ise gecikiyordu; benim de işim vardı... Bunun için ona doğru eğildim, nefesimle ısıtmağa başladım. Onu sabırla ısıtıyordum; mucize, benim önümde tabiîden daha hızlı bir tempo ile oluşma-

ğa başladı kabuğun hepsi açılıp kelebek göründü. Ama ben, heyecanımı asla unutmıyacağım: Kanatları kıvrıntılıydı ve açılmamıştı, bütün vücudu titriyor, kanatlarını açınağa çalışıyor ama yapamıyordu; bense ona nefesimle yardımcı olmak için gayret sarfediyordum. Ama boşuna idi; onun güneş için sabırlı olgunlaşma ve açılışa ihtiyacı vardı; şimdi ise, artık vakit geçmişti. Nefesim kelebeği yedi aylık çocuk gibi vaktinden önce, henüz buruşuk bir halde dışarı çıkınağa zorlamıştı. Olgunlaşmamış halde çıktı, ümitsizce kımıldadı, biraz sonra da avucumun içinde öldü.

Kelebeğin bu tüylü iskeleti, sanırım ki, şuurumdaki en büyük ağırlıktı. Ve işte bugün, tâ derinden anladım: Asırlık kanunları acele ettirmek öldürücü bir günahtır; ölümsüz âhengi güvenle takip etmek insanın borcudur.

Yeni yılın bu ilk düşüncesini, sâkin bir halde sömürebilmek için bir kayanın üstüne tünedim. Ah! diyordum, elimde olsa da, şu yeni yıl içinde, hayatımı böyle isterik sabırsızlıklar olmadan ayarlıyabilsem! Kendisini canlandırmak için acele etmiş olduğum o kelebekçik daima önümde uçsa, bana yolu gösterse! Böylece, zamanından önce ölmüş bir kelebeğin elinde olsa bir kardeşinin, bir insan ruhunun, acele etmeyip ağır bir tempo ile kanatlarını açacak zamanı bulmasına yardım etse...

Sevinçle ayağa fırladım, yeni yıla mahsus hediyem elimde idi. Gökyüzü temiz, rüzgâr soğuktu ve deniz parlıyordu.

Köyün yolunu tuttum; âyin artık bitmiş olmalıydı, ilerliyor, yürüdükçe tuhaf bir kalp çarpıntısiyle yeni yılda ilk karşılaşacağım insanın kim olacağını merak ediyordum; ruhuma ilk adımı (1) kim atacaktı? Elinde, yeni yıla ait oyuncaklariyle küçük bir çocuk, yahut dünyaya olan borcunu tamamen ödemiş, üzerinde geniş kollu beyaz gömlek bulunan bir ihtiyar olsa diye düşünüyordum. İler-

---

(1) Yazar "ilk adım" yerine "podariko" sözünü kullanmıştır; bunun tam Türkçesi yoktur. Yeni yılın ilk sabahında, ev halkı dışında bir şahıs eve ilk olarak girince "podariko" yu yapmış olur. Bütün yılın iyi veya kötü geçmesi, bu şahsın uğurlu veya uğursuz oluşuna bağlıdır. (Çeviren).

leyip köye yaklaştıkça heyecanım da o derece artmaktaydı.

Ve birden dizlerimin bağı çözüldü; köy yolundan, zeytin ağaçlarının altından, salına salına, yeniden canlanmış bir halde, siyah çemberiyle narin dul görünmüştü.

Siyah bir leopar gibi salına salına yürüyordu ve bana, havaya acı bir koku yayıyor gibi gelmişti. Kaçabilsem diye düşündüm. Bu azgın canavardan kurtuluş olmadığını ve tek zaferin kaçmak olduğunu çok iyi bilmekteydim. Ama nasıl kaçacaktım? Dul ilerliyordu; çakıllar, üzerlerinden bir ordu geçiyormuş gibi çatırdamaktaydı; başını salladı, çemberi kaydı, kargayı andıran parlak siyah saçları göründü. Çabuk bir bakışla bana bakıp gülümsedi; gözünde vahşi bir tatlılık vardı. Kadının derin sırrından saçlarının görünmesinden utanmış gibi, çemberle başını yeniden sardı.

Selâm verip "Çok yıllara!" demek istedim, ama galeri çöküp hayatım tehlikeye girdiği günkü gibi boğazım tıkanmıştı. Bahçesinin çitindeki kamışlar sallandı, kış güneşi siyah yapraklı limon ve portakalların üzerine düştü ve bütün bahçe cennet gibi ışıldadı.

Dul artık durdu, elini uzattı, bahçesinin kapısını kuvvetle itip açtı. O anda önünden geçiyordum; döndü, yine bana baktı, kaşları oynadı.

Kapıyı açık bıraktı, onun portakal ağaçları arasında kalçalarını sallıyarak kaybolduğunu gördüm.

Eşiği aşayım, kapının mandalını koyayım, arkasından koşup belinden yakalıyayım, birşey söylemeden serilmiş yatağın üzerine düşelim! Erkek bu demektir! Dedem herhalde bunu yapıyordu; keşke torunu da yapsaydı.. Bense orada dikilmiş düşünüyordum...

Acı acı gülümsiyerek, «başka bir hayatta...» diye mırıldandım. «Daha iyi davranırım; şimdi yolumuza!»

Yeşil yola daldım, öldürücü bir günah işlemişim gibi kalbimde bir ağırlık duyuyordum. Durmadan dolaşıyordum, hava soğuktu ve ben titremekteydim. Dulun sallanışını, gülümseyişini, gözlerini, göğüslerini kafamdan defediyordum ama, hep geri geliyorlardı; onlar kovalıyormuş gibi ben koşuyordum.

Ağaçlar henüz çiçek açmamış, fakat tomurcukları kabarmağa başlamıştı bile. İçleri usare ile doluydu; her gö-

zün arkasında filizlerin, çiçek ve tohumların, pusuya yatmış bir halde yoğunlaşmış, sıkışmış, ışığa çıkmağa hazır oldukları hissediliyordu. Kuru kabukların arkasında gürültüsüz, gizli, kış boyunca gece gündüz, ilkbaharın büyük mucizesi dokunmaktaydı.

Birden bir sevinç çığlığı attım; önümdeki bir çukurun içinde, turfandacı cesur bir badem ağacı çiçek açmıştı; bütün ağaçların önünde gidiyor ve ilkbaharı ilân ediyordu.

Hafifledim. Bunu istiyordum. Hafif biberimsi kokuyu derin derin teneffüs ettim, sonra yoldan ayrılıp gittim, çiçek açmış dalların altına büzülerek oturdum.

Uzun müddet hiçbir şey düşünmeden, hiçbir endişem olmaksızın, mutluydum. Sanki ölümsüzlük içinde, bir Cennet ağacının altında oturuyordum.

Birden, vahşi koca bir ses beni Cennet'ten söküp attı:

— Nerden gelip bu çukurun içine daldın, patron? Seni araya dünyayı altüst ettim; öğle vakti yaklaştı; gidiyoruz!

— Nereye?

— Nereye? Bir de soruyor musun? Bayan Domuzkızı'na! Karnın acıkmadı mı? Domuz yavrusu fırından çıktı, burun direklerini kırıyor kokusu; yürü diyorum sana!

Kalktım; badem ağacının, bütün bu sadece çiçekten ibaret mucizeyi çıkarabilen sert gövdesini okşadım. Zorba atik ve keyif ile açlıktan ibaret bir halde önden gidiyordu; onun zeybek vücudunda, insanın temel ihtiyaçları - yemek, içki, kadın ve raks - hâlâ tazeliklerini kaybetmeden durmaktaydı.

Elinde, pembe kâğıda sarılı, sırma şeritle bağlanmış bir şey tutuyordu.

— Hediye mi? diye sordum.

Zorba, heyecanını saklamağa çalışarak güldü. Bana bakmadan:

— Ee, dedi, zavallı kadın mahzun olmamalı ya!.. Geçmiş tantanaları hatırlasın! Kadındır demedik mi? Hemen mahzunlaşıveren bir yaratıktır!..

— Fotoğraf mı? Yoksa senin fotoğrafın mı imansız herif?

— Göreceksin, göreceksin... Acele etme! Ben kendim yaptım. Haydi, hızlı gidelim.

Öğle güneşinde insanın kemikleri bile neşeleniyordu.

Deniz bile mutlu bir halde güneşlemekteydi. Uzaktaki küçük, kuru ada, hafif bir çığla aşırı derecede çevrilmiş, denizden yükselmiş, sanki yüzüyordu.

Köye yaklaşıyorduk; Zorba yanıma geldi, yavaşça:

— Biliyor musun, patron? dedi. Malûm karı kilisede idi. Önde, ırlayıcının (1) yanında duruyordum; bir ara tapınağın ışıklandığını gördüm; İsa ve Meryem ile oniki havarî aydınlandı... Kendi kendime: «Nedir bu, güneş mi?» dedim ve istavroz çıkardım. Baktım, dulmuş.

Ben adımlarımı açarak:

— Yeter, bırak lâfı Zorba! dedim.

Fakat Zorba arkamdan koştu:

— Yakından gördüm onu patron; yanağında bir beni vardı ki, adamın aklını başından alır. Ne sırdır o benler de, kadının yüzünde?!

Gözleri yine hayranlıktan dolu dolu olmuştu.

— Gördün mü, patron? Cilt dümdüz giderken birden siyah bir leke. Ama, aklını alır adamın! Sen birşey anlıyor musun, patron? Ne diyor kitapların?

— Elinin körünü diyor!

Zorba memnun bir halde güldü:

— Haydi be, anlamağa başlıyorsun! dedi.

Durmadım, kahvenin önünden hızla geçtik.

«Arhont Hanım» fırında bir domuz yavrusu hazırlamıştı; eşikte dikilmiş bizi ayakta bekliyordu.

Boynuna yine kanarya sarısı renkte bir kurdele geçirmişti; böyle pudralarla sıvanmış, dudakları koyu vişne rengine boyanmış halde, insan ondan korkardı. Bizi görünce etleri sallandı. Sevinen, ferini kaybetmiş çapkın gözleri Zorba'nın o kocaman, burulmuş bıyıklarına dikildi.

Dış kapının mandalı takılır takılmaz o da kadının beline sarıldı.

— Çok yıllara, Bubulinam! dedi. Bak sana ne getirdim.

Sonra da kadının buruşuk, tonbul ensesini öptü.

Kart dilber gıcıklandı ama, kendini kaybetmedi; gözü hediyeye dikilmişti.. Yakaladı, sırma şeridi çözdü, baktı ve çığlığı bastı.

---

(1) IRLAYICI : Kilisede dua okuyan adam.

Ben de eğilip baktım; Allah'tan korkmaz Zorba, kalın bir kartona, dört ayrı boya ile -sarı, kahverengi, gri ve siyah- bayraklarla süslü dört büyük zırhlı resmi çizmişti. Deniz çivid renkteydi ve zırhlıların önünde çözülmüş saçları, dimdik göğüsleri ve kıvrık bir balık kuyruğu ile bembeyaz ve çırılçıplak bir deniz kızı dalgaların üstüne yaslanmıştı. Madam Ortans'dı bu! Dört tane ip tutuyor. İngiliz, Rus, Fransız ve İtalyan bandıralı zırhlıları çekiyordu. Çerçevenin her köşesinde de sarı, kahverengi, gri ve simsiyah renkte birer sakal sarkmaktaydı.

Kart dilber, yıldırım hızile işi farketti. Süzülerek deniz kızını gösterdi ve:

— Ben! dedi.

Sonra içini çekti:

— Ah! Ah! Ben de bir zamanlar Büyük Devlet idim!..

Yatağının üst tarafında, papağanın kafesi yanına koymuş olduğu yuvarlak bir aynayı indirip yerine Zorba'nın eserini astı. Koyu allıklarının altında yüzü bembeyaz kesilmiş olmalıydı.

Zorba o sırada mutfağa dalmıştı; karnı açtı; tepsiyi getirdi, önüne kocaman bir şişe şarap koydu ve üç bardağı doldurdu. Sonra hafifçe el çırparak bağırdı:

— Buyurun! İşte önce işkembeden başlıyalım; sonra Bubulina'm, daha aşağılara da ineriz!

Fakat, ihtiyar deniz kızının iç çekişleri yüzünden hava bozulmuştu. Her yılbaşı onun da, küçük bir İkinci Varlık'ı vardı, o da hayatını ölçüyor ve mahvolmuş buluyor olmalıydı. Bu tüyleri yarı yolunmuş kadın kafasının içinde şehirler, erkekler, ipekli entarileri, şampanyalar, parfümlenmiş sakallar büyük günlerde, herhalde, içindeki mezarlarda canlanıp bağırıyor olmalıdır!

Şimarık bir eda ile mırıldandı:

— Keyfim yok, yok, yok...

Mangalın önünde diz çöktü, kızgın kömürleri karıştırdı, sarkık yanakları aydınlandı. Alnından bir zülüf sarkıp ateşe değdi; yanan kılın iç bulandırıcı kokusu odayı sardı.

Kendisine dikkat etmediğimizi görünce tekrar mırıldandı:

— Yemiyeceğim.. Yemiyeceğim...

Zorba, boğulmuş bir halde yumruğunu sıktı; bir an

kararsız durdu. Onun istediği kadar mırıldanmasına aldırmazdı ve biz yiyip içmeğe girişebilirdik; fakat aynı zamanda önünde diz çöküp onu kucağına alabilir, ufacık bir iyi sözle kuzuya da çevirebilirdi. Ona bakıyor, baktıkça altüst olmuş suratının dalgın ifadesinde birbirine zıt dalgaların geçişini okuyordum.

Zorba'nın yüzü birden duruldu; karar vermişti. Diz çöküp dilberin dizlerini tuttu. Titrek bir sesle:

— Sen yemezsen, Bubulina'm, dedi, dünya mahvolur! Dünyaya acı kadınım, domuz yavrusunun şu bacağını ye!.

Sonra, her tarafı gözyaşına bulanmış, kıkırdak halindeki küçük bacağı kadının ağzına sokuşturdu.

Arkadan, onu kucağına alıp sandalyesine yerleştirdi.

— Ye, dedi, ye de, Ay-Vasilis köyümüze girsin? Yoksa, bil ki girmez.. Vatanına, Kosaria'ya döner, kâğıt kalemini, şahane pideleri, hediyeleri, çocukların oyuncaklarını, şu domuz yavrusunu alıp geri götürür. Onun için Bubulina'm aç ağızcağınızı da, ye!..

İki parmağını uzatıp kadının koltuk altını gıdıkladı. İhtiyar dilber de fıkırdayıp kızarmış gözlerini sildi; iyice pişmiş küçük bacağı tatlı tatlı çiğnemeğe başladı. Hırsla, kudurmuşcasına bağırıyor, sırf korkudan ibaret olan sesleri yükselip alçalıyor, birden damda saç saça başbaşa yuvarlanıp birbirini yırtıyorlardı. Zorba.

— Miyav, miyaav! dedi ve kart dilbere bir göz attı.

O da gülümseyip, masanın altından berikinin elini sıktı. Gırtlağı açıldı, iyice keyiflenerek yemeğe başladı.

Güneş alçalarak küçük pencereden içeri girdi ve Bubulina'nın ayakları üstüne oturdu. Koca şişe boşalmıştı; Zorba yaban kedilerininki gibi dikilmiş bıyıklarile «dişi cins» e doğru yaklaşmıştı. Madam Ortans ise büzülmüş, kafası omuzlarının arasında o şarap kokan sıcak nefesi ürpererek üzerinde hissediyordu. Zorba eğilip bana sordu:

— Ne sırdır bu da, be patron? Bende herşey tersine gidiyor. Söylediklerine göre küçükken ihtiyara benzermişim; ağır başlı, az konuşur bir adam olup ihtiyarlara benzeyen kalın bir sesim varmış. Dedeme benziyormuşum! Yılları yüklendikçe de o derece hafifliyordum. Yirmi yaşında çılgınlıklar yapmağa başlamışım ama, çok değil. Alışılmış olanlarını. Kırk yaşına gelince gençliğimi iyice

hissetmeğe başladım ve ondan sonra büyük çılgınlıklara doğru yelken açtım. Altmışımda olduğum şu anda da altmış beşimdeyim ama patron, lâf aramızda evet, altmışıma girdiğim şu anda da, dinim hakkı için dünyaya sığamıyorum! Sen bunu nasıl izah edersin, patron?

Bardağı kaldırdı, kadınına tatlı tatlı baktı:

— Sıhhatine Arhont Hanım! dedi. İnşallah yeni yılda dişlerin ve kılıçlar gibi kaşların biter, cildin mermer gibi olur da şu kurdelecikleri artık boynundan atarsın! İnşallah yine Girit isyan çıkarır, dört Büyük Devlet yine donanmalarile gelir Bubilina'm, her donanmanın amirali, her amiralin de kıvırcık ve kokulu sakalları olur. Sen de, yine dalgaların arasından fırlayıp şarkıya -yandık, aman!- başlarsın, deniz kızım benim! Bütün donanmalar da, şu iki vahşi kayaya çarpıp parçalanır!

Bunu söyleyince o kocaman elini Madam'ın susağa benzeyen pörsümüş göğüslerine uzattı.

Zorba yine tutuşmuştu. İhtirastan sesi kısıldı. Bir zamanlar sinemada, bir Paşa'nın Paris kabarelerinde dolaştığını seyretmiştim; dizlerine sarışın bir yosmayı oturtmuştu; paşa yanıp tutuşuyor, başlığındaki püskülün yavaş yavaş kalktığı, önce kıpırdandığı, yatay bir hal aldığı, sonra da fayrap edip dimdik havaya kalktığı görülüyordu.

Zorba bana sordu:

— Neden gülüyorsun, patron?

Fakat, Madam'ın aklı hâlâ Zorba'nın sözlerindeydi.

— Ah Zorba'm! dedi. Olur mu bunlar? Gitti gençlik!

Zorba biraz daha yaklaştı, iki sandalye birbirine yapıştı. Zorba, blûzunun üçüncü önemli düğmesini de çözmeğe çalışırken:

— Dinle de sana söyliyeyim Bubilina'm, dedi, dinle de sana vereceğim büyük hediyeyi anlatayım: Mucizeler yaratan yeni bir doktor türedi. Bir ilâç veriyor -toz mu desem, damla mı desem? Seni aldatmış olurum- yine yirmi en çok yirmi beş yaşında oluyorsun. Merak etme Kira Bubulina'm, bu ilâçtan senin için Avrupa'ya sipariş veririm...

Bizim kart dilber silkindi; kafasındaki seyrek kıllar arasından parlak, kırmızı cildi göründü.

— Sahi mi? diye bağırdı. Sahi mi?

Pörsümüş tombul kollarını Zorba'nın boynuna doladı. Ona sürtünerek guruldayan bir güvercin gibi:

— Doğru ise bu, Zorba'm, dedi, ve eğer bunlar damla ise, bana bir damacana sipariş et; şayet toz ise...

Zorba

— Bir çuval! diyerek üçüncü düğmeyi açtı.

Bir ara susmuş olan kediler tekrar bağırmağa başladı; sesin biri inleyip yalvarıyor, öteki reddederek korkuveriyordu. Bizim hatun esnedi, gözleri çipilleşti.

— Kedileri işitiyor musun? Utanmıyorlar... diye mırıldandı ve Zorba'nın dizlerine oturdu. Boynuna yaslanıp içini çekti. Fazla şarap içmiş, gözleri şişmişti.

Zorba:

— Ne düşünüyorsun Bubulina'm, dedi, gözlerin neden yumuldu?

Avucu göğüsle dolmuştu. Çok gezmiş deniz kızı ağlamaklı bir sesle mırıldandı:

— İskenderiye'yi.. İskenderiye'yi.. Beyrut'u.. İstanbul'u.. Türkler... Araplar.. şerbetler, yaldızlı sandallar, fesler...

Tekrar içini çekti:

— Ali Bey geceleyin benimle beraber kaldığı zaman -ne bıyıklar, ne kaşlar, ne kollardı onlar!- para verir, avlumda sabaha kadar davul zurna çaldırırdı. Komşu kadınlar hırslarından kudurur: «Ali bey yine Madam ile beraber» derlerdi.

Sonra İstanbul'da Süleyman Paşa cuma günü, camiye giden Sultan görür de güzelliğime hayran kalıp beni haremine alır diye, gezmeğe bile salıvermezdi... Sabahleyin evden çıkarken, bir erkek yaklaşmasın diye, kapıma üç arap dikerdi... Ah, ah Süleyman'ım!..

Mendilini alıp ısırmağa başladı, şu kaplumbağa gibi su salıveriyordu.

Zorba onu yandaki sandalyeye bırakıp boğulmuş gibi ayağa kalktı; iki üç defa aşağı yukarı gidip geldi; o da pofluyordu; oda ona küçük gelmişti; kabzasını yakalayıp kendini avluya attı, merdiveni duvara dayadı; basamakları ikişer ikişer çıktığını gördüm.

— Kimi dövmeğe gidiyorsun Zorba? diye bağırdım, Süleyman Paşa'yı mı?

— Allah kahretsin şu kedileri, beni rahat bırakmıyorlar!

Ve bir hamlede dama sıçradı.

Sarhoş olmuş ve saçları karmakarışık bir halde bulunan Madam Ortans, çok öpülmüş gözlerini yummuştu; uyku onu kaldırmış, Doğu'nun büyük şehirlerinde, kapalı bahçelere, karanlık haremlere, sevdalı paşalara götürüyordu. Sonra yine uyku, onu denizlerden geçiriyor, rüyasında dört olta atarak dört büyük zırhlı avladığını görüyordu.

Kart dilber sâkindi, deniz tarafından serin serin yıkanmış gibi uykusunda gülümsüyordu.

Zorba kabzasını sallaya sallaya içeri girdi. Madam'a bakarak:

— Uyuyor mu, dedi, uyuyor mu dişi domuz?

— Evet, diye cevap verdim, onu ihtiyarları gençleştiren Voronof, yâni uykuya alıp götürdü, Zorba Paşam! Şimdi o yirmi yaşındadır ve İskenderiye ile Beyrut'ta seyran etmektedir!.

Zorba yere tükürerek mırıldandı:

— Yokolasıca pis murdar! Nasıl gülümsüyor, görüyor musun? Haydi, gidelim patron!

Kalpağını giyip kapıyı açtı.

— Böyle kaçıp onu yapayalnız bırakmamız ayıp değil mi? dedim.

Zorba homurdandı:

— Yalnız değil, görmüyor musun? Süleyman Paşa ile beraber! Kokmuş karı, dişiliğin yedi kat göklerinde... Haydi!..

Dışarı, serin rüzgâra çıktık; ay gökyüzünde tam bir mutlulukla yükseliyordu.

Zorba iğrenmiş halde:

— Kadınlar, dedi, tuh! Ama, kabahat sizde değil, biz sersemlerde, bir horoz beyinlilerde, Süleyman'larda, Zorba'larda...

Sonra da ilâve etti:

— Bizim de kabahatimiz yok. Yalnız bir kişi kabahatli, yalnız bir kişi: Büyük sersem ve Horozbeyinli... Büyük Süleyman ve Büyük Zorba... Kim olduğunu biliyorsun!

— Şayet varsa, dedim, ama ya yoksa?

— O zaman tükür içine!

Bir ara hızlı yürüyorduk, Zorba konuşmuyordu. Çe-

tin düşüncelere dalmıştı, çünkü ikide bir sopasile taşlara vuruyor ve yere tükürüyordu. Birden döndü:

— Allah dedemin kemiklerini aziz etsin! Dedi. Merhum dedem kadınlardan anlardı; kadınları çok severdi çünkü. Kadınlar canına okumuştu onun. «Hayır duam üstüne olsun Aleksi, derdi, kadınlardan avara! Allah kadını yaratmak için Adem'in kürek kemiğini çıkardığı zaman -o âna lânet olsun!- şeytan yılan oldu, hap diye kürek kemiğini kaptı ve kaçtı... Allah koşup onu yakaladı ama, elinden kaydı; yalnız boynuzları kaldı elinde. Allah dedi ki: «İyi hanım kaşıkla da iplik eğirir; ben de kadını şeytanın boynuzlarından yaparım.» Yaptı ve bizi de şeytan aldı, Aleksi'm benim! Kadının neresine dokunursan şeytan boynuzudur, avora oğlum! Cennet'in elmalarını da o çalıp koynuna soktu; şimdi de kahrolasıca, aşağı yukarı gezinip süzülüyor! Bu elmalardan yedin mi, Hap'ı yuttun! Yemedin mi, yine Hap'ı yuttun! Ne nasihat vereyim sana, be oğlum? Ne istersen onu yap!» Rahmetli dedem bana bunları söylerdi ama, ne gezer bende akıllanmak? Ben de onun yolunu tuttum ve Şeytan'a doğru yürüdüm!

Köyü sür'atle geçiyorduk; sanki insan sarhoş olmuş, yürümek için dışarı çıkmış da, dünyayı değişmiş bulmuştu; ayın canı sıkılmıştı, kendisi de can sıkıyordu. Yollar süt nehirleri halini almış, çukurlar kireçle dolmuş, dağlara kar yağmıştı. İnsanın elleri, yüzü, boynu ateşböceğinin karnı gibi fosforlanıyordu. Ay, insanın göğsünde yuvarlak ve egzotik bir madalya gibi sarkmaktaydı.

Atlar gibi, hızlı hızlı yürüyor, böyle içkili olduğumuz için, vücudumuzu uçuyormuş gibi hafif hissediyorduk. Arkamızdaki uyuyan köyde, damlara çıkmış köpekler, gözleri Ay'a dikilmiş, acı acı havlıyorlardı; insanın da, hiç sebepsiz, boynunu kaldırıp inlemeğe başlıyası geliyordu.

Şimdi dulun bahçesi önünden geçiyoruz, Zorba durdu; şarap, yemek ve Ay, onu sersemletmişti. Boynunu dikti ve o koca eşek sesile, zannederim o anda aşka gelmiş olduğu için, kendi uydurduğu edepsizce bir maniyi okumağa başladı:

Seveyim, güzel vücudunun belden aşağısını,
Canlı alır ve bir anda öldürür yılan balığını!

— Bu da, şeytanın başka bir boynuzu, dedi, yürü patron!

Barakaya vardığımız zaman artık sabah yakındı. Ben bitkin halde kendimi yatağa attım; Zorba yıkandı, gazocağını yakıp kahve yaptı. Kapının önünde yere bağdaş kurdu, bir sigara yaktı; dimdik ve hareketsiz vücudu ile sâkin sâkin sigarasını içip denize bakıyordu. Yüzü ciddî, derli-toplu idi; çok sevdiğim bir Japon resmine benziyordu: Rahip portakal rengi cübbesine bürünerek bağdaş kurmuş... Sert, itina ile yontulmuş, yağmurlardan siyahlaşmış yüzü parlamakta ve dimdik boynu ile önündeki kapkara geceye korkmadan bakmaktadır...

Ay ışığında Zorba'ya bakıyor, cesaret ve saflıkla kendini dünyaya nasıl uydurduğunu, vücut ve ruhunun nasıl birleştiğini, kadının, erkeğin, beynin, uykunun ve herşeyin kendi kendine tenile neşeli ve âhenkli bir tarzda bağlanıp nasıl Zorba olduğunu seyrediyordum. İnsan ile dünyanın bu derece dostça bağdaştığını asla görmemiştim.

Ay artık batmağa başlamıştı; yusyuvarlak ve soluk yeşil renkteydi; denize, tarifi imkânsız bir tatlılık yayılıyordu.

Zorba sigarasını attı, elini uzattı; bir sepetin içini karıştırdı, sicimler, makaralar, tahta parçaları çıkardı, yağ kandilini yaktı ve hava hattının denemelerini yapmağa başladı. İlkel oyuncağının üzerine eğilmiş, muhakkak güç problemlere dalmıştı, çünkü ikide bir hırsla kafasını kaşıyor, küfrediyordu.

Birdenbire bıkkınlık içinde, ayağile hava hattına bir tekme vurarak yıktı..

Uyuyakaldım; uyandığım zaman Zorba gitmişti. Hava soğuktu, kalkmağa hiç hevesim yoktu, elimi tepemdeki rafa uzattım ve sevdiğim için beraberimde getirdiğim bir kitabı, Mallarmé'nin şiirlerini aldım. Yavaş yavaş, dağınık bir şekilde okudum, Kapadım, tekrar açtım ve attım. Bütün bunlar, bugün ilk defa bana kansız, insanca kokusu olmıyan şeyler gibi geldi; mavi boyaları kaçmış, havada duran boş sözler! Tertemiz, süzülmüş, mikropsuz, ama aynı zamanda besleyici lezzeti, hayatı olmıyan bir su..

Hızlarını kaybetmiş dinlerde ilâhlar, nasıl beşer yalnızlığını ve duvarları süslemek için şairce süsler meydana

getiriyorsa, bu şiir de öyleydi. Kalbin donuk, toprak ve tohum dolu heyecanı, sağlam, anlamlı bir oyun ve havanın yapısı halini almıştı.

Kitabı tekrar açıp okudum. Niçin bu kadar yıldır, bu şiirler etkilemişti beni? Saf şiir! Hayat şeffaf ve hafifçecik bir oyun olsun ki, onu bir boğum kan bile ağırlaştırmasın. İnsan ruhu köylü, kaba ve pistir -aşk, ten, çığlık,- maddeden kurtulup fikir olur ve aklın yüksek dereceli fırınında simyadan simyaya devam edip gelişir!

Beni o derece baştan çıkarmış olan bütün bunlar, bu sabah nasıl da şarlatanca cambazlıklar gibi görünmüştü! İnsanın ruhsal acıları daima, her uygarlığın sonunda, çok ustaca hokkabaz oyunları -saf şiir, saf musiki, saf zekâile biter. Her din ve sahtekârlıktan öksüz kalmış, artık hiç birşey beklemiyen, hiç birşeyden korkmıyan son insanın bütün toprağı ruh halini almıştır ve ruhun artık beslenmek için köklerini salıp emeceği yer yoktur... İnsan boşaldı; artık ne tohum, ne gübre, ne de kan. Herşey kelime halini aldı, bütün kelimeler musiki oyunları oldu, şimdi de son insan, yalnızlığının ucunda oturuyor ve musikinin çözümünü, sağır matematik ölçülerle yapıyor.

Silkindim. Buda son insandır! diye bağırdım. Anlamın korkunç sırrı budur. Buda, boşalmış olan «temiz» ruhtur, içinde hiç birşey yoktur, o Hiç'tir. İçinizi boşaltın, aklınızı boşaltın kalbinizi «boşaltın!» diye bağırıyor; ayağının bastığı yerden artık su çıkmıyor, ot bitmiyor ve orada çocuk doğmuyor.

Onu içimden çıkarmam, üzerine kelimelerin ağını atıp atıp yakalamam, kurtulmam için benzetişler ve büyülü seslerle kendisine birçok yeminler etmem, baştan çıkarmam gerek diye düşündüm.

Buda'yı yazmam, artık bir edebiyat oyunu olmaktan çıkıyordu; bu, içimdeki büyük öldürücü bir kuvvet ile, kalbimi yiyen büyük Hayır ile savaşmamdı artık; hayatım bu savaşa asılmış duruyordu.

El yazmasını sevinçle aldım, şimdi kalbimi bulmuştum, artık nereye varacağımı biliyordum! Buda son insandır, biz henüz başlangıçtayız; yemedik, içmedik, yeter derecede öpmedik, henüz yaşamadık; bu tüyü dökülmüş narin ihtiyar bize vaktinden önce geldi; defolup gitsin!

İçimden böyle bağırıyor ve yazmağa başlıyordum. Bu

artık yazma değil, canavarı derinliklerimden çıkaracak bir savaş, zalim bir kovalama, sarma ve söküp atma idi. San'at, gerçekten sihirli, kutsal bir harekettir; içimizde pusuya yatmış karanlık güçler oturmaktadır; öldürmek, yıkmak, intikam almak, saldırmak için her zalim davranışımızda san'at tatlı flütü ile gelip bizi kurtarıyor.

Bütün gün yazıyor, savaşıyordum. Akşamüstü artık bitmiştim, ama emindim ki, bugün ilerlemiş, birkaç yüksekliğe birden hâkim olmuştum. Zorba gelsin de yemek yiyeyim, uyuyayım, yeniden güç kazanarak şafakta yine savaşa başlıyayım diye sabırsızlanıyordum.

Zorba tam ışıkların yanacağı sırada geldi; yüzü sevinçliydi, kendi kendime: «O da buldu, o da buldu!» dedim ve bekledim.

Geçende bıkkınlıkla kızgın bir halde şunları söylemiştim ona:

— Paralar bitiyor Zorba, ne olacaksa bir an önce olsun! Hava hattını işletelim; kömür rastgitmezse, kendimizi oduna verelim. Yoksa hapı yuttuk demektir.

Zorba başını kaşımıştı:

— Paralar bitiyor mu, patron? Fena bu!

— Bitti, yedik Zorba! Hesabını yap. Hava hattının denemeleri nasıl gidiyor? Daha birşey yok mu?

Zorba başını indirip cevap vermemişti. Mahçup olmuş, kazanmaya ahdetmişti ve işte bu akşam, yüzü neşe içindeydi. Daha uzaktan bağırdı:

— Buldum patron! Tam eğimi buldum; elimden kaçıyordu namussuz, kaçıyordu ama, yakaladım onu!

— Öyle ise, acele yol ver! Toplara ateş Zorba! Ne lâzım sana?

— Yarın sabah sabah Kastro'ya gidip gerekli malzemeyi almam lâzım: Kalın çelik tel, makaralar, küçük takozlar, çiviler, kancalar... Kuş gibi gidip geleceğim.

Alel acele ateşi yaktı, yemek pişirdi, yedik; bu defa daha büyük bir iştahla yedik çünkü, bugün ikimiz de iyi çalışmıştık.

Sabahleyin Zorba'ya köye kadar arkadaşlık ettim. Lininişte Zorba bir taşa çarptı ve taş yuvarlanıp kaçmağa başladı. Zorba, hayatında bu kadar hayranlık verici bir manzarayı ilk defa görüyormuş gibi hayretle durdu; dö-

nüp bana baktı, gözlerinde çok hafif bir korku sezdim. Sonunda bana:

— Sen hiç dikkat ettin mi, patron? Dedi. Taşlar varlıklarına inişte sahip oluyor.

Konuşmadım ama, sevincim büyüktü. Büyük hatipler ve büyük şairler de, aynı şekilde ve daima ilk defa görürler. Önlerinde her sabah bir âlem bulurlar, bulurlar değil, onu yaratırlar.

Zorba için dünya, ilk insanlar için olduğu gibi, koyu kıvamlı bir görünümdü; yıldızlar ona dokunuyor, deniz onun şakaklarında kırılıyordu, mantığın şekil bozucu müdahalesi, topraklar, sular, hayvanlar, Allah olmaksızın yaşıyorlardı.

Haber verilmiş olduğu için, Madam Ortans bizi kapının eşiğinde beklemekteydi. Boyanmış, pudra ile kalafatlanmıştı ve heyecanlı görünüyordu. Cumartesi akşamı verilen bir içkili balo gibi süslenmişti; kapının önünde katır hazırdı, Zorba atlayıp yuları yakaladı.

Bizim kart dilber, çekine çekine ilerleyip sevgilisini, gitmesin diye durdurmak istermiş gibi tombul elini katırın göğsüne dayandı.

— Zorba... diye guruldadı ve ayak parmaklarının ucunda yükseldi. Zorba!..

Zorba suratını öteye çevirdi; böyle yolun ortasında sevdalı sululuklar hoşuna gitmiyordu. Zavallı Madam, Zorba'nın gözlerini görerek korktu; fakat hâlâ yalnız bir yalvarış halindeki eli, katırın göğsüne dayanmaktaydı.

Zorba sinirli sinirli sordu:

— Ne istiyorsun?

O, yalvarır gibi mırıldandı:

— Zorba, uslu... Unutma beni Zorba; uslu dur...

Zorba cevap vermeden, yuları çekti ve katır yollandı.

— Uğur ola Zorba! diye bağırdım. Üç gün duyuyor musun? Fazla değil ha!

Durdu, kocaman elini salladı; ihtiyar dilber ağlıyor, gözyaşları pudra tabakası üzerinde oluklar açıyordu.

— Söz patron! Sağlıcakla buluşalım!

Ve zeytin ağaçlarının arasında kayboldu. Madam Ortans ağlıyordu; ağlıyor, arasıra gümüş yapraklar arasında, zavallının, sevgilisini rahat otursun diye sermiş olduğu kırmızı battaniyenin yanıp sönüşüne bakıyordu. Az

sonra o da yok olmuştu; Madam Ortans çevresine baktı, dünya sanki boşalmıştı...

Kıyıya dönmeyip, yukarı dağa vurdum. Yokuştaki patikaya girmeden önce bir boru sesi işittim; köy postacısı gelişini haber veriyordu. Elini sallıyarak bana bağırdı:

— Patron!

Sonra yaklaştı, bir paket gazete ve dergi ile iki mektup verdi. Birini, gün bitip de kafam sâkinleştiği zaman okumak üzere hemen cebime soktum; kimin yazdığını bildiğim için, sevincim uzun sürsün diye okumayı geri bırakmak istiyordum.

Öteki mektubu ince, sinirli yazısından ve üzerindeki yabancı pullardan tanıdım; eski bir okul arkadaşım olan Karayanis Afrika'dan, Tanganika'ya yakın bir dağdan gönderiyordu.

Bembeyaz ve keskin dişli, acayıp, zalim, esmerimsi bir adamdı bu; ağzındaki köpek dişlerinden biri, domuzdaki gibi dışarı çıkıyordu. Kat'iyen konuşmaz, bağırırdı; tartışmaz, azarlardı. Çok genç iken, papaz cübbesi ilâhiyat öğretmenliği yaptığı vatanı Girit'den kaçmıştı. Öğrencilerinden bir kızla işi pişirdi; aynı gün cübbeyi atıp vapura bindi. Afrika'ya bir akrabasının yanına gitti, işe sarıldı, ip yapan bir imalâthane açtı, para topladı. Arasıra bana yazar, gidip yanında altı ay kalmamı isterdi. Her mektubunu açar açmaz, hattâ daha okumadan, daima bol iplikle bağlanmış sayfalarından sert bir havanın taşdığını, saçlarımı dimdik ettiğini duyardım. Her zaman Afrika'ya gidip onu görmeğe karar verir, her seferinde de gitmezdim.

Patikadan ayrılıp bir taşın üzerine oturdum, okumağa başladım:

«Artık ne zaman karar verip geleceksin, Yunan istiridyası, söyle bakalım? Galiba, sen de Rum oldun kahvehanelerde sürtüyorsun? Ama, zannetme ki, yalnız kahvehaneler kahvehanedir; kitaplar da, alışkanlıklar da, ünlü ideolojiler de var. Bugün pazar, işim yok; kendi malım olan evimdeyim ve seni düşünüyorum. Güneş yakıyor, ocak gibi. Bir damla bile yağmur yok. Bardaktan boşanırcasına yağmurlar burada Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında yağar.

Yapyalnızım, böylesi hoşuma gidiyor. Burada birkaç

Rum var ama, görmek bile istemiyorum. İğreniyorum onlardan. Siz lânet olasıca Yunanlılar, buraya bile, bize cüzzamınızı, o namussuz particiliklerinizi getirdiniz; Rumu bir bunlar, bir de iskambil, cehalet ve ten yiyor.

Avrupalılardan nefret ediyor, onun için burada, Vasamba dağlarında dolaşıyorum. Avrupalılardan, fakat herkesten çok Rum'lardan ve Rum olandan nefret ediyorum. Sizin Yunanistan'ınıza bir daha ayağımı basmıyacağım. Burada gebereceğim, ıssız dağdaki evimin önünde mezarımı hazırlatmağa başladım bile! Mezar taşını da diktim ve üzerine kendim, kalın majüskül harflerle şunları kazıdım:

BURADA RUMLARDAN İĞRENEN BİR RUM YATMAKTADIR.

Yunanistan'ı hatırladığım zaman gülmekten katılıyor, tükürüyor, küfrediyor ağlıyorum. Rum'u ve Rum olanı görmemek için ebediyen vatandan kaçtım; buraya geldim ve kaderimi de beraber getirdim - kaderim beni getirmedi, insan istediğini yapar - kaderimi buraya getirdim, köpek gibi çalıştım, gene de çalışıyorum. Nehir gibi ter döktüm, gene de döküyorum. Toprakla, rüzgârla, yağmurla, siyah ve kırmızı renkteki işçilerle savaşıyorum.

Hoşlandığım hiç birşey yok; bir teki müstesna: Çalışmak. Bedenen ve ruhen; ama bedenen daha iyi. Yorulmak, terlemek, kemiklerimin gıcırdadığını duymak hoşuma gidiyor. Paranın yarısını, neresi aklıma eserse oraya atıyor, savuruyorum; paranın uşağı değilim; para benim uşağım. Namusuma yemin ederim ki ben, işin uşağıyım. Odun kesiyorum, İngilizlerle anlaşmam var, ip yapıyor, şimdi pamuk da ekiyorum. Siyah, kızıl derili ve siyah-kızıl karışığı renkte birçok işçim var. Gübrelik köpekleri hepsi! Kader budalaları. Pisler, yalancılar, sefihler. Dün akşam işçilerimden iki kabile, Vaya'lar ile Vagoni'ler, bir kadın yüzünden kapıştılar. Bir orospu yüzünden. Görüyorsun mübarekleri, tıpkı bizim Rumlar gibi! Küfürler, odunla dövüş, birbirinin kafasını kırdılar. Kadınlar geceleyin koşup, onları muhakeme edeyim diye, çığlıklarla beni uyandırdı. Kızdım, onları önce şeytana, sonra İngiliz polisine yolladım. Ama, bütün gece kapımın önünde kalıp havladılar. Sabaha karşı aşağı inip yargıladım onları.

Yarın Pazartesi; sabah sabah Vasamba dağlarına, sık ormanlara, soğuk sulara, ölümsüz yeşilliğe çıkacağım.. Eee, ya sen Rum? Orospuların ve iğrençliklerin anası Babilonya'dan, Avrupa'dan ne zaman sökületeceksin? Ne zaman geleceksin de, şu bâkir dağlara birlikte çıkacağız?

Zenci bir kadından bir çocuğum var. Dişi. Anasını kovdum. Güpegündüz, her yeşil ağacın altında, açıkça bana boynuz takıyordu; bıktım ve kovdum işte. Fakat çocuğu alıkoydum; şimdi iki yaşında. Yürüyor, konuşmağa başlıyor; ona Rumca öğretiyorum. Öğrettiğim ilk cümle şu: «Tuh sana Rumluk! Tuh sana Rumluk!»

Bana benziyor hınzır! Yalnız geniş ve biraz yassı olan burnu anasının... Onu seviyorum ama, kedi ve köpeğimizi sevdiğimiz gibi... Küçük bir hayvan gibi!.. Sen de gel, Vasamba'lı bir kadından bir oğlun olsun da, ikisini evlendirelim!»

Mektubu dizlerimin üstünde açık bıraktım; içimde yine kaçma isteği tutuştu; kaçma zorunluğundan değil; bu deniz kıyısında iyiyim, beni rahat rahat alıyor burası; hiçbir şeyim de eksik değil; fakat, şu istek beni yiyor: Ölmeden önce, elimden geldiği kadar çok toprak ve deniz görmek.

Kalktım. Vazgeçtim, yukarı, dağa doğru yürümedim, kıyıma indim. Ceketimin üst tarafındaki öteki mektubu hissediyor, kendimi tutamıyordum. Neşenin tatlı, öldürücü lezzeti, yeter derecede dayandı diyordum.

Barakaya vardım, ateş yaktım, çay yaptım; ekmek, yağ bal ve portakal yedim. Soyundum, yatağa uzandım, açtım mektubu.

«Merhaba genç aydın öğrencim ve hocam!

Burada işler çok zor, şükür Allah'a! Mektubu açar açmaz, hemen kızmayasın diye, en tehlikeli sözü içimde (bir canavarın parmaklıklar arasında olduğu gibi) hapsediyorum. İşler burada zor, şükür Allah'a!

Güney Rusya ile Transkafkas'da yarım milyon Yunanlı tehlikede. Bunların çoğu yalnız Türkçe yahut Rusça konuşuyor ama, kalpleri taassupla Rumca konuşur. Bizim kanımız... Senin sevgili Odisseas'ının gerçek torunları olduklarını anlaman için görmen (gözlerinin nasıl hırsla parladığını, dudaklarının nasıl hilekârca ve zevk düşkünlerine özgü biçimlerle gülümsediğini, efendi efendi

mujikleri çalıştırmayı nasıl becerdiklerini) yetişir; o zaman onları sevecek ve mahvolup gitmelerine razı olmıyacaksın.

Çünkü onlar, mahvolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlar. Ellerinde neleri var, neleri yoksa kaybetmişler; açlar... Onları bir taraftan partizanlar kovalıyor, diğer taraftan Kürtler... Daha çok Gürcistan ile Ermenistan'ın bazı şehirlerinde göçmen olarak toplanmışlar; yiyecek, elbise ve ilâç yok. Limanlara birikip özlemle Yunan vapurlarının gelerek kendilerini almasını bekliyorlar. Anaları Yunanistan'a dönmek için. Irkımızdan bir parça, yâni ruhumuzun bir parçası paniğe tutulmuş, hocam.

Eğer onları kaderlerine bırakırsak, mahvolacaklar. Onları kurtarmamız ve ırkımıza en çok yakışan yerde, hür topraklarımızda, yukarı Makedonya, ötede Trakya sınırlarında yeniden kökleştirmemiz için çok sevgi, çok akıl, heyecan ve teşkilât - senin o birleştikleri zaman çok sevdiğin iki fazilet lâzım. Zorunludur bu; yüzbinlerce Yunanlı canı ancak böyle kurtulur; biz de onlarla beraber kurtuluruz. Çünkü, burada akıllıca konuşmalar yapıyorduk; bir şu adı koydum: BORCUM. Dedim ki: «Eğer bu çemberin hepsini kurtarırsam, kurtuldum demektir kurtaramazsam mahvoldum. İşte, içinde 500.000 Yunanlı bulunan bir çember bu..

Şehirlerle köylere koşuyor, Yunanlıları topluyor, kendilerine hatırlatmalar yapıyor, telgraflar çekiyor, vapurlar, yiyecek, elbise, ilâç göndersinler ve bütün bu insanları Yunanistan'a götürsünler diye, resmî kişileri inandırma savaşı yapıyorum. Bu savaşı bu kadar inatla yapıyorsam, bu bir mutluluktur ve mutluyum ben. Bilmiyorum, saadetimi senin dediğin gibi, boyuma göre kestim mi? Keşke öyle olsa, boyum yüksek demektir o zaman. Ama ben boyumu, saadetim olarak saydığım şeylere, yâni Yunanistan'ın en kenar sınırlarına uydurmağa çabalıyorum. Ama boşvereyim nazariyelere... Sen Girit'deki kıyıya uzanmışın, denizi ve santuru dinliyorsun, vaktin var; benim ise yok. Enerji beni yiyor ve seviniyorum; hareket ve hareket... Başka kurtuluş yolu yoktur. Başta hareket vardı, sonda da hareket var.

Şimdiki düşüncem çok basit ve bütün. Şöyle diyorum: Şu Pontüs'lüler ve Kafkaslı'lar, köylüler ve Tiflis'in, Ba-

tum'un, Novorosisk'in, Rostov'un, Odesa'nın, Kırım'ın tüccar ve küçük tüccarları bizimdir. Hepimiz aynı öndere sahibiz; ona sen Odiseas diyorsun, başkaları Konstantinos Paleologos diyorlar, ama şu ölen değil, masalda Mermerleşmiş olanı. Ben müsaadenle, bizim bu önderimize AKRITAS (1) diyorum. Bu kelime daha çok hoşuma gidiyor, daha ciddî ve daha savaşçı... Çünkü bunu duyar duymaz insanın içinde, durmadan uç ve sınırlarda savaşan, daima silâhlı, ölümsüz Yunanlı silkinir. Millî, manevî ve ruhî, her sınırda... Ve eğer sen buna Digenis dersen, tarihimizi, Doğu ile Batı'nın hayranlık verici anlaşmasını daha da derinden çizmiş olursun.

Şimdi, bütün çevre köylerden Yunanlıları toplamakla meşgulüm, Kürtler. bir papaz ile bir öğretmen yaklayıp katırlar gibi nallamışlar. Hepsi, korku içinde, konakladığım eve toplandılar; ilerleyen Kürtlerin, durmadan biraz daha yaklaşan top seslerini duyuyoruz. Sanki, onları kurtaracak güç bende varmış gibi, gözlerini bana dikmişler.

Yarın Tiflis'e gitmem lâzımdı ama, şimdi tehlike karşısında gitmeğe utanıyorum. Onun için kalacağım. Korkmuyorum demem, korkuyorum ama, utanıyorum da. Rembrandt'ın "Savaşçı" sı olsa, o bile aynı şeyi yapmaz mıydı? O da kalırdı; öyle ise, ben de kalıyorum. Eğer Kürtler içeri girerse, önce beni nallamaları tabiîdir ve haklarıdır da... Muhakkak ki, öğrencin için böyle katırca bir son beklemiyordun hocam, değil mi?

Uzun süren Rumca bir tartışmadan sonra, bütün Yunanlılar bu gece katırları, atları, öküzleri, koyunları, kadınları ve çocuklariyle toplanarak hep beraber kuzeye hareket etmeği kararlaştırdık; ben en önde, sürünün rehberi koç gibi gideceğim.

Sıra dağlar ve tarlalar içinde, efsanevî isimlerle gelen bir milletin, peygamberlerden kalma göçü bu... Ben de, senin Yunanistan için dediğin gibi, Mev'ut Toprak'a doğru, seçkin milleti sevkeden bir çeşit Musa — Yalancı Musa — olacağım. Elbet, Musa ile ilgili havaîliğim de seni utandırmamak için senin o kadar alay ettiğin zarif tozluklarımı atmam ve derilen sarınam lâzımdı; kat kat yağ

---

(1) AKRİTAS : Digenis Akritas bir Yunan efsanesinin kahramanıdır. (Çeviren).

içinde uzun sakallarım ve en önemlisi, iki de boynuzum olmalıydı. Ama, yazık ki isteğini yerine getirmiyeceğim; bana ruhumu kıyafetimden daha kolay değiştirebilirsin. Tozluklarım var, sinekkaydı tıraş olmuşum ve bekârım.

Sevgili hocam, belki de sonuncu olacak şu mektubumu alacağını umarım. Kimse bilemez. İnsanları gûya koruyan gizli kuvvetlere güvenim yok benim. Kötülükleri, amaçları olmadan sağa sola saldıran ve yanlarına kim rastlarsa öldüren kör kuvvetlere inanıyorum. Eğer, yeryüzünden gidersem (herkesin kullandığı kelimeyi kullanıp seni korkutmamak için, kendim de korunayım diye "gidersem" diyorum), evet, yeryüzünden gidersem, eğer, sağlıcakla kal, hocam! Söylemeğe utanıyorum ama, söylemem lâzım, bu yüzden affını istiyorum: Ben seni çok sevmişimdir!"

Altta da, kurşun kalemle acele olarak şunlar yazılmış:

"NOT — Vapurda, ben giderken verdiğimiz kararı unutmadım; eğer "gidecek" olursam, bil ki, nerede olursan ol, sana haber vereceğim; sakın korkmıyasın!"

ÜÇ gün geçti, dört gün geçti, beş gün geçti, Zorba görünürde yoktu. Altıncı günü, Kastro'dan çok sayfalı, upuzun bir mektup aldım. Kokulu, pembe bir kâğıda yazılmıştı, ucunda da, bir uçtan öbürüne, okla delinmiş bir yürek resmi vardı.

Orasına burasına serpiştirilmiş, kendine özgü deyimleri taşıyan mektubu dikkatle sakladım; yalnız, o güzel karalama yazılarını düzelttim. Zorba, kalemi keser gibi tutuyor; kuvvetle bastırıyordu; bu yüzden kâğıdın birçok yerleri yırtılmış, bazı yerleri de mürekkebe bulanmıştı.

"Sevgili patron, bay kapitalist!

Ben, çoktandır dünyaya at, ya da öküz olarak gelmediğimi anlamış bulunuyorum; yalnız hayvanlar yemek için yaşar. Yukarıki bölümlemeden çıkmak için, geçe gündüz işler icadediyor, bir fikir uğruna ekmeğimi tehlikeye koyuyor, ata sözlerini ters çeviriyor ve şöyle diyorum: "Gelecek olan on, eldeki beşten iyidir!"

Zarar görmemiş olan pek çok kimseler vatandaştır; ben vatandaş değilim, onun için zarar göreyim; pek çokları Cennet'e inanarak eşeklerini sağlam kazığa bağlamış-

lardır; benim eşeğim yok, serbestim; eşeğim nerede ölürse ölsün, Cehennem'den korkmam; nerede yonca yerse yesin, Cennet'ten ümidim de yoktur. Cahilim, nasıl söyliyeceğimi bilmem, ama sen patron, beni anlarsın.

Çok kişiler gururdan korkmuştur; ama ben onu yendim. Çokları düşünür, benim düşünmeğe ihtiyacım yok. İyilikten dolayı sevinmem, kötülükten dolayı da üzülmem; Yunanlıların İstanbul'u aldığını öğrensem, Türklerin Atina'yı almasiyle aynı şeydir bu benim için.

Sana bu yazdıklarımdan, yaşımın ihtiyarlığa vardığını anlıyorsan, bana yaz. Ben, Kastro dükkânlarında, hava hattımız için tel alayım diye dolaşıyor ve gülüyorum. Bana: "Neden gülüyorsun, sağdıç?" diye soruyorlar. Ama nerden nereye hesap vereceğim onlara? Ben gülüyorum, çünkü tam telin iyi olup olmadığını anlamak üzere elimi uzattığım zaman birden insanın ne olduğunu, dünyaya neden geldiğini ve ne işe yaradığını düşünüyorum... Bana kalırsa, hiçbir şeye.. Herşey aynı; karım olsa da, olmasa da, namuslu ve namussuz olsam da, bey veya hammal olsam da; yalnız canlı veya ölü oluşumun önemi var. Beni Şeytan veya Allah alırsa (ne diyeyim patron, galiba arada fark yok!) gebereceğim, pis kokulu bir leş olacağım, dünyayı kokutacağım ve bu dünya, boğulmamak için beni bir yere saklamağa mecbur kalacak.

Şimdi söz gelmişken patron, senden korktuğum ve beni gece gündüz rahat bırakmıyan bir şeyi (başka bir şeyden korkmam) soracağım; iyi saatte olsun beni ihtiyarlık korkutuyor, patron! Ölüm birşey değildir, bir püfff! Ve mum sönüverir; ama ihtiyarlık... büyük ayıp bence.

İhtiyar olduğumu itiraf etmeği ve kimsenin ihtiyarladığını haber almaması için elimden geleni yapmamayı çok büyük bir ayıp sayıyorum; sıçrıyor, oynuyorum, belim ağrıyor ama, gene oynuyorum; içiyorum, bir başdönmesi geliyor, dünya dönüyor ama, gene başım dönmemiş gibi dik duruyorum. Terliyor, denize dalıyor, soğukluyorum. "Guh, guh!" diye öksürüp hafiflemek istiyorum ama, utanıyorum patron, öksürüğü zorla geri çeviriyorum. Yâni, benim hiç öksürdüğümü duydun mu? Hiç! Bu, yalnız başkalarının yanında değil, tek başıma olduğum zaman da böyle. Zorba'dan utanıyorum patron, ne diyeyim? Utanıyorum Zorba'dan.

Bir zamanlar Aynaroz'da — oraya da gittim ama ayağım kırılaydı da gitmez olaydım! — Sakız'dan Peder Laurentio adında bir keşişle tanışmıştım. O herif, içinde bir şeytanın bulunduğunu sanıyordu; ona bir isim de takmıştı: Hoca diyordu. Zavallı Laurentio: "Hoca Büyük Cuma günü et yemek istiyor" diye böğürür, kafasını kilisenin eşiğine vururdu; "Hoca kadınla yatmak istiyor, Hoca Başpapazı öldürmek istiyor. Ben değil, Hoca, Hoca!" Ve hababam alnını taşa vururdu.

Şimdi, benim de böyle içimde bir şeytan var patron, adına da Zorba diyorum. İçerdeki Zorba ihtiyarlamak istemiyor, hayır istemiyor, hayır ihtiyarlamadı, o canavardır, simsiyah saçları, otuziki dişi ve kulağında bir karanfil var. Fakat, dışarıdaki zavallı Zorba su koyverdi, saçları aklaştı, buruşup süzüldü, dişleri dökülüyor; kocaman kulağı, ihtiyarlara özgü beyaz eşek kıllariyle örtüldü.

Ben ne yapayım patron? İki Zorba ne zamana kadar güreşecek? Sonunda hangisi yenecek? Eğer çabuk kıkırdarsam iyi, o zaman üzülmem; ama, daha çok yaşarsam mahvoldum demektir, mahvoldum patron; çökeceğim gün gelecek. Hürriyetimi kaybedeceğim; gelinim veya kızım bir veled, bir canavar olan evlâtlarının yanmaması, düşmemesi, kirlenmemesi için dikkatli olmamı emredecekler ve eğer kirlenirse oturup benim (tuuuuuh!) temizlememi de...

Aklında olsun patron, genç de olsan, aynı şeyler senin de başına gelecek. Onun için sözüme kulak ver, gittiğim yolda git, başka kurtuluş yolu yok; dağlarda dolaşalım, kömür, bakır, demir, tutya taşı çıkaralım, çok kazanalım, akrabalar bizden korksun, dostlar pohpohlasın, beyler şapkalarını çıkarsınlar. Bunu başaramazsak, ölüm daha iyidir patron; kurtlar, ayılar ve başımıza hangi canavar çıkarsa, onun tarafından öldürülmek daha iyi; helâl olsun ona! Allah dünyaya canavarları bunun için gönderdi; çökmeyelim de, bizim gibi bazılarını yesinler diye..."

Zorba buraya, renkli bazı kalemlerle yeşil ağaçların altında koşan uzun boylu, zayıf bir adam ile, onu kovalıyan yedi kırmızı kurt resmi yapmıştı; altına da kalın bir yazı ile şunları yazmıştı: Zorba ve yedi günahlar!

Ve şöyle devam ediyordu

"Zannederim ki mektubumdan, ne kadar zavallı bir

adam olduğumu anlıyacaksın; yalnız seninle beraber olup konuşurken karamsarlığımın hafifliyeceğinden ümitliyim. Çünkü zâtın da benim gibisin ama, bunu bilmiyorsun; senin de içinde bir şeytan var, adını bilmiyorsun henüz. Bilmediğin için de boğuluyorsun; onu vaftiz et de, hafifle patron!

Zavallı olduğumu söylüyordum, değil mi? Bütün açıkgözlüğümün budalalıktan başka birşey olmadığını açıkça görüyorum; ama bazan, büyük bir adama yakışır fikirlerle hareket ettiğim anlar oluyor, eğer içerideki Zorba'nın emrettiğini yapabilirsem, dünyayı şaşkın bırakıyorum.

Hayatımda vâdeli anlaşmam olmadığı için, en tehlikeli uçuruma vardığım zaman freni lâçka ederim. Her insanın hayatı inişli yokuşlu bir çizgidir ve her akıllı adam kendini frenle idare eder; fakat ben patron, değerim buradadır, frenimi çoktan attım, çünkü karambollar beni korkutmuyor; biz işçiler yoldan çıkmaya karambol deriz. Yaptığım karambollara dikkat ediyorum Allah belâmı versin! Gece gündüz koşuyor, keyfimi yaşıyorum ve istersem, kırılıp paramparça olayım. Kaybedecek neyim var? Hiç! Sanki kendimi uslu idare etsem kırılmıyacak mıyım? Kırılacağım; öyle ise toplara ateş!..

Şimdi sen bana gülüyorsun patron ama, ben sana budalalıklarımı, — ya da haydi düşüncelerimi ya da zaaflarımı diyelim — vallaha, bu üçü arasında ne fark var, bilmem; yazıyorum, işin yoksa gül sen. Ben de, senin güldüğüne gülüyorum, böylece de dünyada gülmenin sonu gelmiyor. Her insanın kendi deliliği vardır; bana da öyle geliyor ki, en büyük delilik, bir deliliğe sahip olmamaktır.

Yâni, şimdi ben burada, Kastro'da, deliliğimin tahsilini yapıyor ve kabul etmen için bunu sana ayrıntıları ile yazıyorum. Doğrudur, henüz gençsin patron, ama ihtiyarlara ait hikâyeleri okudum ve afedersin ama, biraz ihtiyar oldun; onun için senin kabulünü istiyorum.

Ben, her insanın ayrı bir kokusu olduğuna inanırım: Biz bunu anlamıyoruz, çünkü kokular birbirine karşıyor, hangisi senin, hangisi benim olduğunu bilemiyoruz; yalnız havanın pis bir koku yaydığını anlıyor; buna da insanlık adını veriyoruz. Bazıları, onu teneffüs edip levanta ismini de veriyorlar; benim ise kusacağım geliyor. Ama boş ver, bu başka bir türküdür.

Namussuz kadınların müthiş bir burunları olduğunu ve hangi erkeğin kendilerine hasret çektiğinin, hangisinin ise nefret ettiğinin hemen kokusunu aldıklarını söylemek istiyordum da az daha freni salıverecektim. Bunun için hangi şehre ayak bastımsa, şimdi bile, ihtiyar, çirkin suratlı ve freni bozuk olmama rağmen, daima arkamdan iki üç kadın gelmiştir ve gelir. Görüyorsun işte, av köpeği namussuzlar... Hemen kokumu aldılar, Allah iyiliklerini versin!

Yâni, hayırlısiyle Kastro'ya vardığımın ilk günü vakit akşamdı, güneş batıyordu. Hemen dükkânlara koştum ama, kapalıydılar, bir hana gittim, katırımı yedirdim, ben de yedim, yıkandım, sigaracığımı yaktım, dolaşmak üzere çıktım. Şehirde kimseyi tanımıyordum kimse de beni tanımıyordu, yâni serbesttim. Yolda ıslık çalabilir, gülüp kendi kendime konuşabilirdim; eğlencelik aldım, tükürüyor, geziniyordum. Fenerler yandı; erkekler uzolarını içiyor, kokonlar evlerine dönüyordu; hava pudra, mis sabunu ve mezelik şiş kebabı kokmaktaydı. Kendi kendime: "Ee ulan Zorba, diyordum, ne zamana kadar yaşıyacaksın ve burun deliklerin ne zamana kadar açılıp kapanacak ulan? Havayı koklamak için az zamanın kaldı zavallı! Derin nefes al!"

Derin nefes alıyor ve büyük caddede bir aşağı, bir yukarı gidiyordum; bilirsin bu caddeyi. Birden şarkılar, horolar, tef sesleri ve aman aman'lar duydum. Kulaklarımı diktim, sesin geldiği tarafa koştum; bir kafeşantandı burası; ben de onu istiyordum zaten; içeri girdim. Ön taraftaki küçük bir masaya yerleştim. Neden utanayım? Dedik ya, kimse bizi tanımıyordu... Serbesttim!

Peykede bir kartaloş oynuyor, eteklerini indirip kaldırıyordu ama, ben dikkat etmiyordum. Bir şişe bira ısmarladım ve al sana!.. Ufak tefek, tatlı suratı mala ile sıvanmış, kapkara bir kız gelip yanıma yerleşiverdi. Gülerek

— Müsaade eder misiniz, dedeciğim? dedi.

Ben alevi aldım; zevzek kızı gırtlak çıkıntısından yakalayıp sıkmak geldi içimden! Fakat kendimi tuttum, dişiliğine acıdım, garsonu çağırıp emri verdim:

— İki şampanya!

(Afedersin patron, sana ait olan paradan çok harca-

dım ama, işin içinde büyük bir mahcup olmak meselesi vardı, benim mahcup olmamam, senin de mahcup olmaman gerekti patron; bu zibidiyi önümüzde diz çöktürmeliydim. Gerekti bu. Ve ben biliyorum, bu güç anda beni öyle savunmasız bırakmazdın sen. Onun için, iki şampanya garson!)

Tatlılar geldi, tatlı da ısmarladım, başka şampanya emrettim. Birisi yaseminlerle geçiyordu, bütün sepeti alıp kızın kucağına boşalttım.

İçtik, içtik ama, yemin ederim ki patron, ona dokunmadım bile. İşimi bilirim ben; gençken ilk yaptığım şey dokunmaktı; şimdi ihtiyarlığımda, ilk yaptığım şey masraftır. Cömert olmalı, parayı savurmalıyım; kadınlar böyle hareketler karşısında sersemler; sersemler berbat mahlûklar ve kambur da olsan, ihtiyar da, pinpon da, içi geçmiş de olsan hepsini unuturlar. Hiçbir şeye bakmaz kokmuşlar; yalnız para saçan ele!

Sağ olasın ve Allah bereketini arttırsın patron, harcıyor, harcıyordum ve o mübarek de artık yanımdan ayrılamıyordu. Yavaş yavaş beni takip ediyor, dizceğizini kuru bacaklarıma dokunduruyordu; ama ben, içimden erimeme rağmen, taş gibi idim. Başına gelirse bilmiş ol, bu kadınları deli eder. Senin, içinden yandığını anlasın, ama sen el uzatmıyasın sakın!

Nihayet, geceyarısı yaklaştı, gelip geçti; yavaş yavaş ışıklar söndü, kafeşantan kapanıyordu. Bir tomar binlik çıkarıp hesabı gördüm, garsona da büyük bir bahşiş verdim. Kızcağız yakama sarıldı. Baygın bir sesle sordu:

— Adın ne?

Ben iğneli bir tavırla cevap verdim:

— Dedecik!

Namussuz dişi bana kuvvetli bir çimdik attı:

— Gel... dedi ve göz kırptı.

Küçücük elini tutup anlamlı anlamlı sıktım:

— Gidelim küçüğüm... diye cevap verdim.

Sesim kısılmıştı.

Üst tarafını anlarsın. Elimizin körünü yaptık. Sonra uykuya daldık. Uyandığım zaman nerede ise öğle olacaktı. Etrafıma baktım, bir de ne göreyim? Temiz mi temiz bir odacık, koltuklar, bir lavabo, sabunlar, şişeler, şişecikler, aynalar aynacıklar — duvarlarda alacalı entariler

ve bir sürü fotoğraf asılı idi — bahriyeliler, subaylar, kaptanlar, jandarmalar, dansözler ve sadece iki sandal giymiş kadınlar. Yanımda, yatakta da sıcak, kokulu, saçları dağılmış dişilik.

Gözlerimi yumarak mırıldandım: "Eee Zorba, diri diri Cennet'e girdin; iyi burası kıpırdama!"

Sana başka zaman da söyledim patron, her insanın bir Cennet'i vardır; senin Cennet'in kitaplar ve büyük mürekkep damacanalariyle dolu olacak; bir başkasının ki konyak, uzo ve şarap varilleriyle dolu olsa gerek; bir diğerininki yığınla İngiliz lirası; benim Cennet'im ise şu: Alacalı entarileri, kokulu sabunları, iki kişilik sustalı karyolası olan kokulu küçük bir oda ve yanımda dişilik...

İtiraf edilen günah günah sayılmaz; bütün gün burnumu dışarı çıkarmadım. Nereye gideyim? Ne yapayım? Boşver; burada iyi idim. En iyi lokantaya emir verdim, bize bir tepsi dolusu, hepsi de kuvvet verici olan yemekler getirdiler: Siyah havyar, pirzola, balık, bol meyva, kadayıf. Yine elimizin körünüyaptık, yine uyuduk; akşam üzeri uyandık, giyindik, onu koluma taktım ve çalışacağı kafeşantana gittik.

Sözü uzatıp da başını ağrıtmayım, patron bu gidişat hâlâ devam ediyor. Ama üzülme, işlerimize de bakıyorum. Ara sıra çıkıp dükkânları dolaşıyor, bir göz atıyorum; teli alacağım, bize ne gerekse alacağım, sen üzülme! Bir gün önce, bir gün ya da bir hafta sonra olsa ne çıkar? Dişi kedi, acelesinden yavrularını ters doğurur derler; acele etme sen. İyiliğine olsun diye gözlerimin açılmasını, aklımın durulmasını bekliyorum ki, bizi aldatmasınlar. Her şeyden önce, telin iyi olması gerek, yoksa hapı yuttuk, öyle ise sabret ve bana güven!

Benim sıfatım için de asla tasalanmıyasın; heyecanlar beni besler, birkaç gün içinde yirmi yaşımı buldum. Öyle kuvvetim var ki, yeni diş çıkaracağım gibime geliyor; hatırlarsın, belim ağrıyordu, şimdi keklik oldum; her sabah aynaya bakıp saçlarımın nasıl olup da hâlâ kara vernik olmadıklarına hayret ediyorum.

Fakat, diyeceksin ki bütün bunları sana neden yazıyorum? Ben seni sırdaşım sayıyor ve bütün günahlarımı itiraftan utanmıyorum; neden biliyor musun? Bana öyle geliyor ki, sen benim iyi veya kötü şeyler yapınama me-

telik vermiyorsun. Sen de, Allah gibi bir sünger tutuyor ve hepsini, plâf plâf siliyorsun. Onun için cesaret bulup bunları sana söylüyorum; dinle öyle ise:

Ben altüstüm, nerede ise pusulayı şaşıracağım, rica ederim, şu mektubumu alır almaz kaleme sarılıp bana cevap ver, cevap alıncaya kadar diken üstünde oturacağım. Sanıyorum ki, yıllardan beri Allah'ın kayıtlarında yokum, ama şeytanınkilerde... Yalnız senin kaydında varım; onun için, zâtından başka hesap vereceğim kimse yok, o halde dinle. Buyur olan biteni

Dün burada, Kastro'nun yakınında panayır vardı ama, azizlerden hangisine ait olduğunu biliyorsam şeytan alsın beni! Lola — sahi, sana onu takdim etmeği unuttum, adı Lola'dır — bana dedi ki:

— Dedecik (bana hâlâ dedecik diyor ama, nazlı bir şekilde), dedecik, ben panayıra gitmek istiyorum.

— Git nineciğim, git! dedim.

— Ama ben seninle beraber gitmek istiyorum.

— Ben gitmem, üşeniyorum, sen git.

Gözleri sulandı:

— Gitmez misin? Neden? İstemiyor musun?

— Sen gidersen isterim. gitmezsen istemem.

— Ama neden? Sen hür bir insan değil misin?

— Hayır! değilim!

— Hür olmak istemez misin?

— İstemem!

Ne diyeyim patron! İnfilâk edesim geldi.

— Hür olmak istemiyor musun? diye bağırdım.

— Hayır, istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum.

Patron, sana Lola'nın odasında, Lola'nın kâğıdı ile yazıyorum; rica ederim dikkat et; ben sanıyorum ki, hür olmak isteyen insandır, kadın hür olmak istemiyor; öyle ise, kadın insan mıdır?

Rica ederim, bana hemen cevap ver. Dostça saygılarımla!

Ben Aleksi ZORBA."

Zorba'nın mektubunu okuduktan sonra bir zaman kararsız kaldım. Kızmam mı, gülmem mi, yoksa hayatın kabuğunu, mantığı, ahlâkı, namusu aşarak lezzete varan bu eski adamı hazla seyretmem mi gerektiğini bilmiyordum.

O kadar gerekli olan bütün değerler kendisinde yok da yalnız onu karşı konmaz bir tarzda en kenardaki sınıra, uçuruma iten güç, tehlikeli bir değeri kalmış.

Yazdığı zaman sabırsız bir hızla kalemleri kıran bu okumamış işçi, maymunlardan kaçan ilk insanlar, yahut hayatın temel problemlerinin kendilerine hâkim oldukları büyük filozoflar gibidir, onları âcil vasıtasız ihtiyaçlar gibi yaşar, çocuk gibi o da, herşeye ilk defa bakıyor, hep hayret edip soruyor, herşey ona mûcize görünüyor ve her sabah gözlerini açıp ağaçları, denizi, taşları, bir kuşu görünce, ağzı bir karış açılıyor. "Nedir bu sır?" diye bağırıyor. Ağaç, deniz, taş, kuş ne demek?

Bir gün hatırlıyorum, köye doğru giderken, katıra binmiş bir ihtiyar ile karşılaştık. Zorba yuvarlak gözlerini kırpıştırarak katıra baktı. Bakışının ateşi ve şiddeti o kadar büyük olmalı idi ki, köylü korku ile bağırdı:

— Allah rızası için sağdıç, katırıma nazar değdirme!

Ve istavroz çıkardı. Zorba'ya baktım:

— İhtiyara ne yaptın da bağırıyor?

— Ben mi? Ne yapacağım? Katıra baktım; senin de dikkatini çekmedi mi patron?

— Ne?

— Şey işte, dünyada katırların bulunması!

Başka bir gün de, deniz kıyısında uzanmış okurken Zorba geldi, karşıma bağdaş kurup oturdu; santuru dizlerinin üstüne koydu, çalmağa başladı. Gözlerimi kaldırıp ona baktım. Yüzü yavaş yavaş değişiyordu; kendisine vahşi bir sevinç, acayip bir uyanma hâkim oldu; uzun buruşuk boynunu silkeledi ve şarkı söylemeğe başladı.

Makedonya havaları, hırsız şarkıları, vahşi sesler ve... insan gırtlağı haykırışın yüksek bir birleşim olduğu, bizim bugün musiki, şiir ve ihtiras dediğimiz şeyi yaratan insan öncesi yıllara dönüyordu. Zorba, tâ içinden "Ah! Vah!" diye bağırdıkça, bizim medeniyet dediğimiz bütün ince kabuk çatlıyor, içinden ölümsüz canavar, kıllı ilâh, korkunç Goril fırlıyordu.

Linyitler, zarar ve kârlar, Bubulina'lar, hepsi yok olmaktaydı. Haykırış hepsini alıp götürüyordu, artık hiçbir şeye ihtiyacımız yoktu; ikimiz de Girid'in ıssız kıyısında, göğüslerimizin üzerinde hayatın bütün acısını ve zevkini taşıyorduk, acı ve zevk yoktu; güneş sallanıyordu, gece

yaklaşıyor, Büyük Ayı gökyüzünün hareketsiz ekseni etrafında raksediyordu, Ay yükseliyor ve korku ile iki küçük canlının kumsal üzerinde şarkı söyleyip kimseden korkmadıklarını seyrediyordu.

Zorba fazla şarkıdan coşmuş halde birden:

— Ulan, insan canavar be! dedi, kitapları bırak, utanmıyor musun, İnsan canavardır, canavarlar okumaz!

Biraz sustuktan sonra güldü

— Biliyor musun, dedi, Allah insanı nasıl yarattı, İnsanın, bu canavarın ilk olarak Allah'a hangi sözleri söylediğini biliyor musun?

— Hayır! Nereden bileceğim? Orada değildim ki!

Zorba, gözleri kıvılcımlanarak bağırdı:

— Ben oradaydım!

— Söyle öyle ise...

— Dinle öyle ise, patron: Allah bir sabah, cinleri başına toplanmış halde uyandı. "Ben ne biçim Allah'ım ki, dedi, vaktimi geçirmek için, bana günlük yakacak ve küfredecek insanlarım yok? Baykuş gibi yalnız yaşamaktan bıktım artık! Tuuh!" Avuçlarına tükürdü, çamur yaptı, iyice yoğurdu; küçük bir insan yapıp güneşe bıraktı. Yedi gün sonra aldı, pişmişti. Allah ona bakıp güldü:

— Hay şeytan alsın beni! dedi. Bu düpedüz domuz be! Başka şey istiyordum, başka şey oldu. Hapı yuttum, ama oldu bir defa!

Sonra, ensesinden yakalayıp bir tekme attı:

— Haydi bas! dedi, git. başka domuz yavruları da yap. Dünya senindir; yürü! Biir, iki, maarş!

Fakat o, domuz değildi iki gözüm; başında fört şapka, omuzlarına rastgele atılmış bir ceketi, ütülü bir pantalonu ve kırmızı tüylü çarıkları vardı. Belinde de, — ona şeytan vermiş olmalı — üstünde "Seni yiyeceğim!" diye bir yazı bulunan bilenmiş bir lâz bıçağı taşıyordu.

Bu insandı; Allah öpsün diye elini uzattı ama insan bıyığını burarak dedi ki:

— Yol ver be moruk, geçeyim!

Zorba, benim kahkaha ile güldüğümü görünce sustu. Suratını astı

— Gülme! dedi, bu böyledir!

— Ama, sen nereden biliyorsun?

— Böyle oldu diyorum sana; ben Adem olsaydım böy-

le yapardım. Kellemi ortaya korum ki, Adem de böyle yaptı. Sen kitapların dediklerine kulak asma, beni dinle!

Cevap beklemeden kocaman elini uzattı ve yine santuru çalınağa başladı.

Zorba'nın, üzerinde ok saplanmış resim bulunan mektubunu hâlâ elimde tutuyor; birlikte geçirdiğim zevk dolu günleri hatırlıyordum. Zaman, Zorba'nın yanında yeni bir tad almıştı; artık içimde ne olayların matematik silsilesi ne de çözülememiş problem kalmıştı; sıcak, ince elenmiş bir kum vardı; parmaklarım arasından yumuşak ve gıcıklayıcı bir şekilde akıp gittiğini hissediyordum.

Kendi kendime fısıldadım:

— Sağ olsun Zorba! İçimdeki titreyen endişelere sevilen ve sıcak şekillerini o verdi. O yokken, ben yine üşümeğe başlıyorum.

Kâat aldım, bir işçiyi çağırdım ve şu acele telgrafı çektim

"Hemen gel."

PAZARTESİ öğleden sonra, martın biri. Denizin karşısında bir kayaya yaslanmış, yazı yazıyordum. Bugün ilk kırlangıcı görmüştüm, sevinçli idim. Buda'yı defetme duası kâat üzerinde engelsiz koşuyordu, onunla mücadele yumuşamıştı, artık acele etmiyordum, kurtuluştan emindim.

Birden çakılların üzerinde ayak sesleri duydum ve başımı kaldırdım. Bizim kart dilberin, süslü püslü bir fırkateyn gibi, tutuşmuş, soluk soluğa, kıyıdan kıyıya, yuvarlana yuvarlana geldiğini gördüm. Kederli görünüyordu. Sıkıntı içinde bağırdı:

— Mektup var mı?

Onu karşılamak üzere ayağa kalktım, gülerek:

— Var! Çok çok selâm ediyormuş, gece gündüz seni düşünüyor. yemek yiyemiyor, uyku uyuyamıyor, ayrılığına dayanamıyormuş.

— Başka bir şey demiyor mu?

Ona acıdım; mektubu cebimden çıkarıp okur gibi yaptım. İhtiyar dilber dişsiz ağzını açıyor, küçük gözlerini yarım yumuyor, soluyarak dinliyordu.

Ben, okur gibi yapıyor, karıştırıyor, çıkaramıyormuş

gibi davranıyordum; "Dün bir lokantaya gittim patron, yemek yemeğe. Karnım açtı. Baktım, güzeller güzeli, sahici bir peri gibi bir kız içeri girdi. Allah'ım, Bubulina'ma nasıl da benziyordu! Ve birden gözlerim çeşmeler gibi boşandı, boğazım düğümlendi; yutkunmak nerde, ben nerde! Kalktım, parayı verip çıktım. Ben ki, azizleri çok ender hatırlarım, sevda öyle çarpmış ki, patron, hemen Ay-Mina kilisesine koştum ve kocaman bir mum yaktım. "Ay-Mina'm, diye dua ettim, sevdiğim melekten haberler almamı sağla benim. Kanatlarımızı çabuk birleştir!"

Madam Ortans yüzü canlanarak :

— Hi hi hi!.. dedi.

Nefes almak ve kafamda başka yalanlar uydurmak için durarak sordum:

— Neden gülüyorsun hanımcığım? Neden gülüyorsun? Benim ağlayasım geliyor.

O kıkırdayarak guruldadı

— Bilsen... Bilsen...

— Neyi?

— Allah'tan korkmaz adam, ayaklara kanat diyor. Yalnız kaldığımız zaman böyle diyor. Kanatlarımız birleşsinmiş... Hi hi hi!...

— Daha aşağısını dinle hanımım da, şaş...

Sayfayı çevirdim ve yine okur gibi yaptım:

"Bugün yine bir berber dükkânının önünden geçiyordum; o anda berber sabun sularını döküyordu; sokak mis gibi koktu. Ben yine Bubulina'mı hatırlayarak ağlamıya başladım. Artık ondan uzak yapamıyorum, patron. Deli olacağım. Sonunda şair bile oldum; geçen gün uyuyamıyordum da, oturup ona bir de şiir uydurdum; rica ederim ona oku da neler çektiğimi görsün:

"Ah, bir birleşebilseydik, ikimiz bir sokakta,
Sokak geniş olsa da alabilse derdimizi!
Parça parça yapsalar beni, kıyma gibi
yoğursalar da
Yine sana doğru koşar kemiciklerim..."

Madam Ortans kızarmış, yarı kapalı gözlerle can-ü gönülden dinliyor, dinliyordu. Kendisini boğduğu için boynundan kurdeleyi de çıkarıp buruşuk etlerini serbest bıraktı. Susuyor, gülümsüyordu. İnsan onun aklının, se-

vinçli ve mutlu bir halde, uzakta, kaybolmuş sularda dolaştığını anlıyordu.

Marttı, serin çimenler, kırmızı, sarı eflâtun çiçekler, berrak bir su ve yukarıda, siyahlı beyazlı sürüler halinde, şakıyarak çiftleşen serçeler; dişileri beyaz, erkekleri açık al renkli gagalariyle siyah... Yeşil murana (1) lar sudan ışıldayarak çıkıyor, büyük sarı yılanlarla birleşiyordu. Madam Ortans yine 14 yaşında olmuştu, yine İskenderiye, Beyrut, İzmir, İstanbul'da, doğu halıları, sonra Girid'de parlak gemi döşemeleri üzerinde raksetmekteydi. Hatırlamıyor, karıştırıyordu. Hepsi ona ayni görünüyor, göğüsleri dimdik duruyor, kıyılar gıcırdıyordu.

Ve birden, o rakseden deniz altın güverteli, provalarından rengârenk tenleri olan ipek bandıralı gemilerle doldu. Gemilerden kırmızı fesleri dik, sırma püsküllü paşalar, ellerinde pahalı hediyelerle saygıdeğer beyler ve bıyığı terlememiş mahzun beyzâdeler çıkıyordu. Parlak, üç köşeli şapkalariyle amiraller, tertemiz yakalı, geniş dalgalı pantalonlariyle genç bahriyeliler çıkıyordu. Mavi çuhadan, şişkin poturlu sarı çizmeli, saçlarına siyah mendiller bağlamış Girid delikanlıları çıkıyordu. En son da, upuzun sevdadan zayıflamış bir halde, parmağında kalın bir nişan yüzüğü ve kır saçlarında limon çiçeklerinden bir tac ile Zorba gelmekteydi.

Çok kalabalık geçen hayatında tanımış olduğu bütün erkekler, hepsi, hepsi bir tek aile eksik kalmaksızın gemilerden çıkıyordu; hattâ akşam olduğu için kendilerini kimsenin görmediği İstanbul sularında, bir gün onu gezmeğe götüren dişsiz kambur ihtiyar sandalcı bile... Hepsi, hepsi çıkıyor, arkasından da yallah edip muranalar, serçeler birleşiyordu.

Erkekler çıkıyor, hepsi de, ilkbaharda toptan dikilerek taşlar üzerinde çöreklenen sevdalı yılanlar gibi onun yanına gidiyordu. Salkımın ortasında da bembeyaz çırılçıplak, ter içinde yarı çıplak açık dudakları ve keskin küçük dişleriyle, hareketsiz, doymak bilmez, dik göğüslü, onbeş yaşında, yirmi, otuz, kırk, altmış yaşında olan çöreklenmekteydi.

Hiçbir şey kaybolmadı, hiçbir sevgili ölmedi, pörsü-

---

(1) MURANA : Bir nev'i yılan balığıdır. (Çeviren)

müş göğüslerinde hepsi pürsilâh canlanıyorlar. Sanki Madam Ortans üç direkli, derin bir firkateyndir de, çalışmış olduğu şu kırk yıl zarfında bütün sevgililer, onun üzerine, ambarlarına, küpeştesine ve direklerine tırmanmışlar, o da binlerce deliği ve binlerce defa tekrarlanmış kalafatiyle, uzaktaki o arzulanan limana, evlenmeğe doğru yol alıyor. Zorba da, binbir çehreye (Türk, Frenk, Ermeni, Arap, Rum...) bürünüyor ve Madam Ortans onunla beraber bütün o sonsuz ve kutsal alaylarına da sarılıyordu...

Kart dilber birden durduğumun farkına vardı, hayali âni olarak dağıldı, ağır yüklü gözkapaklarını açtı, oburca dudaklarını yalıyarak, şikâyetçi bir sesle mırıldandı:

— Başka bir şey demiyor mu?

— Daha başka ne istersin, Madam Ortans? Görmüyor musun? Bütün mektup senden bahsediyor. Bak işte, dört sayfa. Şurda, köşede de bir kalp var, Zorba bunu kendi eliyle çizmiş. Bak, bir yanından öbürüne bir ok delip geçiyor onu... yâni sevda! Altında da bak, öpüşen iki güvercin kanatlarının üstünde ise, görünmeyen ufacık yazılarla ve kırmızı mürekkeple birbirine sarılan iki isim yazılmış: Ortans - Zorba.

Ne güvercin vardı, ne de yazı; fakat kart dilberin şişmiş küçük gözleri, baygın bir halde, özlemini duyduğu şeyleri görmekteydi.

— Başka bir şey? Başka bir şey?

Bütün bu iyi aziz, güzel sözler — tüyler, berber sabunları ve küçük güvercinler — hava... Ama, pratik kadın dimağı, daha elle tutulur, daha sağlam, başka bir şey istiyordu. Bu kaba sözleri, hayatında kaç defa dinlemişti! Ne anladı? Çalıştığı bunca yıldan sonra, beş yolun ortasında kimsesiz kalmıştı.

Yine şikâyet eder gibi mırıldandı:

Kovalanmakta olan dişi geyik gibi gözlerime baktı; ona acıdım.

— Çok, çok önemli bir şey daha söylüyor Madam Ortans, dedim, onun için en arkaya bıraktım.

O heyecanla

— De bakalım!.. dedi.

— Döner dönmez, yaşlı gözlerle ayaklarına kapanıp, nikâhlanmanız için, sana yalvaracağını yazıyor. Artık da-

yanamıyormuş. Seni, karıcığı Madam Ortans Zorba yapıp bir daha kat'iyen ayrılmamanızı istiyormuş.

Bu defa, o kızarmış ufacık gözlerden yaşlar akmağa başladı. İşte büyük sevinç, işte liman, işte bütün hayatın kederi! Rahat etsin, namuslu bir yatağa uzansın.. Yeter artık!

Gözlerini yumdu, asil bir teslimiyetle

— İyi, dedi, kabul ediyorum. Ama rica ederim, ona burada, köyde düğün tacı olmadığını yaz; Kastro'dan getirsin. Pembe kurdedeli iki mum da getirsin. İyisinden bademli şeker de getirsin. Bana da beyaz bir gelin tuvaleti, ipekli çoraplar, ipek süslü iskarpinler getirsin. Ona çarşaflarımız olduğunu ve gerekmediğini yaz. Karyolamız da var.

Siparişlerini yoluna koydu, kocasına da taşıtmağa başladı bile! Kalktı; birden evli bir kadının azametli tavrını takınmıştı. Heyecanla durdu:

— Sana, dedi, söyleyecek ciddî bir şeyim var.

— Söyle Madam Zorba, emrine âmadeyim!

— Ben ve Zorba seni severiz; cömertsin de, bizi malıcup etmezsin. Bize sağdıç olur musun?

İrkildim. Bir zamanlar, babamın evinde bir hizmetçimiz vardı. İhtiyar Diamante altmışın üstünde, evlenmemiş kart bir kızdı. Bâkirelikten dolayı yarı yarıya serseme dönmüş sinirli, kupkuru, göğüsleri dümdüzdü ve bıyıkları vardı. Tombul, iyi beslenmiş bir köylü çocuğu olan mahalle bakkalının çırağı Miço'yu sevdi.

Her pazar ona sorardı

— Beni ne zaman alacaksın? Al beni! Sen nasıl dayanabiliyorsun? Ben dayanamıyorum!

Müşteri olarak el altında bulundurmak için ona iyi davranan hınzır bakkal da

— Ben de dayanamıyorum, diye cevap verirdi, ben de dayanamıyorum Diamanto'm ama, biraz daha sabret. Benim de bıyıklarım çıkana kadar sabret...

Yıllar böyle geçiyor, ihtiyar Diamanto sabrediyordu. Sinirleri yatıştı, başağrıları azaldı, öpülmemiş kederli dudağı güldü. Çamaşırı daha iyi yıkıyor, daha az tabak kırıyor, artık yemeği yakmıyordu. Bir akşam gizlice bana sordu

— Sağdıç olur musun, patron?

— Olurum Diamanto, diye cevap verdim ve üzüntüden boğazım düğümlendi.

Bu sağdıçlık beni çok üzmüştü; şimdi tekrar Madam Ortans'ı duyunca irkildim:

— Olur, dedim, söz Madam Ortans...

— Yalnız olduğumuz zaman bana yenge de! dedi ve süzülerek gülümsedi.

Kalktı, şapkasından taşan zülüflerini düzeltti, dudaklarını yaladı

— Hayırlı geceler, sağdıç! dedi. Hayırlı geceler ve onu hayırlısıyle karşılıyalım!

Salına salına, kart belini bir genç kız naziyle sallıyarak uzaklaşışına baktım; sevincinden uçuyordu; eski, yan basılmış kunduracıkları kumda küçük, derin izler, derin çukurlar bırakmaktaydı.

Daha burnu dönmemişti ki, kıyıda acı seslerle ağlamalar duyuldu. Fırladım, koştum; öteki burunda kadınlar, ölüye ağlarmış gibi çığlıklar atıyordu; bir kayanın üstüne çıktım, etrafı kolaçan ettim; köyden hareket eden erkek ve kadınlar koşuyor, arkalarında köpekleri havlıyor, öndeki birkaç atlının atı kişniyor ve manzarayı koyu bir bulut sarıyordu.

— Kötü bir şey olmalı, diye düşündüm ve acele ile buruna doğru indim.

Uğultulu tek bir ses halinde, daha da kuvvetli duyuluyordu; güneş batmıştı, ilkbahara özgü iki üç penbe bulut gökte hareketsiz duruyordu. Arhont Kızı'nın inciri yeni yeşil yapraklar salmıştı.

Birden Madam Ortans önüme yuvarlandı; saçları dağılmış, soluya soluya geri dönmüş, kunduralarından biri ayağından çıkmıştı. Bunu elinde tutuyor, hem koşuyor, hem ağlıyordu.

— Sağdıç, sağdıç! diye bağırdı ve üstüme düşecek gibi oldu.

Onu tuttum :

— Neden ağlıyorsun, yenge?

— Korkuyorum... Korkuyorum...

— Neden?

— Ölümden!

Havadan ölüm korkusunu almış, ürpermişti. Onu, et-

leri gevşemiş kolundan yakaladım ama ihtiyar vücudu karşı koyup titremekteydi.

— İstemem... İstemem.. diye çığlıklar atıyordu.

Zavallı ölümün ayak bastığı bir bölgeyi geçmekten korkuyordu... Azrail görüp de hatırlamasın diye.. Bütün ihtiyarlar gibi, bizim zavallı dilberimiz de, topraktaki otun içine saklanmağa, yeşil olmağa çalışıyordu; toprağa gizlensin, koyu kahverengi olsun da, ecel onu farketmesin diye... Kamburlaşmış tombul omuzlarının arasına kafasını sokmuştu; titriyordu. Bir zeytin ağacına sürtündü, yamalı paltosu açıldı.

— Beni ört, sağdıç! dedi. Ört beni ve git...

— Üşüyor musun?

— Üşüyorum, ört beni!..

Elimden geldiği kadar, itina ile, topraktan farkedilemiyecek şekilde onu örtüp gittim.

Artık buruna yaklaşıyordum; ağlamaları net olarak farketmekteydim. Mimitos koşarak önümden geçti.

— Ne var, Mimitos? diye bağırdım.

O durmaksızın cevap verdi:

— Boğuldu! Boğuldu! Boğuldu!

— Kim?

— Mavrandonis'in Pavlis!

— Neden?

— Dul...

Sesi müşterek bağırışlar arasında kayboldu. Kelime böylece boşta kalınca, kararmış olan hava dulun tehlikeli, titrek vücudu ile dolmuştu.

Köyün toplanmış olduğu kayalara varmıştım. Erkekler başları açık, sessiz duruyordu; baş örtülerini omuzlarına indirmiş olan kadınlar saçlarını başlarını yoluyor, çığlıklar atıyordu. İhtiyar Mavrandonis çakılların üzerinde şişip mosmor kesilmiş cesetin başına dikilmiş, sağ eliyle sopasına dayanmış bakıyor, eliyle de kıvırcık kır sakallarını avuçluyordu.

Birden keskin bir ses işitildi:

— Lânet olsun sana dul! Allah'tan bulasın!

Yere kapanmış bir kadın silkindi, erkeklere bakarak

— Onu dizlerinin üstünde bir kuzu gibi kesecek bir erkek yok mu be köyümüzde? dedi. Tuh size!..

Ve, konuşmadan kendisine bakan erkeklere doğru tükürdü.

Kahveci Kodomanolis konuştu:

— Bizi utandırma Deli Katerina! diye bağırdı; iyi erkekler var köyümüzde, göreceksin...

Ben dayanamadım

— Ayıptır, çocuklar! dedim, kadının ne kabahati var? Yazısı böyle imiş, Allah'tan korkun!

Ama, hiçbiri cevap vermedi.

Boğulanın kuzeni olan Manolakas, iriyarı vücudu ile eğildi, cesedi kucağına aldı ve köyün yolunu tuttu. Kadınlar çığlıklar atıp saçlarını yoluyorlardı; cesedin alındığını görünce, onu yakalamak istermiş gibi ileri atıldılar; fakat ihtiyar Mavrandonis değneğini uzatıp onları uzaklaştırdı öne düştü. Arkasından hüngür hüngür ağlıyan kadınlar, onların arkasından da sessizce erkekler izliyordu.

Alaca karanlıkta kayboldular. Denizin hafif nefes alışı tekrar duyuldu. Etrafıma baktım yalnız kalmışım. Kendi kendime

— Geri döneyim, dedim; bugünün de, şükür Allah'a, zehiri bolmuş!

Düşünceli bir halde patikayı tuttum; yarı aydınlıkta hâlâ bir taşın yanında duran Barba Anağnostis'i farkettim; çenesini uzun değneğine dayamış, denize bakıyordu.

Seslendim, duymadı; yaklaştım, beni görünce başını salladı

— Meret dünya! diye mırıldandı. Yazık gençliğe! Fakat zavallıcık, hasrete dayanamadı, kendini denize atıp boğuldu. Böylece de kurtuldu.

— Kurtuldu mu?

— Kurtuldu oğlum, kurtuldu. Ne yapacaktı yâni hayatı? Dul ile evlense idi, dırıltılar, belki de utanç verici olaylar çabucak başlıyacaktı. Çünkü azgın karı, kısrak gibi.. Erkek gördü mü kişniyor. Eğer almasaydı onu, bu defa bütün hayatı boyunca içine dert olacak, çünkü büyük bir kelepiri kaybettiğini sanacaktı. Önde yokuş, arkada bayır.

— Söyleme bu sözleri Barba Anağtosti, insanın cesaretini kırıyorsun.

— Korkma be, kim duyuyor bunları? Duysa bile kim

inanır? Bak işte, benden daha talihli adam var mı? Tarlalarım, bağlarım, zeytinliklerim, bir de iki katlı evim vardı, efendi idim; karım iyi, uysal ve erkek çocuğu doğuran cinsten çıktı; asla gözlerini kaldırıp bana bakmadı; çocuklarım da iyi çıktı; şikâyetim yok. Torunlarım da oldu, daha ne isterim? Derin kökler saldım. Ama, bir daha doğmam mümkün olsaydı, ben de Pavlis gibi boynuma bir taş geçirir, kendimi denize atardım. Hayat ağırdır, en talihlilerinki bile ağırdır, lânet olasıca!..

— Ama, neyin eksik Barba Anağnosis? Neden iç çekiyorsun?

— Hiçbir şeyim eksik değil, diyorum sana! Ama, şimdi sen otur da insanın kalbine sor.

Bir an sustu; kararmağa başlıyan denize tekrar baktı. Değneğini kaldırarak bağırdı

— İyi ettin ulan Pavlis! Bırak kadınları bağırsınlar, kadındırlar, akılları yoktur. Sen kurtuldun; baban bunu biliyor; onun için, gördün işte, sesi bile çıkmıyordu!

Gözlerini gökyüzünde ve artık karanlıkta kaybolan dağlarda dolaştırdı.

— Gece oldu, dedi, gideyim!

Dudaklarından çıkan sözlere pişman olmuş gibi durakladı; sanki büyük bir sırrı ele vermişti de, onu geri almağa çalışıyordu.

Kuru elini omuzuma koydu. Gülümseyerek:

— Gençsin, dedi; ihtiyarlara kulak asma! Eğer dünya ihtiyarları dinlese idi, çok çabuk ıssızlaşırdı. Eğer yoluna bir dul çıkarsa, üzerine doğru orsa et! Evlen, çocuk yap, çekinme; ıstıraplar yiğitler içindir!

Kıyıma geldim, ateş yakıp akşam çayını hazırladım. Yorgundum, açtım ve şimdi dinlenip yerken, insandan daha derin, hayvanca ve ölümsüz bir mutluluk duyuyordum.

Mimitos, birden incecik kafasını pencereden uzattı, beni ateşin önünde büzülmüş yemek yer halde görünce çapkınca gülümsedi.

— Ne istiyorsun, Mimitos?

— Duldan sana selâm getiriyorum, patron, bir sepetçik portakal. Bahçesinin sonuncuları imiş.

Ben şaşırmış bir halde :

— Duldan mı? dedim. Peki, neden gönderiyor?

— Bu gece köylülere söylediğin iyi sözden dolayı imiş.

— Hangi iyi söz?

— Ne bileyim ben! Bana öyle dedi, ben de sana söylüyorum.

Portakalları yatağın üzerine döktü; bütün baraka mis gibi kokmuştu.

— Hediyesi için sağ olsun diyor de, sonra dikkat de etsin! Aklını başına toplasın da, köye gitmesin, işitiyor musun? Bir zaman geçip kötülük unutuluncaya kadar evinde otursun. Anladın mı, Mimitos?

— Başka bir şey, patron?

— Başka bir şey yok, haydi git!

Mimitos bana bir göz attı:

— Başka bir şey?

— Git!

Gitti. Bir portakal ayıkladım, sulu ve bal gibi tatlı idi; uzandım, uyuyakaldım; bütün gece portakal ağaçlarının altında dolaştım; sıcak bir rüzgâr esiyordu; açık olan göğsüm rüzgârla şişmişti, kulağımda da bir dal fesleğen vardı. Yirmi yaşında bir köylü çocuğu idim; portakal bahçesinde aşağı yukarı dolaşıyor, ıslık çalıp bekliyordum... Kimi beklediğimi bilmiyorum; ama kalbim sanki sevinçten parçalanacaktı; bıyığımı buruyor, bütün gece portakal ağaçlarının arkasından denizin bir kadın gibi iç çektiğini dinliyormuş gibi oluyordum.

BUGÜN karşı Arabistan çöllerinden gelen kuvvetli bir lodos var. Bulutlar halindeki ince kum havada dolanıyor ve insanların gırtlağına, tâ içine kadar giriyordu. İnsanın dişleri gıcırdıyor, boğazı yanıyordu, kuma bulanmadan bir parça ekmek yiyebilmek için pencerelerle kapıları kapatıyordum.

Bir boğulmaydı bu. Ağaçların tomurcuklandığı bu içeri kapanma günlerinde beni de ilkbaharın sabırsızlığı sarmıştı. Bir dermansızlık, göğsümde bir karışıklık, bütün vücudumda bir karıncalanma, basit ve büyük başka bir mutluluğa karşı bir özlem - özlem mi, yoksa hatırlama mı? — Muhakkak, sargılariyle sarılmış tırtıllar da, sırtlarında iki yara gibi kanatlarının açıldığını hissederken, tomurcukların kabardığı bugünlerde ayni şehveti, aynı acıyı duyarlar.

Üç dört bin yıl sonra toprak altından meydana çıkan ve Girid'in sevimli güneşinde ısınan küçük Minos şehrine kadar üç saat yürümek üzere, dağın taşlı patikasını tuttum. Kendi kendime, belki yürümekle yorulur da, ilkbaharın baskısından kurtulurum diye düşünüyordum.

Çok sert gri taşlar, sadece ışıktan ibaret çıplaklıklar ve dağlar; benim hoşuma giden romantik, tatlı yeşillikleri olmayan dağlar... Fazla ışıktan kör olmuş sarı, yusyuvarlak gözlü bir baykuş, bir taşın üstüne ciddî, güzel ve sadece sır halinde tünemişti. Beni duymasın diye yere gayet hafif basıyordum, ama o kulak kesilmişti; korktu, taşların arasında körü körüne uçarak kayboldu.

Hava yaban kekiği kokuyordu; deve dikenleri dikenlerinin arasından ilk sarı ve canlı çiçeklerini açmışlardı bile...

Küçük, ıssız şehre vadığım zaman hayrette kaldım. Öğle üzeri olmalıydı, güneş dikine iniyor ve harabeleri boğuyordu. Eski ve ıssız şehirlerde bu saat tehlikelidir. Hava sesler ve ruhlarla dolu olur. Bir dal gıcırdasa, bir kertenkele sürünse, bir bulup geçip gölgesini düşürse paniğe kapılır insan. Mezar da, ölüler de, bastığımız her karış toprak da ses verir, bastığı her karış toprakta bağırır...

Bol ışık içinde, gözüm yavaş yavaş alışıyordu. Artık bu taşlar arasında insan elini farkediyordum; jipsden taşlarla örtülmüş iki geniş yol, yuvarlak bir meydan, agora ve onun yanında demokratik bir düzen içinde çift sütunlu, geniş taş merdivenli ve dar uzun depolariyle kral sarayı...

Şehrin göbeğinde de, taşların insan ayakları tarafından en çok aşınmış oldukları yerde, taşmış açık göğüsleri ve kollarında kutsal yılanlarile Büyük Tançire'nin tapınağı.

Her tarafta da, ufacık mağaza ve dükkânlar: yağhaneler, demirciler, marangoz dükkânları, çakmakçılar. Usta, emniyette, iyi yönetilmiş bir karınca yuvası.. Karıncalar, bundan binlerce yıl önce kaçmış. Dükkânın birinde bir san'atçı, çok damarlı bir taş üzerinde, parlak bir san'at eseri olan bir testiyi işliyordu, ama bitirmeğe vakit bulamadı. Kalem elinde düştü ve binlerce yıl sonra bitmemiş olan eserin yanında bulundu.

Ölümsüz, basit ve fazladan sorular: Neden? Niçin?

Tekrar yükselip insanın kalbini zehirliyor bunlar; üzerinde san'atçının sevinçli ve emin hiddetinin kırılmış olduğu, yarım kalmış testi insana zehir içiriyor.

Birden, güneşte yanmış, dizleri simsiyah, kıvırcık saçlarında sarık gibi saçaklı bir mendil bulunan bir çoban çocuğu, yıkılmış sarayın yanındaki bir taşın üzerinde beliriverdi:

— Ee sağdıç, diye bağırdı, sağdıççığım!

Yalnız kalmak istediğim için duymamış gibi yaptım. Ama, çoban çocuğu alaylı bir şekilde güldü:

— Ee, duymamış gibi yapıyorsun! Bir sigaran var mı, sağdıç? Çünkü, canım sıkılıyor benim bu ıssız yerde...

Son sözleri öyle acı söyledi ki, ona yürekten acıdım. Sigaram yoktu, para vermek istedim ama, çoban çocuğu kızdı:

— Lânet olsun paralara! diye bağırdı. Ne yapayım ben onları? Ben sana sıkılıyorum diyorum, bir sigara ver!

Ben ümitsiz içinde:

— Yok, dedim, yok!

Çoban çocuğu sopasını taşlara kuvvetle vurarak zıvanadan çıkmış bir halde bağırdı:

— Yok ha! Yok! Peki, ceplerinde ne var da öyle şişiyorlar?

Cebimde ne varsa birer birer çıkararak cevap verdim:

— Bir kitap, bir mendil, kâat, kalem çakı!.. Sana çakıyı hediye edeyim mi?

— Benim var, hepsi var. Ekmek de, peynir de, zeytin de, bıçak da, çizmelerim için bız ve deri de, bir susak su da, hepsi, hepsi var! Ama, sigaram olmayınca, hiçbir şeyim yok demektir! Peki, sen bu yıkıntılarda ne arıyorsun?

— Eski eserlere bakıyorum.

— Ne anlıyorsun bunlardan?

— Hiç!

— Ben de hiç! Onlar öldü, biz yaşıyoruz; haydi uğurlar ola!

Sanki buranın cini oymuş gibi beni kovuyordu. Boyun eğerek:

— Gidiyorum! dedim.

Patikayı gerisin geri yürümeğe başladım; bir ara dönünce canı sıkılan çoban çocuğunu hâlâ taşın üstünde dikilir halde gördüm; siyah mendilden dışarı çıkan kıvırcık

saçları, kuvvetli lodos karşısında dalgalanıyordu. Işık alnından ayaklarına kadar, bronzdan bir güzel delikanlı heykelinin üzerine dökülüyormuş gibi akmakta idi. Şimdi çoban, sopasını omuzlarına almış, ıslık çalıyordu.

Başka bir yolu tutarak kıyıya doğru inmeğe başladım. Üzerimden sıcak Arap nefesleri ve yakındaki çiftliklerden kokular geçmekteydi; toprak kokuyor, deniz gülüyordu; gökyüzü mavi ve çelik gibi parlaktı.

Kış, vücudumuzu da, ruhumuzu da buruşturuyor; gelen sıcakla göğsümüz genişliyordu. Yürürken, gökyüzünden kulağıma boğuk sesler geldi; başımı kaldırdım, daha çocukluğumdan beri kalbime hayat veren şaşkınlık uyandıran manzarayı tekrar gördüm; ordu gibi sıralanmış turnaların sıcak memleketlerden dönüşlerini ve hayalin arzuladığı gibi kırlangıçları kanatlarile çıkık kemikli vücutlarındaki çukurluklarda taşıdıklarını...

Zamanın ritmik gelişmesi, dönen dünyanın çarkı, güneş tarafından birbiri arkasında aydınlatılan toprağın dört çehresi, kaçan ve bizim de kendisiyle birlikte kaçtığımız hayat göğsümü yine heyecanla doldurdu. Turnaların sesile içimde bu hayatın her insan için bir tanecik olduğu, başkasının var olmadığı, neyin zevkini çıkarabileceksen burada çıkaracağın, bunun çabucak gelip geçtiği ve ölümsüzlük içinde insana bir fırsatın daha verilmiyeceği yolundaki korkunç önsezi yeniden yankılandı.

Bu zalim - ve bunca lûtufla dolu - haberi duyan bir akıl, sefilliği, zayıflıklarını yenmek, tenbelliği ve faydasız büyük ümitleri altetmek ve ebediyen kaçan her saniye tarafından tutulmak kararını alır.

İnsanın hâtırasında büyük örnekleri canlanır, hiç olduğunu, hayatının küçük sevinçler, büyük değersiz konuşmalar içinde geçtiğini açıkça görür. Ayıp! Ayıp! diye bağırır, dudaklarını kanatır.

Turnalar gökyüzünden geçti, kuzeye doğru kayboldu, ama hâlâ kısık kısık ötüyor ve durmadan bir şakağımın yönünden ötekine geçiyorlar.

Denize vardım; kıyıdan kıyıdan acele ile yürüyordum. Deniz kıyısında yalnız başına yürümek güçtür; her dalga ve gökteki her kuş bağırıp insana borcunu hatırlatır. Başkalarile yürürken güler, konuşur, tartışırsın; gürültü olur, dalgalarla kuşların ne dediğini duymazsın; belki de o za-

man hiçbir şey söylemiyorlardır ve insanın sefil, saçma sesler arasında geçtiğini görüp susarlar.

Çakılların üzerine uzanıp gözlerimi yumdum. «Acaba hayat nedir? diye düşünüyordum ve onunla deniz, bulutlar, kokular arasında ne gibi gizli bir ilgi vardır? Sanki o da, deniz; bulut ve koku imiş gibi...»

Kalktım, yine harekete geçtim; karar vermiştim. Ama ne kararı? Bilmiyordum.

Birden arkamda bir ses duydum:

— Hayırlısı ile nereye patron, Manastır'a mı?

Döndüm; kambur, kısa boylu, tıknaz, elinde değneği olmayan, saçlarında siyah kıvrılmış mendilile bir ihtiyar, gülümseyerek bana elini sallıyordu. Peşinden yaşlı karısı, onun arkasından da esmer, vahşi bakışlı, beyaz atkılı kızı takip etmekteydi. İhtiyar yine sordu:

— Manastır'a mı?

Ben de, birden oraya doğru gitmeğe karar vermiş olduğumu anladım; deniz yıkısındaki küçük kadın manastırına aylardır gitmek istiyordum, olmuyordu! Şimdi birdenbire kendiliğinden bu kararı vermiştim.

— Manastır'a diye cevap verdim. Meryem'in «Selâmlar»ını işitmeğe.

— Onun lûtfu yardımcı olsun!

Adımını hızlandırıp bana yetişti:

— Kömürle ilgili şirket dedikleri sen misin?

— Benim.

— Ee. iyi kazançlar versin Meryem Ana! Memlekete iyilik ediyorsun; fakir aile sahiplerine ekmek veriyorsun, sağ olasın!..

Arsız ihtiyar, işlerin berbat gittiğini hissetmiş olmalı ki, biraz sonra da, avutucu seslerle emri bastı:

— Birşey kazanmasan da oğlum, aldırma! Yine kazançlı çıkarsın, ruhun Cennet'e gider...

— Ben de onu istiyorum, babacığım...

— Ben pek öyle yazı bilmem ama, bir defa kilisede İsanın bir sözünü işittim ve bu söz beynime işlendi, artık çıkamıyor: neyin var, neyin yoksa satıp sav ve Büyük İnci'yi al. Büyük İnci nedir? Ruhun kurtuluşudur oğlum. Zâtın Büyük İnci'ye doğru gidiyorsun, patron...

Büyük İnci! Kaç defa karanlıkta büyük bir gözyaşı damlası gibi kafamda parlamıştır?

Biz iki erkek önde, kollarını kavuşturmuş olan kadınlar arkada ilerliyorduk. Ara sıra da, zeytinlerin çiçek açıp açmıyacağı, yağmur yağıp arpaların olgunlaşıp olgunlaşmıyacağı yolunda bir iki söz etmekteydik. Öyle anlaşılıyor ki, ikimizin de karnı acıkmıştı, zira sözü yemeklere getirmiştik ve artık bu konuyu değiştirmek istemiyorduk.

— En çok sevdiğin yemek hangisidir, babacığım?

— Hepsi, hepsi oğlum. Şu yemek iyidir, ötekisi fena dememiz büyük günahtır.

— Neden? Beğenemez miyiz yâni?

— Hayır efendim, beğenemeyiz.

— Ama neden?

— Çünkü aç olan başka insanlar var.

Utanarak sustum. Kalbim bu kadar nezaket ve merhamete hiçbir zaman ulaşamamıştı benim..

Manastır'ın, kadın gülüşü gibi sevinçli ve şakrak küçük kampanası duyuldu. İhtiyar istavroz çıkardı.

— Büyük Merhametli Kesilmiş Kadın yardımcımız olsun! diye mırıldandı. Boynunda bir bıçak yarası vardır ve oradan kan akar. Korsanlar zamanında...

Ve ihtiyar, sanki sahici bir kadın, kovalanan bir muhacir kızı imiş de, dinsizler Agarinler tarafından bıçaklanarak, Doğu'dan çocuğu ile birlikte gelmişmiş gibi, Meryem'in acılarını anlatmağa başladı.

— Yılda bir defa yarasından sahici, siyah bir kan akar. Hatırlarım, bir defa onun yortusunda ben, henüz bıyığı çıkmamış bir delikanlı idim, bütün civar köylerden, onun rahmetine ibadet etmek için gelmiştik. Onbeş Ağustos'du; biz erkekler avluda, kadınlar içerde uyumak üzere uzandık. Ben uykumda büyüksün sen Allahım!- Meryem'in bağırdığını duydum. Fırlayıp kalktım, tasvirine koştum, elimi boynuna uzattım, ne göreyim? Parmaklarım kan içinde kalmıştı.

İhtiyar istavroz çıkardı; geriye döndü, kadınları görünce onlara acıdı:

— Ee kadınlar, diye bağırdı, varıyoruz!

Sonra sesini alçalttı:

— Henüz bekârdım; burnumun üstüne düştüm, lûtfen ibadet ettim ve bu yalancı dünyayı bırakıp keşiş olmağa karar verdim...

Güldü:

— Neden gülüyorsun, baba?

— Gülmeyecek gibi mi oğlum? Aynı gün panayırda şeytan, kadın kılığına girip önüme dikildi; zâtıâlileri idi!

Bakmadan, parmağı ile arkaya doğru bir işâret yaparak bana sessizce bizi izleyen ihtiyar kadını gösterdi:

— Şimdi bakma, dedi, dokunmağa iğrenirsin. O zaman, balık gibi fıkırdaktı namussuz! Adile sanile Kaytankaş idi... Ee meret dünya! Nerde o kaşları? Cehennem olup yolundular!

İhtiyar kadın bir ara arkamızda, bağlanmış ısırgan bir köpek gibi homurdandı, fakat ses çıkarmadı. Bizim elini uzatarak:

— İşte Manastır! dedi.

Denizin öbür ucundaki iki büyük kayanın arasına sıkışmış olan küçük manastır birden bembeyaz bir halde parlayıverdi. Kilisenin ortasında kireçle badanalanmış yusvuvarlak, küçük kubbesi kadın göğsüne benziyordu; kilisenin etrafında mavi boyalı kapılarile beş altı hücre ve avluda, büyük mumları andıran üç büyük kavak ağacı, etrafındaki çitte çiçek açmış kalın Firavun incirleri...

Adımlarımızı sıklaştırdık, tapınağın açık duran küçük penceresinden melodik ilâhiler duyuldu, tuzlu rüzgâr aselbent koktu. Çapraz dış kapı ardına kadar açık olduğu için beyaz ve siyah deniz çakıllariyle örtülü avlunun çevresi tertemiz uzanıyordu. Sağda solda, duvarlar boyunca nane, merzengûş ve fesleğen dikili sıra sıra saksılar vardı. Sessizlik, letafet... Güneş batıyor ve kireçli duvarlar penbeleşiyordu.

Sıcak ve loş olan küçük kilise mum kokuyordu; erkeklerle kadınlar günlük dumanları arasında gidip geliyor; siyah cüppelerine sıkı sıkıya sarılmış beş altı rahibe, tatlı seslerile «Kudretlerin Hâkimi» ni okuyorlardı. Her tapınma hareketlerinde cüppelerinin hışırtısı bir tüy yığını imiş gibi duyulmaktaydı.

«Selâmlar» 1 yıllardanberi dinlememiştim. Pek gençliğimdeki isyanımdan sonra, kiliselerin önünden kınama ve hiddetle geçerdim; zamanla yumuşadım. Ara sıra, esas yortularda, Noel'de, Arefeler'de, Yeniden Doğuş'da gider, içimde kalmış çocuğun yeniden doğuşuna sevinirdim. Vahşiler, musiki âletinin, dinî görevinden yoksun kalınca,

âhenkli bir akis çıkardığına inanırlar. Din içimde, böyle bir estetik sevinç halini almıştı.

Bir köşede durdum; mümin ellerinin fazla sürtünmekten fildişi haline soktukları parlak kanapeye dayandım, zamanın derinliklerinden Bizans melodilerinin gelişini dinledim: «Selâm, insan düşüncesi için aşılması güç yükseklik; selâm, meleklerin gözü ile dahi görülmesi imkânsız derinlik... Selâm, gelin olmamış gelin...» ve rahibeler, başları önde eğiliyor, cüppeleri yine tüyler gibi hışırdıyordu.

Tüyleri günlük kokan melekler gibi geçiyor, açılmamış zambaklar taşıyarak Meryem'in iyiliklerini ilâhiler halinde okuyorlardı. Güneş battı, tüylü ve mavi sisler indi. Kendimi dışarıda, avluda nasıl bulduğumu; ihtiyar başrahibe ve daha gençce olan diğer iki rahibe ile büyük kavağın altında nasıl yalnız kaldığımı hatırlamıyorum. Kaşıkla sunulan tatlı, soğuk su, suhbet geldi arkadan...

Meryem'in mûcizelerinden, linyitten, şimdi, ilkbaharda yumurtlamağa başlayan tavuklardan, sar'ası tutan Hemşire Evdokia'dan söz açtık. Kilisenin taşları üzerine düşüp balıklar gibi çırpınıyor, köpükler saçıyor, küfrediyor ve elbiselerini yırtıyormuş.

Başrahibe içini çekerek onu savundu:

— Şimdi otuz beş yaşındadır... Lânetli yaş.. Güç anlar. Meryem Ana'nın rahmeti ona yardım edecek ve iyileşecektir. On, onbeş yıl sonra iyileşir...

İçimi çekerek mırıldandım:

— On, on beş yıl...

Başrahibe ciddî:

— On, on beş yıl nedir? dedi; ölümsüzlüğü düşünmüyor musun?

Ses çıkarmadım; geçen her ânın ebediyet olduğunu biliyordum; başrahibenin günlük kokan, beyaz ve tombul elini öpüp oradan kaçtım.

Akşam olmuştu. Birkaç karga hızla yuvalarına dönüyor, baykuşlar yemek için ağaç kovuklarından çıkıyor, salyangozlar, tırtıllar, ve fareler bu baykuş tarafından yenmek üzere toprağın dışına vuruyordu.

Kendi kuyruğunu ısıran esrarengiz yılan beni sardı; toprak, doğurup evlâtlarını yiyor, tekrar doğuruyor, tekrar yiyor. Tam bir çember!

Etrafa göz gezdirdim; karanlık basmıştı, ıssızlık vardı. Son köylüler de gittiği için beni kimse görmüyordu. Pabuçlarımı çıkardım, ayaklarımı denize soktum, kumda yuvarlandım. Çıplak vücutla taşlara, suya, havaya dokunma ihtiyacı bana hâkim olmuştu. Başrahibenin «ebedilik» sözü yabanî atları yakalayan kement gibi üzerime düştü. Kurtulmak için silkindim; toprakla, denizle, çırılçıplak göğüs göğüse gelmek ve bu sevgili faniliklerin var olduğunu güvenle duymak istiyordum.

İçimden bağırdım: «Yalnız sen varsın, yalnız sen, ey taş ve toprak ve su ve hava! Ben ise, ey Toprak, senin son doğan çocuğunum, memeni tutuyor, emiyor ve bırakmıyorum. Benim ancak bir an yaşamama izin veriyorsun, o an meme oluyor ve ben emiyorum.»

Sanki bu yamyam «ölümsüzlük» kelimesinin içine düşme tehlikesi geçirmiştim: Daha geçen yıl kendisine doğru onca özlemle eğilip, düşmek için ellerim açık, gözlerimi yumduğumu hatırladım.

İlkokulun birinci sınıfında olduğum zaman, Alfabe'nin okuma ile ilgili ikinci kısmında bir masal vardı: Bir çocuk kuyuya düşmüş, orada güzeller güzeli bir şehir bulmuştu: Derin bahçeler, hatırladığıma göre, bal, sütlâç ve oyuncaklar. Heceliyordum ve her hece beni masalın daha derinine gömüyordu.. Bir öğle üzeri okul dönüşünde koşarak eve girdim, avlumuzda asmanın altındaki kuyuya eğilip, suyun siyah ve parlak yüzüne dalgın dalgın bakıyordum. Güzeller güzeli şehri, evleri ve sokakları ve üzüm yüklü bir asmayı görür gibi oldum. Kendimi daha fazla tutamadım, kafamı, kollarımı uzattım, düşmek için ayaklarımla yeri itmeğe bile başladım. O anda anam beni gördü, bir çığlık attı, koştu ve güçlükle yetişip belimden yakalayabildi...

Küçük çocukken kuyuya düşme tehlikesi geçirmiştim; büyüyünce de kelimenin içine düşme tehlikesiyle karşılaştım: «Ölümsüzlük...» Ve birkaç kelimenin içine daha: «Aşk, ümit, vatan, Allah.» «Her yıl kurtulup ilerlediğimi sanıyordum. İlerlemiyor, sadece kelime değiştiriyor ve buna «kurtuluş» diyordum. Şu son zamanlarda da, tam iki yıldır «Buda» kelimesine asıldım kaldım.

Fakat Zorba sağ olsun; son kuyu, son kelime budur

ve ben artık ebediyen kurtulacağım. Ebediyen mi? Durmadan böyle deriz.

Silkindim. Tabandan beynime kadar bütün vücudum mutluydu. Soyundum, denize atladım, dalgalar gülüyor, ben de onlarla birlikte gülüyordum; oynaşıyorduk. Yorulup çıktığım gece rüzgârile kuruyarak çok hafif adımlarla yola koyulduğum zaman, büyük bir tehlikeden kurtulmuş ve yine Ana'nın memesini sıkıca yakalayıp emmeğe başlamış gibi oldum.

Linyitin bulunduğu kıyının karşısına gelir gelmez durdum; barakada ışık görmüştüm.

Sevinçle şöyle düşündüm:

— Zorba gelmiş olmalı!

Koşmak istedim ama kendimi tuttum; «Sevincimi gizlemeliyim» dedim, «kızgın görünmeli ve kavgaya başlamalıyım. Ben onu acele işler için yolladım, o ise paraları saçtı, şantözlere bulaştı, on iki gün gecikti. Kızgın görünmem lâzım, evet öyle lâzım...»

Kızacak zamanı kazanmak için de yavaş adımlarla ilerliyordum. Kendimi tahrik etmeğe çalışıyor, kaşlarımı çatıyor, yumruklarımı sıkıyor, kızmak için kızmış bir insanın bütün yüz şekillerini takınıyordum. Ama kızmadım. Yaklaştıkça sevincim de artıyordu.

Ayaklarımın ucuna basarak ilerliyordum; ışıklı küçük pencereden içeri baktım; Zorba yerde diz çökmüş, gazocağını yakmış, kahve pişiyordu. Kalbim erir gibi oldu; bağırdım:

Zorba!.

Kapı birden açıldı, Zorba gömleksiz ve çıplak ayakla dışarı fırladı; karanlığa doğru boynunu uzattı, beni gördü, kollarını açtı, fakat birden durdu ve kollarını aşağı indirdi. Önümde asık bir suratla durdu, çekine çekine:

— Hoş bulduk, patron! dedi.

Sesimi ağırlaştırmağa çalıştım, alaylı bir tavırla:

— Hoş geldin! dedim; yaklaşma, mis sabunu kokuyorsun!

O mırıldandı.

— Bilsen, karşına çıkmadan önce, nasıl yıkandım, patron! Ovundum ve kahrolası derimi kazıdım! Tam bir saat

yıkadım işte! Ama, o lânetli koku... Ama ne yapacak yâni? İlk defa değil bu... İster istemez çıkacak!

— İçeri girelim! dedim.

Daha fazla dayanamayıp kahkahayı basacağımı hissediyordum. İçeri girdik; baraka misler, pudralar, sabunlar ve kadın kokuyordu.

Bir kasanın üzerine sıralanmış çantalar, kokulu sabunlar, kadın çorapları, kırmızı bir şemsiye ve iki küçük şişe kolonyaya bakarak bağırdım:

— Ya bu maskaralıklar nedir, söyler misin bana?

Zorba, başı aşağıda mırıldandı:

— Hediye!

Ben hiddetli görünmeğe çalışarak:

— Hediye mi dedim, hediye mi?

— Kızma patron, hediye işte; zavallı Bubuline için... Yortu yaklaşıyor, o da insandır...

Gülmemeğe zorla başarabildim:

— En önemlisini getirmemişsin ama, dedim.

— Nedir o?

— Gelinlikler.

Sonra, âşık olmuş deniz kızına uydurduklarımı anlattım.

Zorba başını kaşıdı, biraz düşündü, sonunda:

— İyi etmedin patron, dedi; beni affet ama, iyi etmedin. Böyle şaka patron... Kadın zayıf, nârin mahlûktur, sana kaç defa söyliyeceğim? Fağfurdan bir vazo.. Büyük dikkat ister, patron!

Utandım. Ben de pişman olmuştum ama, artık çok geçti. Sözü değiştirdim:

— Ya tel? diye sordum. Ya araçlar?

— Hepsini, hepsini getirdim, merak etme! Hem pide tamam, hem köpeğin karnı tok. Havaî demiryolu, Lola, Bubulina, hepsi tamam patron!

İbriği ateşten indirdi, fincanımı doldurdu, getirmiş olduğu susamlı simitlerle çok sevdiğimi bildiği bal helvasından verdi. İçtenlikle:

— Sana büyük bir kutu helva getirdim, dedi; unutmadım seni. İşte, papağan için de bir torba Arap fıstığı aldım. Hiçbir şeyi unutmadım. Aklım tamam diyorum sana...

Simitle helva yedim, kahveyi içtim. Zorba da, yere

bağdaş kurmuş kahvesini içiyor, bana bakıyordu ve gözleri yılanınkiler gibi beni süzmekteydi.

Sesimi yumuşatarak sordum:

— Sana azap veren büyük meseleyi çözdüm mü, kart cehennemlik?

— Hangi meseleyi patron?

— Kadının insan olup olmadığını?

— Ohoo! dedi, o hapı yuttu. O da insandır, bizim gibi insan, hattâ daha beter bile! Bir an keseni gördü mü başı döner, sana yapışır, hürriyetini kaybeder ve kaybettiğine sevinir; çünkü malûm, arkanda kesen parlamaktadır. Ama çabucak... Bırak, lânet olsun, patron!

Ayağa kalktı, küçük pencereden sigarasını attı:

— Şimdi erkek işlerini konuşalım dedi. Büyük hafta yaklaşıyor, teli getirdik, artık Manastır'a çıkıp azgın boğaları bulmanın ve ormanla ilgili kâatları imzalamanın zamanı geldi. Havaî hattı görüp gözleri açılmadan önce, anladın mı? Vakit geçiyor patron, böyle tembellik etmemiz doğru değil.

Sustu; ona acıdım. Yaramazlıklar yapan, şimdi de bunları nasıl tamir edeceğini bilmeyen çocuk gibiydi. Yüreciği titriyordu.

Kendi kendime bağırdım: «Ayıp sana, böyle bir ruh titretilir mi? Kalk ayağa, hayatında başka bir Zorba'yı bir daha nerede bulursun? Kalk ayağa süngeri al ve sil!»

Birden patlayarak bağırdım:

— Zorba, bırak şeytanı, ona ihtiyacımız yok! Geçmiş şeyler, unutulmuş şeyler demektir. Yakala santuru!

Yine beni kucaklamak istermiş gibi ellerini açtı, ama birden kapadı ve bir adımda duvarı boylayıp santuru indirmek için uzandı. Kandilin ışığına yaklaşınca saçlarını farkettim: simsiyah boyanmıştı.

— Bre Allah'dan korkmaz! diye bağırdım, nedir bu saçlar? Nerde buldun bunları?

Zorba güldü:

— Boyadım patron, boyadım uğursuzları...

— Neden?

— Şey işte, haysiyet meselesi! Bir gün Lola'nın elinden tutmuş gidiyordum. Hayır, yâni... nah, şöyle, ucundan ucundan!.. Derken bir piç kurusu peşimize takıldı. Kahrolasıca şöyle bağırıyordu: «Ulan moruk, ulan moruk,

torununu nereye götürüyorsun?» Zavallı Lola utandı, ben de utandım. Onu utandırmamak için de ayni gece, berbere gidip saçımı boyattım!..

Güldüm, Zorba ciddî ciddî bana baktı:

— Tuhafına mı gitti patron? Dinle de, insanın ne anlaşılmaz şey olduğunu gör. İnanır mısın, kendim bile saçlarımın siyah olduğuna inandım artık - senin anlıyacağın insan, işine gelmiyeni unutur vallahi gücüm arttı. Bunu Lola da anladı. Şu belimde bir ağrı vardı, hatırlıyor musun; O bile geçti! İnanmıyorsun; bunlar senin kâatlarda yazılı değil elbet...

Alaylı alaylı güldü, ama birden pişman oldu:

— Kusuruma bakma, dedi. Benim, hayatta okuduğum biricik kitap Denizci Zindbad'dır; büyük bir fayda görmedim ama.

Santuru indirdi, yine nâzik ve sâkin bir halde soydu.

— Dışarı çıkalım, dedi. Buraya, dört duvarın arasına sığmaz santur; canavardır o, genişlik ister!

Dışarı çıktık. Yıldızlar gökyüzünde çakmak çakmaktı. Samanyolu semanın bir ucundan diğerine dökülüyor, deniz kaynıyordu.

Çakılların üstüne bağdaş kurduk; dalgalar tabanlarımızı yalıyordu.

Zorba:

— Fakirlik iyi bir hayat ister, dedi. Ne ya? Bizi yeneceğini mi sanıyor yoksa? Gel buraya santur!

— Vatanından, bir Makedonya havası Zorba! dedim.

Zorba

— Senin vatanından, bir Girid havası, dedi; Kastro'da öğrendiğim bir maniyi okuyacağım sana; bunu öğrendiğimden beri, hayatım değişti.

Biraz düşündü:

— Hayır, değişmedi, dedi; yalnız haklı olduğumu anlıyorum.

Kalın parmaklarını santurun üstüne yaydı, boynunu dikti. Vahşi, boğuk ve sadece dertten ibaret olan sesi havayı yırttı:

«Kafaya koydun mu bir işi, orsa de ve korkma,
Salıver gençliğini de, hiç acıma ona!»

Kaygılar dağıldı, namuslu sıkıntılar yol aldı, ruh zirvesini buldu. Lola, linyit, havaî hat. «ölümsüzlük», küçük

büyük kaygılar, hepsi mavi bir duman oldu, dağıldılar; yalnız kurşundan bir kuş şakıyan insan ruhu kaldı.

Bu yüksek duygulu hava bitince bağırdım:

— Helâl olsun, Zorba! Ne yaptınsa helâl olsun! Şantöz, boyattığın saçların, yediğin paralar, hepsi hepsi! Şarkı söyle yine!..

O, sadece çukurlarla dolu ince boynunu kaldırdı:

«Orsa, dinine yandığım ve ne çıkarsa bahtına;
Ya yolunda gider bir iş, ya da bozulur hepten!»

Linyitin dışında uyuyan on kadar işçi manileri duydular; kalkıp hırsızlamadan aşağı indiler ve etrafımızda çömeldiler. Sevdikleri havaları duydukları için ayakları karıncalanıyordu. Kendilerini daha fazla tutamadılar, öyle oldukları gibi, yarı çıplak, saç sakala karışmış, şişkin poturlarile, karanlığın içinden fırladılar; Zorba'yı ortalarına aldılar ve iri çakılların üzerinde yaman bir horoya giriştiler.

Ben de kendimi kaptırmış onlara bakıyor, konuşmadan düşünüyordum: «Aradığım gerçek damar budur; başkasını istemem!»

Ertesi günü, daha sabah olmadan, galeriler, kazma sesleri ve Zorba'nın bağırmalarile çın çın ötüyordu. İşçiler kudurmuşçasına çalışmaktaydı; yalnız Zorba onları kendine bağlıyabilirdi; onun yanında iş, şarap, şarkı aşk halini alıyor, onları sarhoş ediyordu. Onun elinde dünya, taşlar, kömür, odunlar canlanıyor, işçiler onun temposunu alıyor, galerilerin içinde, asetilenin beyaz ışığı altında savaş başlıyor ve Zorba en önde giderek göğüs göğüse savaşıyordu.

«Ben, diyordu, bunun Kanavaro Galerisi (ilk galeriyi böyle vaftiz etmişti) olduğunu bildikten sonra, nereye kaçabilir? Ben onu adile bildikten sonra, başıma boktan herhangi bir işi açamaz. Ne «Rahibe», ne «Çarpk Bacaklı», ne de «Çişli!» Onları bir bir isimlerile tanırım diyorum!»

Gözüne görünmeden galerinin içine kayıvermiştim. O işçilere bağırıyordu:

— Vira! Vira! İleri çocuklar, dağı yiyelim! Biz insanız, büyük canavarlar, Allah bizi görüyor da ödü kopuyor. Siz Girid'li, ben Makedonya'lı, dağı yiyeceğiz, o bizi yemiyecek. Bu küçücük dağdan mı korkacağız ulan? Vira!»

Birisi koşarak Zorba'ya yaklaştı; asetilen ışığında Mimitos'un ince yüzünü farkettim. Kekeme sesile:

— Zorba, dedi, Zorba...

Lâkin o döndü, Mimitos'u gördü, anladı; kocaman elini kaldırdı:

— Kaç! Defol!

Kafadan sakat herif ise:

— Madam'ın yanından geliyorum, diye söze başladı.

— Kaç diyorum sana, işimiz var!

Mimitos tabanları kaldırdı; Zorba sinirli bir halde yere tükürdü:

Gündüz iş içindir, dedi; gündüz erkektir. Gece eğlence içindir, gece kadındır. Birbirine karıştırmıyalım!

Bunun üzerine ben söze karıştım:

— Çocuklar, dedim, öğlen oldu; yemek için paydos yapmanın zamanı.

Zorba baktı, beni gördü, suratını astı:

— Müsaadenle patron, dedi, bırak bizi. Sen git, kendin ye. On iki gün kaybettik, zararı çıkarmalıyız; âfiyet olsun!

Galeriden çıktım, deniz kıyısına indim; yanımdaki kitabı açtım. Karnım açtı, açlığı unuttum. «Düşünce de damardır» diye düşündüm «Vira!» ve beynin kocaman galerileri içine gömüldüm.

Tibet'in karla örtülü dağları, esrarengiz manastırları iradelerini bir merkeze toplayarak havayı istedikleri biçime girmeğe mecbur eden sarı cüppeli sessiz keşişleri için rahatsız edici bir kitap.

Yüksek tepeler, ruhların içine yoğun halde yerleştiği bir hava... Dünyanın faydasız uğultusu oraya kadar ulaşmaz. Büyük rahip, on altı ilâ on sekiz yaşındaki çömezlerini alır, geceyarısı dağın donmuş bir gölüne götürür. Soyunup buzu kırarlar, elbiselerini buz gibi suyun içine sokarlar, sonra giyer ve kendi tenleri üzerinde kuruturlar. Yedi defa, tekrar daldırıp tekrar kuruturlar. Sonra, sabah âyini için Manastır'a dönerler. Beş altı bin metre yüksekliktek bir tepeye çıkarlar. Vücutlarının üst tarafı çıplak olduğu halde sâkin sâkin oturur, derin ve ritmik bir şekilde nefes alır, fakat üşümezler. Avuçlarında bir tas donmuş su tutarlar, buna bakarak benliklerini oradan toplar-

lar, buz kesilmiş suyun üzerine kuvvetlerini verirler ve su kaynar; çaylarını pişirirler.

Büyük rahip çömezlerini etrafına toplar ve bağırır:

«Veyl ona ki, içinde saadet kaynağı yoktur!»

«Veyl ona ki, başkalarının hoşuna gitmek ister!»

«Veyl ona ki, bu hayat ile öteki hayatın ayni şey olduğunu anlamaz!»

Artık gece olmuştu, okuyamadığımdan kitabı kapamış denize bakıyordum. «Bütün kâbuslardan - Buda'lar, ilâhlar, vatanlar, fikirler - kurtulmam gerek diye düşünüyordum... Buda'lardan, ilâhlardan, fikirlerden, vatanlardan kim kurtulmazsa, diyordum, vay haline!»

Deniz birden kararmıştı; olgunlaşmamış haldeki Ay yavrusu, denizin batısına doğru yuvarlanıyordu; uzaktaki bahçelerde köpekler acı acı uluyor, bütün akarsuda bir ulumadır gidiyordu.

Zorba üstü başı çamur ve leke içinde çıkageldi, gömleği lime lime idi. Yanıbaşıma büzüldü. Sevinçle:

— Günümüz iyi geçti, çalıştık! dedi.

Zorba'nın dediklerini duymuş, anlamamıştım; aklım uzaktaki esrarengiz kayalarda idi.

— Ne düşünüyorsun patron! Burada değilsin sen..

Kafamı toparlayıp döndüm; arkadaşıma baktım ve kafamı salladım:

— Zorba, diye cevap verdim, sen kendini, dünyayı dolaşmış korkunç ve müthiş bir Denizci Sindbad sanıp böbürleniyorsun. Oysa zavallı, hiç mi hiç birşey görmedin! Ben de.. Dünya bizim sandığımızdan çok daha büyük. Geziyor, geziyorsun, hâlâ da evimizin eşiğinden dışarı çıkmış değiliz.

Zorba dudaklarını büzdü, konuşmadı. Yalnız, dayak yemiş sadık bir köpek gibi hırladı. Ben devam ettim:

— Manastırlarla dolu, ilâhların oturduğu, muhteşem dağlar var. Bu Manastırlarda siyah cüppeli keşişler bulunur; bağdaş kurmuş vaziyette bir ay, iki ay, altı ay otururlar ve yalnız bir şeyi düşünürler. Bir şeyi, duyuyor musun? İki değil, bir! Bizim gibi kadın ve linyit, kitap ve linyit düşünmezler Zorba, akıllarını yalnız bir şey üzerine toplar ve mûcizeler yaratırlar. Mûcizeler böyle olur. Bir lûp koyup güneş ışıklarının yalnız bir nokta üzerinde toplandığını hiç gördün mü Zorba? Bu nokta, biraz sonra

ateş alır; neden? Çünkü Güneş'in kuvveti dağılmayıp hepsi onun üzerinde toplanmıştır. İnsan aklı da aynidir; aklını yalnız bir tek şeye verirsen mûcizeler yaratırsın! Anlıyor musun Zorba?

Zorba'nın nefesi durmuştu; bir an kaçmak istermiş gibi silkindi. Ama kendini tuttu. Boğuk bir sesle hırladı:

— Konuş!

Ama birden fırlayıp ayağa kalktı:

— Sus, sus! diye bağırdı, bunları bana neden söylüyorsun patron? Neden kalbimi zehirliyorsun? Burada iyi idim, neden beni dürtüklüyorsun? Aç idim, Allah ile Şeytan (eğer ikisini birbirinden ayırt ediyorsam kahrolayım!..) bana bir kemik attılar; onu yalayıp gidiyordum. Sonra da, kuyruğumu sallayıp ona bağırıyordum: «Teşekkür! Teşekkür!..» Ve şimdi.

Ayağını taşlara vurup sırtını bana çevirdi; barakaya doğru yürümek istedi; gene içi kaynadığı için durdu.

— Püff! diye kükredi, sevsinler. Allah-Şeytanın önüme attığı kemiği!. Kart bir şantöz! Külüstür bir mavna!..

Bir avuç çakıl alıp denize attı:

— Fakat, kimdir bu? diye bağırdı. Kimdir bu, bize kemikleri atan?

Biraz bekledi, sonra cevap vermediğimi görünce büsbütün kudurdu:

— Konuşmuyor musun patron? Eğer biliyorsan, adını bana da söyle ki bileyim ve merak etme, benzetirim onu ben! Ama böyle bilmeden neresinden saldırayım? Sonra kendi suratımı dağıtırım.

— Karnın aç, dedim, otur önce yemek pişir de yiyelim!

— Bir gece yemek yemesek dayanamaz mıyız patron? Benim, keşiş bir amcam vardı, bütün hafta yalnız su ile tuz yerdi; pazarları vebüyük yortularda, biraz da somun atıştırıverirdi. Yüz yirmi sene yaşadı.

— Yüz yirmi sene yaşadı, çünkü inanıyordu Zorba; Allah'ını bulmuş, eşeğini vermişti. Ama bizim, besleyecek Allah'ımız yok; onun için ateş yak, birkaç levreğimiz var; hoşumuza giden soydan, bol soğanlı ve biberli, koyu bir çorba yap. Sonra bakarız..

Zorba, cinleri başına üşüşmüş halde:

— Ne göreceğiz? dedi. Yeyip de karnımız doydu mu unuturuz.

— Ben de onu istiyorum zaten, yemeğin değerli oluşu bundandır. Haydi, yallah Zorba, bize bir balık çorbası yap da beynimiz patlamasın!

Zorba kımıldamıyordu; hareketsiz durup bana bakmaktaydı.

— Dinle de söyleyim patron, dedi, senin amacını biliyorum. Şimdi, benimle konuştuğun sırada kafamda bir şimşek çaktı ve gördüm.

Ben gülerek sordum:

— Ne amacım var, Zorba?

— Sen de Manastır yapıp içine, keşiş yerine, kendin gibi birkaç kâtibi sokmak istiyorsun; gece gündüz okusunlar ve resimlerde gördüğümüz bazı azizler gibi, basılmış kurdeleler çıkarasınız. Buldum, değil mi?

Üzgün bir halde başımı eğdim. Eski gençlik rüyaları, yolunmuş büyük tüyler, faydasızlıklar, kibarlıklar, yüksek ülküler... Manevî bir topluluk kuralım, birkaç arkadaş - müzisyen, ressam, şair - içine kapanalım, bütün gün çalışalım, yalnız akşam üzeri toplanıp konuşalım.. O zaman derneğin statüsünü bile hazırlamıştım; Hymittos'un bir geçit yerinde. Avcı Ay-Yanis'de.

Zorba, benim kızarıp bozararak sustuğumu görünce memnun bir halde:

—Buldum! dedi.

Ben heyecanımı gizliyerek sordum:

— Buldun mu, Zorba?

— Bunun için de senden bir ricam var, Aziz Manastır Sahibi: Bu Manastır'a kaçakçılık yapmak üzere beni kapıcı olarak al. Oraya, arasıra acayip şeyler - kadınlar, mandolinler, damacanalarla uzo ve pişmiş domuz yavrularısokarım. Bütün hayat, palavralarla boşuna geçmesin diye..

Güldü ve acele ile barakanın yolunu tuttu; arkasından koştum. Balıkları temizledi; ben de odun getirip ateş yaktım. Çorba oldu, kaşıkları aldık, tencereden yiyorduk. İkimiz de konuşmuyorduk; bütün gün yemediğimiz için ikimiz de aç köpekler gibi atıştırıyorduk. Şarap da içip keyfe geldik; Zorba ağzını açtı:

— İster misin patron, dedi, şimdi Bubuline çıkagelsin?

Sağ olsun ama, ayni zamanda bizden de ırak olsun! Bir o eksikti. Ben sana bir şey söyleyim mi, patron? Söz aramızda ama, şeytan alasıcayı özledim de!

— Artık bu kemiği sana kimin attığını sormuyor musun?

— Sana ne patron? Saman içinde pire arıyorsun sen de. Kemiğe bak sen, atan ele bakma. Lezzetli mi? Birazıcık eti var mı? Mesele bunda; ötekiler hep...

Zorba'nın omuzuna vurarak:

— Yemek mûcizesini gösterdi, dedim. Aç olan gövde yatıştı mı şimdi? Sual soran ruhun da yatıştı... Getir öyle ise santuru!..

Tam Zorba'nın kalktığı anda, çakıllar üzerinde acele ci, ağır ayak sesleri duyuldu. Zorba'nın kıllı burun delikleri oynadı. Ellerini bacaklarına vurup:

— Seslen eşeğe, hemen çıkagelsin! dedi. Geliyor işte! Köpoğlusu Zorba'nın kokusunu duyunca yolu tuttu; geliyor...

— Ben kaçıyorum, diyerek ayağa kalktım; canım sıkılıyor. Gidip bir tur atacağım; siz, ne haliniz varsa görün!

— Hayırlı geceler, patron!

— Unutma ha Zorba, ona nikâh vâdettin. Beni yalancı çıkarma!

Zorba içini çekti:

— Hâlâ mı evleneceğiz, patron? Bıktım artık!

Mis sabununun kokusu yaklaşıyordu.

— Gayret Zorba! dedim.

Acele ile kaçtım; dışarıda kart Dilber'in soluğunu duymağa başlamıştım bile...

Ertesi günü şafakta, yatağımda uyurken Zorba'nın sesile uyandım.

— Sabah sabah ne oluyorsun, dedim, ne bağırıyorsun?

O, heybesini yiyecekle doldururken:

— İş değil bu, patron! dedi. İki katır getirdim, kalk Manastır'a gidelim, kâğıtları imzalıyalım da hava hattını işletelim. Arslan bir şeyden korkar yalnız: Bitten. Bizi bitler yiyecek, patron!

Ben gülerek:

— Zavallı Bubulina'ya neden bit diyorsun? dedim.

Zorba sağırmış gibi davrandı:

— Güneş yükselmeden gidelim! dedi.

Dağa çıkmayı ve çam kokusunu özlemiştim bayağı; hayvanlara binip yokuşa sardık. Linyitte biraz durduk, Zorba işçilere tenbihlerde bulundu: «Rahibe'yi kazsınlar, «Çişli» de oluğu açıp suları alsınlar» falan filân...

Gün, yontulmamış elmas gibi parlıyordu. Biz yükseldikçe ruhumuz da yükseliyor, temizleniyordu.

Hava temizliğinin, nefes hafifliği ve ufuk genişliğinin sahip bulunduğu değeri yeniden tatmaktaydım. Ruhu oksijene muhtaç, toz ve nefes bolluğu içinde boğulan, ciğerleri, burun delikleri olan bir geyik sanıyor insan!..

Çam ormanının içine girdiğimizde, güneş yükselmişti. Hafif rüzgâr, baldan yapılmış bir koku gibi üstümüzde esiyor, estikçe deniz gibi hışırdıyordu.

Zorba, bütün yol boyunca, dağın eyimini izliyor, birkaç metrede bir kafasile kazıklar çakıyor, gözlerini kaldırıp güneşte parlayan teli ve onun bir çizgi halinde denize indiğini bile görüyordu; bunun üstünde asılı yontularak inceltilmiş ağaç gövdeleri de oklar gibi vızıldamaktaydı. Zorba ellerini oğuşturarak:

— Güzel iş, diyordu, altın bu! Kürekle para kazanacak ve dediğimizi yapacağız.

Ben ona hayretle bakınca:

— Ay; bir de unutmuş gibi yapıyorsun, dedi. Manastır'ımızı yapmadan önce, o büyük dağa gidecektik ya, ne idi onun adı? Tiba mı?

— Tibet Zorba, Tibet... Ama ikimiz gideceğiz. Orası kadın kaldırmaz.

— Sana kadından bahseden kim? İyidirler zavallılar, onları hor görme; erkeğin erkekçe bir işi - kömür çıkarmak, kaleleri basmak, Allah ile konuşmak - olmadığı zaman iyidirler. O zaman erkek patlamamak için ne yapsın? Şarap içer, zar oynar, kadın kucaklar ve bekler. Saatin gelmesini bekler.. Gelirse...

Bir zaman sustu. Sonra hiddetli bir tavırla tekrar:

— Gelirse! dedi; çünkü, hiçbir zaman gelmiyebilir de..

Biraz sonra da ilâve etti:

— Artık yapamıyorum patron, yapamıyorum; ya yer büyümeli, ya ben küçülmeliyim; yoksa hapı yuttum demektir!

Birden çamların arasından bir keşiş çıktı; kızıl tüylü, sarı benizli, buruşuk cübbeli, sivri takkeliydi. Elinde demir bir baston vardı; yere vuruyor, hızla yürüyordu. Bizi görür görmez durdu; bastonunu kaldırdı:

— Nereye gidiyorsunuz, ya mübarekler?

Zorba cevap verdi:

— Manastır'a, tapınmağa.

Keşiş, şişmiş mavi gözleri kızararak bağırdı:

— Geri dönün, hıristiyanlar! İyiliğinize söylüyorum, geri dönün! Meryem'in Bahçesi değil, Şeytan'ın çiftliği bu. Münzevinin tacı fakirlik, itaat ve bekâretmiş! Yalan! Geri dönün diyorum size; para, gurur ve kin başrahip olacak? Onların Ayia-Triada'sı bu işte!

Zorba döndü ve bana neşeyle fısıldadı:

— Eğlence bu herif be, patron!

Sonra keşişe doğru eğilerek sordu:

— Adın ne ihtiyar? Hayırlısile, böyle nereye gidiyorsun?

— Adım Zaharias; heybemi aldım, kaçıyorum. Kaçıyorum, artık dayanamam, kaçıyorum. Adını söylesene bana, hemşerim!

— Kanavaro.

— Dayanamıyorum artık, kardeşim Kanavaro. İsa bütün gece haykırıp beni uyutmuyor; ben de onunla beraber haykırıyorum ve başrahip - canı cehennem'e! - bugün, sabah sabah beni çağırdı: «Ey Zaharias, dedi, biraderleri uyutmuyorsun; seni kovacağım!» «Ben mi uyutmuyorum onları? dedim, ben mi, yoksa İsa mı? O haykırıyor!» İsa düşmanı herif rahiplik âsasını kaldırdı ve işte, işte, bakın!

Takkesini çıkardı, saçlarının arasında donmuş bir kan parçası göründü.

— Ben de, dedi, ayağımın tozunu silkeleyip yola koyuldum.

— Zorba:

— Bizimle beraber Manastır'a gel, dedi, ben seni başrahiple konuştururum. Gel bize arkadaşlık et, hem yolu da gösterirsin; Allah gönderdi seni!

Keşiş bir an düşündü, gözünde bir şimşek çaktı.

— Ne vereceksiniz? dedi.

— Ne istersin?

— Bir okka bakalyaros ve bir şişe konyak.

Zorba eğilip ona baktı:

— Sakın içinde Şeytan olmasın senin, Zaharias?

Keşiş irkildi ve hayretle sordu:

— Nereden biliyorsun?

Zorba şu cevabı verdi:

— Aynaroz'dan geliyorum ben, elbet bildiğim bir şeyler var!

Keşiş başını eğdi, zor duyulan bir sesle:

— Evet, diye mırıldandı, vardır!

— Ve bakalyaros ile konyak istiyor, öyle mi?

— Evet ister, üç kere lânet olasıca!

— Öyle ise anlaştık! Sigara da içer mi?

Zorba ona bir sigara attı; keşiş de kudurmuş gibi kaptı.

— İçer, içer kahrolasıca! dedi; koynundan bir çakmak taşile fitil çıkardı; yaktı, ciğerlerinin var gücüyle çekti.

— İsa'nın adına, dedi, demir bastonu kaldırdı, yarım bir dönüş yaptı önümüze düştü. Zorba bana göz kırparak sordu:

— Peki, o içindeki şeytanın adı ne?

— Yosif!

Bu yarı deli keşişin arkadaşlığı hoşuma gitmiyordu; ama vücut kadar sakat beyin de bende karmakarışık bir sempati, acıma ve dehşet hissi yaratır. Konuşmuyor. Zorba'nın istediğini yapmasına izin veriyordum.

Temiz hava iştahımızı açtığı için acıktık; kocaman bir çam ağacının altına yayıldık; heybeyi açtık; keşiş içinde ne olduğunu görmek için obur obur eğildi. Zorba:

— Ee, ee, öyle kuru kuru yalanıp durma, diye bağırdı, Peder Zaharias! Bugün Büyük Pazartesi; biz masonuz, et yiyeceğiz. Bir piliç! Allah affetsin bizi.. Ama, senin aziz kişiliğin için helva ile zeytinimiz de var, buyur!

Keşiş yağlı sakallarını okşadı, bozulmuş bir halde:

— Ben, dedi, ben Zaharias, oruçluyum; zeytin ekmek yiyecek, sucağız da içeceğim... Ama, Yosif şeytandır, oruç tutmaz; o da et yiyecek kardeşlerim ve sizin tulumdan şarap da içecek lânet olasıca!

İstavroz çıkardı, acele ile ekmek, zeytin, helva yedi, avucu ile silindi, su içti. Sonra yemeğini bitirmiş gibi tekrar istavroz çıkardı:

— Şimdi, dedi, sıra üç defa lânetli Yosif'in...

Ve pilice yumuldu. Hiddetle: «Ye, lânetleme!» diye mırıldanıyor iri lokmalar kapıyordu: «Ye! Ye!»

Zorba, heyecanlı bir halle:

— Bravo keşiş! dedi; bakıyorum, iki taraflı çalışıyorsun.

Sonra bana döndü:

— Nasıl buluyorsun patron? dedi.

Ben gülerek cevap verdim:

— Sana benziyor!

Zorba şarap tulumunu keşişe verdi:

— Çek Yosif!

Keşiş:

— İç lânetleme! diyerek tulumu kaptı ve ağzına yapıştırdı.

Güneş yakıyordu, daha içeri, gölgeye çekildik. Keşiş ekşimiş ter ve günlük kokuyordu; güneşin sıcağında su salmaktaydı; Zorba çok kokmasın diye onu gölgeye çekti. İyi yemek yediği için canı konuşmak istiyordu:

— Nasıl keşiş oldun sen?

Keşiş kıkırdadı:

— Azizlikten mi sanıyorsun? Asla! Fakirlikten kardeşim, fakirlikten... Yiyecek birşeyim yoktu, şöyle düşündüm: Manastıra gideyim de açlıktan gebermeyim!

— Memnun musun bari?

— Şükür Allaha! Çok özlem duyduğum oluyor ama, kulak asma; dünya için çekmiyorum onun içine sıç... Afedersiniz ve hergün s... yorum!- Ben gökyüzüne hasret çekmekteyim. Sözlerim ciddîdir, taklalar atıyordum ve keşişler bana bakıp gülüyor; hepsi bende yedi şeytanlığın mevcut olduğunu ve bunların bana küfrettiğini söylüyorlar ama, ben diyorum ki: «O olmaz, Allah gülmeği sever. Bir gün bana: Gel içeri palyaçom! diyecek, gel de beni güldür.. Ben de, işte böyle, Karagöz gibi Cennet'e gireceğim!»

Zorba ayağa kalkarak:

— Ulan, dedi, bana öyle geliyor ki sende akıl dörtyüz dirhem! Gidelim de geceye kalmıyalım.

Keşiş yine önümüze düştü ve yolu açtı. Dağa çıkarken içimde ruhsal manzaralar yükseliyormuş gibime geliyordu; alçak kaygılardan daha yükseklerine, bayağı ova doğmalarından dik teorilere doğru tırmandığımı sanıyordum.

Keşiş birden durdu:

— İntikamcı Meryem! dedi ve güzel, yuvarlak kubbeli küçük bir kiliseyi gösterdi. Sonra diz çöküp istavroz çıkardı.

Yere atladım, serin kemerin içine girdim. Duvarın bir köşesinde, dumandan kararmış, gümüş adaklarla yüklü eski bir tasvir; onun önünde, hiçbir zaman sönmiyen gümüş bir kandil yanıyordu.

Tasvire baktım. Sağlam boyunlu, bir bâkirenin huzursuz bakışını taşıyan, vahşi bir savaşçı Meryem'di bu; elinde ise, kutsal bir çocuk değil, dimdik ve uzun bir mızrak taşıyordu.

Keşiş tatlı bir sesle:

— Manastır'a zarar verenin vay haline! dedi. Üzerine saldırıp elinde tuttuğu mızrakla onu deler. Eski zamanda Cezayir'liler çıkıp Manastır'ı yaktılar; fakat dur da bak, lânetlilerin başına ne geldi: Artık kaçıp da, tam bu dış kilisenin önünden geçerlerken, yallah diyerek tasvirin içinden çıktı, dışarı fırladı ve mızrağile ver yansın etti, vurdu, vurdu, hepsini öldürdü. Dedem, ormanı dolduran kemikleri hatırlardı; o zamandan beri de adını İntikamcı Meryem koydular; daha önce ona Merhametli diyorlardı.

Zorba sordu:

— Peki Peder Zaharias, neden mûcizesini Manastır'ı yakmalarından önce göstermedi?

Keşiş üç defa istavroz çıkararak cevap verdi:

— Çok Yüksek'tekinin iradesi!..

Zorba tekrar katıra binerken mırıldandı:

— Amma yüksek ha!.. Haydi gidelim!

Az sonra, dağın düz bir yerinde, etrafı yüksek kayalarla çevrili olan Meryem'in büyük Manastır'ı çamların arasında göründü. Sâkin, güleç, dünyadan ırak, yüksek ve yeşil çukurun içinde, zirvenin asaletini ve ovanın tatlılığını hikmetle âhenklendiren Manastır bana, insan topluluğu için çok iyi seçilmiş bir barınağı düşündürdü.

Neş'eli ve sâkin bir ruh burada, dinî gelişmeye bütün bir insan ömrünü verebilir, diye düşünüyordum; ne keskin bir zirve, ne duygusal bir tembellik ovası, ruhun insanca tadını kaybetmeden yükselmesi için ne gerekse, ne kadar gerekse o kadar... Böyle bir yer, ne kahramanlar, ne de domuzlar yaratır diyordum; tam insan yaratır.

Buraya nihayet, eski Yunanistan'ın güzel bir tapınağı ile sevimli bir müslüman tekkesi yakışırdı: Allah buraya bayağı insan kıyafetile iner, ilgabah çimeninin üzerinde yalınayak yürür ve sâkin sâkin insanlarla konuşurdu.

— Ne hârika, ne ıssızlık, ne mutluluk! diye mırıldanıyordum.

Hayvanlardan indik, kemerli kapıdan misafirhaneye çıktık; bir tepsi içinde bize rakı, tatlı ve kahve getirdiler; teşrifatçı papaz çıkıp geldi, keşişler etrafımızı sardılar ve sohbet başladı. Hilekâr gözler, doymaz dudaklar, sakallar, bıyıklar, teke teke kokan koltuk altları...

Teşrifatçı papaz sordu.

— Bir gazete getirdiniz mi?

Ben hayretle:

— Gazete mi? dedim. Ne yapacaksınız onu burada?

İki üç keşiş heyecanla bağırdı:

— Bir gazete kardeş, bakalım dünya ne halde!

Balkonun tahta parmaklıklarına asılmış, kargalar gibi ötüşüyorlar. İngiltere, Rusya, Venizelos ve Kıral'dan tutkuyla söz açarak. Gözlerini şehirler, dükkânlar ve gazeteler bürüyor.

Şişman, kıllı bir keşiş soluyarak kalktı:

— Sana gösterecek bir şeyim var, dedi, sen de bana fikrini söylersin; gidip getireyim.

Kısa kıllı elleri karnında olduğu halde ilerledi, tüylü terliklerini sürüyerek kapıda kayboldu.

Keşişler bed bed kıkırdıyorlardı. Teşrifatçı papaz:

— Peder Dometios, yine toprak rahibesini getirecek, dedi. Şeytan onu toprağa şaklamıştı bir gün Dometios bahçeyi eşelerken buldu. Alıp hücresine soktu ve mübarek o zamandan beri uykusunu kaybetti. Aklını da kaybetmesi yakındır.

Zorba ayağa kalktı; boğuluyordu:

— Biz buraya aziz rahibi görmeğe geldik, dedi, kâğıt imzalamak için...

Teşrifatçı papaz cevap verdi:

— Aziz rahip burada yok, sabahleyin çiftliğe gitti; sabırlı ol.

Peder Dometios Kutsal Çanağı taşırmış gibi, avuçlarını birleştirmiş, yukarıda tutar halde göründü. Dikkatle avuçlarını açarak:

— Bu işte! dedi.

Yaklaştım; semiz keşiş, avuçlarının içinde yarı çıplak, küçük bir Tanagra (1) lı kız koketçe gülümsüyor; sağlam kalan elile başını tutmaktaydı.

Dometios:

— Başını gösterdiğine göre, dedi, içinde çok değerli bir taş var, demektir; elmas, yahut da inci. Siz ne dersiniz?

Bozuk niyetli bir keşiş atıldı:

— Bana kalırsa, dedi, başı ağrıyor.

Fakat şişman Dometios, sarkık teke dudaklarile ıkına sıkına bana bakarak bekliyordu.

— Onu kırayım diyorum, dedi, kırayım da göreyim: Artık uyuyamıyorum... İçinde bir elmas varsa?

Buraya, teni neşe ve buseyi lânetliyen günlük kokuları ve çarmıha gerili ilâhlar arasına sürgün edilmiş, ufacık, sıkı göğüslü güzel kıza bakıyordum.

Ah, elimde olsa idi de onu kurtarsaydım!

Zorba küçük heykeli aldı, ince, biçimli kadın vücudunu yokladı, parmaklarının etli kısımları dik göğüsler üzerinde durakladı:

— Fakat, Peder, dedi; görmüyor musun ki bu şeytandır? Nah işte, tıpkısı! Sen merak etme, ben iyi bilirim o Allah'ın belâsını; göğsüne bak Peder Dometios, yuvarlak, sıkı ve taze; şeytanın göğsü de böyledir, Peder'im!

Eşikte güzel bir keşiş çocuk göründü; altın saçlarını, yuvarlak, ayva tüylü yüzünü güneş aydınlatıyordu.

Sarı benizli keşiş teşrifatçı papaza bir göz attı; ikisi de arsızca sırıttılar:

— Peder Dometios, dediler, yardımcın Gabriel.

Keşiş hemen çamurdan yapılmış küçük kadını avuçladı ve büzülmüş bir halde yürüdü; küçük keşiş konuşmadan ve salınarak önden gidiyordu; harap olmuş uzun hayatın içinde ikisi birden kayboldular.

Zorba'ya işaret ettim, avluya çıktık. Tatlı bir sıcaklık... Avlunun ortasındaki bir portakal ağacı çiçek açmış, havaya mis gibi bir koku yayıyordu. Yanında, eski mermer bir kaç başından şırıltılı bir su akmaktaydı. Kafamı altına sokup serinledim. Zorba tiksinti ile:

---

(1) TANAGRA : Beotia'nın bir şehri. (Çeviren).

— Ne bunlar burda be? dedi. Ne erkek, ne kadın; katır bunlar. Tuh yokolasılar!

O da gülerek başını soğuk suya soktu. Sonra tekrar:

— Tuh yokolasılar! dedi. Her birinin içinde bir şeytan var; kimi kadın ister, kimi bakalyaros, kimi para, kimi de gazete... Hay aptallar hay!. Bütün bunlara doyup beyinleri temizlensin diye dünyaya inmiyorlar!..

Bir sigara yakıp çiçek açmış portakal ağacının kenarına ilişti.

— Ben, dedi, bir şeye özlem duydum mu, ne yaparım bilir misin? Bir daha hatırlamıyacak kadar bıkıp da kurtulmak için yerim, yerim... Ya da tiksinti ile hatırlamak için. Bak meselâ, bir zaman çocukken, kirazlara karşı bir manim vardı. Param olmadığı için azar azar alıyor, yiyor, yine istiyordum. Gece gündüz kiraz düşünürdüm, salyalarım akardı; işkenceydi bu! Günün birinde, kızdım mı, utandım mı bilmiyorum! Baktım ki kirazlar bana istediklerini yaptırıyor ve rezil ediyorlar, ne plân kurdum bilir misin? Geceleyin yavaş yavaş kalktım, babamın ceplerini yokladım, gümüş bir mecidiye bulup çaldım. Sabah sabah da kalktım, bir bahçeye gidip bir sepet dolusu kiraz aldım. Bir çukurun içine oturup başladım yemeğe. Yedim, yedim, şiştim, midem bulandı, kustum. Kustum patron o zamandan beri de kirazlardan kurtuldum; bir daha gözüme görünmelerini bile istemedim. Hür insan oldum. Artık kirazlara bakıp şöyle diyordum: Size ihtiyacım yok! Şarap için de aynı şeyi yaptım, sigara için de. Hâlâ içiyorum ama, istediğim anda hop diye bir bıçak gibi kesiyorum. İhtiras bana hâkim olamamıştır. Vatan için de aynı şey. Hasret çektim, bıktım, kustum, kurtuldum.

Ben gülerek sordum:

— Ya kadınlar?

— Onların da sırası gelecek kahrolasıcalar gelecek! Ama yetmiş yaşımı bulduğum zaman.

Biraz düşününce az bularak:

— Seksen yaşında, diye düzeltti. Sen beni dinle, insan böyle kurtulur, böyle kurtulur.. Zevk düşkünü ve keşiş olarak değil. Kendin yarı şeytan olmazsan, şeytandan nasıl kurtulursun be?

Dometios soluyarak avluda göründü. Arkasında sarı-

şın genç keşiş vardı. Zorba onun, ergenlere özgü haşinlik ve letafetine bakarak mırıldandı:

— Kızgın bir melek sanki...

Üst kat hücrelerine çıkan merdivene yaklaşıyorlardı; Dometios döndü, genç keşişe bakarak bir şey söyledi; genç keşiş reddeder gibi başını yukarı kaldırdı. Fakat birden boyun eğerek eğildi. İhtiyarın beline sarıldı ve merdiveni çıktılar. Zorba bana:

— Anladın mı? dedi. Anladın mı? Sodom ve Gomorra!

İki keşiş göründü, biri diğerine göz kırptı, bir şeyler fısıldaşıp güldüler.

Zorba söylendi:

— Ne berbat şey! Karga karganın gözünü çıkarmaz, fakat keşiş keşişinkini çıkarır. Bak şunlara; biri diğerinin gözünü çıkaracak.

Ben gülerek düzelttim:

— Biri diğerinin..

— Burda aynı şeydir be, üzme tatlı canını! Sana, katır bunlar dedim, patron. Keyfin isterse Gabriel de diyebilirsin. Gabriella da; Dometios da, Dometia da... Kaçalım patron, kâğıtları imzalıyalım kaçalım; vallahi burada insan kadından da, erkekten de iğrenebilir.

Sesini alçalttı:

— Benim bir plânım da var, dedi.

— Yine bir saçmalıktır, Zorba... Söyle bakalım!

Zorba omuzlarını kaldırdı:

— Ne diye sana söyleyim, patron? Sen, kusura bakma ama, namuslu bir adamsın. Ne yağsın, ne damla. Kışın yorganının dışında bir pire bulsan üşümesin diye içeri sokarsın. Zatıâlin nereden anlıyacak benim gibi bir berbatı? Bir pire bulsam cak diye ezerim ben, bir kuzu bulsam, «hap!!» keser, şişe geçirir ve dostlarla zevkini çıkarırım. Diyeceksin ki: Senin değildir; kabul! Ama, bırak be birader, önce yiyelim de, sonra rahat rahat senin ya da benim olduğunu konuşur, tartışırız. Ve sen söyliyecek, söyliyeceksin, ben de küçük bir tahta parçasile dişlerimi karıştıracağım.

Avlu, onun kahkahalarile çınladı. Zaharias korku içinde geldi; parmağını ağzına götürdü, ayaklarının ucuna basarak yaklaştı:

— Şiit! dedi, gülmeyin! Nah, şu yukarıda, açık duran

küçük pencerenin arkasında Metropolit çalışıyor. Kütüphanedir orası; yazı yazıyor. Bütün gün yazar.

Zorba, keşişin kolundan yakaladı:

— Tamam, dedi, ben de seni istiyordum, Peder Yosif! Senin hücreye gidelim de konuşalım.

— Sen patron, bu arada gidip kilise ile eski tasvirleri dolaş bir.

Sonra bana döndü:

— Ben başrahibi bekliyeceğim; nerdeyse gelir. Karışıp işleri altüst etme. Bana bırak; plânım var benim.

Ve kulağıma eğildi:

— Ormanı yarı fiyatına alacağız, dedi. Sen sesini çıkarma!

Sonra, yarı sersem keşişi koltuğunun altından yakalıyarak acele ile yürüdü.

Kilisenin eşiğini aştım ve serin, kokulu, yarı karanlığın içine daldım. Issızlık... Gümüş kandiller soluk bir ışık veriyordu, oymalı tasvir bütün derinliği tutmaktaydı; üzüm yüklü altın bir asma. Duvarlar, yarı silinmiş duvar resimleriyle süslü Haşin keşişler, kilise pederleri, İsa'nın çektikleri saçlarında boyaları solmuş geniş kurdeleler bulunan kıvırcık saçlı melekler..

Üstte, kubbenin altında kolları açık, yalvarır bir halde Meryem. Önünde ağır, güneşten yapılmış kocaman bir kandil yanıyor; titrek ışığı yumuşak, okşayıcı bir biçimde, uzun ve çok acı çekmiş yüzünü yalıyordu. Acılı gözleri, yüzük gibi yuvarlak, kıvrak ağzı ve kuvvetli, arzu dolu çeneyi asla unutmıyacağım. En mazlum acısında bile, alabildiğine tatmin ve memnun olmuş ana budur, diyordum; çünkü ölümlü iç organlarından ölmez bir şeyin çıkmış olduğunu anlamaktadır.

Kiliseden çıktığım zaman güneş batıyordu. Mutlu mutlu portakal ağacının dibine oturdum; kilisenin tepesi gün doğuyormuş gibi pembeleşiyordu; hücrelerine çekilen keşişler dinleniyorlardı. Geceleyin uykusuz kalacakları için güçlenmeleri gerekiyordu; İsa bu gece harekete geçerek Golgotha'sına çıkacaktı; bu yüzden kendilerinin de birlikte çıkabilmeleri için güçlü olmaları gerekti. Bir keçi boynuzu ağacının altında, pembe bir sürü memeleri olan

siyah iki dişi domuz, daha şimdiden uyuklamağa başlamıştı; güvercinler dam'arda sevişiyordu.

Ne zamana kadar yaşıyacak ve toprağın, havanın, sessizliğin bu tadı ile çiçek açmış portakal ağacı kokusunun hazzını duyacağım? diye düşünüyordum. Kilisede görmüş olduğum Ayios-Vakhos'a ait bir tasvir içimi mutlulukla doldurup taşırmıştı. En derin şey coşkular uyandırıyor bende: Gayretin birlik ve sürekliliğile hasret zincirlenişinin üstü yine önünde açıldı. Siyah salkımlar gibi alnının etrafında sarkan, erginlere özgü kıvırcık saçlarile, hıristiyan azizinin şu küçük ve sevimli tasviri sağ olsun! Yunanlı Dionisos ile Ayios-Vakhos birleşiyordu, aynı yüze sahiptiler; bağ yapraklarile cübbelerin altında, güneşte yanmış aynı sıcak vücut, yâni Yunanistan fırtınalar geçirmekteydi.

Zorba avluda göründü ve birden bana:

— Başrahip geldi, dedi, birşeyler konuştuk, diretiyor, âyinlerin masrafı çıkmıyormuş, daha fazla istiyor ama, becereceğim...

— Ne diretmesi? Anlaşmamış mıydık?

Zorba yalvardı:

— Aman be patron, sen karışma! Altüst edeceksin. Buyurun bakalım, şimdi eski anlaşmadan bahsediyorsun; o bitti! Kaşlarını çatma, bitti diyorum sana! Ormanı yarı fiyatına alacağız.

— Peki, bu kurduğun düzenler nedir, Zorba?

— Sen bırak, patron, benim işim o; tekerleği yağlıyacağım, o da dönecek, anladın mı?

— Ama neden? Anlamıyorum.

— Kastro'da fazla masraf yaptım da, onun için işte! Çünkü Lola birkaç binliğimi, yâni senin birkaç binliğini yedi. Unuttum mu sanıyorsun? Onurum var benim, ne sanıyorsun? Kılıcımın üstüne sinek konmasını istemem. Harcadım, ödüyorum; hesabı yaptım: Lola yedi bine mal oldu; bunları ormandan düşeceğim. Lola'nın masrafını başrahip Manastır ve Meryem çekecek. Plân bu, hoşuna gitti mi?

— Hiç gitmedi. Sen müsrifsen, Meryem'in suçu ne?

— Suçu var. Hem de çok.. Evet. Oğlu Allah'ı o yaptı; Allah beni yaptı ve bildiğin araçları verdi; o kahrolası araçlar da, nerede bir dişi görsem başımı döndürecek ve

kesemi açacak hale soktu beni. Anladın mı? Onun için zâtı şeriflerinin suçu var. Öyle ise ödesin!..

— Hoşuma gitmiyor bunlar, Zorba!

— O başka mesele, patron. Biz hele yedi bindiği kurtaralım, sonra tartışırız. «Sen işini gör oğlum, sonra ben yine teyzen olurum.» Bu şarkıyı bilir misin?

Kaba kıçlı teşrifatçı papaz göründü. Tatlı bir papaz sesile:

Buyurun, dedi, sofra hazır!

Yemekhaneye indik, kanapeleri ve dar uzun masaları olan büyük bir salondu bu. Acı bir zeytinyağı kokusu ile ekşi bir koku vardı içerde. Dip tarafta, yarı silinmiş bir duvar resmi «Mistik Taam» ı gösteriyordu. Onbir sadık çömez İsa'nın etrafında bir sürü halinde toplanmış, karşı tarafta da, sırtı seyirciye dönük olan, tek başına, kızıl sakallı, anormal alınlı, şehevî burunlu Yudas; İsa da yalnız ona bakıyordu.

Teşrifatçı papaz oturdu; sağında ben vardım solunda Zorba.

— Sarakosti (1) olduğu için kusurumuza bakmayın; dedi, yolcu da olsanız, ne yağ var, ne şarap. Hoş geldiniz!

İstavroz çıkardık, konuşmaksızın ellerimizi zeytinlere, taze soğanlara, taramaya, taze baklalara uzatıp. Üçümüz de yavaş yavaş ve iştahsız bir halde geveliyorduk.

Teşrifatçı papaz:

— Bu dünyada hayat böyledir, dedi; Sarakosti. Ama sabredelim, kuzu ile İsa'nın Dirilişi, yâni Gökler Hükümdarlığı geliyor.

Öksürdüm, Zorba "Sus" demek istermiş gibi ayağıma bastı. Konuyu değiştirmek için:

— Peder Zaharias'ı gördüm, dedi.

Teşrifatçı huylandı ve huzursuzca sordu:

— Yoksa, şeytan herif bir şey mi söyledi? Yedi şeytan vardır onun içinde, sözlerine kulak asmayın. Ruhu pistir, pislikleri görür.

Arefe çanı acı acı çaldı. Teşrifatçı istavroz çıkarıp ayağa kalktı.

— Ben gidiyorum, dedi. İsa'nın ıstırapları başladı; onunla birlikte çarmıha gerileceğiz. Bu akşam için siz din-

---

(1) SARAKOSTİ : Büyük Perhiz. (Çeviren).

lenebilirsiniz, yoldan geldiniz; ama yarın sabah âyininde...

Keşiş gider gitmez Zorba dişlerinin arasından homurdandı:

— Alçaklar! Alçaklar. Yalancılar, insan kılıklı katırlar, katır kılıklı insanlar!..

— Ne oldun Zorba? Yoksa Zaharias sana birşey mi dedi?

— Bırak patron, bırak şeytan alsın! Ee, bir imzalamasınlar, tepsi içinde oynatacağım onları!

Bize hazırladıkları hücreye gittik; köşede eski bir tasvir vardı: Yanağını sıkı sıkıya oğlununkine dayamış Meryem; iri gözleri yaşlarla dolu idi.

Zorba, koca kafasını salladı:

— Neden ağlıyor, biliyor musun, patron?

— Hayır.

— Gördüğü için; ben aziz resimleri yapan bir ressam olaydım, Meryem'i gözsüz, kulaksız, burunsuz yapardım; çünkü ona acıyorum.

Kuru döşeklerimize uzandık. Kalaslar kavak kokuyordu; açık duran pencereden ilkbahar yeli, kokularla yüklü bir halde giriyordu. Bahçeden arasıra, birbirini izliyen nefesler halinde matem melodileri gelmekteydi; pencerenin dışında bir bülbül şakımağa başladı, sonra daha ötede bir başkası, bir başkası daha... Gece aşkla dolup taştı.

Uyuyamıyordum; bülbülün şakıması, İsa'nın inleyişiyle birlikte ben, çiçek açmış portakal ağaçlarının arasında, büyük kan damlalarını takiben, Golgotha'yı yukarı çıkarmağa çalışıyordum. Mavi bahar gecesinin içinde İsa'nın, vücudunu başından soğuk düğüm düğüm terini ve ellerini yalvarır, dilenirmiş gibi nasıl oynattığını görüyordum... Peşinden koşan Galilea'lılar ona: "Osanna! Osanna!" diye bağırıyor, ellerinde kutsanmış dallar tutuyor, basması için elbiselerini yere seriyorlardı. O sevdiklerine bakıyor, hiçbiri bir şey anlamıyordu: Yalnız kendisinin ölüme gittiğini bilmekteydi. Yıldızların altında ağlıyarak, susarak, titreyen insancıl kalbini teselli ediyordu:

"Buğday gibi toprağa inip ölmen gerek, kalbim, tit-

reme. Başka türlü nasıl başak olursun kalbim ve açlıktan ölen insanları nasıl beslersin?"

Gene de, içinde insancıl kalp titriyor, titriyor, ölmek istemiyordu...

Manastır'ın etrafındaki orman, yavaş yavaş bülbül olup taştı. Islak dallardan şarkı, sadece, aşk ve tutku halinde yükseliyor, onunla birlikte insanın göğsü de oynuyor, ağlıyor, kabarıyor, taşıyordu.

Böylece, nasıl olduğunu anlamadan, İsa'nın Istırapları, bülbülün şakımasiyle, ruhun Cennet'e girmesi gibi, ben de uykuya daldım.

Doğru dürüst bir saat uyumamıştım ki, korku ile irkildim:

— Zorba, diye bağırdım, duydun mu? Bir tabanca sesi!

Zorba çoktan yatağının içinde oturmuş, sigara içiyordu.

Nefretini zaptetmeğe çalışarak:

— Üzme tatlı canını patron, dedi; bırak birbirinin gözünü çıkarsınlar.

Koridorda sesler işitildi, ağır terlikler çekiliyor, kapılar açılıp kapanıyor, uzakta birisi yaralanmış gibi inliyordu.

Yataktan fırlayıp kapıyı açtım. Kuru bir ihtiyar önüme çıktı; beyaz, sivri bir takkesi ve dizlerine kadar inen beyaz bir entarisi vardı.

— Kimsin sen?

O titreyen sesiyle cevap verdi:

— Metropolit...

Az daha gülecektim; sırmalı elbiseler, kuşak, koltuk değneği, çok renkli sahte taşlar... İlk defa bir Metropoliti gecelikleriyle görüyordum.

— Tabanca sesi ne idi?

— Bilmiyorum, bilmiyorum... diye mırıldandı ve beni geriye doğru itti.

Zorba yatağının içinden güldü:

— Ne o, titreme mi tuttu, ihtiyarcık? dedi. Gir içeri, zavallı. Biz keşiş değiliz, korkma!

Alçak sesle

— Zorba, dedim, böyle konuşma; Metropolit bu!

— Gir içeri, diyorum sana!

İndi, kolundan tutup içeri çekti; kapıyı kapadı. Heybeden rakı çıkardı, bir kadeh doldurdu.

— İç ihtiyar, dedi, zavallı yüreciğin canlansın.

İhtiyarcık rakıyı içip kendine geldi. Benim yatağa oturdu, duvara dayandı.

— Muhterem Peder, dedim, o tabanca sesi ne idi?

— Bilmiyorum oğlum... Gece yarısına kadar çalışmış, uyumak üzere yatmıştım; o sırada yanımdaki Peder Dometios'un hücresinde şey duydum...

Zorba

— Hah! dedi, hakkın varmış be Zaharias!

Metropolit başını eğdi:

— Herhalde bir hırsızdı... diye mırıldandı.

Koridordaki fısıltılar durmuş, Manastır yine sessizliğe gömülmüştü. Metropolit korkmuş saf gözleriyle yalvarır bir halde bana baktı:

— Uykun var mı oğlum? diye sordu.

Anladım ki gitmek ve yine hücresinde yalnız kalmak istemiyor, korkuyordu.

— Hayır, diye cevap verdim, uykum yok; kalın.

Sohbete koyulduk; Zorba yastığına yaslanmış, paf puf ediyor, sigara içiyordu. İhtiyarcık bana:

— Aydın bir gence benziyorsun, dedi; şükür Allah'a! Burada konuşacak insan bulamıyorum. Hayatıma tad veren üç nazariyem var; bunları anlatmak isterdim.

Cevabımı beklemeden anlatmağa başladı:

— Birinci nazariyem, dedi, şu: Çiçeklerin biçimleri renklerini etkiler; renkleri cinslerini; böylece, her çiçek de bünyesinde, hattâ ruhunda farklı bir etkiye sahiptir. Bunun için, çiçekli bir ovada yürürken çok dikkat etmemiz gerekir.

Fikrimi beklermiş gibi sustu. İhtiyarcığın çiçekli bir ovada gezindiğini, gizli bir ürpertiyle yerdeki çiçeklere baktığını görür gbi oluyordum; biçimlerine, renklerine bakıyor, titriyordu: Baharda bütün ova ruhlarla dolardı...

— İkinci nazariye şudur: Gerçek etkisi olan her fikrin gerçek muhtevası da vardır. Mevcuttur; tensiz bir hayal gibi havada dolanmaz. Sahici bir vücuda sahiptir: Gözleri, ağzı, ayakları, karnı... Erkek ya da kadındır, erkek ya da kadınları kovalar... Bunun için İncil de şöyle der: "Kelâm ten olmuştur."

Yine kederli kederli bana baktı. Susmama daha fazla dayanamıyarak acele ile:

— Üçüncü nazariye şu, dedi: Ölmezlik, bizim ölümlü hayatımızda da vardır; fakat onu tek başımıza bulmamız çok güç; ölümlü kaygılar aldatır bizi. Bu ölümlü hayatı, yâni ölümsüzlüğü yaşamayı, yalnız az kimse başarır. Ötekiler mahvolacaktı, ama Allah acıdı onlara, dini gönderdi; böylece halk da ölümsüzlüğü yaşıyabiliyor.

Metropolit konuştukça hafifledi. Küçük, kirpiksiz gözlerini kaldırdı, gülümseyerek bana baktı. Sanki şöyle diyordu: "Bende bu var, sana bunu veriyorum işte!" Bütün hayatının meyvelerini, böyle beni tanır tanımaz açık kalpliliğiyle anlatıverdiğini hayretle görüyordum.

Gözleri akıyordu:

— Nazariyelerimi nasıl buldun?

Diye sordu ve elimi iki avucunun içine aldı; sanki hayatının boşa gidip gitmediğini öğrenmesi cevabıma bağlı imiş gibi bana bakıyordu.

O titriyordu ama ben, gerçeğin üstünde çok daha büyük olan, insanın başka bir borcunun durduğunu da biliyordum.

— Bu nazariyeler, çok ruhu kurtarabilir, pederim! diye cevap verdim.

Metropolit'in yüzü aydınlandı; bütün hayatı hak kazanmıştı.

— Teşekkür ederim oğlum, diye fısıldadı ve hararetle elimi sıktı. Zorba köşesinden atıldı:

— Benim dördüncü bir nazariyem var, dedi, affet beni...

Huzursuzca ona baktım; Metropolit döndü:

— Söyle oğlum, dedi, iyi ve uğurlu olsun; hangi nazariyedir o?

— İki ile ikinin dört ettiği!

Metropolit şaşkın şaşkın ona baktı. Zorba devam etti:

—Bir de beşinci nazariye, ihtiyar: İki ile ikinin dört etmediği. Beğenin beğenin alın!

Metropolit yardım istermiş gibi bana bakarak mırıldandı:

— Anlamıyorum...

Zorba kahkahayı basarak:

— Ben de!.. dedi.

Ben şaşkın ihtiyarcığa dönüp sözü değiştirdim:

— Ne gibi çalışmalarla uğraşıyorsunuz Manastır'da?

— Manastır havaidini kopya ediyorum oğlum; şu son günlerde de, kilisemizin Bâkire Meryem'e vermiş olduğu bütün ünvanları kaydetmekteyim.

İçini çekti

— İhtiyarladım, dedi, başka bir şey yapamıyorum. Meryem'in bütün bu güzel sıfatlarını kaydederken hafifliyor ve dünyanın gerçeklerini unutuyorum.

Yastığa dayandı ve sayıklarmış gibi mırıldanmağa başladı

— Ölmezlerin Gülü, Sevgili Toprak, Bağ, Kaynak, Nehir, Mucize Çeşmesi, Gökyüzü Merdiveni, Köprü, Firkateyn, Liman, Cennet'in Anahtarı, Şafak, Meş'ale, Şimşek, Ateş Sütun, Koruyucu Kumandan, Kımıldatılamaz Kule, Zaptedilmez Sent, Örtü, İlticagâh, Teselli, Sevinç, Körlerin Bastonu, Öksüzlerin Anası, Mihrap, Erzak, Sulh, Sükûnet, Koku, Şenlik, Bal ile Süt (1)..."

Zorba alçak sesle

— Sayıklıyor zavallı! dedi, üstüne bir örtü atayım da zatürrie olmasın!

İndi, ihtiyarın üstüne bir battaniye atıp yastığını düzeltti

— Delilik yetmiş yedi türlü olur, diye duymuştum, dedi, ama bununki ile birlikte yetmiş sekiz oldu.

Artık gün ağarıyordu. Avluda tahta çanın sesi duyuldu. Pencereden eğilip baktım; zayıf bir keşişin, başında uzun siyah bir örtü ile, yavaş yavaş bahçe etrafında dolandığını ve küçük bir çekiçle, melodik sesler çıkaran bir tahtaya vurduğunu gördüm. Tahta çanın sesi, yalnız tad, âhenk ve çağrı halinde sabah rüzgârının içine yayıldı. Bülbül susmuştu; ilk kuşlar, ağaçların arasında, çekingen çekingen cık, cık!.. etmeğe başlıyordu.

Eğilmiş, tahta çanın bu güvensiz melodisini büyülenmiş gibi dinliyor ve yüksek bir hayat âhenginin, artık bütün dış şeklini faydasız sayarak defedebileceğini düşünüyordum. Ruh gider, fakat bunca yüzyıldan beri kabuk gi-

(1) BAL İLE SÜT : Aynı zamanda Yunanca'da bizim «süt liman» deyimindeki anlama da gelir. (Çeviren).

bi, kendisini alsın diye karışık ve özünü el değmemiş halde bırakır.

"Artık çok gürültülü, dinsiz şehirlerde karşılaştığın büyük katedraller böyle boşalmış kabuklardır" diye düşünüyordum; yağmurların ve güneşin aşındırdığı, yalnız iskeletleri kalmış tarih öncesi canavarlar."

Birisi hücremizin kapısını çaldı; teşrifatçının kaygan sesi duyuldu:

— Sabah âyini için kalkın!

Zorba kızgın bir halde fırladı:

— Ne idi o tabanca sesi?

Biraz bekledi, ses yok. Uzaklaşan ayak sesleri duyulmadığı için, keşişin kapı önünde duruyor olması gerekirdi. Zorba parladı ve yeniden bağırdı:

— Neydi o tabanca sesi, ulan keşiş?

Ayak seslerinin hızla uzaklaştığı duyuldu. Zorba bir sıçrayışta kapının yanına varıp açtı; kaçmakta olan keşişe doğru tükürerek:

— Tuh maskaralar! dedi. Papazlar, keşişler, rahibeler, kilise kethüdaları, kandil yakıcılar, tuuh!

— Kaçalım, dedim, burası kan kokuyor!

Zorba homurdandı:

— Keşke yalnız kan olsaydı! Eğer canın istiyorsa sen, âyine git, patron; ben işi kurcalayıp öğreneceğim.

Ben yine

— Kaçalım! dedim, sen de lûtfen ekilmediğin yerde bitme!

— Ama ben, tam orda bitmek istiyorum, patron!..

Biraz düşündü, sonra hınzırca güldü:

— Lûtfu büyük olsun Şeytan, dedi, işleri iyi getiriyor galiba! Biliyor musun patron, bu tabanca sesi Manastır'a kaça mal olur? Yedi binliğe!

Avluya indik. Çiçek açmış ağaçların kokuları haz, büyük bir mutluluk... Zaharias bizi bekliyormuş, koştu, Zorba'yı kolundan yakaladı. Titreyerek mırıldandı:

— Gel kardeşim Kanavaro, kaçalım!

— Tabanca sesi ne idi? Birini mi öldürdüler? Ulan Keşiş konuş, yoksa boğarım seni!..

Keşişin alt çenesi titriyordu. Etrafa baktı; avlu ıssız, hücreler kapalı idi, açık olan kiliseden dalga dalga melodiler yayılıyordu.

— İkiniz de beni takip edin, diye mırıldandı. Sodom ve Gomorra!..

Duvar dibinden kaydık, avluyu geçtik, bahçeden dışarı çıktık; Mezarlık, Manastır'dan bir taş atımı uzakta idi; içeri girdik.

Mezarların üstünden geçtik, Zaharias küçük kilisenin kapısını itti, içeri beraber girdik. Ortada, bir hasırın üstünde, cübbeye sarılmış bir ceset yatıyordu. Bir mum başucunda bir tane de ayakucunda yanmaktaydı.

Ölünün üzerine eğildim, yüzünü açtım. Ürpererek:

— Genç keşiş! diye mırıldandım; Dometios'un sarışın keşişi!

Tapınağın kapısında, dik kanatları, çıplak kılıcı, kırmızı sandallariyle Başmelek Mikâil şimşekler çakıyordu. Rahip bağırdı:

— Başmelek Mikâil! Ateş yağdır da, yak onları! Başmelek Mikâil, bir tekme vur, çerçeveden fırla. Tabanca sesini duymadın mı?

— Kim öldürdü onu? Kim? Dometios mu? Konuş ulan, teke sakallı!

Keşiş, Zorba'nın elinden kurtulup burunüstü Başmeleğin ayaklarına kapandı; başı biraz kalkık, ağzı dinliyormuş gibi açık, bir zaman hareketsiz durdu. Sonra birden, sevinçle ayağa fırladı, kararlı bir halde:

— Yakacağım onları! dedi. Başmelek sallanıp bana işaret verdi.

Arkadan istavroz çıkararak

— Şükür Allah'a dedi. Hafifledim!..

Zorba, keşişi yine kolunun altından yakaladı:

— Yürü bakalım Yosif! Gidiyoruz, sana ne dersem onu yapacaksın.

Bana baktı

— Paraları bana ver patron! Kâğıtları ben imzalıyacağım. Burda kurtlar var, sen kuzucuksun, yerler seni; bana bırak! Merak etme, elimde azgın boğalar; öğle üzeri, orman elimizde olduğu halde gideceğiz. Yürü ulan Zaharias!

İkisi, Manastır'a doğru hırsızlamadan sıvıştılar; ben uzağa, çamlara doğru gittim. Güneş yükselmişti, gökyüzü ve toprak parlıyordu; serinlik yaprakların üzerinde titreyerek oynamakta idi. Önümden bir karatavuk uçtu, bir

yaban ahlatının dalına kondu; uzun kuyruğunu salladı, gagasını açtı, bana baktı ve iki üç defa alay edercesine öttü.

Çamların arasından dış avluda, keşişlerin sırayla başları eğik, omuzlarında simsiyah tüylerle çıktıklarını gördüm. Ayin bitmiş, Mihraba gidiyorlardı.

"Ne yazık, diye düşündüm, böyle bir ağırbaşlılıkla nezaket olsun da, ruhu olmasın!"

Yorgun ve uykusuz olduğum için otların üzerine uzandım; yabanıl menekşeler, katırtırnakları, adaçayları kokularını salıyordu; böcekler aç bir halde vızıldıyor, yaban çiçeklerinin içine dalıyor, balı yiyorlardı. Uzakta dağlar şeffaf, bembeyaz parlıyor, güneşin kızgınlığı içinde fırtınalı dumana benziyordu.

Sâkinleşmiş bir halde gözlerimi yumdum. Sanki, bütün bu etrafımdaki yeşillik Cennet, sanki bütün bu tazelik, hafiflik ve sâkin sarhoşluk Allah imiş gibi içimi, havaî bir neş'e sardı. Allahı her maskenin arkasında farkedebilene ne mutlu! O, bazan bir bardak serin sudur, bazan dizlerimizde oynıyan bir oğul, bazan çapkın bir kadın, bazan da küçük bir sabah gezintisi.

Etrafımdaki herşey yavaş yavaş inceliyor, hafifliyor, değişmeksizin rüya oluyordu; uykuyla uyanıklık aynı şekli almaktaydı; uyuyor, mutlu bir halde, gerçeğin rüyasını görüyordum. Arz ile Cennet aynı şey olmuştu. Hayat bana, ortasında iri bir damla bal bulunan yabanıl bir çiçek, ruhum da onun balını toplayan bir eşek arısı imiş gibi geldi.

Bu hazzın içinden âni olarak fırladım; arkamda ayak sesleri ve fısıltılar duydum; bir de sevinçli ses:

— Gidiyoruz, patron!

Zorba önümde duruyor, gözleri şeytanca parlıyordu.

Ben rahatlamış bir halde:

— Gidiyor muyuz? dedim. Hepsi bitti mi?

Zorba ceketinin üst cebine vurarak:

— Hepsi! dedi, orman burda. Tebrik ederim! Ve işte, Lola'nın bizden yemiş olduğu binlik!

Koynundan bir demet kâğıt para çıkardı:

— Al, dedi, borcumu ödedim, artık senden utanmıyorum! Kira Bulinanın çorapları, çantacıkları, kokuları ve

şemsiyesi de bunun içinde. Papağanın fıstıkları da, hattâ sana hediye ettiğim helva da...

— Senin olsun Zorba, dedim, haksızlık ettiğin Meryem'e boyun kadar bir mum dikersin!

Zorba arkasına baktı; Peder Zaharias yağ içindeki, rengi yeşil olmuş cübbesi, dibi çıkmış çizmeleriyle geliyordu; iki katırı yularından çekmekteydi.

Zorba yüzlük destesini ona gösterdi:

— Bunları paylaşalım, Peder Yosif! dedi. Yüz okka bakalyaros alasın da zavallı, yiyesin, yiyesin, dibin delinsin, kusasın da kurtulasın! Gel, aç avucunu!..

Keşiş yağlı kâğıtları kapıp koynuna soktu:

— Petrol alacağım... dedi.

Zorba sesini alçaltıp keşişin kulağına eğildi:

— Gece olsun, dedi, uykuda olsunlar; rüzgâr essin... Duvarların dört köşesine dökersin; cacala, paçavra, üstüpü, ne bulursan, petrola daldırıp onları ateşe ver... Anladın mı?

Keşiş titriyordu.

— Titreme ulan, keşiş, Başmelek sana emretmedi mi? Petrol ve hamdolsun Allah'a. Haydi, eyvallah!.

Katırlara bindik, manastıra son defa baktım.

— Peki, öğrendin mi Zorba? diye sordum.

— Tabanca sesini mi? Kendini üzme diyorum sana, patron, Zaharias'ın hakkı var: Sodom ve Gomorra! Güzel keşişoğlunu Dometios öldürmüş.

— Dometios mu? Neden?

— Karıştırma diyorum sana patron! Pis ve mide bulandırıcı bir koku bu!..

Manastıra doğru baktı. Keşişler şimdi Mihrap'tan çıkıyor, hücrelerine kapanıyorlardı. Zorba bağırdı:

— Lânetiniz benim üstüme olsun, aziz Pederler!..

HEMEN hemen gece vakti, kıyımızda hayvanlardan indiğimiz zaman, karşılaştığımız ilk insan Bubuli'na'mız oldu; barakanın önünde bir yumak gibi oturmaktaydı. Kandili yakıp da yüzünü gördüğüm zaman korktum.

— Ne oldun Madam Ortans? Hasta mısın?

Bizim kart dilber, kafasında büyük evlenme ümidi

parladığı andan itibaren, bütün adlandırılamaz ve şüpheli olan çekiciliği kaybetmişti. Bütün geçmişleri silmek, paşaları, beyleri ve âmiralleri yolarak süslemiş olduğu hayalî kanatları atmak için çırpınıyordu. Ciddî, hanım hanımcık bir su nergisi olmak için can atmaktaydı. Artık boyanmıyor, süslenmiyor, yıkanmıyor; güzel güzel kokuyordu.

Zorba konuşmadan, sinirli sinirli, yeni boyanmış bıyığını buruyordu. Eğildi, gazocağını yaktı, kahve için ibriği koydu.

Kart şantözün boğuk sesi birden işitildi:

— Kalpsiz!

Zorba başını kaldırıp ona baktı; gözleri tatlı bir anlam kazandı. Bir kadının, yalvaran bir sesle kendisine hitabettiğini duyup da altüst olmamasına katiyen imkân yoktu; bir kadının gözyaşı onu boğabilirdi.

Konuşmadı; kahve ile şekeri koyup karıştırdı. Kart dilber guruldadı:

— Neden beni bunca zamandır nikâhsız bırakıyorsun? Artık köye görünecek yüzüm kalmadı. Namusumu kaybettim! Namusumu kaybettim. İntihar edeceğim!..

Yorgun olduğumdan yatağıma uzanmış, yastığa yaslanmış halde, bu yürekler acısı komediyi seyrediyordum.

Madam Ortans şimdi Zorba'ya yaklaşmış, dizlerine dokunuyordu.

Acıklı bir sesle sordu:

— Gelinlikleri neden getirmedin?

Zorba bunu iyi bildiği için yüreği yumuşadı. Ama yine de konuşmadı; kahveyi üç fincanla bölüştürdü.

Derken acıklı bir ses daha duyuldu:

— Gelinlikleri neden getirmedin, Zorba'm?

Zorba cevap verdi

— Kastro'da iyileri yok.

Herkese fincanını verdi ve bir köşeye büzüldü:

— Atina'ya yazdım, diye devam etti, iyilerinden gönderecekler; beyaz mumlar, içleri çikolata, kavrulmuş badem dolu şekerlemeler için de yazdım...

Konuştukça kafasının içi alevleniyordu; gözleri kıvılcımlanıyor, şairin yaratma sırasındaki ateşli ânında olduğu gibi, yalanla gerçeğin birleştiği, birbiriyle kardeş kabul edildikleri yüksek bir atmosfere doğru yol alıyordu.

Artık, böyle büzülmüş halde dinleniyor, kahvesini gürültü ile çekiyordu. Bir sigara yaktı; gün iyi geçmişti, orman cebinde idi, mutluydu. Fayrap etti:

— Düğünümüzün dünyayı altüst etmesi gerek, Bubulina'm. Görsen, senin için nasıl bir gelinlik ısmarladım! Kastro'da da, bu kadar gün kalışım ondan sevgilim. Atina'dan iki büyük terzi getirip dedim ki: «Aldığım kadının, Mağrip'ten Maşrik'a eşi yoktur!. Dört Devlet'in kıraliçesi idi, şimdi devletler öldü, o dul kaldı ve benimle evlenmeğe tenezzül etti. Gelinliğinin de eşsiz olmasını istiyorum; sırf ipekle inciden olmalı, eteğine altın pullar asmalı, göğsünün sağ tarafına Güneş'i, sol tarafına da Ay'ı koymalısınız!» Terziler: «Ama, bunu kim görürse gözleri kamaşacak, gözleri bozulacak!» diye bağırdılar. Ben: «Bozulsun, dedim, aşkım sağ olsun da..»

Madam Ortans duvara dayanmış dinliyordu. Sıvılaşmış, sadece tenden ibaret bir gülümseyiş, buruşmuş ve sarkık küçük yüzüne yayılmıştı; boynundaki pembe kurdelecik de neredeyse kopacaktı...

Baygın gözlerle Zorba'ya bakarak mırıldandı:

— Kulağına birşey söylemek istiyorum...

Zorba bana göz kırpıp eğildi. Geleceğin gelini, dilceğizini Zorba'nın kocaman kıllı kulağına sokarak fısıldadı:

— Bu akşam sana birşey getirdim!

Koynundan bir ucu düğümlenmiş küçük bir mendil çıkardı, Zorba'ya verdi.

Zorba mendili iki parmağı ile tuttu, sağ dizinin üstüne koydu, sonra dışarı dönüp denize baktı.

Bubulina

— Düğümü çözmüyor musun, Zorba? dedi. Hiç acelen yok mu senin, be mübarek?

Öteki karşılık verdi:

— Önce kahvemle sigaramı içeyim. Ben onu çözdüm. bile; içinde ne olduğunu biliyorum.

Dilber

— Çöz düğümü, düğümü çöz... dedi.

— Önce sigaramı içeyim dedim ya!

Sonra bana: «Kabahat sende!» der gibi sitemli sitemli baktı.

Sigarasını yavaş yavaş içiyor, dumanı burun deliklerinden çıkıyor, denize bakıyordu.

— Hava değişti, yarın keşişleme var! dedi. Ağaçlarla birlikte, kızların göğüsleri kabaracak, blûzlarına sığmıyacak... Şeytan icadıdır, namussuz ilkbahar!

Sustu, biraz sonra:

— Bu dünyada, dedi, iyi olarak ne varsa, hepsi şeytanın icadı. Güzel kadın, ilkbahar, şarap... Bunları Şeytan icat etti; Allah da keşişleri, oruçları, adaçayını, çirkin kadınları yaptı; yokolasılar!..

Bunları söyledikten sonra artık köşeye büzülüp dinlemeğe başlıyan Madam'a şöyle bir baktı:

Bubulina ikide bir yalvarıyordu:

— Zorba... Zorba...

Fakat o bir sigara daha yaktı; denize bakıyordu.

— İlkbaharda, dedi, Şeytan hükmeder; kuşaklar lâçka olur, blûzların düğmeleri açılır, kocakarılar iç çeker... Hey, Kira Bubulina, çek o pis ellerini!

Madam eğilip mendili aldı. Zorba'nın avucuna sıkıştırıp yine yalvaran bir sesle

— Zorba... Zorba... dedi.

O da sigarayı attı, düğümü yakaladı; çözdü. Şimdi avucunu açmış bakıyordu.

Dehşetle

— Ne bunlar, Kira Bubulina? diye sordu.

Kart dilber titreyerek mırıldandı:

— Yüzük.. yüzükçük, cicim.. Nişan yüzükleri.. Sağ olsun, Sağdıç da burda; gece güzel, keşişleme var, Allah bizi görüyor; nişanlanalım Zorba'cığım!

Zorba bir bana baktı, bir Madam Ortans'a, bir de yüzüklere. İçinde bir sürü şeytan çarpışıyordu. Henüz hiçbiri galip gelmemişti. Zavallı kadın da, korku ile ona bakmaktaydı.

— Zorba'm... Zorba'm... diye gurulduyordu.

Artık ben de yatakta doğrulmuş bekliyordum. Acaba Zorba, yollardan hangisini seçecekti?

Birden kafasını sallayıp kararını verdi. Yüzü parladı; avuçlarını birbirine sürtüp ayağa fırladı.

— Dışarı çıkalım! diye bağırdı. Allah görsün diye yıldızların altına!.. Al yüzükleri, sağdıç; dua etmesini bilir misin?

Ben cevap verdim

— Hayır!

Yerimden fırlamış, kalkması için Madam'a yardım ediyordum.

— Ben biliyorum... Unutmuşum sana söylemeği; okuyuculuk da yaptım ben.. Düğünlerde, vaftizlerde, cenaze törenlerinde papaza eşlik ederdim; ilâhîleri dışarıdan ve karışık bir şekilde öğrendim. Gel Bubulina'm, gel ördeğim, kımılda! Gel Frengistan Firkateyni, sağımda dur!

Bu akşam Zorba'nın bütün şeytanlarından, yine oyunu seven, iyi şeytan yenmişti. Zorba, ihtiyar şantöze acıdı; bayatlamış ölgün gözünün, o kadar büyük bir acı ile kendisine dikildiğini görünce yüreği sızlamıştı.

Kararını verirken: «Şeytan alsın, diye mırıldandı; dişilere bir iyilik daha yapabilirim; yapayım öyle ise!» Kıyıya fırlayıp Madam'a sarıldı, yüzükleri bana verdi, denize döndü ve duaya başladı: «Her daim Allah'a hamdolsun, şimdi, daima ve her zaman, âmin!»

Sonra bana döndü

— Aklını başına topla, patron! dedi.

— Bu akşam patron yok, dedim, bana sağdıç de!

— Öyle ise, aklını başına topla, sağdıç, «vira, vira!» diye bağırdığım zaman yüzükleri takacaksın.

Bunları söyledikten sonra, o falsolu, koca eşek sesiyle yine duaya başladı:

«Allah'ın kulu Aleksios ile Allah'ın kulu Fortansias'ın hayrına, ikisinin nişanları ve kurtuluşları için Allah'a sığınıyoruz!..»

Ben, gülmemek ve ağlamamak için kendimi güç tutarak tempoya katılıyordum:

— Ulu Tanrım! Ulu Tanrım!

Zorba

— Başka ilâhîler de var ama, dedi, hatırlıyorsam, şeytan alsın beni! Fakat, biz esasa gelelim.

Arkadan bir hamle yapıp bağırdı:

— Vira! Vira!

Ve kocaman elini bana uzattı. Nişanlısına ise:

— Sen de uzat elceğizini, kokonam! dedi.

Çamaşırdan yıpranmış tombul eli titriyordu.

Yüzükleri parmaklarına taktım; Zorba bir derviş gibi coşarak bağırdı: «Allah'ın kulu Aleksios, Allah'ın kulu Fortensias ile, Baba, Oğul ve Ruh-ül Kudüs adına nişan-

lanıyor, âmin! Allah'ın kulu Fortensias, Allah'ın kulu Aleksios ile...»

— Tamam, bitti! Ömrümüz olursa, gelecek yıla da!.. Gel buraya Bayan Zorba'm, gel de, sana hayatının ilk namuslu busesini vereyim!

Ama, Madam Ortans yere kapanmış, Zorba'nın ayaklarına sarılıp ağlıyordu. Zorba alevlenmiş kafasını merhametle sallayıp mırıldandı:

— Zavallı kadınlar!

Madam Ortans kalktı, eteklerini silkeledi ve kollarını açtı. Zorba bağırdı:

— Ee, ee! Bugün Büyük Salı'dır; eller aşağı! Sarakosti var!

Kadın ise baygın bir halde mırıldandı:

— Zorba'm!

— Paskalya'ya kadar sabret, hanımcığım, eti yiyeceğiz. Kırmızı yumurtaları da tokuşturacağız. Şimdi, eve dönmenin zamanı. Bu saatte, dışarıda dolaştığını görürlerse kim ne demez?

Bubulina yalvaran gözlerle ona baktı. Zorba:

— Hayır, hayır! dedi. Paskalya'da! Gel bizimle beraber, sağdıç!

Kulağıma eğildi :

— Allah için bizi yalnız bırakma, bu akşam hiç keyfim yok!..

Köyün yolunu tuttuk; gökyüzü kıvılcımlanıyor, deniz kokuyor, gece kuşları iç çekiyordu. Kart dilber, Zorba'nın koluna asılmış, mutlu ve düşünceli, sürüklenip gidiyordu.

Bu gece, bütün hayatı boyunca özlemini duyduğu limana varmıştı. Zavallı, bütün ömrünce şarkı söylemiş, eğlenmiş, namuslu kadınlarla alay etmişti ama, kalbi yanıyordu. Parfümer sürmüş, ağır sıvalı bir halde, gözalıcı tuvaletlerle İskenderiye'nin, Beyrut'un ve İstanbul'un sokaklarından geçip yavrularını emziren fakir kadıncağızları gördüğü zaman, zavallı Madam Ortans'ın göğsü karıncalanıyor, meme başları, kendileri için de bir bebek ağzı arzulayarak dikiliyordu. «Evleneyim, evleneyim de çocuğum olsun!» Hayatı boyunca aklı fikri bunda olup içini çekmişti. Ama, hiçbir zaman, acısını kimseye açmadı. Şimdiki ise, şükür Allah'a, biraz geç olmuştu ama, yine de iyi

idi, kırık dökük ve fırtınalar tarafından dövülmüş bir halde, çok arzuladığı limana varıyordu.

Arasıra gözlerini kaldırıyor, hırsızlamadan yanıbaşındaki upuzun izbanduda bakıyordu. «Altın püsküllü, zengin bir paşa değil, diye düşünüyordu; güzel bir beyzâde de değil, ama şükür Allah'a, yine iyi! Kocam oldu, nikâhlı kocam, şükür Allah'a!..»

Zorba onun, ağırlaşarak üzerine çöktüğünü duyuyor, bir an önce köye varıp kurtulmak için kadını acele ile sürüklüyordu. O zavallı ise, taşlara çarpıyordu; ayak tırnakları neredeyse sökülecekti, nasırları acıyor ama ses çıkarmıyordu. Neden çıkarsındı? Neden şikâyet etsindi? Herşey iyi idi, şükür Tanrı'ya!

Arhontopula'nın incir ağacını, dulun bahçesini geçmiştik; köyün ilk evleri göründü. Durduk. Mutlu olan şantöz, ayaklarının ucunda yükselerek nişanlısının ağzına yetişmeğe çalıştı ve

— Hayırlı geceler cevahirim! dedi.

Fakat Zorba eğilmiyordu. Yere kapanmağa hazırlanan kadın sordu:

— Ayaklarına kapanıp öpeyim mi, sevgilim?

Heyecanlanan Zorba, onu yakalayıp kollarının arasına aldı

— Hayır, hayır! dedi. Asıl ben senin ayaklarını öpmeliyim ama, üşeniyorum... Hayırlı geceler!

Ayrıldık. Dönüş yolunu tuttuk ama, konuşmuyorduk. Kokulu havayı derin derin içimize çekmekteydik. Zorba bir ara dönüp bana baktı:

— Ne yapalım patron? dedi. Gülelim mi, ağlayalım mı? Akıl ver bana...

Cevap vermedim; benim de boğazımda bir düğüm oturuyordu; hıçkırık mı, yoksa kahkaha mı olduğunu bilmiyordum. Zorba yine birden sordu:

— Patron, dünyada hiçbir dişiyi üzgün bırakmıyan o eski berbat tanrının adı ne idi? Bir şeyler duymuştum, O da sakallarını boyar, kollarına yürek ve deniz kızı dövmeleri yaptırır, her kadının isteğine göre maskaralaşır, boğa, kuğu kuşu, koç ve afedersin eşek bile olurmuş. Ne olursun, adını söyle bana!

— Zeus'u mu söylüyorsun, nerden aklına geldi Zeus?

Zorba ellerini hayava kaldırarak:

— Allah ruhunu aziz etsin, dedi. Çok çekti, çok acı duydu, tam bir ulu şehittir o, sen beni dinle, elbet bir bildiğim var benim de.. Sen kitapları dinlersin ama, onları kimlerin yazdığını bir düşünsene! Püf! Öğretmenler... Peki, ne anlar öğretmenler zamparalarla kadınlardan? Ellerinin körünü!..

— Zâtın neden yazıp da, bize dünyanın bütün sırlarını anlatmıyorsun. Zorba?

— Neden mi? Çünkü ben, senin dediğin o bütün sırları yaşıyorum ve vaktim yok da ondan. Bazan dünya, bazan kadın, bazan şarap, bazan santur... Onun için, şu saçmalar yumurtlayan kalemi ele alacak zamanım yok. Böylece de dünya kâğıt farelerinin ellerine kaldı; sırları yaşıyanların vakti yok; vakti olanlar ise sırları yaşamıyorlar. Anladın mı?

— Peki ama, ya Zeus? Sözü değiştirme bakalım!..

Zorba içini çekerek:

— Ah zavallı! dedi. Onun ne çektiğini bir ben bilirim. Kadınları sevdiği doğru, ama siz kalemşorların sandığınız gibi değil.. Hayır asla! O kadınlara acıyordu; herbirinin merakını anlıyor, onlar için kendini feda ediyordu. Taşranın herhangi bir yerinde sıkıntısından marazlanan herhangi kart bir kızı, kocası olmadığı için gözüne uyku girmeyen güzel bir kadıncağızı — güzel değil de, isterse korkunç olaydı be! — gördü mü, o yufka yürekli hemen istavroz çıkarır, elbise değiştirir, kadının düşündüğü adamın biçimini alır ve odasına girerdi.

Sevda işlerine iştahı yoktu diyorum sana, bazı bazı, haklı olarak bitkin de düşerdi; o kalabalığa nasıl yetişsin, zavallı? Çoğu bıkkın ve rahatsız olurdu.. Birkaç keçiye birden atlamış teke gördün mü sen hiç, patron? Salyaları akar, gözleri bulanıp çapaklanır, öksürür, hırlar, ayaküstü duramaz. Zavallı Zeus da, çoğu bu hallere düşerdi. Sabaha karşı evine döndü mü şöyle der: «Ah İsa'cığım, ben de ne zaman şöyle uzanıp uyuyacağım? Artık ayakta duramıyorum!» Ve ha babam salyalarını silerdi.

Fakat, birden bir iç çekmesi duyardı; aşağıda, yeryüzünde bir kadın, çarşaflarını atmış, taraçaya çıkıp içini çekmiştir. Zeus'un yüreği hemen eriyiverirdi. «Ah, ah! Haydi yine dünyaya ineyim, diye mırıldanırdı, zavallı

ben, ineyim yine dünyaya, bir kadın içini çekti, ineyim de avutayım onu!»

Sonunda kadınlar onu mahvetti, beli koptu, kustu, felç geldi ve kıkırdadı. O zaman, vârisi İsa geldi, eski Tanrı'nın halini gördü ve: «Kadınlardan avara!» dedi.

Zorba'yı dinledikçe beyninin tazeliğine hayran oluyor, kahkahadan kırılıyordum. O devam ediyordu:

— Gül sen patron, gül, ama eğer Tanrı — Şeytan işleri rastgetirirse — bana mutlaka iyi gidecek gibi geliyor, ya ne ise... ben ne dükkânı açacağım o zaman, biliyor musun? Bir Evlenme Acentesi! Evet, Zeus Evlenme Acentesi! Koca bulamamış zavallı kadınlar, kart kızlar, çirkin suratlılar, çarpık bacaklılar, şaşılar, topallar, kamburlar gelecek; ben onları, duvarları delikanlı resimleriyle örtülü küçük bir salonda karşılayıp diyeceğim ki «İstediğinizi seçin güzel hanımlarım, ben onu size koca olarak almağa çalışacağım.» Sonra, ona benziyen bir delikanlı bulup resimdeki gibi giydirecek, eline de para verip şöyle diyeceğim: «Filân cadde, feşmekân numara, koşup falancayı bul ve ona kur yap. İğrenme, yat onunla, parası benden; erkeklerin kadınlara söylediği ve zavallının hayatında duymadığı tatlı sözleri söyle ona; biraz neşe, keçilerin, hattâ kaplumbağa ve kırkayakların bile duyduğu neşeyi ver, zavallıya!»

Şayet, sağ olsun bizim Kira Bubulinamız gibi, ne kadar para versen delikanlıların avutmayı kabullenemiyeceği bir kocakarı rastgelirse, o zaman istavroz çıkarıp, onu acentenin müdürü olan ben devralırım. Bütün şom ağızlılar da şöyle der: «Bak sen sarsak moruğa! Görecek gözü, koku alacak burnu yok mu bunun be?» «Var ulan sersemler, gözlerim de, burnum da var ulan duygusuzlar, ama kalbim de var ve acıyorum! Kalbin olduktan sonra, varsın gözlerin ve burnun da olsun! Haydi yallah!»

Sonunda ben de, fazla sevap yüzünden felçlenip kıkırdadığım zaman Anahtarcıbaşı Petros bana Cennet'i açıp şöyle diyecek: «Gir sevdalı Zorba, gir koca şehit Zorba, sen de gidip meslektaşın olan Zeus'un yanına uzan da dinlen mübarek! Hayatında çok çektin!»

Zorba konuşuyor, hayali, kendisinin içine düştüğü tuzakları kuruyor, bu akşam da kendi uydurduğu masala

inanıyordu ve Arhontopula'nın inciri önünden geçerken sözünü bitirerek içini çekti; yemin edermiş gibi gözlerini kaldırdı.

— Üzülme sen, Bubulina'm, çürümüş, çok çekmiş mavnam benim! Merak etme, ben seni avuntusuz bırakmam, hayır! Seni dört Devlet bıraktı, gençlik bıraktı, Tanrı bıraktı ama, bırakmam ben!»

Kıyımıza vardığımızda vakit gece yarısını geçmişti. Rüzgâr çıktı; uzaktan, Afrika'dan sıcak bir lodos geliyor, Girit'in ağaçlarını, bağlarını, göğüslerini kabartıyordu. Denize uzanmış olan bütün ada, rüzgârların ağaç uyandıran sıcak nefeslerini ürpererek kabullenmekteydi. Bu gece Zeus, Zorba ve sevdalı lodos rüzgârı, içinde kara sakallı, yağlı siyah saçlı ağır bir erkek suratı halinde birleşiyor ve kıpkırmızı, sıcak dudaklariyle Madam Ortans'a, yani toprağa doğru eğiliyordu.

Yataklarımıza uzandık; Zorba memnun bir halde ellerini oğuşturuyordu:

— Bugün iyi gitti, patron! dedi. İyi de ne demek? Bana sorarsan, dolu idi bugün! Bir düşünsene! Sabahleyin şeytanın anası Manastır'daydık, Başpapazı kafesledik — lâneti üstümüze olsun!.. — sonra yerimize döndük. Kira Bubulina'yı bulduk, nişanlandık; işte yüzüğü! Halis altın; geçen Yüzyıl'ın sonlarında, İngiliz âmiralinin verdiğinden iki İngiliz lirası daha varmış kendisinde, cenazesi için saklıyormuş; şimdi de, bunları kuyumcuya verip yüzük yaptırmış. Bir sırdır insan, vesselâm!

Ben

— Uyu Zorba!.. dedim; dinlen artık, yeter. Yarın resmî törenimiz var; hava hattının ilk direğini çakacağız. Ben Papaz Stefanos'a da gelmesini bildirdim.

— İyi ettin patron, çok açıkgözce davranmışsın! Gelsin o teke papaz, ihtiyar heyeti de gelsin, küçük mumlar dağıtalım; yakılsın da etki yapsınlar; bunlar işimizi sağlamlaştırır bizim. Sen bana bakma; benim özel Tanrım ve özel Şeytanım vardır, ama halkınki...

Güldü, uyuyamıyordu, beyninde canlı bir alev yanmaktaydı.

Biraz sonra

— Hey be dedeciğim, hey! dedi. Tanrı kemiklerini aziz etsin! O da benim gibi biriydi ama, Tanrı'dan kork-

maz adam, Ayios-Tafos'a (1) gitmiş, hacı olmuştu. Ne amaçları vardı kimbilir? Köye döndüğü zaman, keçi hırsızı ve hayırsız bir herif olan sağdıcı, ona dedi ki: «Ah bre sağdıç, bana Ayios-Tafos'dan bir parçacık kutsal haç getirmedin!» Tepeden tırnağa sahtekâr olan dedem ise: «Nasıl getirmem, sağdıç? dedi. Seni mi unutacaktım? Akşam eve gel, kutsama işini yapması için papazı da getir, teslim edeyim. Kutsama işi için, şöyle pişmiş ufak bir domuzcağız ile şarap da getiriver gayri..»

Dedem akşam eve döndü, testere artığı kapı tahtasından bir parça kopardı, nah şöyle, pirinç danesi kadar, pamuğa sardı, üstüne bir parça da zeytinyağı damlattı, beklemeğe koyuldu. Az sonra sağdıç, papaz ve küçük domuzla çıkageldi. Papaz töreh' atkısını taktı, kutsamayı yaptı, kutsal haçın teslim işi oldu ve domuza yumuldular. İnanır mısın patron? Sağdıç kutsal haça tapındı, boynuna astı, o andan sonra da bambaşka bir adam oldu. Değişti. Dağlara çıktı, milislerle hırsızları birleştirdi. Düşman köylerini yakıyor, korkmadan mermilerin üstüne atılıyordu. Neden korkacaktı? Üstünde kutsal haç vardı, kurşun işlemezdi ki ona!

Zorba gülmekten katılıyordu.

— Hepsi düşünce işi, dedi. İnanıyor musun? Külüstür bir kapı kıymığı kutsal haç bile olur! İnanmıyor musun? Kutsal Haç'ın bütünü külüstür bir kapı olur.

Zorba'nın ruhunun neresine dokunulsa kıvılcımlar saçılıyordu.

— Sen hiç savaşa gittin mi, Zorba?

O büzülerek cevap verdi :

— Ne bileyim ben? Hatırlamıyorum; hangi savaşa?

— Vatan için yapılan savaş, demek istiyorum işte!

— Sana bırak o lâfları demedim mi ben? Geçmiş saçmalar, unutulmuş saçmalardır!

— Bunlara saçma mı diyorsun, Zorba? Utanmıyor musun? Vatan için böyle mi konuşursun sen?

Zorba boynunu uzatıp bana baktı. Ben de yatağa uzanmıştım, tepemde kandil yanıyordu; uzun uzun bana baktı; bıyıklarını avuçladı, sonra da:

---

(1) AYİOS-TAFOS : Kutsal Mezar anlamına olup, İsa'nın gömülü olduğu yere bu isim verilir. (Çeviren).

— Çiğ şey, dedi.. Öğretmen eti, öğretmen beyni... Affedersin ama, patron, sana ne söylersem havaya gidiyor!

Ben karşı koydum:

— Ama neden? Ha, anlıyorum Zorba, yemin ederim ki anlıyorum!

— Evet, beyninde anlıyorsun. Diyorsun ki: Doğru, yanlış, böyledir, böyle değildir, haklıdır, haklı değildir.. Ama bundan ne çıkar? Konuştuğun zaman ben, senin kollarına, ayaklarına, göğsüne bakıyorum; onların hepsi de dilsiz duruyor; birşey söylemiyorlar. Kanları yokmuş gibi.. Öyle ise, nasıl anlıyabilirsin? Kafadan mı? Püff!..

Onu kışkırtmak için bağırdım

— Söyle be Zorba, evirip çevirme! Bana öyle geliyor ki, vatan senin pek umurunda değil namussuz!

Zorba kızdı, yumruğunu duvara vurdu ve tenekeler gibi gümbürdedi

— Şu gördüğün ben, diye bağırdı, bana söyleme bunları... Ben Ayasofya'yı saçımla örmüş, boynuma asmış, tam göğsümün üstünde muska gibi taşımışım.. Evet, şu koca ellerle ve o zaman karga gibi simsiyah olan şu saçlarımla örmüştüm. Şu gördüğün ben, Pavlos Melas ile birlikte, Makedonya kayalıklarında dolaşıyordum; leventtim, boyum nah şuraya kadardı, dev gibiydim; çaprazlarımla, tozluklarım, muskalarım, zincirlerim, fişeklerim, tabancalarımla! Sırf demir, gümüş ve çivi idim ve yürüdüğüm zaman, bir süvari geçiyormuş gibi gürültü çıkarırdım. Nah, buraya; buraya bak! Buraya bak.. Buraya bak!..

Gömleğini açtı, pantalonunu çıkardı, sonra şu emri verdi

— Getir kandili buraya!

Kandille yaklaştım; pörsümüş zayıf vücudu aydınlandı; derin yaralar, kurşun delikleriyle, vücudu kalbur gibiydi.

— Şimdi buraya da bak!

Başını öne döndürüp sırtını gösterdi:

— Görüyorsun, arkamda bir yara bile yok.. Anladın mı? Al şimdi kandili öteye!

Pantalonu ile gömleğini giydi ve yatağına oturdu. Kızgın bir halde bağırdı:

— Saçma ha!?.. Ayıp! İnsan ne zaman insan olacak be? Pantalonlar, kolalı yakalar, şapkalar giyiyoruz ama,

hâlâ katırız, kurduz, tilkiyiz, domuzuz. Bizde Tanrı'nın sûreti varmış! Kimde? Bizde mi? Tuh suratımıza!

Zorba'nın kafasında korkunç anılar canlanıyor, durmadan da kızıyordu. Çürümüş, sallanan dişlerinin arasından anlaşılmayan sözler çıkmaktaydı.

Kalktı, sürahiyi yakalayıp içti, içti, serinledi. Kendine gelince

— Nereme dokunsan inlerim, dedi; yaralarla doluyum. Bana ne diye oturmuş kadınlardan dem vuruyorsun? Ben, sahici erkek olduğumu anlayınca, dönüp onlara bakmıyordum bile.. Dönsem de, şöyle horoz gibi zıplayarak bir an onlara dokunur kaçardım. «Kokmuş sansarlar, derdim, kokmuş papaz karıları, gücümü yutmak istiyorlar, tuh yokolasılar!

Nihayet tüfeğimi alıp yola koyuldum! İsyanlara katıldım, komiteci oldum. Bir gün akşam üzeri, bir Bulgar köyüne daldım, bir ahırda saklandım. Bu vahşi, kan içici bir komitacı olan Bulgar papazının eviydi. Geceleyin cübbesini çıkarır, çoban elbisesi giyer, silâhlanır ve Yunan köylerinin yolunu tutardı; gün doğarken geri döner üstündeki çamurla kanları yıkar, dinsel törene girerdi. O günlerde Yunanlı bir öğretmeni yatağında uyurken öldürmüştü. İşte ben, papazın ahırına girip beklemeğe başladım. İki öküzün arkasında uzanıp başımı gübrenin üstüne koydum bekledim. Derken, gece olacağı sırada papaz, hayvanlarını yedirmek için içeri girdi; üstüne atılıp koyun gibi boğazladım. Kulaklarını kesip aldım; yani, Bulgar kulağı kolleksiyonu yapıyordum; neyse, papazın kulaklarını alıp kaçtım işte..

Birkaç gün sonra öğle üzeri, ayni köye güya seyyar satıcı imişim gibi girdim; silâhlarımı köyde bırakmış, bizim çocuklar için ekmek, tuz, çarık almak üzere köye girmiştim. Bir ara, evin birinin önünde, elele tutuşmuş dilenen, siyahlar giymiş çıplak ayaklı beş çocuk gördüm. Üçü kız, ikisi oğlandı; en büyükleri on yaşında olmalıydı; en küçüğü ise, henüz bebekti; büyük kız onu kucağında tutuyor, ağlamasın diye okşuyordu. Neden bilmiyorum ama, Tanrı'nın kışkırtması olacak, çocuklara yaklaşacağım tuttu. Bulgarca sordum:

— Kiminsiniz siz be çocuklar?

En büyükleri olan erkek çocuğu küçük başını kaldırdı:

— Geçende ahırda kesilen papazın! diye cevap verdi.

Gözlerim karardı, toprak değirmen taşı gibi yuvarlandı, yeryüzü'nün dönmesi durdu. «Yaklaşın be çocuklar! dedim, gelin yanıma..»

Türk liraları ve mecidiyelerle dolu kesemi kuşağımdan çıkardım, diz çökerek yere boşalttım:

— Nah, alın! diye bağırdım. Alın, alın!

Çocuklar yere yumuldular; mecit ve liraları küçük elleriyle topluyorlardı.

Ben bağırıyordum

— Sizin bunlar, sizin! Alın onları!

Eşya ile dolu selemi de bıraktım:

— Hepsi sizin, alın!

Ve hemen tabana kuvvet, köyden çıktım, gömleğimi açtım, örmüş olduğum Aya-Sofya'yı çıkarıp yırttım, attım ve koştum, koştum...

Hâlâ da koşuyorum!

Zorba duvara dayandı, dönüp bana baktı:

— Böyle kurtuldum! dedi.

— Vatandan mı kurtuldun?

Zorba sâkin ve kararlı bir sesle cevap verdi:

— Evet, vatandan!

Biraz sonra da

— Vatandan kurtuldum, dedi, papazlardan kurtuldum, paradan kurtuldum; silkiniyorum. Silkindikçe de hafifliyorum. Nasıl söyleyim sana? Kurtuluyor, insan oluyorum.

Zorba'nın gözleri parlıyor, kocaman ağzı mutlu bir halde gülüyordu.

Kısa bir sessizlikten sonra yine fayrap etti; kalbi taşıyor, artık ona kumanda edemiyordu:

— Bir zamanlar diyordum ki: Bu Arnavut'tur, bu Bulgar'dır ve bu Yunanlı'dır. Ben, vatan için öyle şeyler yaptım ki patron, tüylerin ürperir; adam kestim, çaldım, köyler yaktım, kadınların ırzına geçtim, evler yağma ettim... Neden? Çünkü bunlar Bulgar'mış, ya da bilmem ne... Şimdi kendi kendime sık sık şöyle diyorum: Hay kahrolasıca pis herif, hay yokolası aptal! Yani akıllandım, artık insanlara bakıp şöyle demekteyim: Bu iyi adamdır, şu kötü. İster Bulgar olsun, ister Rum! Hepsi bir benim için; şimdi iyi mi, kötü mü, yalnız ona bakıyorum. Ve ek-

mek üzerine yemin ederim ki, ihtiyarladıkça da, buna bile bakmamağa başladım. Ulan, ister iyi, ister kötü olsun be! Hepsine acıyorum işte... Boşversem bile, bir insan gördüm mü içim cız ediyor. Nah diyorum, bu fakir de yiyor, içiyor, seviyor, korkuyor, onun da Tanrı'sı ve zıt Tanrı'sı var, o da kıkırdıyacak ve dümdüz toprağa uzanacak, onu da kurtlar yiyecek... Hey zavallı hey! Hepimiz kardeşiz be.. Hepimiz kurtların yiyeceği etiz...

Ve bu şayet kadınsa, gayri o zaman, vallahi ağlıyasım geliyor. Zâtın ikide bir, kadınları seviyorum diye benimle alay edersin; nasıl sevmiyeyim be? Nasıl acımıyayım ki, onlar zayıf yaratıklardır, ne yaptıklarını bilmezler; memelerinden tutuversen, kapılarını açıp teslim olurlar!

Ben, bir zamanlar yine bir Bulgar köyüne girmiştim. Namussuz bir Rum köy ihtiyar heyeti âzası beni ihbar etti, kaldığım evde sarıldım. Dama fırladım, damdan dama atladım; mehtaplı bir geceydi, kaçmak için kedi gibi taraçadan taraçaya atlıyordum. Ama gölgemi farkedip damlara çıktılar, beni yaylım ateşine tuttular. Ne yapabilirdim? Bir avluya atladım; avluda uyuyan bir Bulgar karısı geceliğiyle fırladı, beni görünce ağzını açıp bağırmak istedi, ama elimi uzatıp dedim ki: «Aman! Aman! Sus» ve göğüsünü tuttum. Kadın sararıp mayna etti. Yavaşça:

— Gir içeri, dedi, görmesinler bizi!..

İçeri girdim, elimi sıktı: «Rum musun?» dedi. «Evet, Rum'um, beni ele verme!» deyip belinden yakaladım, ses çıkarmadı. Beraber yattım, kalbim hazdan titriyordu. «Nah, diyordum, nah ulan Zorba, kadın bu demektir, insan bu demektir! Bu Bulgar mı, Rum mu, hamhum şaralop mu? Aynı şey be; insandır, insan! Öldürmekten utanmıyor musun? Tuh sana!»

Onunla beraber, onun ılıklığı içinde olduğum müddetçe bunları düşünüyordum, fakat o kuduz köpek vatan bırakmaz ki! Sabahleyin, dul Bulgar karısının verdiği Bulgar elbiselerini giyerek kaçtım; merhum kocasının elbisesini sandıktan çıkarıp vermişti; tekrar geleyim diye de dizlerimi öperek yalvarıyordu.

Evet, evet, ertesi gece döndüm ama, vatansever olarak; ehlileşmez canavar olarak bir teneke petrolle dön-

düm, köyü yaktım. O zavallı kadın da beraber yanmış olmalı. Adı Ludmila idi..

Zorba içini çekti; bir sigara yaktı, iki defa çektikten sonra attı:

— Sen bana vatan diyorsun.. Kâğıtlarının sana söylediği o incir çekirdeği bile doldurmaz lâflara kulak asıyorsun... Sen beni dinle; vatan var oldukça insan canavar kalacaktır, ehlileşmez canavar.. Ama, şükür Tanrı'ya kurtuldum, geçti! Ya zâtın?

Cevap vermedim. Benim, sandalyeme çakılmış yalnızlığımın içinde düğüm düğüm çözmeğe savaştığım bütün sorunları, bu adam dağların arasında; temiz hava içinde kılıcı ile çözmüştü.

Teselli bulmaz bir halde gözlerimi yumdum.

Zorba bıkmış

— Uyudun mu patron? dedi. Ben budala da, oturmuş seninle konuşuyorum..

Mırıldana mırıldana yatağına uzandı; biraz sonra horlamağa başladığını duydum.

Bütün gece uyuyamadım; ıssız köşemizde bu gece, ilk defa duyulan bir bülbül, dünyayı dayanılmaz bir acıya boğdu; sözlerimin aktığını duydum birden.

Sabaha karşı kalktım, kapının önünde durdum, deniz ile toprağa baktım ve dünya bir gecede değişmiş gibime geldi. Karşımda, kumun üstünde, daha düne kadar faydasız bulduğum bir küme diken çok küçük beyaz çiçekler açmış, havayı uzaktaki çiçeklenmiş limon ve portakal ağaçlarından gelen bir koku sarmıştı. İlerledim, baştan aşağı yeniden süslenmiş toprak üzerinde birkaç adım attım; ezelden beri tekrarlanan mucizeye doyamıyordum.

Birden arkamda neşeli bir çığlık duydum. Döndüm; Zorba yarı çıplak halde ayağa fırlamış, kapının önüne dikilmiş, dalgın ilkbaharı seyrediyordu.

Şaşkın bir halde:

— Nedir bu patron? dedi. Dinim hakkı için dünyayı ilk defa görüyorum. Ne mucize patron, şu uzakta sallanan mavi şey? Ne onun adı? Deniz! Deniz! Ya şu çiçekli yeşil önlüğü giymiş olanı? Hangi meraklı yaptı bunları? Yemin ederim ki patron, ilk defa görüyorum.

Gözleri dolmuştu.

— Ey Zorba! diye bağırdım; çocuklaştın mı yoksa sen?

— Gülme! Görmüyor musun? Burada bize büyü yapıyorlar, patron!

Dışarı fırladı, oynamağa başladı. Bir ilkbahar tayı gibi çimenlerin üzerinde yuvarlandı.

Güneş göründü; ısınsınlar diye avuçlarımı uzattım. Ağaç kabarması, göğüs kabarması... Ruhum da ağaç gibi çiçek açıyordu; insan ruh ile vücudunun aynı maddeden yapılmış olduğunu hissetmekteydi.

Zorba, saçları kırağı ve toprak dolu bir halde otların üstünden kalkmıştı.

— Çabuk patron! diye bağırdı, giyinelim, süslenelim; bugün dua var. Papaz ile eşraf nerede ise gelir; bizim otlar da yuvalandığımızı görürlerse şirket için çok ayıp olur! Onun için kolalı yakalarla kravatları tak! Ciddî bir surat takın! Kafan olmasa da zararı yok; şapkan olsun, yeter... Tuh sana dünya!..

Giyindik, hazırlandık, işçiler geldi, eşraf göründü.

— Sabret patron, gülmemeğe bak ki, rezil olmıyalım..

En önde, yağlı cübbesi ve dipsiz cepleriyle Papaz Stefanos gidiyordu. Dualarda, âyinlerde, düğünlerde, vaftizlerde bu çukurların içine, kendisine ne ikram edilirse, kuru üzüm, simit, peynirli pideler, hıyarlar, köfteler, koliva, şeker, hepsini karma karışık atardı; akşam üstü de, papazın ihtiyar karısı, geveleye geveleye bunları ayıklardı.

Papaz Stefanos'un arkasında eşraf vardı; Hanya'ya kadar gidip Prens Yorgos'u gördüğü için dünyayı tanıyan kahveci Kodomonolios; bembeyaz, geniş kollu gömleğiyle sâkin ve güleç Barba Anağnostis. Bastonu ile ciddî ve saygıdeğer öğretmen en sonra da yavaş ve ağır yürüyüşü ile Mavrandonis; başında beyaz mendil, siyah gömleği, siyah çizmeleri. Acılı ve kızgın bir halde yarım ağızla selâm veriyordu; sırtı denize dönük olmak üzere, herkesten ayrı bir yerde durdu.

Zorba saygılı bir eda ile: «Tanrı'nın adına!» diyerek öne geçti; hepsi onu dinî bir dikkatle takip ediyordu.

Köylülerin göğüsleri içinde, sihirbaz törenlerinden kalma, asırlarca öncelere ait anılar uyanıyordu; hepsi görünmez kuvvetlerle güreşip onları kovmasını beklermiş gibi gözlerini papaza dikmişlerdi. Bundan binlerce yıl önce sihirbaz ellerini kaldırır, abdanı ile havayı sular, her zaman kuvvetli ve esrarengiz sözler kullanır, kötü demon-

lar sulardan, havadan, topraklardan kaçıp gider ve iyi ruhlar insanın yardımcısı olurdu.

Hava hattına ait ilk kazığın çakılması için deniz kıyısında açılmış olan çukura vardık; işçiler büyük bir çam gövdesini kaldırıp çukurun içine diktiler; Papaz Stefanos, atkılarını taktı, abdanı aldı ve kazığa ciddî, uyarıcı bir eda ile bakarak afsunu okumağa başladı.. «.. ve, bu sağlam bir taşın üzerine dayansın; ne rüzgâr, ne de su onu yıkamasın! Amîn!..»

Zorba istavroz çıkarak gürleyen bir sesle bağırdı:

— Âmin!

Eşraf da bağırdı:

— Âmin!

Nihayet işçiler de:

— Âmin! dedi.

Papaz Stefanos:

— Allah işlerinizi korusun ve sizlere Hazret-i İbrahim ile İshak'ın iyiliklerini ihsan etsin! diye hayr duada bulundu. Zorba da eline bir kâğıt para sıkıştırdı.

Papaz memnun bir halde mırıldandı:

— Hayır duam üstüne olsun!

Barakaya döndük, Zorba şarap ve Sarakosti mezeleri ikram etti, - ahtapot, kalamarya, taze bakla ve zeytin - sonra bütün resmî kişiler boyunu tutup gözden kayboldu. Sihirbazlık töreni bitmişti.

Zorba kocaman ellerini oğuşturarak:

— İyi becerdik! dedi.

Soyundu, iş elbiselerini giydi, eline bir kazma aldı. İşçilere:

— Çocuklar! diye bağırdı, Tanrı aşkına ileri!

Zorba o gün, bütün gün başını kaldırmadı; kudurmuşcasına işe sarıldı. İşçiler, her elli metrede bir çukur açıyor, kazıklar çakıyor ve dosdoğru dağın tepesine gidiyorlardı. Zorba ölçüyor, hesaplıyor, emirler veriyordu; bütün gün, ne yedi, ne sigara içti, ne de nefes aldı. Kendini tamamen işine vermekteydi.

Bir zaman bana diyordu ki:

— Dünyayı bugünkü haline getirenler yarım işler, yarım konuşmalar, yarım günahlar, yarım iyiliklerdir. Sonuna kadar git be insan, avara et ve korkma! Tanrı, baş şeytandan çok yarım şeytandan iğrenir!

Akşam üzeri paydos edince, imanı gevremiş bir halde kumsalın üstüne uzandı.

— Burada uyuyacağım, dedi, yeniden işe başlamamız için sabah olmasını bekliyeceğim. Geceleyin bile çalışacak vardiyalar kuracağım.

— Peki ama, bu kadar acele neden, Zorba?

O biraz durakladı:

— Neden mi? Eğitim işinde başarıya ulaşıp ulaşmadığını görmek istiyorum işte! Eğer beceremedimse, hapı yuttuk patron! Hapı yuttuğumuzu ne kadar çabuk görürsem, o kadar iyidir!

Acele acele, kaçarcasına yemek yedi, az sonra kıyı, onun horultusunu yankılıyordu. Bense, hafif mavi gökyüzünde yıldızları izleyerek bir zaman uyumadım; gökyüzünün yıldızlariyle birlikte, yavaşça sallandığını görüyordum. Kafatasım da teleskop kubbesi gibi, yıldızları izleyerek sallanıyordu. «Yıldız yolları sanki dolanıyordu,— sen de onlarla beraber dönüyormuşsun gibi; yıldızların gidişine bak..» Mare Aurel'in bu sözü kalbime âhenk getirdi.

Bugün Paskalya; Zorba giyinip kuşandı; çoraplarını sağdıcı olan bir kadının ördüğünden bahsettiği patlıcan rengi, kaba Makedonya çorapları - giydi; kıyımıza yakın bir tepede, kuşkulu kuşkulu gidip geliyordu. O kocaman, kalın kaşlarının üzerine elini siper ediyor, uzağa köye doğru bakıyordu.

Birlikte Yeniden Doğuş'u kutlamak üzere bugün Madam Ortans'ı bekliyorduk; şişte bir kuzu pişirdik, kokoreç yaptık, kumun üstüne beyaz bir çarşaf serdik, yumurta boyadık. Zorba ile yarı alaylı, yarı heyecanlı halde, bugün ona büyük bir karşılama yapalım diye düşünmüştük. Bu ıssız kumsalda, bu semiz, pis kokulu kafadan sakat, yarı çürük Dilberi'miz, biz istemeden, acayıp bir alımlıkla bizi çekiyordu. Yanımızda olmadığı zaman, noksan birşey vardı sanki.. Kolonya gibi bir koku, kırmızı bir renk, ördeğinki gibi paytak bir sallanış, boğukça bir ses, eksimiş ve renksiz iki göz.

Birkaç mersin dalı ve defne kesip, altından geçsin diye, bir zafer takı da yaptık; tak'ın üstüne de dört bayrağı

çiviledik: İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın, ortaya biraz daha yükseğe ise, mavi çizgili beyaz bir çarşaf astık. Toplarımız yoktu ama, ödünç iki tüfek bulduk ve tepenin üstüne çıkıp, bizim sallantılı kocakarının kıyıda yuvarlanmağa başladığını farkeder etmek ateşe başlamayı kararlaştırdık. Böyle bir günde, bu ıssız kumsalda, ona eski şatafatını hatırlatmak istiyorduk; o zavallı da, bir an için aldansın, yeniden gül gibi al tenli, dik göğüslü, rugan ayakkabılı ve ipek çoraplı bir genç kız olduğunu sansın istiyorduk.. Eğer içimizde gençlik, neşe, mucize inancı canlanmıyacak ve kart bir koket yirmi yaşında olmıyacaksa, İsa'nın yeniden dirilişinin ne değeri olabilirdi?

Zorba, ikide bir düşen patlıcan rengi çoraplarını çekerek söyleniyordu:

— Gecikiyor dişi domuz.. gecikiyor paçavra.. gecikiyor yırtık bandıra..

— Gel Zorba, dedim, şu keçiboynuzu ağacının gölgesine otur; bir sigara iç, nerede ise gelir!

Zorba köy yoluna doğru son defa özlemle bakarak ağacın altına uzandı; öğle yaklaşıyordu, hava sıcaktı. Uzaktan neşeli ve aceleci Paskalya çanları duyuluyordu; arasıra rüzgâr, bir lire vurulan yayın seslerini bize kadar getirmekteydi; bütün köy, bir arı kovanı gibi uğuldamaktaydı. Zorba:

Zorba:

— Her Paskalya'da, İsa ile beraber benim ruhumun da canlandığı yıllar geçti, dedi. Geçti! Şimdi yalnız vücudum canlanıyor,- çünkü birisi ısmarlar, bir başkası ısmarlar, al şu mezeciği, al şunu da..- daha bol ve daha lezzetli yemekler yiyorum ve bunların hepsi gübre olmuyor; birşeyler kalıyor, birşeyler kurtulup keyif, hora, şarkı ve kavgacık oluyor; ben bu birşeylere Canlanma diyorum işte.

Yine fırlayıp ayağa kalktı, bakındı, Kızgın bir halde suratını astı:

— Koşarak bir çocuk geliyor! dedi ve haberciyi karşılamak üzere yerinden fırladı.

Çocuk, ayaklarının ucunda yükseldi, Zorba'nın kulağına birşeyler fısıldadı. Zorba kızgın bir halde irkildi:

— Hasta mı? dedi. Hasta mı? Kaç, yoksa dayaktan gebertirim seni!

Sonra bana döndü:

— Patron, köye kadar uzanayım da, bakayım dişi domuza ne olmuş.. Sabırlı ol. İki kırmızı yumurta ver, ona götüreyim, tokuştururuz; hemen dönerim.

Kırmızı yumurtaları cebine soktu, düşük çoraplarını çekti ve yola koyuldu.

Tepeden inerek aşağıda, bizim kıyının çakılları üzerine uzandım. Çok hafif bir imbat esiyor, denizin yüzü pürtükleniyordu; iki küçük martı karınlarını dalgacıklara dayayıp nazlı nazlı denizin temposuna uyarak sallanmağa başlamıştı. Karınlarının beyazlık ve tazeliğine hayran hayran bakıyordum; onlara baktıkça şöyle düşünmekteydim: Yol budur; büyük tempoyu bulmak ve güvenle izlemek...

Zorba bir saat sonra göründü; memnun bir halde bıyıklarını okşuyordu:

— Zatülcenp olmuş zavallı; bir şey değil. Şimdi Büyük Hafta olduğundan o da, Frenk olmasına rağmen, sırf benim şerefim için, geceleri Arefe dualarına katılıyormuş. Zavallı bu yüzden zatülcenp oldu. Vantuz kestim, kandilden iyi kötü vücuduna yağ sürdüm, bir de rom verdim, yarın keklik olur. Hey namussuz hey... Hoş tarafları da yok değil ha!.. Vücuduna yağ sürdüğüm zaman gıdıklanıyor, dişi güvercin gibi gurulduyordu.

Yemeğe oturduk; Zorba bardakları doldurdu. Tatlı bir sesle:

— Sağlığına! dedi ve Şeytan Onu almakta geciksin inşallah!

Bir zaman konuşmadan yeyip içtik; rüzgâr bize uzaktan arı vızıltısı gibi, hastalıklı lir sesleri getiriyordu; İsa damlarda hâlâ diriliyor, Paskalya kuzusu ile Paskalya simitleri, biçim değiştirerek hâlâ sevdalı maniler halini alıyordu.

Zorba, iyice yiyip içtikten sonra kocaman, kıllı kulağını dikti:

— Lir! diye mırıldandı, köyde oynuyorlar!

Ayağa kalktı, karnı doymuş, şarap başına vurmuştu. Bağırdı:

— Guguk kuşları gibi ne oturuyoruz burada be? Gidip oynıyalım! Sen kuzucuğa acımıyor musun? Böyle boşuna mı gidecek? Haydi, gidip onu hora ve şarkı yapalım! Zorba dirildi!

— Dur be Zorba, delirdin mi sen?

— Doğru doğru dosdoğru patron, sen ne dersen de, ama ben kuzucuğa acıyorum; kırmızı yumurtalara, paskalya simitlerine, lor peynirine acıyorum! Yemin ederim ki, zeytin ekmek yemiş olsaydım şöyle derdim: «Eh uzanıp da uyuyayım! Ne yapayım ben eğlenceyi. Zeytin ekmekten ne fayda beklersin yani?» Fakat şimdi günahtır; diyorum sana, böyle bir yemeğin haram olması... Gidip Dirilme yapalım patron!

— Bugün keyfim yok; sen git, benim için de oyna!

Zorba beni kolumdan yakalayıp ayağa kaldırdı:

— İsa dirildi be oğlum! Eeh, senin gençliğin bende olmalıydı! Deniz, kadın, şarap ve bol iş! Nereye olsa burunüstü düşmelisin! İşe, şaraba, aşka burunüstü düş ve ne Tanrı'dan, ne de Şeytan'dan kork! Delikanlı bu demektir..

— Kuzucuk içinde konuşuyor Zorba, dedim, vahşileşip kurt oldu!

— Kuzucuk Zorba oldu be, Zorba konuşuyor diyorum sana! Sen beni dinle, sonra küfret; ben bir Denizci Sindbad'ım; çok yer gezdiğim için değil, asla! Ama, çaldım, öldürdüm, yalan söyledim, bir sürü kadınla yattım. Bütün emirleri çiğnedim kaç tane idi onlar? On mu? Neden yirmi, elli, yüz olmasın da, hepsini çiğnemiyeyim be? Fakat, Tanrı varsa eğer, yarın onun önüne çıkmaktan asla korkmıyacağım. Anlaman için sana nasıl söylemeliyim bilmem ama, bütün bunların hiç önemi yok. Şimdi Tanrı, Yeryüzü'ndeki bazı ufacık kurtları gözetleyip de hesap tutmağa tenezzül eder mi hiç? Yanımızdakinin kurt yuvasına sataşıp üstünden geçtiğimiz ve Çarşamba ile Cuma günü bir lokma et yediğimize kızar, bizi azarlayıp tatlı canını üzermiş! Hay yokolasınız, azgın boğalar!

Ben onu kışkırtmak için:

— İyi Zorba, dedim, Tanrı senin ne yediğini sormaz ama, ne yaptığını sorar!

— Ben de sana diyorum ki: Onu da sormaz! «Peki, sen bunu nasıl biliyorsun be, cahil Zorba?» diyeceksin. Pekâlâ biliyorum, çünkü benim iki oğlum olsa, biri namuslu, aile reisi, tutumlu, Tanrı'dan korkan; öteki berbat, haksızlık eden, yiyici, zampara, haydut olsa, elbet ikisini de soframa oturturdum; ama neden biliyorum, kalbim ikincisile beraber olurdu. Herhalde bana benzediğinden

olacak; ama, seni kim temin eder ki ben, gece gündüz tapınan, mangır toplayan, ama kendi meleğine bir yudum su bile vermeyen Papaz Stefanos'dan çok Tanrı'ya yakın değilim?

Tanrı da tıpkı benim gibi eğleniyor, öldürüyor, haksızlık yapıyor, seviyor, çalışıyor, tutulması imkânsız kuşları kovalıyor. Hoşuna ne giderse onu yer, hangi kadını isterse alır. Serin sular kadar hoş bir kadının Yeryüzü'nde yürüdüğü görünce kalbini sevinç sarar; birden yer açılır ve o kadın kaybolur. Nereye gider? Kim alır onu? Namuslu ise der ki: «Tanrı aldı!» Çapkın ise deriz ki: «Şeytan aldı.» Ama, ben sana diyorum ki, patron, diyor ve tekrar ediyorum ki: Allah ile Şeytan birdir;

Ses çıkarmadım. Zorba sopasını aldı, başlığını efece yana eğdi, acıyan bir gözle bana baktı - belki de bana öyle geldi ve bir ara dudakları birşey söylemek istermiş gibi kımıldadı; ama konuşmadı bıyığını bura bura, hızla köye doğru yürüdü.

Akşam ışığında, dev gibi, çakılların üzerinde uzayan gölgesinin, sopasını sallaya sallaya uzaklaşışına bakıyordum; onun geçişiyle bütün kıyı canlanıyordu; bir ara kulağımı dikip Zorba'nın yavaş yavaş kaybolan ayak seslerini dinledim. Ve birden; yalnız kaldığımı anlar anlamaz ayağa fırladım. Neden? Nereye? Bilmiyordum; içimde hiç birşey kararlaşmış değildi; gövdem sanki kendi başına ayaklanmış, bana sormadan karar veriyordu; emir verircesine bir kuvvetle:

— İleri! dedi.

Köyün yolunu tuttum. Kararlı ve acele gidiyordum; ara sıra durup ilkbaharı ciğerlerime çekmekteydim. Toprak papatya kokuyordu; bahçelere yaklaştıkça, limon ve portakal ağaçlariyle, çiçek açmış defnelerden koku, soluk soluk bana geliyordu. Batı'da Akşam Yıldızı oynamağa başlamıştı.

İstemiye istemiye Zorba'nın «Deniz, kadın, şarap, bol iş!» sözlerini mırıldanarak gidiyordum. Kendime gayret vermek istermiş gibi içimden tekrar tekrar: «Deniz, kadın, şarap, bol iş! İşe, saraba, aşka burunüstü düşmeli, Tanrı ile Şeytan'dan korkmamalısın!» diyor ve ilerliyordum. Sanki, istediğim yere varmıştım. Nereye? Baktım: Dul'un bahçesi. Kamış çitin ve Frenk incirlerinin arkasın-

da, tatlı bir kadın sesi, yavaşça şarkı söylüyordu. Önüme arkama baktım, kimse yok; yaklaştım, kamışları araladım; bir portakal ağacının altında, siyahlar giymiş, boynu tombul bir kadın çiçekli dalları kesiyor, şarkı söylüyordu; alacakaranlıkta yarı açık göğsünün ışıldadığını farkettim.

Nefesim kesildi: «Canavar bu, diye düşündüm; canavar ve bunu biliyor. Karşısında erkekler ne zayıf, ne günü birlik yaratıklar, karşı koyma gücünden ne kadar yoksun, sersem ve zevzek şeylerdir! Bazı böcekler - Meryem'in küçük atı, çekirge ve örümcek - gibi beslenmiş olduğu halde, doymak bilmeyen bu kadın da, sabaha karşı erkekleri yiyordur..»

Dul, baktığını birden farketmiş gibi, çok yavaş söylediği şarkısını hemen kesiverdi ve döndü; bakışlarımız iki şimşek gibi birleşti: kamışların arkasında dişi bir kaplanla karşılaşmış gibi dizlerimin kesildiğini farkettim.

Dul, kısık bir sesle:

— Kim o? dedi.

Blûzunu ilikleyip göğsünü örttü. Yüzü karanlık bir anlam aldı. Kaçmak istedim, ama Zorba'nın sözleri yüreğimi doldurdu ve erkekleştim: «Deniz, kadın, şarap...»

— Ben, diye cevap verdim. Benim, aç!

Bu sözleri söyler söylemez titremiştim; yine kaçmak istedim. Ama dayanamadım. Zorba'dan utanmıştım.

— Sen kimsin?

Yavaş, dikkatli, gürültüsüz bir adım attı; boynunu uzattı, farkedebilmek için gözlerini yarı yarıya yumdu; eğilmiş ve gözetler bir halde bir adım daha attı.

Birden yüzü aydınlandı; dilinin ucunu çıkarıp dudaklarını yaladı:

— Patron mu? dedi; sesi yumuşamıştı.

Sessiz, toparlanmış ve kişnemeğe hazır halde bir adım attı. Boğuk bir sesle daha sordu:

— Patron mu?

— Evet.

— Gel!

Güneş göründü, sabah oldu. Zorba dönmüş, barakanın önünde oturuyordu. Sigara içerek denize bakmakta ve beni beklemekteydi.

Ben görünür görünmez başını çevirip bakti; burun

kanatları tazınınkiler gibi oynadı, boynunu uzattı, derin bir soluk aldı. Kokluyordu. Birden yüzü aydınlandı; üzerimde Dul'un kokusunu keşfetmişti.

Yavaşça ayağa kalkarak tâ yürekten gülümsedi sonra kollarını açtı:

— Hayır duam üzerine olsun! dedi.

Uzandım, gözlerimi kapadım; denizin, ninni söyler gibi yavaş yavaş solunduğunuduyuyor, üzerinde bir martı gibi inip kalkıyordum. Böyle tatlı bir ninniyi dinleye dinleye uykuya daldım ve şu rüyayı gördüm. Dev bir Arap karısı yerde çömelmiş oturuyordu; bu bana, siyah granitten yapılmış, muhteşem, eski bir anıtmış gibi geldi. Giriş yerini bulmak için, etrafında acı ile dört dönüyormuşum; boyum, onun ayağının küçük parmağına ancak varıyormuş; birden, topuğunun etrafını dönerken, mağara gibi siyah bir kapı görmüşüm, ağır bir ses duyulmuş:

— Gir!

Ve girmişim.

Öğleye doğru uyandım; güneş küçük pencereden kayıyor, çarşafların üstüne dökülüyor, duvarda asılı küçük bir aynaya öyle kuvvetle çarpıyordu ki, Onu bin parça ediyordu sanki!

Dev Arap karısının rüyası aklıma geldi, deniz baştan çıkarıcı halile mırıldanıyordu; yine gözlerimi yumdum, mutlu sandım kendimi. Ava çıkan, avını yakalayan, yiyen, sonra da güneşte uzanıp yalanan bir hayvan gibi vücudum hafiflemişti. O da vücutmuş gibi, aklımın da karnı doymuş, dinleniyordu; sanki kendisine işkence eden yırtıcı sorular bile en basit karşılığını bulmuştu.

Dün geceki bütün sevinç içerden akıyor, bölünüyor ve benim yapılmış olduğum toprağı sulayıp doyuruyordu. Böylece, gözlerim kapalı, uzanmış olduğum halde, içimin gıcırdayıp genişlediğini duyuyordum sanki! Dün gece, ilk defa elle tutulur halde ruhun da, belki daha çabuk hareket eden, daha şeffaf, daha serbest bir vücut olduğuna inandım. Vücut da, biraz uykusu gelmiş, büyük yürüyüşlerden yorulmuş, ağır miraslarla fazla yüklenmiş bir ruhtur; ama, büyük anlarda o da uyanır, beş kolunu da kanatlar gibi silkeliyerek doğrulur.

Üstüne bir gölge düştü, gözlerimi açtım: Zorba dikilmiş, memnun memnun bana bakıyordu.

Bir ana sevgisiyle ve yavaşça:

— Uyanma patron, uyanma.. dedi. Bugün de yorgundur, uyu!

Ben:

— Uykuya doydum! diyerek ayağa kalktım.

Zorba gülümseyerek:

— Sana çırpma bir yumurta yapayım, dedi; kuvvet verir.

Ses çıkarmadım; denize koştum, suya daldım, güneşte kurundum. Ama burun deliklerimde, dudaklarımda, parmaklarımın ucunda hâlâ tatlı olan inatçı bir kokuyu duyuyordum. Gül suyu gibi birşey. Ya da, Girit'de kadınların saçlarına sürdükleri defne yağı gibi birşey!

Bu akşam, kilisedeki İsa'ya götürmek üzere bir kucak limon çiçeği koparmıştı; köylülerin köy meydanında ve salkım söğüt ağaçlarının altında oynıyacakları kilisenin tenha saatinde... Yatağının üstündeki kutsal resmin etrafı bir sürü limon çiçeğiyle dolu idi; aralarında iri gözlü, iyi yürekli, Üzgün Meryem görünüyordu.

Zorba eğildi; yanıma çırpma yumurtalı fincan ile iki büyük portakalı, bir de Paskalya çöreğini koydu. Bir ananın, savaştan dönen oğluna yaptığı gibi, sessizce ve mutlu bir halde bana hizmet ediyordu. Şımartıcı bir gözle bana bakıp uzaklaştı.

— Birkaç direk dikmeğe gidiyorum, dedi.

Serin ve yeşil bir denizin içinde yüzüyormuş gibi, derin bir vücut hafifliğine dalmış, güneşte yavaş yavaş yiyeceklerimi çiğniyordum. Aklımın, vücudumdaki bütün bu ten hazzını toparlayıp kalıplarının içine sokmasına, onu düşünce haline getirmesine izin vermiyordum. Bütün vücudumu, tepeden tırnağa; hayvan gibi hazza bırakmaktaydım. Yalnız, arasıra çevremdeki dünya·mucizesine, içimdeki mucizeye hayranlıkla bakıyordum; «Nedir bu? diyordum. Nasıl olmuş da dünya, ayaklarımız, ellerimiz, karnımızla bu kadar güzel bir uyum meydana getirmiş?» Sonra, yine gözlerimi kapıyor ve susuyordum.

Birden ayağa kalktım; barakaya girdim. Buda elyazısını alıp açtım. Artık sonuna gelmiştim; çiçekli ağacın altına uzanan Buda elini kaldırmış, kendisini uyumlu olarak yaratan beş unsurun - toprak, su, ateş, hava ve ruh - çözülüp dağılmasını önlüyordu.

Çabuk çabuk, her zaman güçlü afsunlar olan sözlerden faydalanarak onun vücudunu, sonra ruhunu, sonra da aklını yıkamaktaydım. Bunu acımadan yapıyordum, çünkü acelem vardı. Son sözü çiziktirdim, son çığlığı attım; kalın bir kırmızı kalemle adımı karalayıp bitirdim. Kalın bir sicim aldım ve elyazmasını sıkıca bağladım. Büyük bir düşmanın el ve ayaklarını bağlıyormuş gibi, ya da vahşilerin, sevdikleri ölüleri, mezardan çıkamasın ve hortlamasınlar diye bağladıkları zaman duyduklarına benzer acayip bir sevinç duydum.

Çıplak ayaklı bir kız çocuğu koşarak geldi; üstünde sarı bir entari vardı, elinde kırmızı bir yumurtayı sıkı sıkı tutuyordu. Durdu, heyecanla bana baktı.

Cesaret bulsun diye, gülümsiyerek sordum:

— Ne var? Bir şey mi istiyorsun?

O sümüğünü çekti, solumalı ince bir ses işitildi:

— Beni Madam gönderdi, gelesinmiş. Zavallı yatakta yatıyor. Zorba dedikleri sen misin?

— Peki, dedim, geliyorum.

Kızın öteki eline bir yumurta daha sokuşturdum, kapıp kaçtı.

Kalkarak yola koyuldum; köyün uğultusu durmadan devam ediyordu; tatlı lir sesleri, bayram çığlıkları, tüfek patlamaları, maniler.. Ben alana vardığım zaman, delikanlılarla kızlar yeni dallanmış salkım söğütlerin altında toplanmış, oynamağa hazırlanıyorlardı. Etraftaki kanapelerde ihtiyarlar sıra sıra oturmuş, çenelerini sopalarına dayamış, bakıyorlardı; daha arkada kocakarılar ayakta duruyordu. Orta yere, kulağında bir ilkbahar gülü ile, namlı lirci Fanurios yerleşmişti. Liri, sol eli ile dizinin üstünde dikine tutuyordu; hızla hareket eden sağ elile, gökgürültüsü gibi ses çıkaran çıngıraklı yayın denemesini yapıyordu.

Geçerken bağırdım:

— İsa dirildi!

Erkek ve kadın seslerinin meydana getirdiği neşeli bir uğultu duyuldu:

— Sahiden dirildi!

Şöyle hızla bir göz gezdirdim; şişkin şalvarlı ince belleri sıkı sıkıya bağlı delikanlılar vardı, başlarındaki mendilin saçakları, alın ve şakaklarında bukleler gibi

sarkıyordu; boyunlarında altınları ve beyaz işlemeli blûzlarile, gözleri yere dikilmiş kızlar da, onlara gizli gizli bakarak acele ediyorlardı.

— Bize tenezzül etmiyor musun? diye bazı sesler duydum ama, oradan geçmiştim bile.

Madam Ortans, elinde kalmış biricik mobilyası olan geniş karyolaya uzamıştı; ateşten yanakları yanıyor, öksürüyordu.

— Ya Zorba, sağdıç, ya Zorba?

— Hasta; sen hastalandığın günden beri, o da hastalandı; fotoğrafını alıyor, ona bakıp içini çekiyor.

Zavallı Dilber mırıldandı:

— Söyle, söyle... ve mutlu bir halde gözlerini yumdu.

— Şimdi beni birşey isteyip istemediğini sorayım diye yolladı.. Bu akşam, dizleriyle sürüklenerek de olsa, kendisi gelecekmiş. Artık dayanamıyormuş, dayanamıyormuş senin ayrılığına...

— Söyle.. söyle.. söyle...

— Atina'dan telgraf almış, gelinlikler hazırmış, taçlar, ayakkabılar, şekerler yola çıkmış, geliyormuş... Pembe kurdeleli beyaz mumlar da...

— Söyle... söyle... söyle..

Fakat, uykuya dalmış gibi, nefes alıp verişi değişti; sayıklamağa başladı. Oda kolonya, amonyak ve ter kokuyordu; açık pencereden de avludaki tavuk pislikleriyle ada tavşanlarının kekre kokusu gelmekteydi.

Kalktım, gitmek için yürüdüm; dış kapıda Mimitos'a rastladım. Bugün ayağında çizmeleri ve yeni, mavi bir şalvar vardı; kulağına da bir dal fesleğen takmıştı.

— Mimitos, dedim, Kalohoryo'ya koş, doktoru getir.

Mimitos çizmelerini çıkarmış, yolda bozmasın diye koltuğunun altına sokup sıkmağa başlamıştı bile..

— Doktoru bul, benden selâm söyle, kısrağına binip mutlaka gelsin. Madam'ın ağır hasta olduğunu söyle ona; zatülcenp olmuş zavallı, zatülcenp. Bunları söyle ona, koş...

— Hemen gidiyorum.

Avuçlarının içine tükürdü, sevinçle onları birbirine çarptı, ama kıpırdamıyordu. Gülerek bana bakmakta idi.

— Git diyorum sana!

Ama gitmiyordu; bana göz kırpıp çapkınca gülümsedi.

— Patron, dedi, senin eve bir şişe çiçek suyu götürdüm.. peşkeş::

Biraz durdu; bunu bana kimin gönderdiğini sormamı bekliyordu, ama ben susuyordum. O kıkırdıyarak:

— Kimin gönderdiğini sormuyor musun, patron? Saçına süresin de, kokasın diye imiş!

— Çabuk git! Sus!

Güldü, yine avuçlarının içine tükürdü:

— Hop! Hop! diye bağırdı, İsa dirildi!..

Ve gözden kayboldu.

Paskalya horası, salkımsöğütlerin altında alevlenmişti. Yirmi yaşlarında, henüz ustura değmemiş yanakları tüylü, esmer, boğa gibi bir delikanlı kendini horaya vermişti; açık göğsü orman gibi kıvırcık kıllarla simsiyahtı; başını arkaya vermiş, ayakları kanatlar gibi toprağı dövüyordu; gözlerini arasıra kızlardan birine çeviriyor, suratının karanlığı içinde gözlerinin vahşi akı parlıyordu.

Sevinçle ürperdim; Madam Ortans'dan dönüyordum; ilgilensin diye bir kadın çağırmıştım, şimdi de rahatça Girit'lilerin oyununu seyretmeğe gidiyordum; Barba Anağnostis'in yanına yaklaştım, yanındaki kanapeye oturdum. Kulağına:

— Oynayan delikanlı kim? dedim.

Barba Anağnostis güldü. Hayran hayran bakarak:

— Can alan Başmelek gibidir hınzır! dedi. Çoban Sifekas'dır bu. Bütün yıl dağlarda çobanlık yapar. Yalnız Paskalya'da insan görüp oynamak için iner.

İçini çekti:

— Ah ulan, diye mırıldandı, onun gençliği bende olsa! Onun gençliği bende olsa, dinim hakkı için şehirleri basardım!

Delikanlı başını salladı; azgın koç gibi, meliyerek biçimsiz bir nâra attı:

— Vara Fanurios! diye bağırdı. Vara! Kahrolsun ölüm!.

Ölüm her an ölüyor, her an hayat gibi yeniden doğuyordu. Genç kızlarla delikanlılar, binlerce yıldan beri yeni dallanmış ağaçların - salkım - söğütler, çamlar, meşeler, çınarlar, kılıç dallı hurmalar - altında hora teperler ve istekten yıpranmış yüzlerile daha binlerce yıl tepeceklerdir. Yüzler toprağa dökülür, her yirmi yılda bir değişir, başkaları gelir. Fakat bir olan haz, her zaman hora tepmek için, yirmi yaşındaki aynı ölümsüz âşık olarak kalacaktır.

Delikanlı, burmak için elini uzattı ama, bıyığı yoktu. Yine bağırdı:

— Vara! Vara ulan Fanurios, yoksa boğulacağım!

Lirci elini salladı, lir gümbürdedi, çanları vahşileşti ve delikanlı bir hamle yaptı, ayaklarını üç defa vurup bir boy havalandı, çizmelerinin ön tarafı ile yanındaki kırbekçisi Manolakas'ın başından beyaz mendilini kaptı.

— Sağol ulan Sifakas! diye sesler duyuldu; kızlar ürpererek gözlerini yere indirdiler.

Fakat delikanlı sessiz, kimseye bakmadan, ağırbaşlı ve disiplinli bir çalımla bu defa sol elini demir gibi kalçalarına ters olarak dayamış, gözlerini kurumsuz bir halde yere dikerek oynuyordu.

Hora birdenbire duruverdi. İhtiyar Kandil yakıcı Andreulice göründü, ellerini kaldırarak çığırtkanlar gibi bağırıyordu:

— Dul! Dul! Dul!

İlk fırlayıp horayı bozan Kırbekçisi Manolakas oldu. Hâlâ mersin ve defnelerle süslü duran aşağıdaki kilise meydandan görünüyordu; oyuncular heyecanla durdu, ihtiyarlar kanapelerden kalktı; Fanuros liri dizlerinin üstüne uzattı, kulağından nisan gülünü çıkarıp kokladı.

Hepsi birden heyecanla bağırıyordu:

— Nerede ulan Andrulios? Nerede?

— Kilisede; lan, şimdi girdi, Tanrı'nın lânetlisi, bir kucak da limon çiçeği taşıyordu..

Kırbekçisi bağırdı:

— İleri çocuklar!

Ve ilk önce kendisi fırladı.

O anda Dul, kilisenin eşiğinde göründü; siyah bir çemberi vardı ve istavroz çıkarıyordu. Hora yerinde:

— Namussuz, paçavra! Katil karı! diye bağırmalar

duyuldu. Gelecek yüzü varmış demek! Saldırın ulan, köyümüzün namısını lekeledi.

Bazıları Kırbekçisile beraber aşağıya, kiliseye doğru koştu, bazıları yukarıdan kadına taş atıyordu. Bir taş omuzuna çarptı. Dul bir çığlık attı; ellerini yüzüne kapadı, eğilerek kaçmak için koştu. Fakat gençler kilisenin dış kapısına varmıştı bile; Manolakas da bıçağını çekmişti.

Dul çığlık atarak geri döndü, iki büklüm oldu; sallanarak kiliseye dalmak üzere koştu. Ama, eşikte ihtiyar Mavrandonis sessizce dikilmekteydi; kollarını açmış, kapının kanatlarını tutuyordu. Sola sıçradı, fırlayıp avludaki büyük kavağa sarıldı. Bir taş havada ıslık çaldı, başına çarptı; beyaz çemberi düştü, saçları omuzlarına döküldü.

Kavak ağacına sıkı sıkıya sarılmış, bağırıyordu:

— İsa'nın aşkına! İsa'nın aşkına!

Yukarıdaki alanda küme halinde toplanmış kızlar, beyaz şallarını ısırıyorlardı; çitlere asılmış kocakarılar ise bağırıyordu:

— Öldürün be, öldürün!

İki genç üzerine atılıp dulu yakaladı, siyah blûzu yırtıldı, mermer gibi memesi göründü. Artık kanlar başına tepesinden alnına, yanaklarına ve boynuna akıyordu. Dul hâlâ inlemekteydi:

— İsa'nın aşkına!.. İsa'nın aşkına!..

— Akan kan ve bembeyaz göğüs, gençleri kudurttu; kuşaklarından bçaklarını çektiler Manolakas bağırdı:

— Durun! O benimdir!

Hâlâ kilisenin kapısında dikilen ihtiyar Mavrandinos elini kaldırdı; hepsi durdular. Ağır bir sesle:

— Manolakas! dedi. Amcanoğlunun kanı inliyor, onu sustur!

Asılmış olduğum çitten fırladım, kiliseye varmak için koştum, ayağım bir taşa çarptı, boylu boyunca yere uzandım.

O anda Sifakas geçiyordu; eğildi bir kedi gibi ensemden tutup beni ayağa kaldırdı.

— Sen ne arıyorsun burada züppe? dedi. Kaçsana!

— Ona acımıyor musun be Sifakas? Acımalısın ona!

Dağ adamı güldü:

— Kadın mıyım ben be, dedi, acıyayım? Ben erkeğim! Ben de, onun arkasından koşarak yetiştim. Şimdi hep-

si Dul'un çevresini sarmıştı; ağır bir sessizlik vardı: Dul'un boğuk solumasından başka birşey duyulmuyordu.

Manolakas istavroz çıkardı, bir adım ilerledi, bıçağı kaldırdı; yukarıki çitte kocakarılar sevinç çığlıkları atıyordu; genç kadınlar şallarını indirip gözlerini örttüler. Dul doğruldu, bıçağı üstünde gördü, inek gibi böğürdü. Kavağın köküne yığılarak başını omuzlarının arasına gizledi. Saçları toprağı örttü, bembeyaz ensesi âdeta parıldamıştı.

İhtiyar Mavradonis istavroz çıkarıp karga gibi öttü:

— Tanrı aşkına!

Fakat o anda arkamızda vahşi bir ses duyuldu:

— İndir bıçağı, katil!

Herkes hayretle döndü; Manolakas başını kaldırdı; Zorba önünde duruyor, hiddetle ellerini sallayıp bağırıyordu:

— Utanmıyor musun ulan? Ne erkeksiniz siz be? Bütün bir köy tek kadını öldürecek! Rezil edeceksiniz Girit'i ulan!

Mavrandonis böğürdü:

— Git işine Zorba, sen karışma!

Sonra yeğenine döndü:

— Manolakas, dedi, İsa ile Meryem aşkına vur!

Manolakas bir sıçrayışta Dul'u yakaladı, yere yıktı, dizini karnına bastırdı, bıçağı kaldırdı. Ama beceremedi; Zorba, Manolakas'ın bileğini yakalamış, büyük mendilini yumruğuna sarmış, Kırbekçisi'nin avucundan bıçağı çıkarmağa çalışıyordu.

Dul dizlerinin üstüne kalktı, kaçmak için etrafına bakındı; fakat köylüler kapıyı tutmuştu, kapı ve eşiklerde çember halinde duruyorlardı; onun kaçmak istediğini görünce bir hamle yapıp çemberi daralttılar.

Zorba o sırada hiç bağırmadan ve konuşmadan, çevik hareketlerle dövüşüyordu; kapıda durmuş, acı ile boğuşmayı seyrediyordum. Manolakas'ın suratı kızgınlıktan morarmıştı; Sifakas ile izbandut gibi başka biri ona yardım etmek için yaklaştılar; fakat Manalakas hiddetle gözlerini çevirdi:

— Geriye! Geriye! diye bağırdı. Kimse sokulmasın!

Ve yeniden, kudurganlıkla Zorba'ya saldırıp boğa gibi tosmağa başladı.

Zorba dudaklarını ısırarak susuyordu; Kırbekçisinin kolunu kerpeten gibi tutuyor, toslayışlardan kurtulmak için bir sağa, bir sola kaçıyordu. Monolakas, kudurmuş bir halde atılıp Zorba'nın kulağını dişlerile yakaladı ve koparmak için çekmeğe başladı. Kanlar akıyordu. Korku içinde bağırdım:

— Zorba!

— Kaç patron! diye bağırdı, sen karışma!

Yumruğunu sıktı. Monolakas'ın altına, hayalarına şiddetli bir darbe indirdi. Vahşi hayvan birden lâçka oldu, dişleri gevşeyip, yerinden yarı yarıya ayrılmış olan kulağı bıraktılar; mavi kesilmiş suratı sarardı. Zorba bir itişte onu yere yıktı, bıçağı avucundan çıkardı, taşlara çarparak parça parça etti.

Sonra, kulağından akan kanları mendilile sildi, ter içinde olan yüzünü kuruladı; ama bütün yüzü kana bulandı. Ayağa fırlayıp yana kaçtı, gözleri şişmişti ve kıpkırmızı idi; Dul'a bağırdı:

— Kalk! Gel benimle!

Dul vahşi bir heyecanla toparlandı, bütün gücünü topladı, fırlamak için hazırlandı; ama yetişemedi. İhtiyar Mavrandonis şimşek gibi üzerine atıldı, onu ters çevirdi, saçlarını üç defa koluna doladı ve bir bıçak vuruşu ile kafasını kesti.

— Günahını üzerime alıyorum! diye bağırdı ve Dul'un başını kilisenin eşiğine fırlattı; sonra da istavroz çıkardı.

Zorba dönüp baktı. Bıyığından bir tutam kıl yoldu, içini çekti.. Yaklaşıp kolundan tuttum; eğildi, bana baktı; gözlerinde iki iri damla gözyaşı vardı.

Boğuk bir sesle:

— Yürü patron! dedi.

O akşam Zorba, ağzına lokma koymak istemedi. «Boğazım tıkalı, yutamıyorum!» diyordu. Kulağını soğuk su ile yıkadı, rakı ile bir parça pamuğu ıslattı, pansuman yaptı; yatağına oturmuş, başı avuçlarının arasında düşünüyordu.

Ben de yere uzanmış, duvara dayanmıştım; sıcak gözyaşlarımın yavaş yavaş yanaklarımdan aşağı aktığını duyuyordum. Beynim katiyen çalışmıyordu; hiç bir şey dü-

şünemiyordum; derin ve çocukça bir gariplik içimi sarmış gibi ağlıyordum.

Zorba bir ara başını kaldırıp boşaldı. İçindeki vahşi monoloğu yüksek sesle sürdürerek bağırmağa başlamıştı.

— Sana söylüyorum patron, bu dünyada bütün olanlar haksız, haksız, haksız! Ben, ufacık kurt, ben çıplak salyangoz Zorba imzalamıyorum! Neden delikanlılarla genç kadınlar ölsün de hurdalar kalsın! Küçük çocuklar neden ölsün? Benim küçük bir çocuğum vardı, Dimitraki'm; üç yaşında öldü ve ben asla, işitiyor musun, asla Tanrı'yı bundan dolayı affetmiyeceğim! Öbürgün, eğer önüme çıkacak yüzü varsa, bil ki, gerçek Tanrı ise şayet, utanacaktır! Evet evet, benden, çıplak salyangoz Zorba'dan utanacak!

Yüzünü buruşturdu; canı acıyordu; yarasından yine kan akmağa başlamıştı; bağırmamak için dudaklarını ısırdı.

— Dur Zorba dedim, pansumanı değiştireyim!

Kulağını yine rakı ile yıkadım, Dul'un bana göndermiş olduğu ve yatağımın üstünde bulduğum çiçek suyunu aldım, pamuğu ıslattım.

Zorba doymak bilmeyen bir iç çekişle:

— Çiçek suyu mu? dedi, çiçek suyu mu? Saçlarıma da dök, hah şöyle, sağol! Avuçlarıma da, hepsini dök, vira!

Dirilmişti; hayretle ona baktım. Mırıldandı:

— Kaç yılın geçmesi gerekti? Toprağın böyle bir vücudu yapması için kaç yılın geçmesi gerekti? İnsan ona bakıp şöyle diyordu: «Ah, bir yirmi yaşında olsaydım, insan nesli dünyadan kalksa idi de yalnız bu kurtulsaydı ve onunla çocuklar, çocuklar değil, gerçek tanrılar yapsaydım da, dünyayı yeniden doldursaydım!» Ama şimdi...

Ayağa fırladı;

— Yapamam patron! dedi. Bu akşam dağa iki üç defa inip çıkmalıyım ki kafam yerine gelsin... Ah ulan kadın, yüksek sesle ağlıyasım geliyor; patlıyacağım!

Dışarı fırlayıp dağın yolun tuttu ve karanlıkta kayboldu.

Yatağıma uzandım, kandili söndürdüm, yine o sefil ve zalim âdetim gereğince gerçeği hareket ettirmeğe, içinden kanı, eti ve kemiği çıkarıp onu saf fikir haline sokarak, olanın olması gerektiği yolundaki korkunç sonuca va-

rıncaya kadar, en genel kanunlarla karıştırmağa başladım. Olan, dünyanın uyumu içinde olması gereken şeydir ve uyumu zenginleştirir. Sonunda da şu uğursuz avuntuya ulaşırdım: olan, yalnız olması gereken şey değildi, fakat olması zorunlu ve doğru idi.

Dul'un kesilişi birkaç yıldanberi zehirlerin durulup disiplin altına girdiği beynimin kovanı içine, korkunç ve vahşi bir haber gibi düşmüştü. Bu haber yüreğimi canlandırdı; ama birden bütün teorilerin, onu kutsal resimlerle sarmak ve hareketsiz hale getirmek için - tıpkı, arıların, ağlarına ballarını yağma etmek için dalan eşekarısını balmumu ile sardıkları gibi - üzerine saldırdılar.

Böylece, birkaç saat sonra Dul, hatıramda sâkin, hattâ sembolün tanrısal hareketsizliği içinde gülümseyerek yatıyordu. Dul artık yüreğimin içinde balmumu ile sarılmıştı, içimde panik yaratıp aklımı işlemez hale getiremezdi. Korkunç ölümsüz olay genişledi, geniş bir zaman ile mekânın içinde yayıldı, yok olmuş uygarlıkların kimliğini aldı, uygarlıklar Yeryüzü'nün kaderi, Yeryüzü ve Evren'inkile kimlik kazandı. Böylece yeniden Dul'a dönünce, onu büyük konulara bağlı, sâkin bir tanrısal hareketsizlik içinde kaatillerle dost olmuş buldum.

Zaman, içimde gerçek anlamını kazanmıştı; Dul sanki binlerce yıl önce ölmüştü; Ege uygarlığının Knosos'a özgü kıvırcık saçlı genç kızları da, sanki bu sabah ölmüşlerdi.

Ölümün beni alacağı nekadar kesin ise, uyku da ayni kesinlikle - bundan daha kesin birşey yoktur - beni alıp götürdü; gürültüsüzce karanlığın içine kaydım. Zorba'nın ne zaman döndüğünü, hattâ dönüp dönmediğini bile duymadım; sabahleyin onu, dağda işçilere bağırıp azarlar halde buldum.

Yaptıklarının hiçbiri ona yakışmıyordu; kendisine kafa tutan üç işçiyi kovaladı, baltayı kendisi aldı ve çalılıklarla bodur pınarlar arasında direkler için çizdiği yolu açtı. Dağa çıktı, çamları kesen bıçakçıları buldu, bağırmağa başladı; bir tanesi gülerek birşeyler mırıldandı, Zorba üzerine atıldı.

Akşam üzeri berbat, zorla açıyordu; açtığı zaman da burasını, bir an önce ve elinden geldiği kadar kökünden harap etmek, böylelikle kazanmak ve gitmek isteyen bir

doymak bilmez iş adamı gibi keresteden, tellerden, linyitten dem vuruyordu.

Bir ara ben kendim avunmuş olmak için, Dul'la ilgili birşeyler söylemek istedim. Zorba kocaman elini uzatıp ağzımı kapadı. Boğuk bir sesle:

— Sus! dedi.

Utanmış bir halde ağzımı kapadım. Zorba'nın acısını kıskanarak kendi kendime «insan bu demektir» diye düşünüyordum. Acı duyduğu zaman, sahici iri gözyaşları döken, sevinirken de sevincini, ince, metafizik eleklerden geçirerek onu boşuna harcamıyan, sıcak kanlı ve sağlam kemikli insan!

Üç dört gün böyle geçti. Zorba başını işten kaldırmıyor, yemiyor, içmiyor, eriyordu. Bir akşam ona, Kira Bubulina'nın hâlâ yattığını, doktorun gelmediğini, kadının sayıklıyarak adını söylediğini anlattım. O yumruğunu sıktı:

— İyi! dedi.

Ertesi günü sabah sabah köye gitti ve çabucak döndü. Ben sordum:

— Gördüm mü? Nasılmış?

Zorba kaşlarını çattı:

— Birşeyi yok, dedi, ölecek...

Ve dağa doğru yürüdü.

Ayni akşam, yemek yemeden sopasını aldı, dışarı çıktı. Sordum;

— Nereye gıdiyorsun, Zorba? Köye mi?

— Hayır, bir dolaşıp döneceğim.

Kararlı, büyük adımlarla köye doğru yürüdü.

Yorgundum, uzandım; aklım yine yeryüzünde tur atmağa başladı; anılar uyandı, acılar geldi, aklım en uzak fikirlere doğru kanat açtı ve yine gelip Zorba'nın üstüne kondu.

«Eğer yolda kendisine, o azgın koca Firid'li Monolakas rastlarsa, diye düşündüm, üstüne atılıp onu öldürür. Öğrendiğime göre bugünlerde evine kapanmış, bağırıyormuş; köye çıkmağa utanıyor ve Zorba'ya rastlarsa, durmadan (onu sardalya gibi yırtacağım) tehdidini savuruyormuş. Dün gece yarısı da bir işçi, silâhlı bir halde onun baraka etrafında dolaştığını görmüş. Eğer bu gece karşılarırlarsa cinayet çıkar...»

Yerimden fırladım, giyindim, hızla köyün yolunu tuttum. Gece tatlı ve ıslaktı, yabani menekşe kokuyordu. Biraz sonra, karanlıkta Zorba'nın yorgun gibi, yavaşça ilerlediğini farkettim. Arasıra duruyor, yıldızlara bakıyor, etrafı dinliyor, sonra yine yola koyuluyordu; sopacığını taşlara çarptığını duyuyorum.

Artık Dul'un bahçesine yaklaşmakta idi; hava limon çiçeği ve hanimeli kokuyordu; birden portakal ağaçlarının arasında, şırıldayan berrak bir su gibi, bülbülün şakıması başladı. Karanlıkta ötüyor, ötüyor, insanın nefesini kesiyordu. Zorba da, bu tatlılık karşısında birden durdu.

Birdenbire çitin kamışları sallandı ve keskin yaprakları, çelik levhalar gibi yankılandı.

Sonra, kocaman, vahşi bir ses duyuldu:

— Ee sağdıç, ee ihtiyar bunak.. Hoş bulduk!

Donakaldım; sesi tanımıştım.

Zorba bir adım attı, sopasını kaldırdı, yine durdu. Yıldızların ışığı altında her hareketini iyice farkediyordum. Kamışların içinden, bir sıçrayışta, uzun boylu bir dev fırladı.

Zorba boynunu uzatarak bağırdı:

— Kim o?..

— Ben ulan.. Manolakas!

— Çek git yoluna...

— Neden beni utandırdın, ulan Zorba?

— Ben seni utandırmadım Manolakas; git diyorum! Sen canavarsın, ama kader böyle getirdi; kördür, bilmez misin?

Manolakas:

— Kader mader, kör mör, dedi ve dişlerinin gıcırdadığını duydum; ben namusumu temizlemek istiyorum, hem de bu akşam. Bıçağın var mı?

Zorba cevap verdi:

— Hayır, yalnız sopam var,

— Git bıçağını al, seni burada bekliyeceğim. Git!

Zorba kımıldamıyordu.

Manolakas'ın sesi, alaycı bir ıslık gibi duyuldu:

— Korkuyor musun? Git diyorum sana!

Kızmağa başlayan Zorba:

— Bıçağı ne yapayım be Manolakas? dedi; ne yapayım onu ulan? Hatırlarsın, kilisede galiba, senin bıçağın vardı

da, benim yoktu ama, bana öyle geliyor ki, becerdim işi...

Manolakas kükredi:

— Bir de gülüyorsun, değil mi? Demek bu akşam, sen silâhsız olduğun halde beni silâhlı bulup gözüne kestirdin de, oynuyorsun benimle, öyle mi? Getir bıçağı pis Makedonyalı da, boy ölçüşelim!

Zorba hiddetten titreyen sesile karşılık olarak bağırdı:

— Sen bıçağını at, ben de sopamı atayım, boy ölçüşelim. Marş, pis Girid'li!

Zorba kolunu salladı, sopasını attı; onun kamışlar arasına düştüğünü duydum.

Ayaklarımın ucuna basarak, yavaş yavaş yaklaşmıştım; yıldızların ışığında, kamışların arasına düşen bıçağın parıltısını da gözüm farketti.

Zorba avuçlarının içine tükürdü:

— Vira! diye bağırdı ve hamle yapmak üzere silkindi.

Fakat! iki kabadayı kapışmağa vakit bulamadan ben fırlayıp aralarına girdim.

— Durun! diye bağırdım. Gel buraya Manolakas, sen de gel Zorba... Ayıp size!

İki düşman yavaş adımlarla yaklaştı; herbirinin sağ elini tuttum.

— Verin elleriniz; ikiniz de kabadayısınız, barışın!..

Manolakas elini çekmeğe çalışarak:

— Beni utandırdı ama, dedi.

— Sen kolay kolay utandırılamazsın, Kaptan Manolakas! Bütün köy senin kabadayılığını bilir; sen geçende kilisede olana bakma; kötü bir saatti; olan oldu, gitti! Sonra, unutma ki, Zorba bir yabancı, bir Makedonyalı'dır ve biz Girid'liler için, memleketimize gelmiş bir yabancıya el kaldırmak çok ayıptır. Gel, ver elini, erkeklik budur... Hem, gel buraya gidip birer şarap içelim, bir arşın mezelik sucuk pişirelim de, barışma sağlamlaşsın, Kaptan Manolakas!

Manolakas'ı belinden kavrayıp biraz uzaklaştırdım. Kulağına fısıldadım:

— O ihtiyardır, sen ise koca delikanlı.. Ona uyman doğru değil!

Manolakas yumuşadı:

— Peki, dedi, senin hatırın için!

Zorba'ya doğru bir adım attı, kocaman ağır elini uzattı:

— Gel, sağdıç Zorba, dedi, geçmiş demek, unutulmuş demektir; ver elini!

Zorba da

— Kulağımı yedin ama, helâl olsun! dedi. Al elimi!

Uzun uzun kuvvetle el sıkıştılar; hep biraz daha kuvvetli el sıkışıyor ve birbirine bakarak sertleşiyorlardı. Tekrar kapışacaklar diye korktum.

Zorba :

— İyi sıkıyorsun Manolakas, dedi, yiğitsin!

— Sen de iyi sıkıyorsun; yapabileceksen biraz daha sık!

Ben bağırdım

— Yeter artık, gidip dostluğumuzu ıslatalım!

Araya girdim, sağımda Zorba, solumda Manolakas vardı; geriye, bizim kıyıya doğru yollandık. Sözü değiştirmek için

— Bu yıl ekinler iyi olacak, dedim, bol yağmur yağdı.

Fakat, hiçbiri konuşmuyordu; göğüsleri hâlâ şişti. Artık, bütün ümidim şaraptaydı. Barakaya vardık. Ben:

— Fakirhanemize hoş geldin, Kaptan Manolakas! dedim. Zorba, sucuğu pişir ve bize içki ikram et.

Manolakas, barakanın dışında, bir taşın üstüne oturmuştu. Zorba bir çalıyı tutuşturdu, mezeyi pişirdi, üç bardağı ağzına kadar doldurdu.

Dolu bardağı kaldırarak:

— Sağlığınıza! dedim; sağlığına Kaptan Manolakas! Sağlığına Zorba! Tokuşturun bakalım!

Tokuşturdular; Manolakas yere birkaç damla şarap döktü; resmî bir tonla:

— Kanım böyle aksın, dedi, eğer sana bir daha el kaldırırsam, kanım böyle aksın, Zorba!

Zorba da yere birkaç damla dökerek:

— Henüz, yediğin kulağımı unutmadım ama, benim de kanım böyle aksın, Manolakas! dedi.

ZORBA sabaha karşı yatağında doğrularak beni uyandırdı

— Uyuyor musun, patron?

— Ne var Zorba?

— Rüya gördüm.. Tuhaf bir rüya; galiba yakında yolculuk var. Dinle de gül! Burda, limanda şehir kadar büyük bir vapur varmış. Gitmek üzere ötüyormuş. Ben de, ona yetişmek için köyden koşuyormuşum; elimde bir papağan varmış. Yetişip vapura tırmanmışım, kaptan gelmiş: «Bilet!» diye bağırmış. «Ne kadar?» diye sorup cebimden bir avuç kâğıt para çıkarmışım. «Bin drahmi!» «Bre aman, demişim, sekiz yüz olmaz mı?» «Hayır, bin olacak!» «Sekiz yüzden başka param yok, al!» «Binden metelik aşağı olmaz! Yoksa çek git, çabuk!» O zaman ben de kızmışım: «Dinle kaptan, demişim, senin iyiliğine söylüyorum, verdiğim şu sekiz yüzü al, yoksa uyanırım, zavallı sen de, onları bile kaybedersin!»

Zorba kahkahayı bastı:

— Ne makina şu insan be! İçine ekmek, şarap, balık, turp koyuyorsun; iç çekmeleri, gülüşler ve rüyalar çıkıyor. İmalâthane! Galiba, beynimizde konuşan soyundan bir sinema var.

Zorba birden yatağından fırladı. Huzursuz bir halde:

— Fakat, neden papağan olsun? Benimle beraber giden papağan ne demek? Uhuuu, galiba...

Sözünü bitiremedi; kısa boylu, şeytan gibi kızıl tüylü bir haberci sık sık soluyarak içeri girdi:

— Zavallı Madam, Tanrı aşkına doktora haber vermenizi istiyor, çünkü ölüyormuş, ölüyormuş zavallı ve günahı boynunuza olacakmış!

Utandım; Dul'un bizde yarattığı telâş yüzünden, ihtiyar dostumuzu tamamen unutmuştuk' Kızıl tüylü herif keyifli keyifli devam etti:

— Ağrıları var kara talihli kadının, bir öksürüyor ki, bütün han sarsılıyor. Ne eşek öksürüğü be! Kıh kıh!.. Köy sallanıyor.

Ben bağırdım

— Gülme, sus!

Ve bir parça kâğıt alıp yazdım:

— Koş, bu mektubu doktora götür, kısrağına bindiğini görmeden geri dönme; duydun mu? Marş!..

O küçük mektubu kapıp kuşağının içine soktu, bayır yukarı yollandı.

Zorba kalkmıştı bile; konuşmadan, acele ile giyindi.

— Bekle, ben de beraber geliyorum, dedim.

— Ben acele ediyorum, acele... ve köyün yolunu tuttu.

Biraz sonra ben de ayni yolu tutuyordum. Dulun bahçesi bomboş; Mimitos dayak yemiş köpek gibi büzülmüş, kızgın bir halde dışarıda oturuyordu. Zayıflamış, gözleri çukurlarının içine gömülmüştü; yanıyordu. Döndü, gözü bana takıldı, bir taş kaptı.

Özlemle bahçeye bakıp sordum:

— Ne yapıyorsun burada, Mimitos?

Boynumda sıcak ve kuvvetli iki kol hissediyordum. Limon çiçeği ve defne yağı kokusu. Konuşamıyorduk; akşamın alaca karanlığında simsiyah, ateşli, yağmur damlalarını andıran gözlerini görüyordum; ceviz kabuğiyle oğulmuş keskin, bembeyaz dişleri de parlıyordu.

Mimitos beni azarladı

— Ne soruyorsun? Haydi, çek git işine!

— Bir sigara ister misin?

— Bıraktım. Hepiniz alçak heriflersiniz. Hepiniz! Hepiniz! Hepiniz!

Kelimeleri arıyormuş da bulamıyormuş gibi heyecanla durdu, sonra:

— Alçak herifler... namussuzlar... yalancılar... Kaatiller!

Aradığı kelimeyi bulmuş gibi ayağa fırladı, küçük avuçlarını biribirine vurdu ve çığlık atarcasına:

— Kaatiller! Kaatiller! Kaatiller! dedi ve bir gülmedir aldı.

Kalbim burkuldu:

— Hakkın var Mimitos, hakkın var! diye mırıldanarak hızlı adımlarla oradan uzaklaştım.

Köyün giriş yerinde, sopasına dayanıp eğilmiş, ilkbahar çimenleri üzerinde biribirini kovalıyan iki sarı kelebeği dikkatle izlemekte olan ihtiyar Anağnostis'i gördüm. Artık ihtiyarlayıp kendisini kadınlar, tarla ve çocukların kaygısı ilgilendirmediği için dünyaya bakacak zamanı vardı. Toprak üzerinde gölgemi görüp başını kaldırdı

— Hayrola, sabah sabah nereye böyle?

Fakat yüzümün endişeli halini farketmiş olmalı ki, karşılık beklemeden:

— Çabuk ol oğlum, dedi, onu hayatta ya bulur, ya bulamazsın... Hey talihsiz kadın, hey!

En yakın iş arkadaşı olan, çok kullanılmış geniş yatağı küçük odanın ortasına çekilmişti; odayı dolduruyordu. Yeşil frakı, sarı takkesi, yuvarlak hain bakışiyle sadık sırdaşı papağan, düşünceli ve üzgün bir halde ona doğru eğilmişti. Hanımının aşağıda yatıp inleyişine bakıyor ve işitmek için, insan biçimli başını yana doğru eğiyordu.

Hayır, hayır, o çok bilinen sevdalı, hıçkırıklı iç çekişleri, dişi güvercinin nâzik gürültüleri, gıdıklamaları değildi bunlar! Hanımının alnından, böyle buram buram akan soğuk terle şakaklarına yapışmış olan keçeleşmiş, yıkanmamış, taranmamış saçlarını ve yatakta bu ağır kıvranmaları; papağan ilk defa görüyor ve üzülüyordu. KANAVARO! KANAVARO! diye bağırmak istiyordu ama, sessiz ve boğuk gırtlağından geçmiyordu.

Kara tahlihli hanımı da inliyor, sarkık etli, solmuş kolları çarşafları kaldırıp indiriyor; kadıncağız boğuluyordu. Boyaları dökülmüş, aptallaşmıştı; ekşi ter ve çürümeğe başlamış et kokuyordu. Dipsiz, yan basılmış küçük kunduraları yatağın kenarından çıkıyor, insan onları gördükçe kalbi burkuluyordu; bu kunduralar insanı, sahiplerinden çok kederlendirmekteydi.

Hastanın başucuna oturmuş olan Zorba, iki kunduraya bakıyor, gözlerini onlardan ayıramıyordu; ağlamamak için dudaklarını sıkmaktaydı. İçeri girip Zorba'nın arkasında durdum ama, o beni işitmedi.

Zavallı kadın boğuluyor, nefes almak için sarsılıyordu. Zorba ona hava temin etmek için, çivide asılı bezden yapma çiçekleri olan bir şapkayı yakaladı; kocaman eli, önünde ıslak kömür varmış da, yansınlar diye yelliyormuş gibi hızla ve beceriksizcesine sallanmaktaydı.

Kadın korku ile gözlerini açtı; etrafına bakındı; dünya donuklaşmıştı, kimseyi farkedemiyordu; hattâ gül kırmızısı şapka ile Zorba'yı bile!

Etrafı karanlıktı, yerden mavi buharlar yükseliyor, değişiyor, biçim değiştiriyor, bazan kahkahalar atan ağızlar, bazan yaklaşan tırnaklı ayaklar, bazan siyah kanatlar halini alıyorlardı.

Zavallı kadın gözyaşlarından, salya ve terden lekelenmiş kirli yastığa tırnaklarını batırdı; büyük bir çığlık attı:

— Ölmek istemiyorum! İstemiyorum!

Fakat, köyün iki ağıtçısı, kokusunu çoktan almış ve damlamışlardı bile; odanın içine kaydılar, sırtlarını duvara dayayıp yere oturdular.

Papağan, yuvarlak gözü ile baktı kızdı, boynunu uzatıp bağırdı: «Kanav...», fakat Zorba cinleri başına toplanmış gibi kocaman elini kafesin üstüne uzattı ve papağan büzülüverdi.

Ümitsiz, boğuk çığlık yeniden duyuldu:

— Ölmek istemiyorum! İstemiyorum!

Bıyıkları terlememiş, vücutları güneşte yanmış iki delikanlı kapıda göründü, hastaya iyice baktılar ve sevinçle işaretleşerek kayboldular.

Birdenbire avluda korkmuş tavuk ve kanat sesleri duyuldu; birisi onları tutmak için kovalıyordu sanki!

Birinci ağıtçı ihtiyar Malamatenia arkadaşına döndü:

— Gördün mü onları Lenio Teyze, gördün mü? Acele ediyor kudurmuşlar, şimdi tavukları kesip etlerini kemiklerinden ayıracaklar. Köyün bütün serserileri avluya toplandı; nerde ise yağmaya başlıyacaklar!

Sonra ölmek üzere olan kadının yatağına döndü ve tâ içinden mırıldandı:

— Öldü be, çabuk ol, öldü! Çabuk ol, biz de yetişip birşeyler yiyelim!

Lenio Teyze dişsiz ağzını büzerek:

— Sana Hak'ça, doğru söyleyim mi? dedi, sana Tanrı'nın gerçeğini söyleyim mi, Kira Malamatenia'm? İyi ediyorlar. Rahmetlik anam bana, kap da ye çal da malın olsun, diye nasihat ederdi. Biz de ağıtlarımızı çabuk çabuk söyliyelim, mezeye yetişelim, herhangi bir makarayı kapalım da ruhuna dua edelim. Çocukları, köpekleri filân yoktu, tavuklarla ada tavşanlarını kim yiyecek? Şarabını kim içecek, Taraklarının karamelâlarının mirasına kim konacak, Ee, ne diyeyim sana Kira Malamatenia'm? Tanrı beni affetsin ama, içimden saldırıp ne olursa kapasım geliyor.

Kira Malamatenia arkadaşının kolundan yakalayıp:

— Dur be, Tanrı'dan korkmaz! dedi, acele etme! Ben de aklımdan ayni şeyleri geçiriyorum ama dur, önce canı çıksın hele!

O sırada zavallı Madam Ortans, acele ile yastığının altını yokluyor, birşey arıyordu. Tehlikeyi farkeder etmez sandığından, beyaz, parlak kemikten yapılmış bir İsa'yı bulup çıkarmış ve yastığının altına saklamıştı. Sandığın dibinde, yırtık iç gömlekleri ve kadife paçavraların arasında, yıllardır onu unutmuştu. Sanki İsa, sadece ağır hasta olunduğu zaman alınan bir ilâçmış da, yaşadığımız, iyi bir hayat sürdüğümüz, yeyip içtiğimiz, öpüştüğümüz zaman gereği olmazmış gibi...

Yoklaya yoklaya kemikten yapılmış İsa'yı buldu ve nemli, sarkık göğsünün üzerine yapıştırdı. Sonra sevdalı bir tutkuyla:

— İsa'cığım.. İsa'cığım.. diye mırıldanıyor ve son âşığını sıkarak öpüyordu.

Yarı Fransızca, yarı Rumca olan sözleri, sadece şefkat ve tutku halinde biribirine karıştırmaktaydı.

Papağan da, ses tonunun değiştiğini duyarak anladı; geçmiş sabahlamaları hatırladı ve sevinçli bir halde yukarı doğru dikildi.

Güneşi çağıran horoz gibi, kısık bir sesle öttü:

— Kanavaro! Kanavaro!

Zorba bu defa sesini kesmek için bir hareket yapmadı. Ağlayan, çarmıha gerilmiş Tanrı'yı öpen kadını ve bu cansız, eriyip bitmiş yüz üzerine dayanılmaz bir tatlığın dökülüşünü sevgiyle seyrediyordu.

Kapı açıldı, ihtiyar Anağnostis, takkesi elinde ayaklarının ucuna basa basa içeri girdi; hastaya yaklaştı, eğilip istavroz çıkardı:

— Beni affet Madam, dedi, sen beni affet, Tanrı da seni affetsin! Şayet bazı defalar ağzımdan ağır bir söz çıkmışsa insanız, affet beni!

Fakat şimdi Madam, sakin uzanmış, tarifi imkânsız bir mutluluğa dalmıştı; ihtiyar Anağnostis'i işitmedi bile.. Bütün acıları, kahrolasıca ihtiyarlığı, fakirlikleri, çöküşü, ıssız eşiğinde oturup önemsiz, namuslu bir kadın gibi pamuk ipliğiyle köylü çorapları ördüğü o acı akşamlar sönmüştü. Dizlerinin üstünde dört Büyük Devlet'i oynatan ve kendini dört büyük donanmanın selâmladığı bu çapkın, bu zarif, Paris'li kadın!

Bembeyaz bir deniz, köpüklü dalgalar, demirden yapılmış yüzen kaleler raksediyor, çeşitli bandıralar direk-

lerde dalgalanıyor, ıskarada pişirilen keklik ve barbunyalar kokuyor, buzlu meyveler yontma kristallerin içinde geliyor ve şampanyanın tapası zırhlının demir tavanlarına kadar fırlıyor...

Siyah, kumral, kır, sapsarı sakallar, kolonya, menekşe, misk ve amberden ibaret dört türlü koku; demir kamaranın kapıları kapanıyor, ağır perdeler iniyor, elektrikler yanıyor; Madam Ortans gözlerini yumuyor; bütün o çok öpülmüş, çok çekmiş hayatı, ah! Tanrı'm, bir saniye mi idi bu hayat?

Dizden dize geçiyor, ipek işlemeli ceketlere sarılıyor, parmaklarını parfümlü sık sakalların içine gömüyor. İsimlerinin ne olduğunu kendisi de, papağanı da hatırlamıyor artık. Yalnız Kanavaro.. En hovardaları Kanavaro'ydu çünkü. Papağan yalnız onun adını söyliyebiliyordu; diğerleri karışık ve güçtü, onun için kayboldular.

Madam Ortans derin derin içini çekti ve çarmıha gerilmiş İsa'yı sıkısıkıya, ihtirasla bağrına bastı. Sayıklayarak

-- Kanavaro'ın.. Kanavaro'm.. diye mırıldanıyor ve onu gevşek, terli göğsünde sıkıyordu.

Lenio Teyze mırıldandı:

— Artık kendini kaybetmeğe başladı. Meleğini görüp korkmuş olmalı.' Çemberlerimizi çözerek yaklaşalım.

Kira Malamatenia:

— Allah'tan korkmuyor musun be? dedi. Kadına daha diri iken mi ağıt çekeceğiz?

Lenio Teyze, boğuk bir sesle bağırdı:

— E'bre Kira Malamatenia, sandıklariyle elbiselerini, dükkânın önündeki mallarını, bahçedeki tavuklariyle ada tavşanlarını görmüyor musun da, oturmuş bana canının çıkmasından dem vuruyorsun? Kapanın üstünde kalıyor!

Bunları söyledikten sonra ayağa kalktı, öteki de telâşlı bir halde onu takip etti. Siyah çemberlerini çözdüler, azalmış beyaz saçlarını açtılar ve karyolanın demirlerine yapıştılar. İlk olarak Lenio Teyze, insanın tüylerini ürperten ince bir sesle sinyali verdi

— İiii!...

Zorba fırladı, iki kocakarıyı saçlarından yakalayıp yere itti.

— Patlayın, pis saksağanlar! diye bağırdı; daha yaşıyor ulan!.. Hay şeytan alsın sizi be!..

Kira Malamatenia yeniden çemberini bağlarken:

— Kart alık! dedi. Bu yabanın herifi de ne cehennemden gelip karşımıza çıktı be?

Çok çekmiş kaptan karı Madam Ortans ile keskin çığlığı duydu, tatlı rüya dağıldı, âmiral gemisi battı, yemekler, şampanya, parfümlü sakallar yok oldu ve dünyanın bir ucundaki bu pis yatakta tekrar ölümün eline düştü. Kaçıp kurtulmak istiyormuş gibi kalkınağa çalıştı ama yine düştü, tekrar, yavaş ve hüzün verici bir sesle bağırdı:

— Ölmek istemiyorum!.. İstemiyorum!..

Zorba ona doğru eğildi, kocaman, nasırlı eli ile yanan alnına dokundu, alnına yapışmış saçlarını kaldırdı ve o kuş gözleri sulandı.

— Sus, sus Kira'm! diye mırıldandı, ben buradayım, Zorba.. Korkma!

Ve yine kocaman bir denizkelebeği gibi hayâl birden geliverdi; bütün karyolayı kapladı. Ölümü yakın olan kadın Zorba'nın kocaman elini yakaladı, yavaşça kolunu uzatıp eğik boynuna sarıldı; dudakları kıpırdadı:

— Kanavaro'm! Oooh, Kanavaro'm...

Kemikten yapılmış İsa yastıktan yuvarlanıp yere düştü ve parçalandı; avluda bir erkek sesi duyuldu:

— Tavuğu koy ulan, su kaynadı!

Zorba, Madam Ortans'ın kolunu boynundan yavaşça ayırdı. Kalktı; benzi sapsarı idi. Gözlerini elinin tersiyle sildi. Hastaya baktı ama birşey seçemedi; göremiyordu. Gözlerini bir daha sildi; o zaman etleri sarkan şiş bacaklarını sallayıp ağzının ters döndüğünü gördü. İki üç defa irkildi, çarşaflar yere düştü, yarı çıplak, ter içinde, şişmiş ve sarımtırak yeşil bir renk almış olan vücudu göründü. Kesilen tavuk gibi ince, keskin bir ses çıkardı, sonra ardına kadar açık, korku dolu cam gözleriyle hareketsiz kaldı.

Papağan kafesin alt katına atladı, demirlere tutundu, baktı ve Zorba'nın koca elini uzatarak, hafif hafif, tarifi güç bir sevgiyle hanımının gözlerini kapadığını gördü.

Ağıtçı karılar yatağa saldırarak bir çığlık attılar.

— Elinizi tez tutun be çocuklar, kıkırdadı işte!

Çığlığı bastılar, vücutlarının üst kısmını öne ve arkaya sallıyor, yumruklarını sıkıp göğüslerine vuruyorlardı;

böylece yavaş yavaş, bu tek telden dalgalanış ile hafifçe başları dönüyor, çok eski acılarla zehirleniyor, kalplerinin kabuğu kırılıp içinden ağıt çıkıyordu:

«Sana yerde yatak sermek gerekmezdi.. Yakışmazdı..»

Zorba avluya çıktı; ağlıyası gelmiş olduğunu hatırlıyorum: «Ağlamaktan utanmam, hayır; ama erkeklerin önünde. Erkeğiz, aynı sınıftanız, ayıp değildir; ama kadınların önünde daima cessur görünmemiz lâzımdır; çünkü biz de ağlamağa başlarsak, o zavallılar ne yapsın? Dünya yıkılır sonra!»

Ölüyü şarapla yıkadılar, kefenci kadın sandığı açtı, temiz elbise çıkardı, Madam'ın üstünü değiştirdi, eline geçirdiği bir şişe kolonyayı da üstüne döktü; civar bahçelerden leş sinekleri gelerek burun deliklerine, göz çukurlarına ve dudaklarının kenarlarına yumurtalarını bıraktılar.

Artık akşam olmağa başlamıştı. Batı tarafında gökyüzü çok hoş bir görünüme bürünmüş, koyu bir menekşe rengi almıştı; üstünde altın oyalı, kırmızı, kabarık küçük bulutlar, akşam ışığında yavaş yavaş yüzüyor, durmadan biçim değiştiriyorlardı: bazan gemi, bazan kuğu kuşu, bazan da didiklenmiş ipek ve pamuktan düşsel canavarlar oluyorlardı. Avludaki kamışların arasında da, uzakta, fırtınalı denizin kıpırdanışı görünüyordu.

İyi beslenmiş iki karga, bir incir ağacından uçup avlunun taşları üzerinde gezindi; Zorba kızdı, bir taş alıp onları kovaladı.

Avlunun öbür ucunda, köyün serserileri katmerli bir eğlence kurmuşlardı. Mutfağın büyük masasını dışarı çıkarmışlar; arayıp ekmek, çatal kaşık bulmuşlar, kilerden bir damacana şarap getirmişler, üç tavuk kanatmışlar; şimdi ise sevinçli bir halde ve oburlukla bardaklarını tokuşturarak, yiyor, içiyorlardı.

— Tanrı affetsin onu! Bütün yaptıkları da tuzla buz olsun...

— Bütün sevgilileri de melek olup ruhunu alsın, be çocuklar!

Manolakas :

— İhtiyar Zorba'ya bak, ulan! dedi, karga avına çıkmış! Dul kaldı zavallı, çağıralım da rahmetlikten bir tane içsin! Heey, Kaptan Zorba, heey hemşerim!

Zorba döndü. Döşenmiş bir sofra; tavukların dumanı tütüyordu, şarap bardaklardaydı; güçlü, güneşte yanmış, başları mendille sarılı, sadece umursamazlık ve gençlikten ibaret delikanlılar... Kendi kendine:

— Zorba, Zorba diye mırıldandı, dayan; burada göreyim seni!

Yaklaştı, bir, iki, üç bardak şarabı birer nefeste içti; bir tavuk bacağı yedi; kendisiyle konuşuyorlardı ama o cevap vermiyor, hızlı hızlı, oburca, konuşmadan, lokmaları birer yudumda; içkiyi bir nefeste atarak yiyordu. Sırtını ihtiyar dostunun hareketsiz yattığı odaya çevirmiş, açık pencereden duyulan ağıtı dinlemekteydi. Acıklı nağme arasıra duruyor, kavgaya benzer sesler, dolapların açılıp kapanması ve kavga ediliyormuş gibi hızlı fakat ağır ayak sesleri geliyor, sonra ağıt, yine tek telden ümitsiz ve arı vızıltısı gibi tatlı tatlı duyuluyordu.

Ağıtçı karılar ölü odasında koşuşuyorlar, ağıt okuyor ve hırsla ortalığı karıştırıyorlardı. Küçük bir dolabı açıp beş altı küçük kaşık, biraz şeker, ufak bir teneke kutu içinde kahve ve bir kuru lokum buldular. Lenio Teyze atılıp kahve ile lokumları kaptı, ihtiyar Malamatenia da şekerlerle kaşıkları aldı, saldırıp iki de lokum kaparak ağzına tıktı.. Artık ağıt, lokumların arkasından hıçkırıklı ve boğuk bir halde duyuluyordu:

«Çiçekler üzerine, elmalar kucağına dökülsün..»

İki kocakarı odaya dalıp sandığa saldırdılar; ellerini sokarak birkaç mendil, iki üç peçete, üç çorap, bir çorap bağı yakaladılar; bunları koyunlarına sakladıktan sonra ölüye dönüp istavroz çıkardılar.

Kira Malamatenia, kocakarıların sandığı kurcaladıklarını görünce kudurdu. Lenio Teyze bağırdı:

— Sen ağıtı söyle kız, ben geliyorum!

Ve o da kafasiyle beraber, sandığın içine gömüldü.

Yırtılmış atlas parçaları, mor renkte boyası kaçmış bir rob, çok eski, kırmızı renkte sandallar, kırık bir yelpaze, yeni, kırmızı bir şemsiye, dipte üç köşeli eski bir âmiral şapkası; bunu kendisine evvel zaman içinde hediye etmişlerdi. Yalnızken, aynanın önünde, ciddî, düşünceli bir halde bunu giyer, selâm verirdi.

Birisi kapıya yaklaştı; kocakarılar çekildi, Lenio Teyze yine ölü karyolasına tutundu. Göğsünü dövüp bağırmağa başladı:

«Kırmızı karanfiller boynunda olsun...»

Zorba içeri girdi; sâkin, rahat, sapsarı kesilmiş, her tarafı sinek dolu, elleri kavuşmuş ve kadife kurdeleleri hâlâ boynunda yatan ölü kadına baktı.

«Bir parça toprak, diye düşündü; acıkan, gülen ve sarılan bir parça toprak. Ağlıyan bir top çamur.. Peki, ya şimdi? Hangi şeytan bizi dünyaya getiriyor ve hangi şeytan alıyor böyle?»

Yere tükürüp oturdu; artık yeyip içmiş, kuvvetlenmişti.

Dışarda, bahçede gençler horayı kurmuştu bile; lir ustası Fanurios geldi, masayı, gaz tenekelerini, tekneyi, çamaşır küfesini kenara çekip yer açtılar, oyun başladı.

Eşraf geldi; geniş, beyaz gömleği, uzun kancalı sopasiyle Barba Anağnostis; yuvarlak ve üstü başı yağlı Kodomanolios; kuşağına sokulmuş kalın bakır bir divit ve kulağına takılmış yeşil bir kalemle öğretmen. İhtiyar Mavrandonis yoktu; kanundan kaçıp dağlara çıkmıştı.

Barba Anağnostis elini kaldırarak:

— Hoş bulduk be çocuklar! dedi. İyi eğlenceler. Yiyip içiyorsunuz, Tanrı'nın rahmeti üstünüze olsun, ama bağırmayın, ayıptır. Ölü duyar, duyar be çocuklar!

Kodomanolios açıklamada bulundu:

— Merhumenin malını kaydedip, köyün fakirlerine dağıtmak için geldik. Yediğinizi yediniz, içtiğinizi içtiniz, yeter! Saldırıp yağma edelim demeyesiniz zavallıcıklar, yoksa bakın!

Üç eşrafın arkasından, saçları dağınık, çıplak ayaklı ve çullar içinde on kadar kadın çıkageldi. Herbirinin ya koltuk altında bir çuval, ya da sırtında bir küfe vardı. Sesleri çıkmadan, hırsızlamacasına ve adım adım yaklaşıyorlardı.

Barba Anağnostis döndü, onları görünce kızdı:

— Eh be çingene karılar! diye bağırdı; geriye! Ne o? Yoksa yağmaya mı geldiniz? Herşeyi burada birer birer kâğıda yazacağız, sonra usturubu ile ve hakça fakirlere dağıtacağız. Geri diyorum size, sopamı kaldırmayım!

Öğretmen kuşağından uzun, bakır diviti çıkardı, kalın bir yaprak kâğıt açtı ve kayıt işine ortadan başlamak üzere küçük dükkâna baktı.

Fakat o anda, korkunç bir gürültü duyuldu; tenekeler tangırdıyor, makaralar yuvarlanıyor, fincanlar birbirine çarpıp kırılıyordu. Mutfakta da, tencere, tabak ve çatalların çıkardığı büyük bir gürültü vardı. İhtiyar Kodomanolios sopasını sallıya sallıya fırladı. Fakat, hangi birine yetişecekti? Kocakarılar, erkekler, çocuklar kapılardan koşuyor, pencerelerden, çitlerden atlıyor, damdan aşağı düşüyor ve herbiri ne kapabilmişse götürüyordu: Tavalar, tencereler, yataklar, ada tavşanları.. Bazıları pencere ve kapıları yataklarından çıkarmış, omuzlarında taşıyorlardı. Mimitos da, merhumenin iki kundurasını almış, bir kordonla bağlamış, boynuna asmıştı; sanki Madam Ortans ensesine binmiş de gidiyor ve yalnız kunduraları görünüyordu..

Öğretmen kaşlarını çattı, divitini tekrar kuşağına soktu, yazısız kâğıt tabakasını katladı; ses çıkarmadan, büyük acılı bir gururla eşiği aşarak gitti.

Zavallı Barba Anağnostis de bağırıyor, yalvarıyor, sopasını sallıyordu:

— Utanın be çocuklar, ölü duyuyor, utanın!

Mimitos sordu:

— Gidip papazı çağırayım mı?

Kodomanolios kızgın bir halde:

— Hangi papazı ulan sersem? dedi. Bu kadın Frenkti ulan, nasıl istavroz çıkardığını görmedin mi? Dört parmağı ile yapıyordu, kâfir karı! Haydin, onu kuma gömelim de, kokuşup köyü kirletmesin!

Mimitos istavroz çıkararak:

— Nah, istavroz hakkı için kurtlanmağa başladı bile! dedi.

Barba Anağnostis, ince arhont kafasını salladı:

— Tuhafına mı gidiyor ulan, koca deli? İnsan doğduğu andan beri içi kurtlarla doludur ama, biz görmeyiz; kokuşmağa başladığımızı gördüler mi, peynirinkiler gibi bembeyaz olan bu kurtlar, deliklerinden çıkmağa başlar!

İlk yıldızlar göründü ve gümüş çıngıraklar gibi titrek bir halde havada asılıp kaldılar; bütün gece çınçın öttü.

Zorba, ölmüş kadının karyolası üstündeki kafesi pa-

pağanla beraber indirdi. Öksüzleşmiş kuş, korku ile bir köşeye sokulmuştu; bakıyor, bakıyor, anlıyamıyordu; başını kanatlarının içine sokup büzüldü.

Zorba kafesini indirdiği vakit, papağan ayağa fırladı; konuşmak istedi ama, Zorba elini uzattı. Okşayıcı bir sesle

— Sus, dedi, sus; gel benimle beraber.

Zorba eğildi, ölüye baktı; uzun uzun ona bakıyor, boğazı düğümleniyordu; eğilip kadını öpmek istedi ama, kendini tuttu.

— Haydi güle güle, diye mırıldandı ve kafesi alıp avluya çıktı. Beni görerek yaklaştı. Kolumdan tutarak:

— Haydi gidelim!.. dedi.

Sakin görünüyor, fakat dudakları titriyordu. Onu avutmuş olmak için:

— Hepimiz aynı yola gideceğiz, dedim.

Alaylı alaylı fısıldadı:

— Sağ olsun avuntu! Haydi gidelim...

— Dur Zorba, şimdi onu kaldıracaklar; dur da görelim... Yoksa dayanamıyacak mısın?

Boğulurcasına cevap verdi.

— Dayanırım...

Kafesi yere koydu, kollarını kavuşturdu.

Ölü odasından, başları açık, Barba Anağnostis ile Kodomanolios göründü; istavroz çıkarıyorlardı. Onların arkasında, kulaklarında hâlâ nisan gülleri duran horacıların dördü keyifli, yarı sarhoş halde, dış kapıyı dört köşesinden tutuyorlardı; ölü kadın onun üstüne yatırılmıştı. Daha arkadan liri ile lirci, çeneleri hâlâ işleyen ve keyifleri yerinde olan on kadar erkek ile herbiri birer tencere ya da sandalye taşıyan beş altı kadın geldi. En arkada, dipleri patlamış kunduralar boynunda asılı bir halde Mimitos geliyordu. Gülerek şöyle bağırmaktaydı:

— Katiller! Katiller! Katiller!

Sıcak, nemli bir rüzgâr esiyor, deniz azıyordu; lirci yayını kaldırdı; sesi, sıcak gecenin içinde neş'eli ve şakıyan bir tonla yayılıyordu:

«Hey güneşim, nasıl da acele ettin gidip batmak için!»

Zorba :

— Haydi! dedi. Hepsi bitti..

KÖYÜN dar sokakçıkları içinde sessizce ilerliyorduk. Kapkaranlık evler siyaha dönüyor, arasıra bir köpek havlıyor, bir öküz iç çekiyordu. Rüzgârın esişiyle, bazı bazı lirin çıngırak sesleri, şakrak sular gibi neş'eli ve fışkırırcasına, bize kadar gelmekteydi.

Köyden çıktık, kıyımıza giden yola saptık. Ben derin sessizliği bozmak için:

— Zorba, dedim, ne rüzgârıdır bu? Lodos mu?

Fakat, papağanın kafesini fener gibi tutarak önden giden Zorba karşılık vermedi.

Kıyımıza vardığımız zaman Zorba döndü:

— Karnın aç mı patron? diye sordu.

— Hayır, aç değilim, Zorba.

— Uykun var mı?

— Hayır.

— Benim de yok. Çakılların üstüne oturalım, sana soracaklarım var.

İkimiz de yorgunduk ama, uyumak istemiyorduk. Bugünün zehirini kaybetmek istememekteydik; uyku, sanki tehlike ânında bize, kaçma anlamında birşey olarak görünüyordu; uyumaktan utanıyorduk.

Deniz kıyısına oturduk; Zorba kafasını dizlerinin arasına soktu ve bir zaman sustu. Dağdan, kıvrık kuyruklu, çok gözlü canavar gibi korkunç bir burç göründü; arasıra bundan bir yıldız kopup düşüyordu.

Zorba ilk defa görüyormuş gibi, ağzı açık bir halde yıldızlara baktı.

Biraz sonra da kararını vererek konuştu:

— Bana söyliyebilir misin patron, dedi ve sesi sıcak gecenin içinde ciddî ve heyecanlı bir tonda yükseldi; bütün bunların ne demek olduğunu bana söyliyebilir misin? Kim yaptı bunları? Neden yaptı? Ve hepsinin üstünde de şu (Zorba'nın sesi kızgınlık ve korku dolu idi) Neden. ölüyoruz?

En basit, en yanlışsız şeyi sormuşlar da, açıklıyamıyormuşum gibi utanarak karşılık verdim:

— Bilmiyorum, Zorba!

Zorba, gözleri dolarak

— Bilmiyorsun! dedi.

Bir gece, raks bilip bilmediğimi sorduğu, benim «bil-

miyorum..» diye cevap verdiğim zaman da aynı şekilde gözleri dolmuştu.

Biraz sustu; sonra birden parladı :

— Öyle ise, nedir okuduğun o külüstür kâğıtlar? Neden okuyorsun? Bunu söylemiyorlarsa, neyi söylüyorlar?

— Senin bu sorduklarına cevap veremiyen insanın üzüntüsünü söylüyorlar Zorba! diye cevap verdim.

Zorba zıvanadan çıkmış halde ayağını taşlara vurarak

— Üzüntünün içine tüküreyim! dedi.

Birden bağırmamız üzerine papağan ayağa fırladı. İmdat istermiş gibi haykırdı:

— Kanavaro! Kanavaro!

Zorba kafese bir yumruk indirdi:

— Patla sen de!

Sonra yine bana döndü

— Ben senin, nereden gelip, nereye gittiğimizi söylemeni istiyorum. Zâtın bunca yıldır büyücülük kitapları üzerinde eriyip gittin; iki üç bin okka kâğıdı sıkmışsındır; nasıl bir su çıkardın acaba?

Zorba'nın sesinde öyle bir acı vardı ki, nefesim kesildi; ah, ona bir karşılık verebilseydim!

İnsanın erişebileceği en yüksek şeyin ne düşünce, ne fazilet, ne iyilik, ne zafer olduğunu derinden duyuyordum. Ama bu daha yüksek, daha kahramanca ve daha umutsuzca birşeydi: Kutsal ürkme Korku'dur, Kutsal korkunun ötesinde ne vardır? İnsanın aklı oraya kadar gidemiyor.

Zorba acı ile sordu:

— Karşılık vermiyor musun?

Ben de arkadaşıma kutsal korkunun ne olduğunu anlatmağa çalıştım:

— Biz, dev gibi ağacın, ufacık bir yaprağı üzerindeki küçük küçük kurtçuklarız Zorba. Bu küçücük yaprak, bizim Yeryuvarlığımızdır; ötekiler de, gecenin içinde sallandıklarını gördüğün yıldızlar. Biz küçücük yaprağımızın üstünde sürünüyor ve onu hırsla araştırıyoruz; kokluyoruz, güzel ve pis kokuyor; yiyoruz, yeniyor, vuruyoruz, yankı verip canlı birşey gibi bağırıyor.

En korkusuz olan bazı insanlar, yaprağın ucuna kadar varıyorlar; bu uçtan, gözlerimizle kulaklarımız açık olduğu halde kaosa eğiliyoruz. Ürperiyoruz. Altımızdaki korkunç uçurumu görüyor, dev ağacın öteki yapraklarının çıkardığı gürültüyü uzaktan uzağa duyuyor, özsuyun köklerinden yükselip kalbimizi kabarttığını duyuyoruz. Böyle, uçuruma eğilmiş bir halde de, bütün vücudumuz ve bütün ruhumuzla, korkunun bize hâkim olduğunu anlıyoruz. O andan itibaren şey başlar...

Durdum. Demek istiyordum ki: O andan itibaren Şiir başlar, fakat Zorba anlamıyacağı için sustum. O hırsla sordu:

— Ne başlar? Neden sustun?

— büyük tehlike başlar, Zorba. Bazılarının başı dönüp sayıklar, bazıları korkup yüreklerini sağlamlaştıracak bir karşılık bulmak için çırpınır ve Tanrı derler; bazıları ise, yaprağın kenarından uçuruma sâkin sâkin cesaretle şöyle derler: Hoşuma gidiyor!

Zorba bir zaman düşündü; anlamakta güçlük çekiyordu. Sonunda

— Ben, dedi, her an ölüme bakıyorum; ama, hiçbir zaman da: Hoşuma gidiyor! dediğim yok. Hayır, hiç hoşuma gitmiyor! Hür değil miyim? Ben imzalamıyorum!

Sustu, ama yine hızla bağırdı:

— Hayır, ben Ecel'e kuzu gibi boynumu uzatıp: «Beni kes ağam da, aziz olayım!» demiyeceğim.

Konuşmuyordum; Zorba dönüp bana baktı ve kızdı. Yine bağırdı

— Hür değil miyim?

Konuşmuyordum artık. Gerekince, insanın «Evet!» deyip, kaçınılması imkânsız olanı, kendi hür iradesine çevirmesi.. Galiba, kurtuluşun biricik insanca yolu budur. Bunu biliyor, onun için konuşmuyordum.

Zorba, kendisine söyliyecek birşey olmadığını görünce, papağan uyanmasın diye yavaşça kafesi aldı, başucuna yerleştirdi ve uzandı.

— Hayırlı geceler patron, dedi, yeter!

Uzaktan, Mısır'dan sıcak bir lodos esiyor, zerzevatı, meyveleri ve Girit'in göğüslerini kabartıyordu. Onun alnıma, dudaklarıma ve boynuma dökülüşünü duyuyordum, beynim bir meyva imiş gibi gıcırdıyor, büyüyordu.

Uyuyamıyor, uyumak istemiyordum. Hiç birşey düşünmemekteydim; yalnız bu sıcak gecede, içimde birşeyin, içimde birinin olgunlaştığını hissediyordum. Şu şaşırtıcı görünüme bakıyor, onu bayağı yaşıyordum... Daima, göğsümüzün en karanlık mahzenlerinde olan şey, şimdi açıkça, örtüsüz bir şekilde önümde oluşmaktaydı. Deniz kıyısında büzülmüş, mucizeyi izliyordum.

Yıldızlar soluklaştı, gökyüzü ışıklandı; ışığın üstünde ince bir kalemle dağlar, ağaçlar, martılar çizilmeğe başladı.

Sabah oluyordu.

Aradan birkaç gün geçti; ekinler olgunlaşmış, tohum dolu başlarını eğiyorlardı; zeytin ağaçlarındaki ağustos böcekleri havayı testereliyor, kızgın ışığın içinde parlak böcekler vızıldıyordu. Denizin buğusu tütmekteydi.

Zorba, şafakla beraber sessizce dağa gidiyordu; artık hava hattının kuruluşu bitmekteydi; direkler konmuş, tel çekilmiş, makaralar asılmıştı. Zorba, canı çıkmış bir halde işten geceleyin dönüyor, ateş yakıyor, yemek pişiriyordu; yemeği yiyorduk; aşk, korku gibi büyük şeytanları uyandırmaktan kaçınıyorduk. Ne Dul'dan, ne Madam Ortans'dan, ne Tanrı'dan bahsediyorduk. İkimiz de, dilsiz halde uzağa, denize bakmaktaydık.

Bir sabah kalktım, yıkandım; sanki Zorba, kalkmış da, yıkanıp yenileşmiş, parlamıştı; köyün yolunu tuttum; solumda çividî renkli deniz kıpırtısız duruyordu; sağımda buğdaylar altın mızraklı ordular gibiydi; yeşil yapraklar ve küçücük incirlerle dolu Arhontopula'nın incir ağacını geçtim, Dul'un bahçesine bakmadan hızla yürüdüm; köye girdim. Küçük otel öksüzleşmiş, daha da ıssızlaşmıştı; kapı ve pencereleri yoktu, avlusuna köpekler girip çıkıyordu, küçük odaları boş ve haraptı. Ölü odasında artık ne karyola vardı, ne sandık, ne de sandalye; herşeyi yağma etmişlerdi ve yalnız bir köşede yırtık, yan basılmış, kırmızı küçük püskülü ile bir terlik duruyordu. Büyük bir bağlılıkla hanımının ayak biçimini hâlâ muhafaza etmekteydi; bu hınzır terlik, insan ruhlarından daha acılı olup, o sevgili ve çok çekmiş ayağı hâlâ unutamamıştı.

Geç vakit döndüm. Zorba ateşi yakmış, yemek pişirmeğe hazırlanıyordu; başını kaldırıp bana kadar bakmaz nereden geldiğimi anladı; kaşlarını çattı. Bu kadar gün

sonra, bu gece yine yüreğinin kilidini açıp konuştu. Kendini haklı göstermek istermiş gibi:

— Her acı yüreğimi ikiye böler patron, dedi; ama o kırk yaralı yürek hemen kaynar ve yara görünmez; kaynamış yaralarla doluyum ben; onun için dayanıyorum.

— Zavallı Bubulina'yı çabuk unuttun Zorba! dedim, sesim, ben istemeden kırıcı olmuştu.

Zorba üzülerek sesini yükseltti:

— Yeni bir yol, yeni plânlar! diye bağırdı. Artık dünküleri hatırlamaktan, yarınkileri istemekten vazgeçtim; şimdi, şu anda ne oluyor, o ilgilendiriyor beni. «Şimdi ne yapıyorsun, Zorba?» diyorum. «Uyuyorum.» «İyi uyu öyle ise!» «Şimdi ne yapıyorsun, Zorba?» «Bir kadına sarılıyorum.» «İyi sarıl öyle ise Zorba, hepsini unut, dünyada başka birşey yok, yalnız o ve sen, vira!»

Biraz sonra da

— Bubulina yaşadığı zaman, hiçbir Kanavaro ona, benim şu gördüğün hırpanî, ihtiyar Zorba kadar zevk vermemiştir. «Neden?» diyeceksin. Çünkü Kanavaro'lar onu öpüyor ve onu öptükleri anda donanmalarını, Girit'i, devletlerini, ırmalarını ve karılarını düşünüyorlardı; ama ben hepsini, hepsini unutuyordum, o namussuz da bunu anlıyordu; ve sen bilgiç, şunu öğren ki, kadın için bundan daha büyük bir zevk yoktur! Bil ki, gerçek kadın, erkekten aldığından çok ona verdiği hazdan zevk alır...

Eğildi, ocağa biraz daha odun attı, biraz sonra:

— Yarından tezi yok, dedi, hava hattının açılış töreni olacak; artık yerde yürümüyorum, havaîyim, omuzlarımda makaraları hissediyorum!

— Pire'deki kahvede, beni oltaya takmak için nasıl tuzak kurduğunu hatırlıyor musun, Zorba? Ananın yeyip çocuğuna vermiyeceği çorbaları yapmasını bildiğini söylemiştin ve benim sevdiğim yemek de, tesadüfen, tıpatıp o çıktı; nasıl anladın bunu?

— Ben de biliyor muyum, patron? Öyle esti işte! Senin, o kahve köşesinde uslu uslu, derli toplu oturmuş, küçük, yaldızlı bir kitaba titreyerek eğildiğini görünce, neden bilmem, çorbaları seveceğini düşündüm. Öyle esti diyorum sana, arada bul!

Sustu, kulağını dikti:

— Sus, dedi, biri geliyor!

Hızlı ayak sesleri ve koşan bir kimsenin ağır solumasi duyuldu; birdenbire, alevin ışığında, önümüze yırtık cübbeli, başı açık, sakalları yanmış, yarım bıyıklı bir keşiş düştü. Petrol kokuyordu.

Zorba bağırdı

— Hoş geldin be, Peder Zaharias! Hoş geldin be, Peder Yosif! Ne bu hal?

Keşiş ateşin yanında yere yıkıldı; çeneleri birbirine çarpıyordu.

Zorba eğilip ona göz kırptı. Keşiş:

— Evet! diye cevap verdi.

Zorba sevinçle sıçradı

— Bravo keşiş! Şimdi Cennet'e gireceksin, artık kurtuluş yok; elinde bir de gaz tenekesi olacak!

Keşiş istavroz çıkararak mırıldandı:

— Âmin!..

— Nasıl oldu? Ne zaman? Söyle!

— Başmelek Mikâil'i gördüm, Kanavaro kardeş; emir aldım. Dinle bak: Mutfakta taze fasulye ayıklıyordum; yapayalnızdım. Kapı kapalı, pederler akşam duasında idi, büyük bir sessizlik vardı. Ötüşen kuşları dinliyordum; bunlar bana melekmiş gibi geliyordu. Sâkindim, herşeyi hazırlamış, bekliyordum. Bir teneke petrol almış, Başmelek Mikâil takdis etsin diye, mezarlıktaki küçük kilisede Mihrab'ın altına sallanmıştım.

Dün akşam üzeri işte, taze fasulye ayıklıyor, Cennet'i düşünüyor ve şöyle diyordum: «Cennet mutfaklarında ebediyen zerzevat ayıklasam bile, Gökyüzü Cennet'i bana nasib olsun İsa'm!» Bunları düşünüyordum ve gözlerimden yaşlar boşanıyordu. O sırada, birden üstümde kanat sesleri duydum; anlayıp başımı eğdim; sonra bir ses duydum: «Korkma Zaharias, kaldır gözlerini!» Ben korkuyordum, yere kapandım. Ses yine duyuldu: «Kaldır gözlerini, Zaharias!» Gözlerimi kaldırınca şunları gördüm: Kapı açılmıştı ve eşikte Başmelek Mikâil, tıpkı Mihrab'ın kapısındaki resimde olduğu gibi duruyordu: Siyah kanatlar, kırmızı tozluklar ve yaldızlı miğferi. Yalnız elinde kılıç değil, yanan bir odun tutuyordu: «Selâm Zaharias!» dedi; ben: «Tanrı'nın kulu hazırdır! dedim. Emret!» «Şu yanan odunu al, Tanrı yardımcın olsun!» Elimi uzattım, avucumun yandığını duydum. Ama, Başmelek

kaybolmuştu; yalnız kapıdan, Gökyüzü'nde akan yıldız gibi, ateşten bir çizgi gördüm.

Keşiş yüzündeki terleri sildi; sapsarı kesilmişti. Kuvvetli bir hummaya tutulmuş gibi dişleri birbirine çarpıyordu.

Zorba

— Ee? dedi, gayret keşiş!

— O sırada pederler akşam duasından çıkmış, sofraya oturuyorlardı. Başpapaz geçerken, köpekmişim gibi, bana bir tekme vurdu. Pederler gülüştü, ben gık demedim. Başmeleğin geçisinden dolayı hava hâlâ kükürt kokuyordu; ama hiçbiri anlamadı. Sofraya oturdular. Sofracı bana: «Zaharias, dedi, sen yemiyecek misin?» Bende ses yok. Oğlancı Dometios: «Meleklerin ekmeğiyle karnını doyurur o!» dedi. Pederler yine gülüştü. Ben kalktım, mezarlığın yolunu tuttum. Başmeleğin ayaklarına yüzükoyun kapandım; bana basan ayağını sırtımda duyuyordum. Saatler şimşek gibi geçti; saatler de yüzyıllar da Cennet'de böyle geçiyordur. Gece yarısı etraf ıssızdı, keşişler uyumuştu; kalktım, İstavroz çıkardım, Başmeleğin ayağını öptüm. «İsteğin yerine gelecektir!» dışarı çıktım. Zifiri karanlıktı. Ay henüz doğmamıştı; Manastır Cehennem gibi simsiyahtı. Dış avluya girdim, merdiveni çıktım. Başpapaz'ın oraya vardım; kapıya, pencerelere, duvarlara petrol döktüm, Dometios'un hücresine koştum. Bana tenbihlediğin gibi, oradan başlayıp hücrelere ve o uzun hayat'a döktüm gazı. Sonra kiliseye girdim, bir mum aldım, İsa'nın kandilinden yaktım ve ateşi verdim.

Keşiş soluyarak sustu, gözleri alev alev olmuştu. İstavroz çıkararak bağırdı: «Şükür Tanrı'ya! Şükür Tanrı'ya!.. Manastır birden alevlere bürünmüştü.» Ben: «Canı Cehennem'e!» diye kuvvetle bağırdım ve tabanları kaldırdım. Koşuyor, koşuyordum; kampanaların çalındığını, papazların bağırdığını duyuyor, durmadan koşuyordum...

Sabah oldu. Ormanda saklandım. Titriyordum. Güneş doğdu, keşişlerin koşuşup beni aradıklarını duyuyordum; ama Tanrı üstüme bir sis örtmüştü, beni göremiyorlardı. Akşama doğru yine bir ses duydum: «Denize in, kaç!» «Yol göster, ey Başmelek!» diye bağırdım ve yine yola düştüm. Nereye gittiğimi bilmiyordum; bazan bir ışık, bazan ağaçlar arasında kara bir kuş, bazan aşağı doğru inen

bir patika halini alan Başmelek bana yol gösteriyordu. Ben de onun arkasından güvenle koşuyor, koşuyordum; işte, onun büyük lûtfu sayesinde, seni buldum Kanavaro'm ve kurtuldum!»

Zorba konuşmuyordu; fakat bütün yüzünü geniş, şeytanî, görünmez bir gülüş kaplamıştı; dudaklarının kenarları, o kıllı eşek kulaklarına kadar varıyordu.

Artık yemek hazırdı; indirdi.

— Zaharias, dedi, bu «meleklerin ekmeği» nedir?

Keşiş istavroz çıkararak cevap verdi:

— Ruhtur!

— Ruh, yani başka deyimle hava mı? Karın doyurmaz, hıristiyanım benim... Oturup ekmek, balık çorbası ve et ye de kendine gel; iyi çalıştın, ye!

Keşiş

— Karnım aç değil! dedi.

— Zaharias'ın karnı aç değil ama, ya Yosif'inki? Yosif'in de karnı aç değil mi?

Keşiş büyük bir sırrı açığa vuruyormuş gibi yavaş yavaş

— Yosif, dedi, çok şükür Tanrı'ya, o lânetli Yosif yandı!

Zorba gülerek bağırdı

— Yandı! Nasıl? Ne zaman? Sen gördün mü?

— İsa'nın kandilinden mumu yaktığım anda, o da yandı Kanavaro kardeş! Üzerinde ateşten yazılar bulunan kara bir kurdele gibi ağzımdan çıktığını gözlerimle gördüm; mumun alevi üstüne düştü, yılan gibi kıvrıldı ve kül oldu. Şükür Tanrı'ya, hafifledim. Çoktan Cennet'e girmiş gibiyim.

Çöreklenmiş olduğu ateşin yanından kalktı.

— Gidip denizde uzanacağım, dedi, öyle emir aldım.

Kıyıdan kıyıdan yürüdü, gecenin karanlığı içinde gözden kayboldu.

— Şimdi boynuna borç oldu Zorba, dedim, keşişler onu bulursa mahvolur!

— Sen merak etme patron, bulamıyacaklardır; bu gibi kanunsuz işlerden çakarım ben! Yarın, sabah sabah onu tıraş edecek, giyeceği bir insan elibesi verecek ve gemiye bindireceğim. Böyle ufak tefek işlerle kendini üzme,

patron!.. Çorba iyi mi? İnsanlara mahsus ekmeği istahla ye ve dertlenme.

Zorba iştahla yedi, içti, bıyıklarını sildi. Şimdi canı konuşmak istiyordu:

— Gördün mü, dedi, içindeki şeytan öldü! Ve şimdi boşaldı, boşaldı zavallı!.. Yallah! O da ötekiler gibidir artık.

Sonra, bir an düşündü ve birden:

— Ne dersin patron, acaba şeytan o mu idi.

— Mutlaka! diye cevap verdim. Manastır'ı yakma fikri ona hâkim olmuştu; yakıp rahatladı. Bu fikrin olgunlaşıp hareket halini alması için et yemesi ve şarap içmesi gerekti. Ötekinin, yani Zaharias'ın etlere ve şaraplara ihtiyacı yoktu; o oruç tutarak olgunlaşıyordu.

Zorba bu sözleri kafasında evirip çevirdi:

— Eh, dedi, galiba hakkın var, patron; galiba benim de içimde beş altı tane şeytan var...

— Hepimizde var Zorba, korkma! Ve ne kadar çok varsa, o kadar iyidir. Yeter ki, hepsi farklı yollardan aynı amaca doğru gitsinler...

Bu sözler Zorba'yı altüst etti; kocaman kafasını dizlerine dayadı; düşünüyordu. Sonunda, gözlerini kaldırarak sordu:

— Hangi amaca?

— Ben de bilir miyim, Zorba? Hep güç şeyler soruyorsun bana; nasıl anlatayım?

— Açıkça söyle de anlıyayım; ben şimdiye kadar, istediklerini yapsınlar, hoşlarına giden yoldan yürüsünler diye şeytanlarımı serbest bırakıyordum; onun için bazıları bana namussuz, bazıları namuslu, bazıları sersem, bazıları da bilge Salomon derler; bunun için elindeyse, beni amacın ne olduğu konusunda aydınlat!

— Belki hata ediyorum ama Zorba, sanırım ki, insanlar üç türlüdür: Kendi deyimleriyle hayatlarını yaşamayı amaç sayanlar, yani yemeği, içmeği, öpmeği, zengin olmayı, şeref kazanmayı... Sonra, kendi hayatlarını değil, bütün insanların hayatlarını amaç sayanlar.. bunlar bütün insanların bir olduğunu anlarlar ve insanları ellerinden geldiği kadar aydınlatmak, sevmek ve onlara iyilik etmek için savaşırlar. Nihayet, bütün evrenin hayatını yaşamayı amaç sayanlar; hepimiz, insanlar, hayvanlar,

bitkiler, yıldızlar biriz; aynı korkunç sıkıntı ile yaşayan aynı esas; hangi sıkıntı? Maddeyi değiştirip ruh yapmak sıkıntısı...

Zorba başını kaşıdı :

— Kalın kafalıyım ben, dedi, kolay anlamıyorum... Ah bre patron, o dediklerini bir raksedebilseydin de, ben de anlasaydım!

Ümitsizlikle dudaklarımı ısırdım. Bütün bu ümitsiz düşünceleri bir raksedebilseydim!..

— Ya da patron, bütün bunları bana masal gibi anlatabilseydin. Hüseyin Ağa'nın yaptığı gibi.. Bu, benim komşum olan ihtiyar bir Türktü; çoü ihtiyar, çok fakirdi; karısı da yoktu, çocukları da... Garibin biri; yemek pişirir, tahta siler, akşam üzeri de babadan kalma evine gelir, ninem ve diğer ihtiyar komşularla avluda oturur, çorap örerdi.. Ermiş bir adamdı bu Hüseyin Ağa, bir gün beni dizlerine aldı, hayır duası edermiş gibi elini başıma koydu

— Aleksi, dedi, sana bir söz söyliyeceğim; küçük olduğun için anlamıyacaksın; büyüyünce anlarsın. Dinle oğlum: Tanrı'yı yedi kat gökler ve yedi kat yer almaz; ama insanın kalbi alır. Onun için, aklını başına topla Aleksi, hayır duam seninle beraber olsun, dikkat et, hiçbir zaman insan yüreğini yaralama!

Zorba'yı konuşmadan dinliyordum. Ah ben de, ancak soyut fikir en yüksek zirvesine ulaştığı, masal olduğu zaman ağzımı açmayı becerebilseydim! Fakat bunu, yalnız büyük bir şair, ya da bir millet yüzyıllarca süren sessiz bir işleyişten sonra başarabilir.

Zorba kalktı

— Gidip bakayım, dedi, bizim kundakçı ne yapıyor? Üstüne bir battaniye atayım da, zâtülcenp olmasın. Bir de makas alayım, lâzım olur!

Güldü

— İnsanlar, dedi, ismen ve cismen insan olacakları zaman, bu gördüğün Zaharias Kanari'nin yanında yer alacaktır, patron!

Bir battaniye ile makası aldı, deniz kıyısına doğru yürüdü. Ay incecik belirmişti, toprağın üzerine solgun, hastalık, acılı bir ışık döküldü.

Sönmüş ateşin yanında tek başına Zorba'nın lezzet, sıcak bir toprak kokusu ve insan ağırlığı ile dolu sözlerini tartıyordum. Onun sözleri, tâ belkemiğinden, içinden geliyor, üzerlerinde hâlâ insan sıcaklığını taşıyorlardı. Benim sözlerim, kâğıttandı, yalnız bir damlacık kanla bulaşmış halde kafadan geliyorlardı; eğer herhangi bir değerleri var idiyse bu değeri, o bir damla kana borçluydular.

Zorba kolları aşağıda, şaşkın bir halde birden ortaya çıktığı zaman, başımı uzatmış, ateşli külleri karıştırıyordum.

— Patron, dedi, sakın korkmayasın ha...

Ben ayağa fırladım; O

— Keşiş öldü!.. dedi.

— Öldü mü?

— Onu, bir kayanın üzerine uzanmış halde buldum, mehtap kendisini aydınlatıyordu, diz çöküp sakallariyle bıyığının geri kalanını kesmeğe başladım. Kesiyor, kesiyordum ama, o hiç kımıldamıyordu; hızlanıp saçlarını da kökünden kestim; yarım okka kadar saç çıkarıp onu yumurta gibi yaptım. O zaman bir gülmedir tuttu beni; «Bre Sinyos Zaharias,, diye bağırıp dürtükledim, uyan da Meryem'in mucizesini gör!» Ama o kımıldamıyordu. Bir daha dürttüm, hiçbir şey yok! «Zavallı kıkırdamış olmasın?» diye düşündüm. Cübbesini açtım, göğsünü buldum, elimi kalbinin üstüne koydum, Tak? Tak? Tak? Hiç birşey? Sessizlik! Makina işlemiyordu artık.

Zorba konuştukça keyiflenmekteydi; ölüm, bir an onu şaşırtmıştı ama, kendisini çabuk toparladı.

— Şimdi ne yapacağız onu, patron? Ben diyorum ki, yakalım. Petrol verdim, petrol alacaksın. İncil öyle demiyor mu? Hem görsen, cübbesi yağdan kolalanmış halde, şimdi petrole de bulandı, Büyük Perşembe'nin Yuda'sı gibi yanar.

Ben ilgisizce

— Ne istersen onu yap! dedim.

Zorba düşünceye daldı. Sonunda

— Belâ, dedi, büyük belâ... Onu ateşlersem elbisesi meşale gibi yanacak ama, kendisi zavallı, bir deri bir kemik, kül olması uzun sürer; fukaranın yağı yok ki ateşe yardım etsin!..

Kafasını salladı

— Eğer Tanrı var olsaydı, bütün bunları önceden görüp onu şişman, bol yağlı yapar, bizi kurtarmaz mıydı? Sen ne dersin?

— Beni karıştırma, diyorum sana; ne istersen yap ama, çabuk ol!

— En iyisi, bütün bunlardan bir mucizenin doğması olurdu. Keşişler, Manastır'a zarar verdiği için, Tanrı'nın bizzat berber olup onu tıraş ettiğine, sonra da öldürdüğüne inanırdı...

Yine kocaman kafasını kaşıdı

— Ama, nasıl bir mucize, dedi, nasıl bir mucize? Göster kendini Zorba?

Yarım olan Ay nerede ise batacaktı; gökle denizin birleştiği yere dokunuyordu. Kızgın bir kazan gibi, sarı - kırmızı bir renk almıştı.

Yorgundum, uzandım. Gün doğarken uyandığımda, Zorba'nın yanımda oturmuş, kahve pişirdiğini gördüm. Sapsarı idi; uykusuzluktan gözleri de şişmiş, kıpkırmızı olmuştu. Fakat, kalın teke dudakları muzipçe gülümsüyordu

— Bütün gece uyumadım patron, dedi, işim vardı.

— Ne işi imiş o, Allah'tan korkmaz herif?

— Mucizeyi yaptım.

Güldü, parmağını ağzına götürdü:

— Söylemem! Yarın, hava hattının açılış töreni var; azgın boğalar gelip takdis yapacaklar; o zaman sen de İntikamcı Meryem'in (lûtfu büyüktür) yeni mucizesini öğrenirsin gayri!

Kahve servisini yaptı, sonra

— Ben başpapaz olurum be! dedi. Manastır açsaydım, bahse girerim ki, diğerlerinin hepsini kapatır, bütün müşterilerini alırdım' Gözyaşı mı istiyorsun? Islak bir süngercik ve bütün tasvirler ağlamağa başlardı; gök gürültüsü mü istiyorsun? Mihrab'ın altına sokacağım bir makina ulurdu; hayalet mi istiyorsun? İki sâdık keşiş bütün gece çarşaflarla manastırın damlarında dolanırdı. Ve her yıl, Meryem Ana Panayırı'nda, gözleri görecek ve ayağa fırlayıp raksa başlıyacak topallar, körler, inmeliler hazırlardım...

Gülme patron! Benim bir amcam vardı, bir gün ölmek üzere olan bir katır buldu; gebersin diye tenha bir yere bırakmışlardı. Amcam onu aldı; her sabah otlatmağa çıkarıyor, akşam üstü de eve getiriyordu. Köylüler ona: «Ey, Haralambi Amca, diyorlardı, ne yapacaksın bu külüstür katırı?» Amcam: «Onu fışkı fabrikası olarak kullanıyorum!» cevabını verirdi. Ben de manastırı, mucize fabrikası olarak kullanacaktım, patron!

BUGÜNKÜ 1 Mayıs arefesini hayatımda unutmıyacağım. Hava hattı hazırdı; direkler, tel ve makaralar sabah güneşi altında parlıyordu, dağın tepesinde, dizilen yontma iri çamları yukarıdaki işçiler tele asıp denize salıvermek için bekliyorlardı.

Hava hattının, bir dağdaki tepesinde, bir de deniz kıyısındaki ucunda, büyük birer bayrak dalgalanıyordu. Zorba, barakanın dışına bir fıçı şarap yerleştirmişti ve bir işçi, şişteki, alabildiğine yağlı bir kuzuyu çeviriyordu; takdis ve açılış töreninden sonra dâvetliler, birer bardak şarap ile bir mezecik alıp iyi kârlar dileğinde bulunacaklardı.

Zorba barakadan, kafesiyle papağanı da çıkarmış, ilk direğin yakınında, yüksek bir taşın üstüne yerleştirmişti.

Acıyan gözlerle ona bakarak mırıldandı:

— Hanımını görür gibi oluyorum!

Ve cebinden bir avuç Arap fıstığı çıkararak ona yedirdi.

Bayramlıklarını giymişti; düğmeleri açık, beyaz bir gömlek, gri ceketi, yeşil pantalonu ve lâstikli, iyi pabuçlarını.. Bıyığının boyası da kaçmağa başladığı için kozmetikle boyamıştı.

Büyük bir arhontun büyük arnonları karşılayışı gibi, koşarak eşrafı karşıladı. Onlara hava hattının ne olduğunu, köye ne gibi zenginlikler getireceğini ve Meryem'in (lûtfu büyüktür!» bunu bu derece noksansız yapma yolunda kendisine nasıl ilham verdiğini anlatmağa başladı.

— Bu eser, diyordu, önemlidir; doğru eğimi bulmak lâzımdır; bu da tam bir bilim işidir! Aylarca uğraşıyordum ama, boşuna; büyük eserlerde insanın aklı yetmiyor, Tanrı'nın ilhamı da lâzım! İşte, lûtfu Büyük benim uğraş-

mamı görerek acıdı: «Zavallı Zorba, dedi, iyi adamdır, köyün iyiliğini istiyor, yardım edeyim ona!..» Ve ey mucize!

Zorba durdu, üç defa istavroz çıkardı.

— Ey mucize! Bir gece rüyamda siyahlı bir kadın gördüm; Lûtfu Büyük Meryem'di bu! Elinde küçük, nah şu kadarcık bir hava treni tutuyordu. «Zorba, dedi, sana göklerden örneğini getiriyorum, nah şu eğimi al ve hayır duam seninle beraber olsun!» dedi ve kayboldu; ben de uyanıp fırladım, provaları yaptığım yere koştum, bir de ne göreyim? Sicim doğru eğimi almış, günlük kokuyordu; mutlaka Meryem'in eli dokunmuştu ona!

Kodomanolios birşey sormak için ağzını açtı ama, taşlı patikadan, dişi katırlara binmiş beş keşişin indikleri görüldü; bir keşiş, omuzunda kocaman bir tahta haç olduğu halde önden koşuyordu. Bağırıyor ama, neden bağırıyordu? Henüz farkedemiyorduk.

Artık ilâhîler duyuldu, keşişler ellerini sallıyor, istavroz çıkarıyor, taşlardan kıvılcımlar saçılıyordu.

Yaya keşiş nihayet geldi, vücudu ter içindeydi; haçı havaya kaldırıp bağırdı:

— Hıristiyanlar, mucize! Hıristiyanlar mucize! Pederler, Lûtfu Büyük Meryem'i getiriyorlar... İbadete düşün!..

Köylüler — eşraf ve işçiler — heyecanla koşup keşişin etrafını aldılar, istavroz çıkarmağa başladılar. Kenarda duruyordum; Zorba şimşek hıziyle bana bir göz attı:

— Sen de yaklaş patron, dedi, sen de yaklaş da Lûtfu Büyük'ün mucizesini dinle!

Keşiş acele ile ve soluyarak anlatmıya başladı:

— Dinleyin, hıristiyanlar! Tanrı'nın zuhuru, tanrısal mucize! Dinleyin, hıristiyanlar! Şeytan lâneti Zaharias'ın ruhuna hükmetmiş, geçen gece Kutsal Manastır'ı çepeçevre gazlatmıştı. Ama uyardı Tanrı bizi; başpapazlık, hayâ hücreler ateş almıştı. Kampanaları çalıp: «İmdat İntikamcı Meryem'imiz!» diye bağırdık, testiler ve kovalarla koştuk; onun lûtfu sayesinde sabaha karşı ateş sönmüştü.

Meryem'in mucizeli tasvirinin bulunduğu küçük kiliseye gittik, diz çökerek; «İntikamcı Meryem, diye bağırdık, mızrağını kaldır ve suçluyu vur!» Dış avluda toplan-

dık, baktık ki o Yudas olan Zaharias yok. Hepimiz: «Bizi o yaktı, o!» diye bağırarak onu bulmak üzere dağıldık. Bütün gün aradık, yok; bütün gece aradık, yok. Bu sabah, gün ağaracağına yakın yine küçük kiliseye gittik; bir de ne görelim, hıristiyanlarım? Tanrı'nın zuhuru, tanrısal mucize! Zaharias, Meryem'in ayakları dibinde ölü yatıyordu; Meryem'in tuttuğu mızrağın ucunda da, iri bir damla kan vardı.

Köylüler «Ulu Tanrı! Ulu Tanrı!» diye mırıldanıyor, yere yatıyor ve ver yansın ediyorlardı tapınmayı...

Keşiş yutkunarak devam etti:

— Daha korkuncu da var! Şeytanın götürdüğü herifi kaldırmak için eğildiğim zaman, hepimiz ağzı açık kaldık: Meryem, Frenk papazı gibi saçını, sakalını ve bıyıklarını tıraş etmişti.

Gülmemek için kendimi zor tutarak döndüm, Zorba'ya baktım. Alçak sesle

— Allah'tan korkmaz herif! dedim.

Fakat Zorba, gözleri sulanmış bir halde keşişe bakıyor, huşû ile birbiri arkasına istavroz çıkarıyordu. Üstelik de şöyle mırıldanmaktaydı:

— Büyüksün Tanrı'm, büyüksün Tanrı'ın ve eserlerin mucizelidir!

O sırada keşişler gelip hayvanlarından indiler, teşrifatçı papaz mucizeli tasviri kucağında taşıyordu; bir taşın üstüne çıktı; herkes tapınmak için itişe kakışa koştu. Daha arkada şişko Dometios bir tepsi ile duruyor ve sert köylü alınlarına gül suyu serpiyordu; kıllı elleri göbeklerinin üstünde, tere batmış üç keşiş de ilâhî okuyordu.

Şişko Dometios

— İnananların tapınması ve Lutûfkârı'nın ilham edeceği kadarını vermeleri için Girit köylerinde bir tur yapacağız! dedi. Kutsal Manastır'ı yenilemek için...

Zorba mırıldandı:

— Vay azgın boğalar vay! Yine onlar kârlı çıkacak be...

Başpapaza yaklaştı

— Kutsal Peder, dedi, takdis için herşey hazır: Lûtufkâr'ımız eserimizi takdis etsin!

Güneş yükselmişti, rüzgâr esmiyordu, çok sıcak vardı. Pederler bayrağın bulunduğu birinci direğin etrafın-

da durdular; kollarının geniş yenleriyle alınlarını sildiler ve: «Bina temelleri'ne ait hayır duasını okumağa başladılar.

«Tanrı'm! Tanrı'm! Bu makinayı sağlam kayaya oturt; ne rüzgâr, ne yağmur, ne de su, zarar vermesin..» Serpeceği bakır kaba daldırdılar, direği, teli, makaraları, Zorba ile beni, sonra köylüleri, işçileri ve denizi ıslattılar.

Sonra, hasta bir kadınmış gibi, dikkatle tasviri kaldırdılar, papağanın yanındaki yüksek taşın üstüne diklemesine koyuldular ve açılış törenini seyretmek için kenarda durdular. Direğin öteki tarafında, ortalarında Zorba olmak üzere eşraf durdu; ben deniz tarafına çekilmiş, bekliyordum.

Deneme yalnız üç ağaç gövdesile yapılacaktı; Kutsal Üçlü; fakat İntikamcı Meryem'in şerefine dördüncü bir çam daha koyduk.

Keşişler, köylüler, işçiler istavroz çıkardılar:

— Tanrı'nın ve Meryem'in adına! diye mırıldandılar.

Zorba bir adımda birinci direğin yanına geldi, ipi çekip bayrağı indirdi; bu, dağın tepesindeki işçilerin beklediği işaretti. Geriye çekilip gözlerimizi oraya diktik.

Başrahip bağırdı:

— Tanrı adına!...

O sırada olanı anlatmağa imkân yok; felâket yıldırım gibi geldi ve zor kurtulabildik. Bütün hava hattı sarsıldı; işçilerin tele asmış oldukları çam, şeytanca bir hamle ile aşağı doğru fırladı; kıvılcımlar saçıyor, parça parça koparak havaya fırlıyordu; birkaç saniye sonra aşağı varınca geriye yarı yanık bir kütükten başka bir şey kalmamıştı.

Zorba, dayak yemiş köpek gibi bana baktı; keşişlerle köylüler daha uzağa çekildi; bağlı duran katırlar çifte atmağa başladı. Şişko Dometios yere kapandı. Korku içinde mırıldanıyordu:

— Tanrım, acı bana!

Zorba elini kaldırdı:

— Bir şey değil, dedi, ilk odun daima böyle yapar; makina şimdi yoluna girecek, bakın!

Bayrağı çekti, işareti verdi ve koşarak kaçtı.

— Oğlu'nun (1) adına da!..

---

(1) Bu oğul, hıristiyanlığa göre, Tanrı'nın oğlu İsadır.

Sesi biraz titriyordu.

İkinci odun da salıverildi; direkler sarsıldı, odun hızlandı; yunus balığı gibi sıçrıyordu, üzerimize doğru gelmekteydi ama, aşağı inmeğe vakit bulamadı, dağın orta yerinde tuzla buz olup dağıldı.

Zorba koca bıyıklarını ısırarak homurdandı:

— Hay kör şeytan hay be! Eğitim denk gelmedi!

Kudurmuş gibi direğe doğru fırladı, bayrağı indirdi, yine işaret verdi; eşraf, kaçmağa hazır bekliyordu.

Başrahip cübbesini toplayıp kesik kesik soludu:

— Ve Ruh-ül Kudüs adına!...

Üçüncü odun muazzam bir çamdı; salıverilince büyük bir uğultu duyuldu.

Zorba kaçarken bağırıyordu:

— Yere yatın be zavallılar!

Keşişler burunüstü yere kapandı, köylüler tabanları kaldırdı.

Çam bir hamle yaptı, tele asıldı, kıvılcımlar çıkardı. Bizim görmemize zaman kalmadan, dağ ile kıyıyı geçmiş, uzakta köpükler saçarak açık denize dalmıştı.

Birçok direkler eğilmiş titriyordu; katırlar iplerini koparmış kaçmaktaydı.

Zorba zıvanadan çıkmış bir halde bağırdı:

— Birşey değil! Birşey değil! Makina şimdi yoluna girecek! İleri!

Yine bayrağı kaldırdı; insan onun ümidini yitirdiğini ve artık herşeyin bitmesi için acele ettiğini anlıyordu.

Bir kayanın arkasına saklanmış olan Başrahip kekeledi:

— Ve İntikamcı Bakire Meryem adına!..

Dördüncü odun bırakıldı; korkunç bir çatırdı duyuldu; ikinci «krak!» sesinde bütün direkler birbiri arkasına, iskambil kâğıtları gibi yıkıldı.

İşçiler, köylüler ve keşişler bağırdı:

— Ulu Tanrı! Ulu Tanrı!

Ve kaçan kaçana...

Bir kütük yarması Dometios'u baldırında yaraladı; başka bir yarmanın, Başrahibin gözünü çıkarmasına kıl kaldı. Köylüler yok olmuştu; yalnız Meryem, elinde mızrakla taşın üstünde, ayakta duruyor, ciddî gözlerle insan-

lara bakıyordu; onun yanında da, zavallı papağan, kabarmış yeşil tüylerile titremekteydi.

Keşişler Meryem'i kucaklarına aldılar, ağrıdan böğüren Dometios'u kaldırdılar, katırları topladıktan sonra binerek kaçtılar; şişteki işçi de bırakıp kaçtığı için kuzu yanıyordu. Zorba bağırdı:

— Kuzu kömür olacak be!

Ve şişi döndürmek üzere koştu.

Yanına oturdum; artık kıyıda kimse kalmamıştı, yapayalnızlık. Döndü, kararsız, biçimsiz bir bakışla bana baktı.. Felâketi nasıl kabul edeceğini, bu bozgunun nereye varacağını bilmiyordu.

Tekrar kuzuya doğru eğildi, bir bıçak aldı, bir parça kesip tadına baktı; hemen kuzuyu ateşten çıkardı, dikine oturttu.

— Lokum, dedi, lokum patron! Zâtın da bir mezecik ister mi?

— Şarabı da, ekmeği de getir, acıktım.

Zorba çabuk bir hareketle fırladı, küçük fıçıyı kuzunun yanına yuvarladı, büyük bir buğday somunu ile iki bardak getirdi.

Herbirimiz birer bıçak alıp iki büyük parça et ile kalın iki dilim ekmek kestik ve doymak bilmeden yedik, yedik...

Zorba:

— Görüyor musun, ne lezzetli patron? dedi. İnsanın ağzında lokum gibi eriyor. Burada, malûm geniş otlak yoktur, hayvanlar kuru ot yer ve etleri de sırf lezzet olur. Bunun kadar lezzetli eti, yalnız bir defa yediğimi hatırlarım. Bilirsin, hani Aya-Sofya'yı saçımla örüp muska gibi taşıdığım devirdi.. Eski hikâyeler!

— Söyle Söyle!

— Eski hikâyeler diyorum sana, patron! Yunanlılık, delilik hevesleri işte...

— Söyle be Zorba, hoşuma gidiyor!

— Senin anlıyacağın, Bulgarlar bizi abloka etmişti. Gece olmuştu. Etrafımızdaki dağ sırtlarında, ateşler yakıp bizi korkutmak için kurtlar gibi uluduklarını görüyorduk. Üç yüz kadar vardılar; biz yirmi sekiz kişi idik ve Kaptan Ruvas - öldüyse Tanrı günahlarını affetsin!.. - Reisimizdi.

— Ee Zorba, dedi, geçir bakalım kuzuyu şişe!

— Çukurda daha lezzetli olur Kaptanım! dedim.

— Nasıl istersen öyle yap ama, çabuk ol; karnımız aç!

Bir çukur kazdık, kuzuyu postu ile içine soktum; üzerine büyük bir yığın köz yığdık, etrafına oturduk.

Kaptan Ruvas:

— Belki de sonumuzdur! dedi. İçinizde korkan var mı be çocuklar?

Hepimiz güldük, kimse cevap vermeğe tenezzül etmedi. Tahta matrayı yakaladık:

— Sağlığına Kaptan, iyi kurşunlar!

Bir içtik, iki içtik, kuzuyu gömülü olduğu yerden çıkardık. Ne idi o be patron? Hatırladıkça hâlâ salyalarım akıyor; erimiş, ilik olmuştu! Hepimiz erkekçe yumulduk.

Kaptan

— Hayatımda bundan lezzetli et yemedim! dedi. Tanrı yardımcımız olsun!

Hiç içmediği halde, o da çekti.

— Bir hırsız havası söyleyin çocuklar! diye emretti. Şunlar orada kurtlar gibi uluyor, biz insan gibi şarkı söyliyeceğiz. «İhtiyar Dimo» yu söyliyelim.

Çabucak ağzımızdakini yuttuk; birer tane daha attık, şarkı başladı; bayırlar yankılandı:

«Ben kırk yıllık hırsız, ihtiyarladım be çocuklar!»

Katmerli bir keyifti bu. Kaptan:

— Pöh! dedi. Tanrı hayırımıza çıkarsın, ne keyif bu be? Kürek kemiğine bir bak bakalım be Aleksi.. Ne diyor?

Kuzunun kürek kemiğini çakı ile temizledim, ateşe yaklaştım:

— Mezar görmüyorum Kaptan; ölüm görmüyorum. Galiba bu defa da paçayı kurtaracağız!

Yeni evli olan birinci yiğit:

— Tanrı sözlerini işitsin! dedi; yetişeyim, bir oğlum olsun da, sonra ne isterse olsun!

Zorba böbrek yatağından iri bir parça kesti:

— O kuzu iyi idi ama, bunun da, hayrını göreyim, geri teptiği yok!

— Doldur Zorba içelim; zarar yok, bardaklar taşsın da dip görünsün!

Kadeh tokuşturup içtik. Olağanüstü, tavşan kanı gibi siyah, seçme bir şaraptı bu; insan bunu içince toprağın kanını içmiş gibi canavarlaşıyordu. İnsanın damarlarından kuvvet, yüreğinden de iyilik taşıyor, alçaksa kahra-

man, kahramansa canavar oluyordu. Tevazulu küçüklükleri unutuyor, dar sınırlar yıkılıyor, insanlar, hayvanlar Tanrı ile temasa geçecek onunla bir oluyordu.

— Haydi biz de, kuzunun kürek kemiğine bakalım, ne diyor? dedim. Gel, fora et kehanetleri, Zorba!

Kürek kemiğini iyice yaladı; sonra bıçakla temizledi, ışığa doğru kaldırıp dikkatle baktı:

— Herşey iyi, dedi; bin sene yaşıyacağız patron; dağ gibi yüreğimiz var; büyük bir yolculuk görünüyor; yolculuğun sonunda da, çok kapılı, büyük, büyük bir ev. Bir şehir olmalı patron; ama belki, benim kapıcılığını yapıp kaçakçılıkla uğraşacağımı söylediğimiz manastırdır bu!

— Doldur içelim Zorba da, kehanetleri bırakıp! Çok kapılı evin ne olduğunu ben söyleyim sana: Mezarlar ve topraktır; yolculuğun sonu budur; sağlığına Tanrı'dan korkmaz herif!

— Sağlığına patron! Derler ki, talih Tanrı'nın körüdür; nereye gittiğini bilmez, yolculara çarpar; kime isabet ederse ona da talihli derler. Şeytan alsın böyle talihi; biz istemeyiz onu, patron!

— İstemeyiz Zorba, vira!

İçerek kuzuyu didikliyoruk; Hafiflemeğe başlıyor, deniz gülüyor, toprak gemi güvertesi gibi sallanıyordu; iki martı çakılların üzerinde yürüyor, sanki insan gibi konuşuyorlardı.

Ben kalktım:

— Gel Zorba, diye bağırdım, bana raksetmesini öğret!

Zorba silkindi, yüzünde şimşekler çakmıştı.

— Raks mı patron? dedi. Raks ha? Gel!

— İleri Zorba, hayatım değişti, vira!

— Sana en önce zeybeği öğreteceğim; vahşi bir yiğit raksıdır. Biz komitacılar savaştan önce bunu oynardık.

Pabuçlarını çıkardı, patlıcan rengi çorapları attı, gömlekle kaldı; ama sıkıldığı için onu da fora etti. Sonra emir verdi:

— Ayağıma bak patron! Aklını başına topla!

Ayağını uzattı, hafifçe yere dokundu, ötekini uzattı, adımlar vahşi ve neşeli, birbirine dolandı; toprakta akisler yaptılar. Zorba beni omuzundan tuttu:

— Gel yiğitçiğim, ikimiz birden!..

Horaya başladık; Zorba ciddî, sabırlı ve sevgi ile yanlışlarımı düzeltiyordu; gayret veriyor, ağır olan ayaklarımın kanatlandığını duyuyordum.

Zorba tempoyu sürdürmek için el çırparak bağırdı:

— Yaşşa şahinim! Yaşşa yiğitçiğim! Şeytan alsın kâğıtları da, divitleri de! Şeytan alsın iyiliklerle çıkarları... Eh bee! Artık zâtın da oynuyor ve benim dilimi öğreniyorsun ya.. Daha ne isteriz be!..

Çıplak tabanlarile çakılları itti, ellerini çırptı.

— Patron, diye bağırdı, sana çok söyliyeceklerim var; senin kadar kimseyi sevmedim, sana çok söyliyeceklerim var ama, dilim beceremiyor.. Öyle ise, ben de onları oynıyacağım! Kenarda dur da basmayım! Vira! Hop! Hop!

Bir hamle yaptı, el ve ayakları kanat oldu; toprağın üstünde dimdik fırlıyor böyle gökyüzü ile denizin derinliğinde ona baktıkça, bana âni bir ihtiyar Başmelek gibi görünüyordu. Çünkü Zorba'nın bu raksı sadece kışkırtma, inat ve isyandı. Sanki şöyle bağırıyordu: «Ne yapabilirsin bana Kadir-i Mutlak? Bana hiç birşey yapamazsın; yalnız beni öldürürsün. Öldür beni; kılım bile kıpırdamaz; hırsımı aldım, söylemek istediğimi söyledim; oynıyacak vakit de buldum, artık sana ihtiyacım yok!»

Zorba'nın oynayışına bakıyor, ilk defa insanın şeytanca isyanının ağırlığı ve maddeyi, üvey evlâtı lânetini yenişini hissediyordum.. Onun karşı koymasını, inceliğini, gururunu hazla seyretmekteydim; aşağıda, kumun üstünde, Zorba'nın cesur ve hepsi de çok usta olan yere basışları, insanın sabah yıldızına özgü seytanî tarihini çiziyordu.

Durdu, küme küme yıkılmış hava hattına baktı; güneş batmağa hazırlanıyordu, gölgeler büyüdü. Zorba birden hatırlamış gibi gözlerini açtı. Dönüp bana baktı; âdeti olduğu üzere avucu ile ağzını kapadı:

— Po po patron! dedi. Gördün mü ne kıvılcımlar saçıyordu namussuz?

İkimiz de kahkahayı bastık.

Zorba üzerime atıldı, beni kucaklayıp öpmeğe başladı.

Tatlı bir sesle bağırıyordu:

— Zâtın da gülüyor musun? Zâtın da gülüyor musun patron? Yaşşa leventim benim!

İkimiz de gülmekten kırılıyorduk; uzun zaman çakılların üstünde güreştik; birden ikimiz de yere düştük, denizin kenarına uzandık ve birbirimize sarılmış halde uyuduk.

Hafiften gün ağırırken kalktım, kıyıdan kıyıdan köye doğru hızlı adımlarla yürümeğe başladım; kalbim uçuyordu. Bu kadar sevinci hayatımda pek seyrek tatmışımdır. Bu sevinç değil, yüksek, saçma ve hak edilmemiş bir keyifti. Yalnız hak edilmemiş değildi, aynı zamanda bütün haklılıklara da zıttı; bütün paramı kaybetmiştim - işçiler, hava hattı, vagonlar - taşıma için küçük bir liman yapmıştık ama, şimdi taşıyacağımız birşey yoktu, hepsi elden gitmişti.

Tam bu anda beklenmedik bir kurtuluş duyuyordum. Sanki, İhtiyaç'ın sert ve aldatılması imkânsız kafatasının içinde, küçük bir köşede oynıyan hürriyeti bulmuş, onunla birlikte oynamaktaydım.

Her işimiz ters gittiği zaman, ruhumuzun karşı koyuşu ve değeri olup olmadığını denememiz ne mutlu şeydir! İnsan görünmez, sonsuz kuvveti olan bir düşmanın - buna bazıları Tanrı, bazıları da Şeytan der - bizi yıkmak için saldırdığını, fakat bizim ayakta durduğumuzu sanır. Böylece de, içten galipgeldiğimizin her defasında, dıştan tamamile yenilmiş olsak bile, gerçek insan, söylenmiyen bir gurur ve sevinç duyar; dış bahtsızlık, daha yüksek, daha güç bir mutluluk halini alır.

Bir akşam Zorba bana demişti ki:

— Bir gece, karlı bir Makedonya dağında, korkunç bir rüzgâr çıktı; içine dalmış olduğum küçük kulübeyi sallıyor, yıkmak istiyordu. Ama ben, onu iyice sağlamlamıştım, yanan ocağın önünde yalnız başıma oturuyor, gülerek rüzgârı kışkırtıyor ve diyordum ki: «Kulübeme girmeyeceksin, sana kapıyı açmıyacağım, ocağımı söndürmiyecek, beni yıkamıyacaksın!»

Zorba'nın bu sözleri ruhumu erkekleştirmişti; insanın duruma göre nasıl hareket etmesi ve nasıl konuşması gerektiğini anlamıştım.

Deniz kıyısında hızlı hızlı yürüyor, ben de görünmiyen düşmanla konuşarak bağırıyordum: «Ruhuma girmi-

yeceksin, sana kapıyı açmıyorum, ocağımı söndürmiyecek, beni yıkamıyacaksın!»

Güneş henüz dağdan burnunu çıkarmamıştı, mavi, yeşil, pembe ve sedef renkli ışıklar gökle deniz karışımı içinde oynaşıyor, ötede zeytin ağaçları arasında, küçük bülbül yavruları uyanarak pırpırlanıyorlardı.

Bu ıssız deniz kıyısına veda etmek, onu kafama işlemek, kaçarken beraberimde götürmek için kıyıdan kıyıdan gidiyordum.

Bu denizde çok hazlar duymuştum; Zorba ile geçen hayatım, yüreğimi genişletmiş, onun söylediği bazı sözler, içimdeki çok düğümlü endişelere basit bir çözüm vererek aklımı sâkinleştirmişlerdi. Kusursuz içgüdüsü ve o ilkel kartal bakışile bu adam, sağlam ve kısa yollardan kestirme gidiyor, gayretin zirvesine - gayretsizliğile - yorulmadan, kolayca varıyordu.

Yanımdan kadınlı erkekli bir grup geçti; sepetleri meze ve kocaman şişelerle dolu, 1 Mayıs Bayramı'nı kutlamak için bahçelere gidiyorlardı; kırk fıskiye gibi, bir genç kız sesi yükselip şarkı söylemeğe başladı. Kabarık göğüslü küçük bir kız koşa koşa, soluyarak önümden geçti, kurtulmak için yüksek bir taşın üstüne çıktı; arkasından kara sakallı, soluk benizli ve azgın bir erkek onu kovalıyordu.

— İn... İn!.. diye bağırdı.

Sesi soğuktu.

Fakat, yanakları al al olmuş kız ellerini kaldırdı, başının üstünde kavuşturdu ve yavaş yavaş, yukarıdan aşağı yanan vücudunu sallıyarak şarkıya bağladı:

«Şakacıktan söyle, nazla söyle bana,
Aldırmam ben, sevmediğini söyle bana!.»

Kara sakallı erkek ona bağırdı:

— İn... İn!

Kısık sesi hem yalvarıyor, hem tehdit ediyordu.

Birdenbire bir sıçrayışta ayağını yakalayıp sıktı, kız da hafiflemek için bunu bekliyormuş gibi ağlamağa başladı.

Bütün bu şiddetli istekler yüreğimi zehirlediği için, hızla yürüyüp geçtim, bir akşam soğuklayan ve toprağın yarılıp kendisini yuttuğu, doymuş ve öpülmüş tombul, parfümlü kart Dilber aklıma geldi; şimdi artık şişmiş, yeşil

bir renk almış, patlamış, suları dökülmüş, kurtlar görünmüş olmalı.

Köyün giriş yerinde, borusunu ağzına götürmeğe hazırlanan posta dağıtıcısını gördüm. Bana büyük bir zarfı verirken bağırdı:

— Bir mektup patron!

İnce, nazik yazıyı tanıyarak sevinçle sıçradım; köyü hızla geçtim, zeytinliğe, girdim, sabırsızlıkla mektubu açtım. Kısa ve acele yazılmıştı, bir solukta okudum:

«Gürcistan sınırına girdik, Kürtlerden kurtulduk, herşey iyi gidiyor; mutluluğun ne demek olduğunu, sanırım ki yalnız şimdi öğrenmeğe başladım. O çok eski, bilgece sözü neden yaşadığımı ancak şimdi anlıyorum: Mutluluk, borcunu yerine getirmek demektir; borç ne kadar güç olursa, mutluluk da o kadar büyük olur...

Kovalanan ve ölmek üzere olan Rumlar, birkaç güne kadar Batum da olacak, bugün şu telgrafı aldım; İlk vapurlar göründü.

Bu binlerce, cin gibi çalışkan Rum ile, geniş kalçalı karı ve çocukları, çabucak Makedonya ve Trakya'ya yerleşecek. Yunanistan'ın damarlarına, yeni bir kahraman kanı akıtıyoruz.

Biraz yoruldum ama, zararı yok; yendik hocam, yakında görüşürüz!»

Mektubu sakladım, adımlarımı sıklaştırdım, ben de mutluydum. Yürüyor, yürüyordum; dağa çıkan patikaya saptım; çiçek açmış, dikenli bir kekik dalını parmaklarımın arasında ufalayıp duruyordum; öğle vakti yaklaşıyordu, Gölgem, ayaklarımın dibinde simsiyah toplanmaktaydı; yüksekte bir şahin denge aradı, kanatları o kadar çabuk hareket ediyordu ki, hareketsizmiş gibi görünüyordu: bir keklik yürüyüşümü duydu, bodur ağaçların arasından fırladı ve madenî uçuşu havada gümbürdedi.

Mutluydum; bilseydim, hafiflemek için şarkı söyliyecektim; sadece anlamsız çığlıklar çıkarıyordum. Kendi kendime alay ederek: «Ne oldun? diyordum. Yoksa, bu kadar vatanseverdin de, ben bilmiyor muydum? Dostunu o kadar çok mu seviyorsun? Uslu dur. Utanmıyor musun?»

Fakat kimse karşılık vermiyordu; ben de yine çığlıklar atarak yokuşa devam ediyordum. Şimdi çıngırak sesleri duyuldu; kayaların üzerinde siyah, tarçın renk ve gri

keçiler göründü: teke dik boynu ile önde, yavaş yavaş yürüyordu; hava teke koktu.

Bir çoban, bir kayanın üstüne fırlamıştı, parmakları ve ağzı ile ıslık çalarak bana bağırıyordu:

— Ey sağdıç! Nereye böyle? Kimi kovalıyorsun?

— İşim var! diye cevap vererek tırmanmaya devam ettim.

Çoban, bana yaklaşmak için kayadan kayaya atlıyarak yine bağırdı:

— Dur! Süt iç de serinle!

Sanki konuşup da sevincimi yarıda kesmek istemiyormuş gibi, yine bağırdım:

— İşim var!

Çoban gücenmiş bir halde:

— Tenezzül etmiyor musun? dedi. Haydi, güle güle öyle ise!

Parmaklarını ağzına soktu, sürüye bir ıslık çaldı, hayvanlar kayaların arkasında kayboldular.

Biraz sonra, dağın tepesine varmıştım; yürüyüşün amacı bu tepe imiş gibi de rahatladım. Bir kayanın altında gölgeye uzandım, uzaktaki ovaya, denize bakıyor, derin derin soluk alıyordum; hava, adaçayı ve kekik kokuyordu.

Kalktım, bir kucak adaçayı topladım, bunları yastık yapıp uzandım; yorgundum, gözlerimi yumdum.

Bir ara aklım uzakta, karlar altındaki yaylâlara gitti, kuzeye doğru koşan sürü sürü insanlarla öküzleri ve ileride giden öncü dostumu, hayalimde canlandırmağa çalıştım. Ama beynim çabuk bulandı, yenilmez bir uyku hâkim oldu bana!

Karşı koymak, uyumamak istedim, gözlerimi açtım. Karşımdaki kayanın üstüne, tam dağın tepesinde bir karga tünemişti. Mavimsi siyah kanatları güneşte parlıyordu, büyük ve sarı gagasını iyice farkettim. Kızdım, bu bana kötü alâmetmiş gibi geldi, bir taş alıp attım; karga sâkin ve ağır ağır kanatlarını açtı.

Karşı koymıyarak yine gözlerimi yumdum ve birden, yıldırım hızile uykuya daldım.

Fakat, bir çığlık atıp ayağa fırladığım zaman, uykuya daldığım ancak birkaç saniye olmalıydı; karga hâlâ başımın üstünde süzülüyordu. Titreyerek kayanın üstüne oturdum; ilhama benzer keskin bir rüya beynimi yırtmıştı.

Atina'da olup, Ermos Caddesini yapayalnız çıktığımı görmüştüm. Bol güneş vardı, yol ıssız, dükkânlar kapalıydı; ortalıkta bir ölüm sessizliği. Tam Kapnikalarea'yı geçtiğim anda, birden dostumun Sindağma'dan, benzi solmuş, nefes nefese, önünde dev adımlarile koşan, çok uzun boylu bir adamın arkasında koştuğunu gördüm. Dostumun sırtında büyük diplomat üniforması vardı, beni gördü ve uzaktan uzağa bağırdı:

— Ey hocam, ne yapıyorsun? Yıllardır seni görmedim; gel bu akşam konuşalım!

Çok uzakta imiş de, duyması için bütün gücümü harcamam gerekmiş gibi, ben de kuvvetle bağırdım:

— Nereye?

— Akşam altıda Omonia'ya. Cennet Çeşmesi Kahvesi'ne...

— Peki, diye karşılık verdim, geleceğim.

Bu defa sesi şikâyetçi bir tonda işitildi:

— Öyle diyorsun, öyle diyorsun ama, gelmezsin.

Ben bağırdım:

— Mutlaka geleceğim! Ver elini!

— Acelem var.

— Neden? Ne acele ediyorsun?

Elini uzattı; birden eli omuzunun dibinden koptu ve havadan gelip elimi tuttu. O soğuk dokunuştan korktum, bir çığlık atıp uykumdan uyandım.

Karganın hâlâ başımın üstünde gittiğini gördüm; dudaklarımdan sanki zehir damlıyordu.

Başımı Doğu'ya çevirdim, mesafeleri delip görmek istiyormuşum gibi gözlerimi havaya diktim; emindim, dostum tehlikedeydi. Üç defa adını haykırdım:

— Stavridakis! Stavridakis! Stavridakis!

Sanki ona cesaret vermek istiyordum; fakat sesim, birkaç kulaç ötede, havada dağıldı.

İniş yolunu tuttum, dağdan aşağı yuvarlanıyordum, vücudumu yorarak, acının yerini değiştirmeğe çalışıyordum. Beynim, bazan insanın ruhuna ulaşabilen esragengiz mezarlarla alay etmek için boş yere çabalıyordu; içimde mantıktan daha derin, tamamen hayvanî ilkel bir kesinlik beni korkuya boğmaktaydı. Muhakkak ki koyunlar ve sıçanlar gibi bazı hayvanlar da, depremden önce, aynı kesinliğe sahip olurlar. İçimde henüz topraktan kopmamış,

kendi başına ve mantığın biçim değiştirici aracılığına kapılmadan, duyan insan öncesi ruh uyandı.

— Tehlikede.. tehlikede.. diye mırıldanıyordum, ölecek.. Kendisi belki henüz bilmiyordur, ama ben sağlam biliyorum.

Dağdan aşağı koşarak iniyordum, bir çakıl yığınına rastladım ve çakıllarla beraber yuvarlandım. Ellerim ayaklarım kan içinde, çiziklerle dolu ve gömleğim yırtıktı.

— Ölecek.. Ölecek... diyorum ve boğazım düğümleniyordu.

Zavallı insan, ruhunun etrafına, yüksek ve aşılmaz bir çit örmüş, içinde günübirlik vücut ve ruh hayatçığına düzen ve güvenlik sağlamağa çalıştığı küçük bir harman yapmıştır. Bu harmanın içinde herşey çizilmiş yolları, kutsal göreneği izlemeli; basit, kolay anlaşılır kanunlara uymalıdır, böylece de, ne olabileceğini ve nasıl davranmamız gerektiğini belirli bir güvenle önceden görmeği isteriz. Dehşet istilâlarının hükmü altındaki bu esrarengiz harmanının içinde, küçük, kırkayaklı kesinlikler hüküm sürer. Herkesin ve herşeyin binlerce yıldan beri kovmak için örgütlendiği utanç verici, öldüren düşman aynıdır: Büyük Kesinlik. Bu Büyük Kesinlik de, şimdi çiti aşmış, benim üzerime saldırmıştı.

Kıyıma varınca, biraz soluk aldım, sanki harmanın ikinci tahkimli hattına varmış da mevziye girmiştim.

«Bütün bunlar, diye düşündüm, bizim huzursuzluğumuzun çocuklarıdır ve uykuda sembolün en parlak süsüne bürünürler. Onları biz kendimiz yaratırız; bizi bulmak için uzaktan hareket etmezler; bunlar, sonsuz kudretteki karanlık bölgelerden bize gelen nazarlar değildir; bizim dışımızda hiçbir değerleri olmayan, bize ait emisyonlardır. Ruhumuz alıcı değil, vericidir; onun için korkmamalıyız.»

Sâkinleştim; karanlık haber yüzünden ayaklanmış olan yüreğimi mantık yine düzene soktu, kanatlarını makasladı; garip köstebeği kesti, dikti, tamir etti ve tanınan bir fare haline soktu; böylece de sâkinleşti.

Artık barakaya yaklaştığım zaman, saglığıma gülüyor ve aklımın bu kadar çabuk şaşırmasından utanıyordum; göreneğin kutsal yoluna dönmüştüm bile; acıkmış, susamıştım, bitkin haldeydim ve taşların vücudumdaki

bereleri sızlıyordu; fakat hepsinin üstünde bir ruh avuntusu duyuyordum: Çiti atlamış olan korkunç düşman, ruhumun ikinci tahkimli hattında durmuştu.

Herşey bitti. Zorba teli, âletleri, küçük vagonları, demir eşyası, keresteleri toplamış, deniz kıyısına yığmış, kayığın gelip yüklemesini bekliyordu.

— Onları sana veriyorum Zorba, dedim, senin olsun; iyi kazançlar!

Zorba, bir hıçkırığı zaptetmek istemiş gibi yutkundu.

— Ayrılıyoruz, diye mırıldandı. Sen nereye gideceksin, patron?

— Yabancı diyarlara gideceğim; içimdeki keçi daha çok kâğıt yiyecek.

— Hâlâ akıllanmadın mı, patron.

— Akıllandım Zorba, sağ olasın; ama ben de senin yolundan gidiyorum; ben de kitaplarla, senin kirazlarla yaptığını yapacağım; o kadar çok kâğıt yiyeceğim ki, bulantı gelecek, kusacak ve kurtulacağım.

— Senin arkadaşlığın olmadan ben ne yaparım, patron?

— Üzülme Zorba, yine buluşacağız ve kimbilir - insanın gücü büyüktür- büyük plânımızı uygulama yoluna gideriz: Kendi istediğimiz gibi Tanrısız, Şeytansız, hür insanlara mahsus manastırı kurarız ve sen Zorba, kapısında Ayios Petros gibi anahtarlarla oturur, açıp kaparsın...

Zorba yere oturmuş, sırtını barakaya dayamış, bardağını üst üste doldurup içiyor ve konuşmuyordu.

Karanlık basmıştı, yemeği bitirmiştik, şimdi de tektük atıştırarak son konuşmamızı yapıyorduk; yarın ayrılacaktık; ben Kastro'ya gidiyordum.

Zorba:

— Evet, evet.. diyor, bıyıklarını çekiyor ve içkiyi katıksız içiyordu.

Yaz göğü yıldızlarla dolu idi; gece tepemizde kıvılcımlar saçıyordu; içerde ise, yüreğimiz ulumak istiyor, ama kendini tutuyordu.

Kendi kendime: «Veda et, diyordum, Zorba'yı bir daha görüşmemek üzere veda et ona iyi bak, artık gözlerin, Zorba'yı bir daha asla görmiyecek!»

O ihtiyar kucağa atılıp ağlamak istedim ama, utandım; heyecanımı gizlemek için gülmek istedim ama, yapamadım; boğazım tıkanmıştı.

İnce, kemikli boynunu kaldırıp sessizce içen Zorba'ya baktım. Ona bakıyor ve bu hayatın gerçekten ne hayret verici bir sır olduğunu, insanların, fırtına tarafından kovalanan sonbahar yaprakları gibi nasıl birleşip ayrıldıklarını ve insanın bakışlarile sevdiği kimsenin yüzünü, vücudunu ve el hareketlerini boşuna yakalamağa çalıştığını, birkaç yıl sonra da, gözlerinin mavi mi, yoksa siyah mı olduklarını hatırlamıyacağını düşünüyordum.

İçimden: «İnanın ruhu katı bronzdan, çelikten olmalıydı, havadan değil! diye bağırıyordum.

Zorba içiyor, kocaman, iri başını dik ve hareketsiz tutuyordu. Gecenin içinde sanki yaklaşan bir yürümeyi, ya da uzaklaşan ve sadece içten duyulan ayak seslerini dinliyordu..

— Ne düşünüyorsun, Zorba?

— Ne düşüneyim, patron? Hiç. Hiç diyorum sana! Hiç birşey düşünmüyorum..

Biraz sonra da, yeniden bardağını doldurarak:

— Sağlığına patron! dedi.

Bardakları tokuşturduk. İkimiz de, bu kadar üzüntünün daha çok devam edemiyeceğini anlıyorduk. Ya ağlamağa, ya da horaya başlamamız ve zilzurna sarhoş olmamız gerekiyordu.

— Çal Zorba!

— Santur mu? Demedik mi, patron? Santur keyif ister. Bir ay sonra, iki ay, iki yıl sonra çalacağım belki; ne bileyim ben!.. O zaman da, bir daha buluşmamacasına ayrılan iki insanın şarkısını söyliyecektim.

Ben korku ile bağırdım:

— Bir daha buluşmamacasına mı?

Bu iyileştirilmesi imkânsız korkunç sözü içimden söylüyor, ama, onu haykırış halinde duymağa cesaret edemiyordum; şimdi korkmuştum artık!

Zorba, tükrüğünü güçlükle yutarak yine:

— Bir daha buluşmamacasına! dedi. Buluşmamacasına. Senin bana bu söylediklerin, yok yine buluşacakmışız, yok manastır kuracakmışız, hepsi hastaya, canı çıkıncaya kadar söylenen avuntulardır. Onları kabul etmiyorum! Ne

yani? Kadın mıyız ki avuntu isteyelim? Avuntu istemiyoruz. Evet, bir daha buluşmamacasına...

Ben Zorba'nın bu vahşi sevgisinden korkmuş bir hâlde:

Belki, de kalırım, dedim. Belki de, seninle beraber gelirim; ben serbestim!

Zorba başını salladı:

— Hayır, serbest değilsin, dedi; senin bağlı bulunduğun ip, diğer insanlarınkinden biraz daha uzundur; hepsi bu kadar! Senin patron, uzun ipin var, gidip geliyor, kendini serbest sanıyorsun. İpi koparmadın mıydı da...

Zorba'nın sözleri, içimdeki açık bir yaraya dokunup acıttıkları için inatla:

— Bir gün koparacağım! dedim.

— Güç patron, çok güç! Benim için delilik gerek, delilik, duyuyor musun? Ya hep, ya hiç! Ama sende beyin var, ve seni bu yiyecek. Aklın bakkal senin, defter tutuyor, bu kadar verdim, bu kadar aldım; kâr şu kadar, zarar bu kadar diye yazıyor. Yani, iyi bir sahip, her işi sermiyor, her zaman arkayı kolluyor. Hayır, ipi koparmıyor rezil, onu sıkı sıkı elinde tutuyor, kaçırırsa mahvoldu demektir zavallı, mahvoldu demektir! Ama, ipi koparmadıkça, hayatın ne tadı vardır, söyler misin bana? Papatya papatyacıktır; rom değil ki dünyayı altüst etsin!

Sustu; içmek için içki doldurdu, ama vazgeçti.

— Kusura bakma patron, ben köylüyüm; çamurların ayaklara yapıştığı gibi, sözler de benim dişlerime yapışıyor; sözleri eğirip incelik haline sokamıyorum; yapamıyorum ama, sen anlarsın.

Bardağını boşaltıp bana baktı. Anî bir hiddete kapılmış gibi bağırdı:

— Anlıyorsun! Anlıyorsun ya seni bu yiyecek! Anlamasaydın, mutlu olurdun! Neyin eksik senin? Gençsin, paran var, aklın var, sağlamsın, iyi adamsın, hiçbir eksiğin yok, Allah kahretsin: Yalnız bir tane var; dedik ya: Delilik. Bu olmadı mı, patron...

Koca kafasını salladı ve yine sustu.

Ağlamağa başlamama kıl kalmıştı; Zorba ne söylüyorsa doğru idi... Çocukluğumda büyük hamlelerim, insanüstü heyecanlarım olmuştu; yalnız başıma oturup içimi çekerdim, çünkü dünyaya sığmıyordum.

Sonra, zamanla yavaş yavaş uslandım; sınırlar çiziyor, kuvvetliyi kuvvetsizden, insancıl olanı tanrısaldan ayırıyor, kaçırmayım diye kâğıttan uçurtmamı sıkı sıkıya tutuyordum.

Büyük bir yıldız gökyüzünde bir çizgi çizerek aktı; Zorba irkildi, gözlerini açarak korku ile baktı, sanki ilk defa yıldızın aktığını görüyordu. Bana:

— Yıldızı gördün mü? dedi.

— Evet.

Sustuk,

Zorba birden ince kemikli boynunu yukarı kaldırdı, göğsünü şişirdi ve vahşi, umutsuz bir çığlık attı. Bu korkunç çığlık, birdenbire Türkçe sözler halini aldı, Zorba'nın tâ içinden eski, tek sesli, sırf acı ve yalnızlıktan ibaret bir şarkı çıkmağa başladı. Toprağın yüreği yarıldı, en tatlı Doğu zehiri aktı, beni hâlâ erdeme ve umuda bağlıyan.. İçimdeki bütün bağların çürüdüğünü farkettim:

«İki keklik bir tepede ötüyor;
Ötme de keklik, benim derdim yetiyor,
aman aman!»

Issızlık, yüksek, aşılmaz bir kumsal.. Pembe, mavi ve sarı rüzgâr titriyor; şakalar boşandı, ruh çılgın bir ses çıkarıyor ve hiçbir sesin cevap vermeyişine seviniyor. Issızlık.. ıssızlık.. Birden gözlerim doldu:

«İki keklik bir tepede ötüyor,
Ötme de keklik, benim derdim yetiyor,
aman aman!»

Zorba sustu; parmaklarile alnındaki teri kabaca sildi ve yere silkeledi. Eğildi, toprağa bakmağa başladı.

Uzunca bir zaman sonra sordum:

— Ne şarkısı bu, Zorba?

— Devecinin. Deveci bu şarkıyı çölde söylermiş. Yıllardır ne hatırlamış, ne de söylemiştim. Şimdi ise..

Sesi kuruydu, boğazı tıkanmıştı. uyumanın zamanı geldi. Yarın Kastro'ya gidip vapura binmek için şafakta kalkacaksın. Hayırlı geceler!

— Uykum yok, diye cevap verdim, ben burda kalacağım. Beraber geçirdiğimiz son gece bu!

Zorba bağırdı:

— İyi ya işte, onun için de kısa kesmemiz lâzım!

Ve boşalmış bardağını ters çevirdi; bu, artık içmek

istemediğine işaretti. Tıpkı, sağlam erkeklerin sigarayı, şarabı, zarı kestikleri gibi: yiğitçe!

— Şunu bilmelisin ki, babam sapına kadar erkekti; sen bana bakma; ben üfürüktüm; onun önünde dikiş tutturamam! O, «Eski Yunanlılar» denen soydandı; elini tuttu mu, kemiklerini kırardı. Ben bazı bazı, insan gibi, akıllı **uslu konu**şabilirim; ama babam uluyor, kışniyor ve şarkı söylüyordu; ağzından nadiren düz, insanca bir söz çıkardı.

Bütün tutkunluklar vardı onda ama, hepsini kılıçla kesip attı. Vapur bacası gibi sigara içerdi; bir sabah kalktı, çift sürmek için tarlaya gitti; varıp çite dayandı, o dev cüssesile, tütün kesesini çıkarıp işe koyulmadan önce bir sigara yakmak için elini hırsla kuşağının arasına soktu. Tütün kesesini çekti, boş! Bez beze yapışmış; evde doldurmayı unutmuştu.

Kızgınlığından köpükler saçarak uludu; birden, bir sıçrayışta geri döndü. köye doğru koşmağa başladı; yani tutkunluk sarmıştı onu. Ama, öyle koşarken, birden -insan sırdır derler ya!- durdu, utandı, tütün kesesini çıkardı, dişlerile bin parça yaptı ve kudurmuşçasına ayaklarile çiğnedi.

— Namussuz! Namussuz! diye uludu; orospu!

O andan sonra da, bütün hayatı boyunca, bir daha ağzına sigara koymadı.

Erkekler böyle yapar, patron; hayırlı geceler!»

Kalktı, çakılları acele ile geçti, arkasına dönmedi bile, tam deniz kıyısına vardı; nihayet kendisini karanlıkta kaybettim.

Onu bir daha görmedim. Daha horozlar ötmeden, beni götürecek olan katırcı geldi, hayvana binip gittim. Öyle sanıyorum ama, belki de aldanıyorum; sabahleyin bir yere saklanmış, beni gözlüyor olmalıydı; fakat ayrılışın o alışılmış sözlerini söyliyelim, gözlerimiz sulansın, el ve mendillerimizi sallayıp yeminler edelim diye de koşup yanıma gemedi...

Ayrılış kılıçla böler gibi olmuştu.

Kastro'da bir telgraf aldım, uzun müddet baktım, elim titriyordu. Ne dediğini kesin olarak biliyordum; kaç kelime, kaç harften ibaret olduğunu, korkunç bir kesinlikle bilmekteydim.

Yatmak hevesine kapıldım; madem biliyordum, ne diye okuyacaktım? Fakat, ne yazık ki, henüz ruhumuza güvenimiz yok; tüccar, perakendeci aklımız, bizim ihtiyar üfürükçü ve büyücü karılarla alay ettiğimiz gibi, onunla alay eder. Telgrafı açtım, Tiflis'tendi; yazılar bir an gözlerimin önünde oynadı, hiç birşey farkedemedim; fakat yavaş yavaş hareketsizleştiler ve okudum:

«Dün öğleden sonra, Stavridakis âni bir zatürree sonunda öldü.»

Aradan beş yıl geçti, zamanın hızlandığı, sınırların dansa başladığı ve devletlerin armonikler gibi yayılıp toplandığı, uzun, korkunç yıllar. Zorba ile ben, bir ara bu boranın içinde kaybolduk; aramıza açlık ve korkular girdi. İlk üç yıl zarfında, arasıra kısa bir kartını alırdım: Bazan Aynaroz'dan -açtı iri gözleri ve sırf istekten ibaret çenesile Kapı Korucusu Meryem'in- kartı gelirdi; Zorba bana kâğıdı yırtan o kalın ve ağır kalemile şunları yazardı: «Burada iş olmuyor, patron; burada keşişler pireyi bile nallıyor; kaçacağım! «Birkaç gün sonra da başka bir kart: «Lotaryacılık için, elimde papağanı taşıyarak manastırları dolaşamıyorum; bunun için tutup onu meraklı bir keşişe hediye ettim; keşişin bir karatavuğu var, namussuz: «Kıkırdadım Allahım» ı iyi sesli ilâhiciler gibi bir okuyor ki, duysan aklın durur. Yani keşiş, bizim zavallı papağana da ilâhî okumayı öğretecek. Eh, neler gördü hayatında namussuz.. Şimdi de.. Papaz da mı oldun, papağan? Kör talih böyle getirdi işte! Seni dostça öperim, hepten yalnız Peder Aleksios!»

Aradan altı yedi ay geçti; Romanya'dan göğüsleri açık, şişman bir kadın resmi taşıyan bir kart aldım: «Hâlâ yaşıyorum. mamaliga yiyor, bira içiyor ve yağ sıçanı gibi petrollerde çalışıyorum. Fakat burada, canın neyi isterse bol bol bulursun; benim gibi cehennemlik moruklar için Cennet burası; anlarsın beni patron; yaşamak, orospu ve Tanrı büyüktür! Seni dostça öperim; Zorbesko Yağsıçanı».

İki yıl geçti, bir gün başka bir kart aldım; bu defa Sırbistan'dan geliyordu: «Daha yaşıyorum; şeytanca bir soğuk oluyor burada; onun için evlenmek zorunda kaldım; arka tarafa bak, ufacık suratını görürsün; esaslı bir parça! Karnı biraz şiş, çünkü bana küçük bir Zorba yapmağa ha-

zırlanıyor. Benim sırtımda ise, senin hediye ettiğin elbise var; elimde gördüğün alyans da zavallı Bubulina'nın kemikçileri aziz ola (dünya da herşey olur!) Bunun adı Liuba. Arkamdaki tilki postundan yakası olan palto karımın düğün hediyesidir; bana tuhaf bir cinsten olan yedi yavrulu dişi bir de domuz verdi. İlk kocasından da iki çocuğu var; yani dul. Yakın bir yerde mermer buldum; işin içine yine bir kapita listi karıştırdım, bey gibi geçiniyorum. Seni dostça öperim; Aleks Zorbieç, Sabık Dul.»

Kartın ön tarafında Zorba'nın fotoğrafı vardı; iyi beslenmiş, damat kılığında ve kürk kalpaklıydı; elinde bir züppe bastonu vardı; bir de yepyeni paltosu. Koluna da 25 yaşlarında, geniş sağrılı azgın bir kısrak gibi çapkın, uzun çizmeler giymiş, zengin göğüslü, tatlı bir Islav kadını takılmıştı. Altta ise, Zorba'nın keserle yontulmuş gibi kalın yazıları: «Ben Zorba ve tükenmiyen problem, kadın, şimdi adı Liuba.»

Bütün bu yıllar zarfında gurbette geziyordum. Benim de, tükenmiyen problemim vardı; fakat bunun bana verecek zengin göğsü, paltosu ve domuzları yoktu. Bir gün, Berlin'de, başlarken söylemiş olduğum telgrafı aldım: «Çok güzel, yeşil bir taş buldum, hemen gel, Zorba.»

Dedim ya, bende herşeyi bırakacak ve hayatımda bir defacık olsun, cesurca ve saçma bir hareket yapacak cesaret yoktu; baş tarafta yazdığım, Zorba'nın haklı olarak beni, mahvolmuş bir insan, bir kâğıt sıçanı olarak kabul eden kısa mektubunu aldım.

Ondan sonra, bana bir daha yazmadı; aramıza yine korkunç dünya çapında olaylar girdi, dünya nazara gelmiş de sarhoş olmuş gibi topallamağa başladı; atom aşklarile kuşkular birbirinden ayrıldı.

Fakat dostlarımla sık sık konuşup içimdeki büyük ruhu canlandırıyor; okumamış adamın, mantıktan öteki gururlu ve sağlam yürüyüşünü hızla seyrediyordum. Bizim, fethetmek için yıllarca, büyük yorgunluklar sarfettiğimiz manevî zirvelere o, yaratıcı birkaç sözle ulaşıyordu ve biz diyorduk ki; Zorba büyük ruhtur. Ya da onları aşınca, biz o zaman şöyle diyorduk: O delidir.

Zaman böyle anılarla, tatlı bir şekilde zehirlenerek geçiyordu. Zorba'nın zamanında, Girit'deki kıyıma düşmüş olan diğer gölge, dostumun gölgesi de, ruhumu ağırlaştırı-

yor, beni bırakmıyordu; ben de onu bırakmıyordum çünkü.

Ama, bu gölgeden kimseye bahsetmemekteydim; benim gizlice yaptığım ve beni ölümle dost olmağa alıştıran gizli konuşma idi; bu benim, Cehennem ile karşı kıyı arasındaki gizli köprüm idi. Ölü ruh onu gerçekten, bitkin ve solgun olduğunu duyardı; sağlam konuşamıyordu, elimi sıkacak kuvveti yoktu.

Bazan acı acı düşünüyorum: Belki dostum yeryüzünde vücudunun tamamını bozacak, çalışacak ve tehlikeli anda ölüm paniğine tutulup havaya serpilmemesi için ruhunu sağlamlaştıracak zaman bulamamıştır. Belki, ölümsüz yapısından ölmezleştirmesi mümkün olanı ölmezleştireceği zaman eline geçmediği için yok olma tehlikesi geçiyordu, diye de düşünürdüm.

Fakat, birden kuvvetlenip - o mu beni, yoksa ben mi onu birden daha güçlü bir sevgi ile hatırlıyorum? - kuvvetli, yeniden doğmuş bir halde geliyor ve ben nerede ise, merdivenlerde ayak seslerini duyacak gibi oluyorum.

Az bir zaman önce, Engadin'in karlı dağlarında tek başıma bir gezinti yapmıştım; burada bir zaman ben, dostum ve sevdiğimiz bir kadın yüksek, hattâ olağanüstü gün ve geceler geçirmiştik.

O vakit kalmış olduğumuz aynı oteldeki, aynı yatağa uzanmıştım. Uyuyordum; açık pencereden ay içeri akıyor, uyumuş ruhumun içine dağlar, kristalleşmiş ve derin mavi gece giriyordu.

Uykumda söylenmemiş bir mutluluk duymaktaydim; sanki uyku derin, sâkin ve şeffaf bir denizdi de ben, mutlu ve hareketsiz, onun dibinde yatıyordum; duygululuğum; öyle idi ki, binlerce kulaç üstünde, ufacık bir gemi suyun yüzünden geçse vücudumu çizecekti âdeta..

Birden üstüne bir gölge geldi; kim olduğunu anladım. Sırf şikâyetten ibaret sesi duyuldu: «Uyuyor musun?»

Ben de, aynı şikâyetçi tonla cevap verdim:

— Geciktim; aylardır sesini duymadım.. Nerelerde dolaşıyordum?

— Ben daima yanındayım ama, sen beni unutuyorsun. Her zaman bağıracak gücüm yok; sen ise beni bırakmak istiyorsun. Ay iyidir, karlı ağaçlar iyidir, dünyadaki hayat iyidir ama, beni de unutma..

— Seni asla unutmam, biliyorsun. İlk günlerde gurbe-

te çıktım, vahşi dağlarda dolaşıyor, vücudumu harap ediyor, uykusuz kalıyor, senin için ağlıyordum. Acı beni boğmasın diye şarkılar da uydurmaktaydım; ama şarkılar sefildi, nefes alınam için acımı asla dindirmediler. Biri şöyle başlıyor bunların:

«Sen yanında giderken Ecel'in, hazla seyrederdim endamını,
İkimizin de hafifliği asma yokuşta...
Şafakta uyanıp yola çıkan iki arkadaş gibi..»

Yine bitmemiş olan başka bir şarkıda sana şöyle bağırmaktaydım:

«Ruhunu sıkı tut dostum, dağılmasın!»

O acı acı gülümsedi, yüzünü bana doğru eğdi, benzinin solgunluğunu görünce korktum.

Göz çukurlarile, konuşmadan, uzun zaman bana baktı; içlerinde göz yoktu; yalnız iki küçük toprak küre vardı.

— Ne düşünüyorsun? diye mırıldandım; neden konuşmuyorsun?

Sesi yine uzaktan gelen, derin bir iç çekişi halinde duyuldu.

— Ah! Dünyaya sığamıyan bir ruhtan ne kaldı! Bir başkasının dağınık, yarım yamalak birkaç mısraı, tam bir dörtlük kıt'a bile değil. Dünya üzerinde gidip geliyor, sevdiklerimin etrafında dolaşıyorum, ama kalpleri kapandı onların. Nereden gireyim? Nasıl dirileyim? Sahibinin kapalı evi etrafındaki köpek gibi dolanıyorum. Ah, sizin sıcak, canlı vücutlarınız tarafından, boğulmuş gibi yakalanmaksızın, serbestçe yaşıya bilseydim!

Göz çukurlarından yaşlar boşandı içlerindeki toprak çamur oldu.

Fakat, biraz sonra sesi sağlamlaştı:

— Bana vermiş olduğun en büyük haz, dedi, bir zamanlar Zürich'de, yıldönümüm dolayısiyle yapmış olduğun konuşmadır; hatırlar mısın? Yanımızda başka bir canlı da vardı; hatırlıyor musun?

Ben cevap verdim:

— Hatırlıyorum; o «hanımımız» dediğimiz kadındı..

Sustuk. Ondan bu yana kaç yüzyıl geçti? Onun bayram sofrasında biz sıcak odaya kapanmışken, dışarıda kar yağıyordu; sevişen üç insan bir arada idik, ben dostumu övmüştüm.

Gölge çok hafif bir alayla sordu:

— Ne düşünüyorsun, hocam?

— Çook, herşeyi...

— Ben senin son sözlerini düşünüyorum; o zaman bardağını kaldırıp demiştin ki; «Hanımcığım, Stavridakis bebek iken, yaşlı dedesi onu dizinin dibinde oturtur, diğerine Girit lirini dayayıp türküleri çalardı; bu akşam onun şerefine içelim: Şans kısmet etsin de, her zaman aynı şekilde, Tanrı'nın dizlerinde de otursun!»

Tanrı senin duanı çabuk kabul etti, hocam!»

— Zararı yok, dedim, sevgi ölümü yener!

O acı acı gülümsedi ama, birşey demedi; vücudunun âhenkle çözüldüğünü, karanlığı yokladığını, hıçkırık, iç çekmesi ve alay haline geldiğini hissesiyordum.

Ölümün tadı günlerce dudaklarımda kaldı; yüreğim hafifledi. Ölüm bizi almağa gelip de, işimizi bitirelim diye bekleyen ve acelesi olmayan bir dost gibi, tanıyıp sevdiğim bir çehrenin aracılığile hayatıma girmişti. Beynim, ölümün böyle dostça olan işaretini anlıyarak sakinleşti.

Ölüm bazan hayatımızın içine, başdöndüren bir koku gibi akar; hele ıssız bir yerde olup, ay ışığı ve derin bir sessizlik varken, insanın vücudu yine yıkanmış, hafifçecikken ve ruhun karşısına fazla engeller çıkmazken, yani uykuda,, O vakit, bir an için hayat ile ölüm arasındaki yarım duvar şeffaflaşır, insan onun arkasında, toprakların altında neler olduğunu görür.

Bu ıssızlıkta, böyle bir hafifleme ânında Zorba uykuma girdi. Nasıl olduğunu, ne dediğini, nereden geldiğini hiç hatırlamıyorum; uyandığım zaman, yüreğim yerinden kopacak gibiydi ve birden, nasıl olduğunu bilmiyorum, gözlerim yaşlarla doluverdi.

Aynı anda, ikimizin Girit kıyısında yaşadığımız hayatı yeniden kurma, hâfızamı zorlayıp Zorba'nın bütün dağınık konuşmalarını, bağırmalarını, el hareketlerini, gülüşlerini, ağlayışlarını, bütün rakslarını hatırlama ve onları kurtarma yolunda güçlü bir istek - istek değil, zorunluk - içimi sardı.

O kadar kuvvetli ve âni idi ki bu, o günlerde dünyanın herhangi bir yerinde, Zorba'nın can çekişmekte olduğundan korktum; çünkü hayatımı onun hayatile o kadar birleşmiş duymaktaydım ki, biri ölürken ötekinin sarsılıp

bağırmamasını imkânsız kabul ediyordum.

Zorbanın hâfızamdaki bütün izlerini toparlayıp söz olarak formüle etmekte bir an için tereddüt gösterdim. İçimi çocukça bir korku aldı; söyle diyorum: «Eğer bunu yaparsam, Zorba gerçekten tehlikede demektir; elimi iten ele, karşı koymalıyım...»

İki gün, üç gün, bir hafta karşı koydum; kendimi başka yazılara verdim; gezintiler yapıyor, okuyordum; görünmiyen varoluşu bu gibi tertiplerle aldatmağa çabalamakta idim. Ama, bütün aklım huzursuz, ağır bir şekilde Zorba'nın üzerinde toplanmıştı.

Bir gün Eğin'de, deniz kıyızındaki evimin taraçasında oturuyordum; öğle üzeri idi; çok güneş vardı; karşımdaki güzel, çıplak Salamin yamaçlarına bakıyordum. Birden, hiç düşünmediğim halde, kâğıt aldım, taraçanın kızgın taşları üzerine uzandım ve Zorba'ya ait olan şu masalı yazmağa başladım.

Acele ve heyecan içinde yazıyor, geçmişleri sabırsızlıkla canlandırıyor, Zorba'yı eksizsiz hatırlayıp tamamlamağa çalışıyordum. Sanki yok olursa, bütün sorumluluk benim olacakmış gibi, onun, «Yeronda» mın yüzünü tam olarak tesbit etmek için gece gündüz çalışıyordum.

Mağaraların içinde, rüyalarında gördükleri Ced'din resmini çizen ve ruhun, yüzünü tanıyıp geri dönebilmesi için, onun ellerinden geldiği kadar sadık bir biçimde çizmeğe çabalayan vahşi Afrika kabilelerinin büyücüleri gibi çalışmaktaydım.

Masal birkaç hafta içinde bitti.

Bittiği gün, yine akşam üzeri taraçada oturmuş, denize bakıyordum; elyazım dizlerimin üstünde hazır durmaktaydı. Üzerimden bir ağırlık gitmiş gibi, ne sevinç ve ne hafifleme idi o!.. Doğum yapan ve şimdi de, yeni doğmuş çocuğunu koynunda taşıyan bir kadın gibi...

O zaman -artık güneşin çekildiği bir sıradaydı-, şehirden mektuplarımı getiren Sula adındaki küçük kız taraçaya çıktı; tombalak, çıplak ayaklı, sırf hayat olan bir kızdı bu! Bana bir mektup bıraktı ve koşarak kaçtı. Anladım. Anladım gibime geldi; çünkü açıp okuduğum zaman ayağa fırlayıp bağırmadım, hayret etmedim. Emindim. Tam bu anda, böyle elyazısını dizlerimde tutup batan güneşi seyrederken bu mektubu alacağımı biliyordum.

Sâkin sâkin, ağlamaksızın okudum; Sırbistan'ın Üsküp şehrine yakın bir köyden geliyordu; çatra patra bir Almanca ile yazılmıştı: çevrilmişini veriyorum:

«Ben köyün öğretmeniyim, burada bir mermer yatağı olan Aleksi Zorba'nın, geçen pazar günü, saat altıda öldüğü yolundaki acı haberi size bildirmek için yazıyorum. Can çekişirken bana şöyle bağırmıştı:

—Gel buraya öğretmen, demişti, Yunanistan'da filânca dostum var; öldüğüm zaman ona öldüğümü ve son ânıma kadar aklımın tamamile başımda olup kendisini hatırladığını yaz. Ne yapmışsam pişman olmadığımı da.. Sağ olmasını arzuladığımı ve artık akıllanması zamanının geldiğini de söyle ona.

Eğer, herhangi bir papaz günahımı çıkarmağa ve beni takdis etmeğe gelirse, ona defolup gitmesini ve lânetinin üzerimde olmasını istediğimi söyle! Hayatımda yaptım, yaptım, yaptım ve yine de az yaptım; benim gibi adamların bin sene yaşaması gerekirdi. Hayırlı geceler!»

Son sözleri bunlardı; birden yastığından doğruldu, çarşafları attı, ayağa kalkmak istedi. Karısı Liuba, ben ve eline sağlam birkaç komşu onu tutmak üzere koştuk; ama o bizi geriye itti, karyoladan indi, pencereye gitti. Orada pervaza tutundu, uzaklara, dağlara doğru baktı, gözlerini alabildiğine açtı, gülmeğe, sonra at gibi kişnemeğe başladı. Ölüm onu böyle dimdik, ayakta, tırnakları pencereye geçmiş halde buldu:

Karısı Liuba size selâm ettiğini ve merhumun kendisine sık sık efendiliğinizden söz ettiğini, santurunu öldüğü zaman, kendisini hatırlamanız için size teslim etmemizi vasiyet ettiğini yazmamı da tenbihliyor.

Onun için dul kadın, uygun düşer de köye uğrarsanız, evine buyurup orada kalmanızı ve hayırlisile gideceğiniz ertesi sabah da santuru almanızı rica ediyor.»

— S O N —

3 basım

kazancakis
ALEKSİ ZORBA

Aleksi ZORBA, Çağdaş Yunan Edebiyatının dünya çapında ün kazanan romancılarından Kazancakis'in en önemli eseridir. Avrupa'da, Amerika'da büyük ilgiyle karşılanmış, defalarca yayınlanarak filme de alınmıştır.

Usta anlatımı, güçlü şiir dili ve gerçekçilik anlayışı ile her yönden değişik özellikleri olan bu romanın üçüncü basımının da büyük ilgi göreceğine inanıyoruz.

12,5 Lira